

Блага Димитрова
Пътуване към себе си

I

Дано никой не ме е видял. На никого не се обадох. Втурнах се в прахоляка след един камион, без да си давам време да премисля. Първо запратих куфара, после сама се метнах отзад в движение. Имах двегодишен тренинг: вкопчвам ръце в задното крило, привдигам се до лакти, прехвърлям единия крак, сетне другия и готово. Въпрос на навик. Не питах накъде отива колата. Все едно ми бе. Стига само да е по-далеч от тия проклети планини! И в камиона не спрях. Продължавах вътрешно да тичам, задъхвах се все повече, гонена от страха. Нищо не ме интересуваше освен скоростта. По-бързо да се махна оттам!

Щом усетих голямото нанадолнище, малко си поех дъх. Един празен варел в каросерията дрънчеше проглушително. Не ме дразнеше, напротив. За мене това стана звуков мерач на скоростта. Седнах върху куфара, облегнах се о гърба на шофьорската будка. Пътят ме затресе като треска. Всяка чупка, всеки камък и дълбей ме избраздяваше отвътре. Не аз минавах по пътя, а грапавият път минаваше през мене.

Седях с гръб към посоката на движението. Шосето, изрътено от коловози, се размотаваше зад камиона. То водеше назад към Гръмовец – плешив връх в дъното на пътя с бараки като пчелин. Край него – обръч от височини, чукари, сипеи, които навяваха жажда. Понякога ги прекосяваше сянка на птица и ги оставяше още по-жадни. В това есенно утро над тях тегнеха застояли облаци. Там ми останаха две години от живота. Двете, които за едно момиче са най-хубавите – от 18 до 20 години. На теория. А на практика това е най-мъчната възраст. Не исках дори с поглед да се върна нататък. Предпочетох да гледам встрани.

Странен изглежда светът, когато си с гръб към посоката на движението. Ти бързаш на среща с дървета, градове и облаци, а те бягат от тебе. Ти си се устремил да прегърнеш света, а светът рязко се отдръпва. Пътят се изнизва под тебе и води право назад. Представите се обръщат наопаки. Това, което иде, е зад тебе, а онова, което отминава, е отпреде ти. Задгърбил си предстоящото, а си с лице към предишното. По-хубаво изглежда крайпътното дърво, защото си отива. По-опасен – завоят, защото не го виждаш. Неизвестни камъни, гърбици, трапчини на шосето те дебнат из засада. Това, което иде, те безпокои като нож, опрян в гърба ти. Онова, което е пред тебе, е вече отминало и не можеш да го върнеш. Движението с лице назад е против законите на съзнанието. Причинява замайване. Мисълта иска да се обърне напред към целта, да предваря всичко, да го насочи и хване. А не да го догонва със закъснение, без да може да го задържи и промени.

Невероятен е пътят, когато си гърбом към движението. Насрещният вятър те шибва изотзад, обърква косите ти, развява ги пред очите. Целият си объркан и тласкан наопаки. Гледаш скокливи картини. Зъбери, храсти, покриви, върхове – всичко на скокове се отдалечава от тебе. Твоят хоризонт е обратен: вместо да се отваря и расте пред тебе, той се затваря и намалява. Погледът ти едва след миг е там, където преди миг сам ти си бил. Тогава пътят е устремен не към идния миг, както всеки истински път, а към предидущия. И времето обръща своя ход.

Гледах в хипноза това напредващо назад шосе. Двете пресни дири от гумите летяха, насочени обратно. И прашната пушилка се виеше зад камиона като изхлузена, пепелява змийска кожа, стелеше се по камъни, храсти и треви, които се оттегляха навътре в планините. Аз бягах оттам. А неволно попаднах под инерцията на противоположното движение. И колкото по-неудържим бе в мене стремежът да се махна, толкова по-сляп вътрешен тласък ме блъскаше назад. Не можех да се откача от тия обратно действащи сили. Бях направила някаква грешка, за да обърна наопаки всички посоки на живота си. Но каква? И кога изобщо човек сбърква?

Както седях с гръб към излива на движението, пътят започна с все сила да ме влече назад, назад, право натам, откъдето бягах.

Най-после останах сама в бараката. Облегнах малкото си огледало върху куфара. Бе така наклонено, че вместо своето лице видях ъгъл от стените и тавана, сковани,

от тесни летви с цвят на лешник. Сякаш се намирах във вагон. И вътрешно бях нестабилна, люшкана като във влак, понесъл ме далеч от навиците ми.

Оправих огледалото. Сега прозоречна кръстачка, криво дръвче, зелено утринно небе пробягаха в него. Нагласих себе си според наклона му. Лицето ми измести всичко друго – цялата стая и дръвчето отвън, и небето. И пак не се побра в тясната рамка. Трябваше да се оглеждам на части. Дали от безсънната нощ, прекарана за пръв път в общежитие, или от неизвестния ден пред мене, лицето ми не изглеждаше 18-годишно. Напрегнато, с печат на преждевременна зрелост, то знаеше нещо, което малцина на тая възраст знаят.

Започнах бавно, съсредоточено да се реша. Гъсти, прави коси на дълги струи течаха под раменете ми. Много гребени се бяха счупили в тях. И тоя бе с оредели зъби. Отскачаха кестеняви отблясъци като пчели. Косите бяха моята моминска гордост. Разделих ги на два потока точно през средата на тила си. Оставих гребена в полата си и взех ножица. С лява ръка прихванах половината коса, изопнах я надолу. Тя се превърна в гладък, лъскав лен с канелен цвят. В дясна ръка разтворих и насочих ножицата. Цяла нощ мислено бях упражнявала всяко движение.

За миг ножицата остана във въздуха, заканително разтворена. Свих устни и надделях себе си. С един замах отрязвах косите от едната половина. Малко над ухото. Прониза ме рязко, раняващо ключане. Държах в шепа отрязаните коси вцепенена. Вече нямах моминска гордост. Огледах се внимателно. Ту от лявата, ту от дясната страна. Единият профил все още бе мой, привлекателен, момински. А другият – съвсем чужд, смешен, момчешки. От едната страна все още бе моят свят с ехо от свирене на пиано, майчини съвети, домашна тишина. От другата страна – шум на железа, машини, общежитие, вятър.

Доста се позабавих за втория замах. Но нямаше връщане назад. Стиснах клепачи и започнах ожесточено да режа. Да отрежа името си, миналото, да отрежа пътя към къщи! Тъкмо през ухото ми мина пронизващо ключане. Косите останаха в шепата ми. Отворих очи, готови за най-страшна гледка. Това не бях аз, а някаква шега със собственото ми лице. Да ме видеше майка ми, нямаше да ме познае. Втренчих се отблизо в огледалото. Помъчих се сама да се приема. Насмешка изтъни устните ми. Отрязан бе единственият ми чар. Доста имаше да го почакам, докато порасте пак. Сега изпъкваше чипият ми нос. Никой вече нямаше да се влюби в мене. Не ми трябваше! Отрязани бяха всички глупави илюзии. Ще порастат ли някога пак? Дадох си дума да не ги оставям, да ги режа изкъсо непрестанно.

Пъхнах косите в найлонова кесия и ги прибрах на дъното на куфара. Когато го отворя и припряно затърся нещо, все да се натъквам на тях и мъка да ме прерязва с ножица. Хвърлих още един изпитлив поглед в огледалото. Никога не бих могла да се примиря с такова лице. Изскочих навън от бараката. Изведнъж се почувствах независима от вятъра. Походката ми се влияеше от прическата, неусетно ставаше отсечена, момчешка. Вървах все по-леко, освободена от себе си.

Така навлязох в своя нов ден. И започнах да забравям коя съм. При добро желание това е възможно. Минаваха цели месеци, без да ми потрябва презимето. Просто Райна бе достатъчно.

– Онова там женско ли е? – гласът на един родопски старец едвам намери пролука в стената от шумове и стигна до мене.

Мога да си представя как съм изглеждала от земята: на висок железен клон цъфнала шарена забрадка.

– Женско е, дядо, харесва ли ти? – подвикна Рошлю, увиснал като паяк по-долу на съседен стълб.

Задавих се от смях. Бригадирът бай Крум бе впил едноок поглед в отворен свитък чертежи, затиснати с камък върху сандък да не ги отвее вятърът. Желязносивите коси му придаваха още по-голяма строгост. Той вдигна припряно глава от плановите. Помислих, че ще ми се скара, и прехапах смеха си. Но той избягваше да се кара на мене, дори когато заслужавах.

Бригадирът направи знаци на глухонемия Тасим, родопски едряк, който имаше винаги на уста една усмивка като добра дума. Трябва да бъдеш глухоням, за да се усмихваш така. Да не познаваш безкръвното убийство на думите. Да не си имал

отравяне от думи, които са по-опасни от отровни гъби. Да не си бягал като подгонена сърна със забита в живо месо стрела на някоя клеветническа дума. Да не си треперил сам да не изтървеш някоя опасна думица. Да не си откривал две лица във всяка дума. Да не познаваш раздвоението между думи и мисли, думи и дела. Наистина, само глухоням може така да се усмива. Тасим всичко разбираше от поглед. И всичко казваше с усмивка. В отговор на знаците на бригадира започна да връзва с усукано стоманено въже метална дъга за клюна на багера.

– Готвя ви една изненада! – подвигнах на момчетата, сплела нозе като скоби около крайната греда, по която затяхах болтове.

– Изненада по поръчка! – обади се Рошлю. Под чорлав перчем до вежди той все пушаше шеги, но сам никога не се засмиваше. Целият някак бе слепен от смешки. Самите му движения, физиономия, тембър на гласа бяха пародийни и предизвикваха смях, на който не се поддаваше единствен той.

Тогаваш се появи журналистката. Тръгнала на лов с оброчен фотоапарат и с бележник в ръка, тя търсеше жертва. Взря се нагоре по посока на погледа на стареца. Ако той не бе вдигнал глава към мене, сигур би отминала, без да забележи нещо особено. Пък и аз да не бях се смяла на висок глас!

Тя се приближи към колоните на монтажа. Попадна под кръстосани сенки. Аз с женско далнобойно око първа я открих. Отгоре тютюневите й коси изглеждаха отвеяни сред желязна джунгла. В тоя миг долових, че нещо зрее и непременно ще се случи. Предчувствието в мене е зародиш на всяка преживелица. Просто аз сама предизвиквам случая с това проклето мое предчувствие. Смехът ми се поколеба във въздуха, за миг изгубил равновесие. Изобщо и най-малкото нещо ми се отразява върху смеха.

Не откъсвах очи от нея. Тя заразително бригадира, сочейки към мене. Намери кого и кога. Бай Крум тъкмо пращаше монтажни сигнали нагоре: ту обърне длан към небето, сякаш да провери вали ли дъжд, ту сочи с палец към земята, като че е открил заровено имане. Без да поглежда към новодошлата, той й отговори на пресекулки нещо за мене. Навярно:

– Върхолазка наравно с момчетата... Катери се като катерица...

Какво друго би могъл да каже на непознат човек? Тя видимо се заинтересува. Мога да си представя първите й хрумвания:

... Родопската катерица, заглавие... Зарейна в небесата, на раменете й кацнали облаци като гълъби...

Из вестникарските репортажи облаци и гълъбите играят важна роля. Тя разбра, че не може да отклони вниманието на бригадира. Обърна се направо към мене с шепа край устните:

– Какво ви... – Мек алтов глас, отглеждан в стая, потъна, удавен в шумотевицата.

Изкатерих се още по-високо, до самия връх на конструкциите, за да изскоча вън от обсега на гласа й. Нека се покачи при мене, щом й трябва! Васю, възседнал най-долната греда, стържейки с пила, се клатушкаше, сякаш препускаше стоманен кон. Обърна се в галоп да предаде думите й нагоре към Рошлю:

– Какво ви накара да дойдете тук?

Рошлю прехвърли като топка през рамо нагоре към мене:

– Какъв дявол те накара да дойдеш тук?

– Много важно! – запратих един сърдит удар с чука по железата.

– Много важно-о-о-о! – предаде Рошлю надолу с алармен вик на пожарникар от горяща сграда.

– Нещо много важно! – препредаде Васю с още по-комична неотложност.

Мога да предположа какво е възникнало в нейното творческо въображение.

... Най-важното тласка девойката насам към тоя пущинак – построяване на социализма в Родопите...

Прихнах. Сега не мога да разбера какво толкова ме е разсмивало. Смехът изглежда се предизвиква не отвън, а отвътре. Той е нещо като звуков барометър на човешкото състояние. Щом гледаш с доверие на утрешния си ден, смехът избликва от самите клетки на кръвта. Но колко лесно е да се запусти изворчето на смеха. Една сянка на съмнение. Един подозрителен поглед. Заплаха от една несправедливост. И твойт клокочещ барометър спада. Ти не откриваш така често повод за смях наоколо. Докато един ден започнеш и ти да се чудиш на младите: какво пък толкова може да ги

разсмива?

Изведнъж смехът ми замръзна във въздуха. Фотоапаратът ѝ ме взе на прицел. Обърнах се гърбом и скрих лице зад железния ствол. Рошлю вдигна рамене с учудена гримаса. Васю предаде надолу същото вдигане на рамене и недоумяваща гримаса.

Тя ме причака долу след работно време. Останах последна. Дълго се мотях горе, но трябваше най-сетне да слеза. Засмъквах се спираловидно и скочих. Винаги при скок от монтажа усещаш твърдото съпротивление на земята. Един тъп удар, пронизващ от пети до слепи очи. Майката земя плясва непослушна дъщеря, загдето се катери не позволено високо.

Едвам се изскубнах от молбите на столичанката. С помощта на бай Крум. Бригадирът винаги се прибираше последен. Навиваше свитъците чертежи, сякаш грижливо сгъваше изминалия ден, за да го отвори утре пак и започне отначало. Той ме сподир с замислен поглед. И я спря с особено натъртен глас:

– Не настоявайте повече!

Чак сега, като прехвърлях всичко в паметта си, забелязах тоя странен поглед и глас. Тогава ги отминах. Бригадирът е знаел всичко за мене! Или е предполагал...

Журналистката се възторгна гласно зад гърба ми:

– Какви скромни хора растат! Ето една безименна героиня!

Тя търсеше съвременния герой, а бе попаднала на мене.

Тичах, прескачах ями, камъни, купчини пръст, не виждах къде стъпвам. И проклинах наум своя безименен героизъм. Тъкмо позарасла, раната ми отново се разтвори. Да се появи снимката ми във вестник. Впрочем аз никак не държах на това. Но майка ми щеше да се гордее, да показва вестника на роднини и съседи. Те ще ахнат и ще твърдят, че още от малка съм ги смайвала с дарбите си. Съученичките ми ще разгърнат вестника и ще се вкаменят. Гледай, нашата Райна! И от студентските скамейки в София ще завидят на мене, зареяна вдън планините. Цялата страна ще научи, че там нейде има едно момиче върхолаз. Непознати очи ще се учудват на смелостта ми, ще ми се възхищават отдалеч. Може и някое писмо да получа от неизвестен поклонник...

Славата мина съвсем близо покрай мене, просто ме дръпна за ръкава. А аз се изскубнах от нея. Нямах право на слава. И последният землекоп можеше да осъмне в някое утро прочут, но аз трябваше да си остана завинаги в дълбока сянка. Само веднъж да се появи името ми някъде, ще се намери някой със зорка памет...

Изкачих се по отсрещната височина. Гуменките ми се напълниха с пясък. Бързешком ги изтърсих. Там като кошери бяха скупчени двуетажни бараки. Започнах да ги броя, защото нямаше начин да ги различа една от друга. Седма, горен ляв етаж. Почуках на вратата. Зачаках, вслушана в ускорения си пулс. През прозореца надникна умората:

– Една минутка! Ще ми загори...

За да се измъкна от себе си, надзърнах през чуждите стени.

Жена на инженер... Мъченица. Всеки ден пере мръсни ризи, всяка вечер кърпи скъсани ръкави и чорапи, чисти кал от дрехата. И все сама. Уж дошла да бъде заедно с него, да делят неволите. А колко пъти ме е канила да пренощувам с нея, за да не бере страх, като чува пиански викове отвън. До късно не може да заспи, втренчила поглед в мрака. Къде е той сега? Да не би да се е случило нещо? Защо не си взе върхна дреха? Тия опасни пътища, тия пропасти, тия внезапни бури, тия престъпни типове, надошли отвсякъде. За цял живот се запасила с ревматизъм от влажни, недовършени квартири. Готви, каквото намери, най-често киселец и коприва, набрани от ливадите. Чака мъжа си гладна до късно. Все претопля вечерята. И все не го дочаква. Все сама дъвче хляба и преглъща упреците. И все чисти, чисти тая лепкава кал, тая песъчлива пепел, навличана по дъските от груби обувки.

Късно през нощта той се връща грохнал, изнервен и си изкарва ядовете на нея. Тя е виновна, че планът не се изпълнява. Сдържал се е пред чуждите хора, бил е с тях приветлив. И всичко, набрано до гърлото, изсипва върху жена си. Ризата му залепнала от пот на гърба. Смъква я през глава, сякаш си свлича змийска кожа. А сутрин тръгва пак в изпрана, нова кожа. И щом прекрачи прага, веднага се засмее на всички. Пред тях става самообладан, разговорлив, остроумен. Да ѝ завидиш, че има

такъв мъж! А за жена си той пази умората, избухливостта, мълчанието. В малкото свободни часове излива нежността си насаме върху цигулката...

Вратата се отвори. Домакинята доизбърсваше ръце в кърпа. Впих поглед в износеното ѝ лице:

– Е, съгласен ли е?

Горова продължи да бърше вече сухи ръце:

– Няма нищо против, но...

Наведох очи, за да я избавя от неловкостта да срещне погледа ми.

– Без акомпанимент на пиано не може! – каза тя с глас, който сякаш също бе изсушила в кърпата.

Извих глава настрана като от плесница. Погледът ми се удари о високи, голи канари. Блъснат от тях, се хвърли в противоположна страна: стръмни, димящи с прах сипеи. Погледът ми се хлъзна по тях надолу и падна в нозете ми. Кални гуменки, изрфани от камънаци и желяза.

– Пиано тук?

Жената най-усърдно продължи да бърше сухи ръце. Тръгнах си. Все по-ядно забързвах надолу. Не може ли да измисли нещо друго? Самата дума бе неуместна, звучеше като подигравка: пиано!

Забуча радиоуредбата:

Защо ме биеш, Хасан ага?

Защо ми трошиш ребрата?

Пропадна изненадата, която обещах на всички. Сега ония присмехулци жива щяха да ме горят с подигравки. Пресякох шосето пред муцуната на камион, натоварен с арматурно желязо. Няколко слоя прах един връз друг бележеха дългия маршрут, изминат от колата. Познах шкодата на шофьора с прякор Графът, която ме докара за пръв път тук. Колко смешна бях тогава! Идех с пълна торба ентусиазъм: да започна нов живот, да си пробия път, да си създам име, и главното... Изведнъж се хванах, че напоследък забравям главното, за което съм дошла така далеч. А трябваше само за това да мисля, да насочвам всеки свой ден натам.

Шофьорът ми махна с ръка от кабинката. Бе със зачервени и сълзливи очи от пепелта на пътищата, като че дълго бе седял край задимено огнище. До него бе помощникът му Ванчо Черното, побелял от прах. Погледът ми ги пренебрегна. Искях да се съсредоточа върху главната си цел. Но всичко наоколо ме разсейваше. Графът угаси мотора и слезе от колата. Престараваше се да пести гориво, за да спечели съревнованието. Той умееше да гони своята главна цел, без да се пилее. Скоро щеше да я постигне: да стане стохиландник (не на друго, а на километри). А аз все така си оставах – на сто хиляди километра далеч от моята цел.

– Ей, не сме забележителни! – каза шофьорът. Тъмните му вежди и мигли бяха съвсем изрусели от прах. И гласът му ми се стори посивял от прах.

Намерих върху кого да си излея яда.

– Не говоря с тебе, докато не докараш едно пиано!

– Какво?

– Пиано.

– Къде?

– На връх Гръмовец.

– Дадено! При светлото бъдеще на комунизма! – той направи щедър жест към голите хребети, скели, конструкции, купища материали, ровове. Хаос пред сътворението на един свят. Радиоуредбата от гнездото си в дървото запращя на залпове над главите ни:

Защо ме биеш, Хасан ага?

От мойто рамо вода си пил!

Графът направи гримаса, сякаш му просвредлят зъб с бормашина. Викнах му, за да ме чуе:

– Заради тебе се проваля концертът!
– Не виждам музиканти.
– Нали инженер Горов е цигулар?
– Е, тогава всичко е наред!
– Ако ти докараш едно пиано!
– За какъв дявол ти е притрябвало?
– Трябва съпровод на пиано! – настоявах аз, сякаш бях убедена, че наистина трябва.

– На акордеон не може ли?
– Разбираш ти от класическа музика! – и му обърнах гръб.
Той ме догони с един разкрач на дългия си пергел.
– Откъде да ти изкопая пиано?
– Ти си факир, всичко можеш!

Огрях го с една усмивка. Цял се разтопи. Нямало е нужда от много приказки. Направо е трябвало да прибягна към усмивката си. Все забравях, че това ми е най-вярно оръжие. По-рано не съм предполагала какво въздействие може да има една усмивка. Едва тук, сред грубите канари и хора, открих силата ѝ. Струва си да дойдеш толкова далеч за една такава находка в собствените си възможности. Щом се усмихнех, слънце облъчваше сърдитите от умора и несгоди мъже. Само един проклет недостатък имаше тая моя усмивка: станех ли нещо неспокойна, несигурна, и усмивката ми губеше силата си. А аз често бивах неспокойна.

– Стига да река! – но лицето му опровергаваше думите.

Направих се, че му повярвах. И го ослепих с още една усмивка. Не усети как даде дума. Навярно веднага, като се върна в камиона, се е опомнил и разкаял. Пуснах му един бръмбар в главата – пиано. Само тая грижа още не бе имал. Тогава ме осени едно дяволско хрумване. Ще си послужи с усмивката и пред инженера! На мене няма да откаже, както на жена си. Камионът подкара арматурните железа към обекта. Те дрънчаха, определяйки скоростта и наклона.

Мисълта ми скочи в движение от единия камион в другия. Едва сега се осведих, че бягам. Тръгнах изведнъж, захвърлила мъчнотията да обмислям и вземам решение. Нещо в мене бе винаги в треска като пред заминаване. Дори куфарът ми бе някак нащрек, готов за внезапен път. Но най-малко бях очаквала това да стане тъкмо днес, тъкмо след тая нощ.

Кожата ми бе чувствителна, както никога досега. В това сиво утро носех цялата предишна нощ в себе си като пламтяща болка и като леден ток. Дългоочакваната любовна нощ. Така бях свикнала тя да бъде за мене предстояща, че още не можех да я възприема като изминала. Нямаше нужда да си я спомням, да я премислям. Тя бе неотделима от мене, осезаема като съставна част от клетките ми. А неравният път още повече изостряше усещането на нощта в мене. То бе една нова уязвимост. Думите, казани и премълчани, звучаха в цялото ми същество като вибрация. Всичко минаваше през мене и ме нараняваше.

Прибирах се вяло със сечива, които вечер повече тежат. Къде да ида? Промеждутъкът между деня и нощта – най-опасното време от денонощието. Денем бях погълната от някаква малка всекидневна цел: да речем, болтове за затягане. Цялото ми същество бе приковано о железата с един болт. И това бе достатъчно, за да пазя равновесие. Денят ми бе устойчив, макар че минаваше по висящи релси. А нощта ми бе напоена със сладък сън, какъвто могат да имат само уморените. Впрочем често ме спхождаше безсъние, но аз му се радвах. Безсъниците правеха нощта ми по-наситена.

Обаче вечерта бе празна. Неопределена по цвят и вкус. В мене се спотайваше нещо, което аз отстранявах с нуждата все да бързам, все да работя, да не остана миг празна – нещо, което само издебваше пролука вечер, за да изпълзи и като смок да ме пие извътре. Защо съм тук? Моите съученички сега четат за изпити в университета. В мансарди с изглед към Витоша витаят формули, научни термини, велики тайни. Моите връстници показват входни карти в Народната библиотека. Влизат на пръсти в читалнята, обгръща ги прилежна тишина...

Писклива момичешка врява ме удари от входа на бараката. Спрях се колебливо на прага. Обхвана ме носталгия по свободно време, по часове, принадлежащи всецяло на мене. Собственото ми време бе експроприирано. Тоя вечен недостиг от мои, лично мои минути! Тук имаше подялба на времето за всички по равно, без да ти се оставя нито миг свободен за еднолично ползване.

Току-що излизах от вибратора на делника и трябваше да се прехвърля в мелницата на общежитието. Още бях заредена с пулса на строежа, а трябваше да се превключа в объркания ритъм на стаята с осем легла. За такъв скок се изисква самообладание.

Обърнах се към възвишението, където стърчеше скелетът на монтажа. Багерът бе забил мачта в облаците. Там, в напрежението, се чувствах по-спокойна. С монтьорския ключ затягах разхлабените гайки в самата себе си. Бързо, неумолимо строежът променя човека и го подчинява на своите закони така, че ти започваш да губиш мярка за действителността във от строителната площадка. Затова тъй се изненадваш вечер, когато откриеш, че все пак светът съществува със звезди, с тесни общежития, с липса на най-насъщни гласове. В работно време забравяш миналото и бъдещето си, те се сливат в единствения скоклив, задъхан сегашен миг, който гони следващия: повече работа, по-точна работа! Но щом свърши денят, изведнъж изниква миналото ти и въпросът за бъдещето ти. А то значи – безпокойство.

Гледах отдалеч стоманените завитъци на заводския корпус. Там бяха завързани мои мускули и нерви. В началото чувствах с всяка своя клетка, че то не е мой живот. Ръцете ми не можеха да се измият от ръждата. Струваше ми се, че хлябът има вкус на желязо. Но постепенно отвикнах да забелязвам това. Нещо неприсъщо на мене проникна в мене и ми стана втора същност.

Колектив. Толкова изхабена дума, повдига ми се от нея. Но не зная с каква друга да я заменя. Нашата бригада се състоеше от 9 момчета и едно момиче. Нямах нищо общо с тях. Бригадирът бай Крум бе събрал отбор хашлаци. Стар комунист, той имаше макареновска амбиция да докаже, че и от най-лошия може да излезе свестен човек, стига човешки да се отнасяш с него. И сега Едноокият се гордееше със своя колектив. Само едно не бе съобразил: тъкмо тия хашлаци със сприхаво изражение на лицето и с грапав език като стъргало за картофи си бяха по начало най-свестни. Заслугата на бригадира бе само в това, че се довери на тях и рискува да повери на недодяланите им ръце скъпи машини и отговорна работа. Нека гаргите се чудят как тая бригада, девет хулигана и едно момиче, е все първенец. Чудно би било, ако ония, примерните с пригладените алаброси и рендосан език, биха свършили поне веднъж такава работа, каквато ние свършихме. Момчетата снизходително прощаваха на бригадира наивната му гордост, че той ги е вкарал в пътя. По-скоро те биха вкарали другите в пътя, ако им се дадеше възможност за това.

Агитаторът бай Спиридон би казал: „Колективът ѝ помогна!“ И тая дума „помагам“ не мога да понасям. Толкова е лицемерна, особено нейното приложение. Моята бригада не се опита ни с пръст да ми помогне. И това бе най-добрата помощ. Тъкмо в тъй наречения колектив бях най-послед предоставена сама на себе си. А в училище все ме дебнеха да ми помагат да мисля, да чувствам, да разбирам. И тая натраплива помощ във всичко ми пречеше най-много. Убедих се, че и майка ми, стара учителка, с правилата на класическата педагогика не е успяла в най-главното: да ме приучи да се уповавам сама на себе си.

Едва тук, в колектива от хлапаци, се усетих независима. Сама прищпорвах волята си да работя, без някой да ми налага съвети и поучения. Парливите шеги на момчетата бяха подстрекателство за мене. Откривах възникване на непознати свойства в собствения си характер. Реагирах по неочакван за самата мене начин. Събуждаха се други сили в мене, отбити в друга посока. Дори сама се улавях, че понякога постъпвам в разрез със собствения си интерес, забравила своята скрита цел. Да видиш, да не повярваш!

Благовъзпитаните и праволинейните биха се възмутили, но представете си, добро въздействие върху колектива оказваше опакото в характера на момчетата. Жестокият присмех държеше всички нащрек. Изобщо смехът е сериозен стимул. Невралгичен възел бе Горан, димитровградецът. Той бе работил няколко месеца в Димитровград, а сякаш идеше с докторат от Сорбоната. Предизвикателно килнат каскет назад, самочувствието му винаги напомпено до спукване. На лицето му – израз с готово възмущение на всяка

наша дума и постъпка, независимо от това права или крива, нали е наша, на тия, които не сме били в Димитровград. Рошлю всеки ден изпразваше цял пълнител подигравки срещу него. Горан не му оставаше дължен. Веднъж стигнаха до бой. Преди още да си изяснят причината, се поддадоха на глупавия момчешки рефлекс за бой. Жилите им изпъкнаха под налягане на някаква свръхярост. Приблжиха лица – потъмнели, буреносни, съвсем еднакви в яда, сякаш се отразяваха едно в друго. Тогава пък в мене се събуди глупавият женски рефлекс за вик. Изпищях, колкото ми сила държи. Моят крясък ги сепна и освети. После дълго ми се подиграваха. А сами не виждаха какви смешни бяха, счепкани като петли.

Друго исках да кажа. Горан димитровградецът със своята самонадеяност и наглост наелектризираше цялата бригада. Противопоставяхме му се с мълчалива и упорита работа, с прикрита амбиция. Все бяхме в спор с него – с движения, с хрумвания, със свръхусилия. Доказвахме, че съвсем не сме по-долу от него. А в шегите ни – запенен гняв. От тия непрестанни търкания се получаваха искра, за да пламне огънят. Нищо чудно, че бяхме бригада първенец. Ако бяхме подбрани по калъп все образцови, кротки, благонадеждни, сигур щяхме да бъдем на последно място. Веднъж Горан ни напусна за един месец. Ядовете стихнаха и ако щете вярвайте – работата не спореше. Липсваше ни фитилчето.

Най-странно бе моето положение в бригадата. Единствено момиче. И аз бях едно фитилче. И не с кой знае какво. Просто вбесяваше момчетата това, че се катеря редом с тях по железата, че работя наред с тях. И докато не ме надминат двойно и тройно, не мирясвах. Мъжкото им достойнство бе подхвърлено всеки ден на изпитание. В съприкосновение с такива недодялани момчета по контраст се одялваше моят момчешки нрав. Под кръстосаните влияния на тия независими характери бях попаднала в силово поле, което ме стабилизираше. Сама не можех да се позная. Минавайки през горнилото на колектива, от само себе си се обуздаваше моят свадлив нрав. Може би от злобна нужда да противореча, ставах в противовес на тях сговорчива, търпелива, внимателна – аз, която съм избухлива и заядлива. Сред тия груби обноси внасях тон на примирителност и закачливост. Навярно те скритом очакваха това от едно момиче и аз неволно се поддавах на предположенията им.

Както и да е, сред тях ставах весела. Откровени до безочие, момчетата, без сами да знаят, ме освобождаваха от моята подозрителност и наеженост. Бяха твърде различни от мене, дошли от съвсем друга среда и възпитание. Но при тях забравях страха си, настроената си предпазливост. Те можеха да бъдат безмилостни в присмеха си, несправедливи, но никога зад гърба ми. А направо в лицето. Сигур затова сред тях бивах безгрижна, вътрешно освободена, както никъде другаде. Сама се изненадвах от височините на смеха си там, сред железата.

А в общежитието ставах съвсем друга.

Самотата ме пресрещна още на прага. Няма по-мъчителна форма на самота от общежитие. Когато си имаш свой собствен кът, затворен със стени, ти го населяваш със себе си и не си сам. Но когато две тесни пътечки от двете страни на леглото те делят от две други легла, от две други дихания, ти губиш мислите си, навиците, спомените. А щом не общуваш със себе си, ти се отдръпваш и от другите. Който не може да се усамоти, не може и да се приобщи. Привикването към общежитие се състои в това да се приучиш да бъдеш сам със себе си в денонощното присъствие на другите. За мене си остана почти невъзможно. Ако някой го е постигнал, нека ми се обади!

Щом влязох, атмосфера на наеженост ме обхвана с пипала на октопод. Почувствах очи отвред, особено очите на Фането. Тия скокливи очи владееха цялата стая, връхлитаха ме от всички ъгли. Аз бивах до дъно изпивана от тяхното лакомо любопитство и проникателност. Трябваше все да се владее, да следя израза на лицето си, тона на гласа си. Не всеки може да издържи такъв строг самоконтрол. На въздушното работно място бях развързана, пусната на свобода. А тук – стегната през ръцете и нозете. Непрекъснато се направлявах. И това ме уморяваше. Почивах си по време на работа. Може би тук най-добре се шлифова характерът. Човек, който не е минал през чистилището на обща барака, не е познал и овладял себе си. Такъв щастливец може сам да си сервира най-неприятни изненади. Само ако си се пекъл на бавния, тлеещ огън на общежитието, можеш да разчиташ на себе си, че няма да се

изтървеш от собствените си юзди.

Не мога да се отърва даже в мислите си от тая шаблонна дума колектив. Вбила ми се е като кърлеж в съзнанието от разни речи, доклади, статии, репортажи. Дори в съвременните стихотворения влиза и се римува, разбира се, с „щастлив“. Но какъв бе колективът в общата барака? И досега не ми е ясно. Нямаше обща цел, нито общ интерес, нито общ ритъм. Измислях разни съревнования, за да ни сплотят: за най-чиста стая, за най-идейно украсена стая, за най-весела и другарска стая. Само моите хитруши не се хващаха на такива въдички. В другите бараки не можеше да се обърнеш от същите портрети, които красяха и клуба, и стола, и площада, от лозунги по стените: „С труд и дружба – към социализъм!“ или „Маймуната е станала човек чрез труд“. Поне в нашата стая по-леко се дишаше. Стените бяха голи. От това въпреки теснотията бе някак по-просторно.

Влязох с лице не за възрастта ми. Заварих вечната суетня. В тая стая все се бързаше занякъде с пожарна скорост: за работа, за събрание, за разходка. Разхвърляни гласове, дрехи, жестове между осем войнишки легла. Вмъкнах се в каменотрошачка. Четирите момичета от нощна смяна тръгваха за обекта. С тях се разминавахме все на прага вечер и сутрин рано. Не можах да ги опозная. За мене те си останаха нощни сенки. Трите от дневна смяна се гласяха припряно за излизане. Развиваха коси, навити в книжки. Оглеждаха се поред в отломка от огледало, облежната на етажерка с няколко книги и рудни кристали. Момичетата бяха дошли на строежа по героични подбуди. От разни техникуми и скорострелни курсове. Лина бе избягала от къщи, за да строи социализъм. Другите също не бяха оставили на прага усмихнати родители. Но освен първата им героична стъпка друга разлика помежду ни не виждах. Еднакво работехме до седми пот.

Получавах се някакъв хибрид между мене и тях в стаята. Лекомислието им, суетата, кокетството проникваха в мене, а те четяха моите книги, дори учебника ми по биология. Понякога не можех да различа себе си от тях. Без да усетя, тъкмо от тия чужди на мене момичета усвоих някои от най-трайните си навици, които сигур ще ме придружават до края на живота ми. Например тая прилепчива, непоправима привычка да наблюдавам другия, да подслушвам мислите му, да разгатвам пружинката му, просто да се вмъквам в кожата му. А в същите вечерни часове в София моите съученици се занимаваха със сериозна наука. Аз само мечтаех да следвам биология, да направя откритие.

– Я ми вържи кариоката! – Лина кранистката, за да подчертае антрацитните си коси, си връзваше алена кариока. Не можех да понасям гласа ѝ. Някак непоследователен глас. Започне с един тон, за да те заблуди, а после го извърти на съвсем друга гама, според това, как ѝ е изгодно.

Стегнах панделката на тила ѝ. Чудех се как да избягна редовния разпит за Рошлю. Лина бе влюбена в нехайника и ревнуваше от мене. Заставяше ме всяка вечер да ѝ докладвам най-подробно какво е правил, каква шега е пуснал, накъде е погледнал. А докато аз ѝ разправам, тя дебне някоя издайническа струйка в гласа ми, за да потвърди съмненията ѝ. Предпочитам мъжки разговори.

– Боли ме глава! – я предупредих.

– Да не се е случило нещо на монтажа?

Трябваше да я успокоявам, че всички са живи и цели, че никой не е паднал. Тя настояваше да излекува главоболието ми. От такива грижи можеше наистина да ме заболи глава.

– Пак ли ще вардиш бараката? Няма ли за тебе веселба, танци, любов? Поне флирт? – Лина държеше непременно да се заплесна по някого, за да не забелязвам Рошлю. Тя ревнуваше от мене без никакъв повод, сякаш предчувстваше нещо. Жената е жив радар. Тоя неин нагаждащ се глас пилеше нервите ми. Не бе лошо момиче, аз нищо не казвам. Но всяка вечер тренирах търпението си върху нейния глас: – Все с тия панталони! Ще ти заема една рокля за среща, стига да речеш!

– Графът е готов! – подметна Дора арматуристката, минавайки ребром през тесен проход между леглата.

Стана ми по-леко от самите ѝ стъпки. Те бяха спокойни, уравновесени, винаги готови да ти се притекат на помощ. Това момиче бе за мене природно чудо. Ни веднъж за две години в такава тясна стая не се скара с никого, не повиши глас. Закачалката се откъртваше и всичките ни дрехи се сгромолясваха и объркваха, не можеш намери

собствената си рокля. Щом ти дотрябва шалчето, вземи си безплатен отпуск, за да го търсиш. Ако имаш късмет, ще го откриеш в нечий ръкав. Електричеството угасваше внезапно и ние се разминавахме с крясъци и блъсканици. Само Дора оставаше спокойна и с това внасяше ред в общия хаос. А може би ние от самото начало поради нужда да има една спокойна между нас за катализатор повярвахме, че тя е най-пригодна за тая цел. И тя стана такава, каквато нашите очи очакваха да бъде. Имах чувството, че сама бе сплела нервите си от арматурно желязо. Как не се мъчех от нея да усвоя навика да се владее. Странно, колко лесно става несъзнателното пипване на привычките. Наложих ли си обаче съзнателно да добиеш някакъв навик, той ти се изплъзва.

– Ще станеш графиня! – Фането ми направи поклон.

– Оставете ме, изморена съм! – помолих ги предпазливо, за да не събудя колективно негодувание. Излишно бе да ги моля.

Щом живееш в общежитие, трябва да се снабдиш с обща душа, да се включваш мигновено в настроенятия на другите, да нямаш отделен свят. Трябва да мислиш и чувстваш групово. А то е коренно различно от единичното мислене и чувстване.

Почука се на прозореца. Надникна жълто лице, недоспало и виновно.

– Под дърво и камък търся ножица! – каза Мирон поетът с прегорял от ракия глас. Той бе редактор на многотиражката „Родопски строител“. Фането пусна ножицата в шепата му:

– Дръж! Да си отрежеш езика!

Всички се бояха от острия му език. Мирон никому не прощаваше. И сега на устните му напря някаква подигравка, но той я преглътна. Все пак му правеха услуга. Тоя човек ми бе симпатичен, не знаейки защо. Но това не смеех да споделя гласно, нито да проявя. При груповото преживяване най-простото отношение се разпада на толкова варианта, колкото е броят на групата, и после се сумира. Фането не може да прости на Мирон епиграмата, която той съчини за нея, че си сменя занаятите според любовниците. Лина го мрази в аванс, защото и на нея може да скрои някой куплет. А Дора е хладна към него от солидарност. Така с някакво ново събирателно мерило се получава обща резултатна, която е тъкмо обратното: „Тоя човек съвсем не ми е симпатичен!“ И ти си длъжен да приемеш това отношение за свое.

Още не бях овладяла груповото преживяване, затова водех двойно счетоводство: свое и общо. Запазвах своето за себе си, а общото приемах с всички. Но това ме пренатоварваше, казано на монтажен език. Не можех да издържа опъвните сили, които ме разпъваха на противоположни посоки.

В трудовия колектив трябва да бъдеш различен от другите, за да станеш необходим, да имаш оригинално виждане, за да засилиш общия поглед, да си отгледаш своя собствена боя, за да допълниш спектъра. А в общата стая, тъкмо напротив – трябва да се уеднаквиш, да посивиш боята си. Да станеш скачен съд, и то радостен от това, че си скачен съд. Да обобщиш себе си. В бригадата си длъжен да се отличиш. А в стаята – да изтриеш разликата между себе си и другите. Инак си обречен да те горят на тлееща жарава, докато се впепелиш.

За миг мислено отскочих в отвъдната барака при момчетата. Дали пък те са по-добре от нас? Дали са по-малко дребнави? Най-чудноватото бе това, че същата група младежи на монтажа бе една, а в общата стая ставаше съвсем друга. Там имаше обща цел, която ги спояваше, а в бараката теснотията ги отдалечаваше един от друг. Сякаш отреагирахме часовете, проведени в строга дисциплина и труд, с часове на анархия и безсмислено пилеене на енергия. Стъкмявахме си един на друг дяволски номера. Винаги бяха нащрек да не се хванат на въдицата и станат за смях. При такива представи ми бе драго да се върна в стаята на девойките.

Наблюдавахме ме под око. И аз се самонаблюдавах през техния поглед. Налагах си да бъда съдържана, за да ми отвръщат със същото. Това е правилото: постъпвай така, както би желал съседите ти по легло да постъпват. Тук се цени самият човек, какъвто е от една педя разстояние: мирис, навици, отзивчивост. На обекта са по-важни работата, издръжливостта, умът. Там способностите изкупват доста недостатъци. Но в общежитието никой не се интересува от нормата, която си преизпълнил днес, от твоите рационализации, нововъведения. Тук е важно какво си ти за сетивата отблизо – чистоплътност, самообладание, уредност, движения. Важно е и какво си за общата атмосфера – настроения, разбиране, тембър на гласа, тембър на цялото ти същество.

Дреболиите тук стават изведнъж значителни, увеличени до непоносимост. Дреболиите, а те се постигат по-трудно, отколкото вдигане на огромни стоманени конструкции.

Замисленото ми лице дразнеше младежкото им безгрижие. Имаха право да искат всичко наоколо да бъде клокочещ смях като тях самите. Дисонанс в общежитие не се търпи. Настъпи буреносно мълчание. Не биваше ни за миг да допускам да ме усетят различна от тях. Това ще ги сплоти срещу мене. Около моята осминка от стаята ще се образува вакуум. За да го предотвратя, трябваше да си наложа откровеност – нещо така трудно за мене.

– Пропадна изненадата, която ви тъкмах с такъв мерак.

Лъхна на разтопяване. В тая тясна стая не можехме да си позволим лукса да имаме дори най-малки тайни една от друга.

Така ръбятят ми характер се оглаждаше на точно.

Изведнъж като по даден знак извихме глави към вратата. Типичен общежитиен рефлекс. Чукаше се. Лина, още недооблечена, писна с нетърпим глас и се затули зад завеската при закачалките, надзъртайки любопитно оттам да не изпусне нещо. Изненадани бяхме от неканен гост.

Влезе строен млад човек по безръкавна мрежеста фланелка. Изглежда не му бе студено. В стаята стана тясно от плещите му. Носеше в ръка бяла риза.

– Има ли тук някоя гладачка? – тонът му бе самонадеян, сякаш ей сега всички ще се нахвърлим да му гладим ризата.

Момичетата се спогледаха податливи, готови с усмивка да му изпълняват заповедите. Лина, дозакочавайки новата си блузка, изскочи от скривалището си. Винаги ме дразни тая робска женска психика. Аз, без да продумам, без да го погледна, издърпах ризата от ръката му. Включих ютията в контакта. Бе още топла. Току-що бяха гладили. Масичката бе постлана с бял чаршаф. Опнах ризата, оправих я. Тя бе свежо изпрана на реката. Изсушена върху трева на припек, но не пресушена. Още влажна е била прибрана. Лъхаше на преснота, на вятър, на билки. Бяла без никакъв компромис.

– Вие ли сте я прал? – попитах нехайно.

– Имам ли такъв благонадежден вид? – отвърна той, предизвиквайки погледа ми.

Но аз не го погледнах. Фането заговори с цяло гъвкав тяло, както винаги в присъствие на мъж.

– Изпрала я е някоя друга услужливка.

– Доста се е постарала! – намекна Дора.

Той закачливо следеше движенията ми:

– Само да не я ожълтите!

– Тежко` на бъдещата ви жена! – каза Лина с нов, измислен оттенък на гласа си.

Без да вдигна поглед към него, важно напљунчих пръст, църнах го о дъното на ютията, издох бузи с вода от чашата, духнах облак ситни пръски върху ризата, изравних я с лявата ръка, плъзнах ютията след ръката си до сами пръстите.

– Внимавайте да не се опарите! – по гласа му съдех, че ме наблюдава.

Как веднага не съобразих да му отвърна: „Бъдете спокоен, не държа да ми остане белег за спомен от ризата ви!“ Все така със закъснител ми избухват отговорите.

Ръцете ми върху бялата риза изпъкваха. От дълго общуване с желяза бяха придобили ръждив цвят. Чак сега ги забелязах. Винаги след работа се миех на реката, търках ги ожесточено с речен, зърнест пясък, но една сянка от ръждата все оставаше. Нямаше как да ги скрия. Масичката се люлееше. Той извади някакъв лист от джоба си, нагъна го на няколко ката и се наведе. Погледнах го с крайчеца на окото си. Цигански врат. Подпря крака на масичката, разклати я предпазливо. Вече не се люшкаше.

– Какво значи мъж да влезе в една къща! – каза Лина с лачен глас.

Притесняваше ме неговият поглед. Гладех най-прилежно. Искаше ми се да остана насаме с ризата му. Както гладех, една нелепа мисъл ми хрумна: „Сякаш галя широките му плещи, дългите ръце, около врата. Ризата е гореща от ютията като от младото му тяло.“ Стори ми се, че и той, както насмешливо ме наблюдаваше, бе прекосен от

същата нелепа мисъл, но в мъжки вариант: „Стига да поискам, ръцете й така биха галили раменете ми, шията“...

Стараех се да няма ни една гънка, но без да искам, се получаваха ситни-ситни бръчки като вълни от неуловим вътрешен вятрец. Повтарях и потретях яката, ръкавите. Най-мъчно е рамото при шева, все стават чупки. Изведнъж той каза:

– Опитна сте в мъжките ризи! На баща си ли сте гладила?

Това ме забърка. Баща ми бе носил униформа. Сепнато спрях ютията, едва не изгорих ръкавела. После започнах бързо-бързо да я движа:

– Имам много приятели!

Но той нямаше търпение. Погледна часовника на ръката си. Парна ме една догадка: сигур бърза за среща!

– Не се престаравайте! – грабна ризата изпод ютията и още гореща я надяна през глава.

Останах с празни ръце. Наведох се да туря ютията на пода върху обърната талерка. Издърпах шнура от контакта. Нищо не забравих. Не се обръщах, за да му дам възможност да се облече. А момичетата най-нахално го гледаха.

– Ах, копчето ще падне! – извика той.

Обърнах се. Тогава за пръв път срещнах погледа му. Познавах стажант архитекта отдавна, още преди той да подозира за моето съществуване. Отдалеч бях открила енергичната му походка, сякаш винаги срещу силен вятър. Вървеж на човек, който не се бои да не би да направи погрешна стъпка. И тия тъмни, облачно сключени вежди. Мислех, че под тях има черни очи. Удар на изненада. Светъл поглед с една пъстра присмехулна искра. Не харесвах мъж със сини очи.

Тъкмо под яката копчето, увиснало, се люлееше. Поех игла с бял конец от игленика. Преди малко бяха шили, добре, че не са изгубили иглата, както обикновено. От мига, в който той прекрачи прага на стаята, почувствах зависимост от предметите, от най-дребните вещи. За пръв път се сблъсках с твърдостта, със силата, със съпротивата на нещата. Дърво, плат, метал, собствените ми ръце, всичко мъчно ми се подчиняваше. Влизах в мълчалив, ожесточен спор с всяко нещо. Трябваше да се преборя с материята, която отвед ме обсаждаше и ми туряше клопки. Една игла може да провали цяла среща. Всичко може да увисне на един конец. Едно възелче може да обърка най-хубаво настроение. Първото ми стълкновение с материалния свят. Усетих тиранията на вещите. Започнах несръчно да шия копчето под брадата му. Иглата се раздяна. Дълго плюнчих края на конца и се мъчих с налучкващи пръсти да вдяна иглата. Той сякаш изпробваше върху мене силата на погледа си.

– Ще ми зашиете ума!

Едва се удържах от усмивка. Испитах дъха му върху лицето си. Той придръпна с два пръста късата ми коса.

– Не мърдайте, ще ви убода! – го предупредих.

– Кой ви острига така?

Сепнах се. Сега се сблъсках с косата си. Как ли глупаво изглежда? И наистина го убодох. Той прихна. Присмехулната искра от погледа му отскочи в смеха му.

– Заболя ли ви? – гласът ми придоби твърдост, за да лиши от всякакъв емоционален пълнеж тия думи.

– Още не! – прошепна той двусмислено.

Пуснах това да мине покрай ухото ми. Едва ме дочака да вържа възелче, изопнал шия. Трябваше да се наведе близко, съвсем близко до него, да ухапва конца. Той вдигна ръка през рамото ми като за прегръдка. Не, да види часовника си. Отблизо почувствах, почти докоснах нетърпението му. Скъсах конца със зъби, прегризах ядно нишката, на която се крепеше мигновената ни близост. Дъхът му се отдалечи. Той вървешком закопча яката. Върху бялата риза още по-ярко изпъкна циганският му врат. Подхвърли ми през рамо:

– Много съм ви задължен!

Останах сред стаята с игла в ръка.

Момичетата забравиха, че бързат. Започнаха да сплетничат зад гърба му.

– Райне, добре го притъкми за оная!

– За коя? – попитах безсмислено. Досещах се за отговора.

– Ти сякаш не живееш на тая земя!

Заобяснявах ми със скорострелни думи. Гъвкавото тяло на Фането по инерция още подпомагаше говора ѝ, както в негово присъствие.

– Оная мургава красавица като Кармен. Оженила се за стар мъж, за да не работи, да си седи вкъщи, да си лакира ноктите и да му плете разклонени рога!

Спомних си две очи под гъст, смолист блясък на ресниците. Испитах остро пробождаше от игла.

– Какъв скандал стана, забрави ли? – Защищавах се от гласа на Лина, но той напираше с пробивна сила: – Старият инженер Чалъков е луд по младата си жена. Все бягаше в отпуск и без отпуск в София заради нея, колегите му го прикриваха...

Даже търпеливата Дора нямаше търпение.

– А Кармен не иска да чуе за тоя Диарбекир. Как ще дойде по чукарите да си изкърти тънките токчета? Най-после мъжът ѝ насила я доведе за новогодишната вечер.

– Кой знае с какъв скъп подарък я е залъгал! – вметна лукаво Фането. – Помните ли роклята ѝ? Вносна. Фризура ѝ – черна хризантема. Бе оклюмала при речите и тостовете, но щом почнаха танците, хризантемата разцъфна. Архитектът я покани.

Нищо друго, само гласът на Лина ме дразнеше:

– Кармен заявява още същата вечер на съпруга си, че остава при него да делят несгодите. Старият глупак се разтапя от блаженство. Работниците разправят как се подмладил, на един дъх се катерел с болното си сърце чак до връх Ветровец.

Дора прибави една пропусната подробност:

– Докато архитектът танцуваше с други, забелязахте ли, тя не откъсваше очи от него? Такъв тигър и в София е рядкост, как да не остане в дивия Гръмовец?

Слушах с лице без никакъв израз. Не задавах никакви въпроси.

– Оная страшна буря помните ли? – Лининият глас стана буреносен. – Вечерта като придойде Арда? Инженер Чалъков хуква да спасява булдозера, че водите щяха да го отмъкнат. Тогава мадамата повиква архитекта, защото я било страх сама от светкавиците. Както двамата си приказват на тъмно, мъжът ѝ изтичва до вкъщи да се преоблече, цял прогизнал във вода. До кръста газил в мътната река...

Разбрах какво е да си пеперуда, забучена с игла.

– Може някой доброжелател да му е подметнал! – допусна Фането.

– Нищо подобно! – Лина знаеше всичко от своя поклонник техника. – Всеки мълчи пред стария и се прави, че нищо не забелязва, да не му подлютява раната... Вечерта той стъпвал на пръсти да не разбуди принцесата. По стълбите потекли ручей от дрехите му. Цял зъзне. Тъкмо да натисне бравата, дочува отвътре млад мъжки глас. И представете си... Постоял, повъртял се отвън на вятъра в залепнали дрехи. И се върнал. На пръсти слязъл по стълбите. Да не ги безпокои! Отишъл мокър-мокренничък да се бори със стихията. Едвам го измъкнали жив от водовъртежа! – Нищо друго. Лининият глас ме пробождаше.

Дора ги подсети, че изпуснаха нещо важно:

– Работниците пратили от реката куриера Османчо да вземе сухи дрехи от къщи, за да се преоблече старият. Представяй си запъхтеният пелтек как е заеквал: „Д-д-дай д-д-дрехи за мъжа си, че е в-в-вир в-в-вода!“ Гостът отвътре го чул. Докато тя вадела дрехи, той излязъл, минал край Османчо и се втурнал към реката да не остане по-назад от мъжете. Даже подал ръка в бързея на стария инженер. Какъв жест.

Накрая Лининият глас се опита да ме утеши със змийско езиче:

– Той не само с тая... Все ги сменя! Сега кой знае с коя...

Цялото гъвкаво тяло на Фането ѝ възрази:

– Ами кво да прави вечер? При тая скука! Да се самообразова на лунно осветление? И аз ги сменям, докато попадна на истинския!

– Хайде, че закъсняхме!

Трите изскочиха навън. Тичешком оправяха коси и поли. Аз още държах в ръка иглата, с която го убодох.

Останах сама сред тишина, наситена с напуснали ме гласове и смехове. Из въздуха още се носеше задъхано нетърпение за излизане, за среща. Приближих се към огледалото. Придръпнах с два пръста късата си коса: „Кой ви острига така?“

Нейде из огледалната дълбочина изплува споменът за момичето, което бях по-рано и което никога вече нямаше да бъде. Дълги коси, далечно ехо от свирене на пиано... Озърнах се в опустялата стая. Разхвърлено. Отишли си бяха скокливите стъпки, лудешкият смях. Колкото и непоносимо да е пълно общежитие, още по-непоносимо е, когато се изпразни. Друго е уединението в самостоятелна стая, а съвсем друго в току-що напусната от осем момичета барака. По-тягостна от тая самота не познавам. Осем празни легла зеят. Заобикалят те разпилени дрехи, изхлузени от топлото присъствие. Тишината звънти от отсъстващи гласове. Дори неприятният глас на Лина ми липсваше.

Опитах се да разтребя. Не ме свърташе вътре. Изведнъж погледът ми падна под крака на масичката, който подпря архитектът. Измъкнах нагънатия бял лист, разтворих го и се помъчих да оправя чупките. В полумрака видях някакви чертежи. Дали няма да му трябват? Сигур сега ги търси и не може да си спомни къде ги е загубил.

Изскочих навън. С пълни гърди поех планинския хлад. А тия драскулици може съвсем да не му дотрябват. Вдигнах лице към теменуженото южно небе. Очи в очи заставах със звездната вечер. И просто физически почувствах, че не съм достатъчно красива. Дали да му занеса измачкания лист? Може да ми се надсмее. С тая остригана коса. Нуждата да си хубав е като нуждата да си здрав. Не за чуждите погледи, а за собственото усещане. Искат ти се в тоя удивителен свят да не бъдеш дисонанс, да не бъдеш мътно петно, а един хубав или поне чист тон. Самата материя, жива и мъртва, се подчинява на строги естетични закони. И най-последното цвете е поразително красиво. И най-простият кристал е построен по свършен модел на симетрия и изящество. А ти да бъдеш грозен. Едва ли има по-мъчително от това чувство на нарушена хармония със света. Носиш го в кожата си като постоянно дразнение, като шарка. Сред гъвкави потоци, ветрове и стебла, сред свежи бои, звезди и лица ти да бъдеш изключение. Липсата на красота събужда инстинкт да я заместиш с нещо друго, за да възстановиш нарушената хармония със света. Особено гнетяща е нуждата да бъдеш хубав напролет, когато се разпуква красотата. А сега във въздуха виснеше една влажна закана за близка пролет.

Мракът пред мене бе кух. Бялата риза се бе стопила като топка сняг, запратена нейде кой знае къде. Имаше ли смисъл да му нося чертежите? Пък и защо ли не го отстраня от мислите си, както всичко, което не влиза в плана ми? Яд ме бе, че той сигур сега си въобразяваше, че аз мисля за него. А пък той не познаваше навика ми да мисля за всяко нещо откъм опакото.

Да допуснем, че е при оная. Аз от един поглед познавах жените какъв тип са в любовта. Смугла красавица, оженена за стар мъж. Представях си каква суматоха от ласки, какво наводнение от излияния би създавала. Хубавиците са самоуспокоени и не внимават с огъня. При тях е приспан инстинктът да заменят красотата с нещо друго, по-силно от самата красота, за да възстановят нарушената хармония със света. А може би тъкмо тоя инстинкт създава чудесата в любовта.

Не знаей откъде, но точно знаех, че няма нищо по-задушаващо и убийствено от прекалената любов. От такива лепливи прегръдки навярно мъжът се изтръгва с все сила и се хвърля в прохладата на утрото като в целебен вир. Дори споменът за ласките на пиявица е противен. Мъжът го отлепя от съзнанието си, за да го запрати с отврата далеч зад себе си.

Те могат да се срещат само при плътно спуснати пердета и загасена лампа, за да не бъдат подозрение. Тогава напълно изчезва красотата ѝ, стопена в мрака и несигурността. Остават само нейните думи, лепкаво сладникави, осезаеми. Той целият е като изцапан със сладко от тия нашепнати в ухото му думи. Тя ги е трупала в себе си през цялата си жадна, неживяна младост. Не е могла никому да ги каже. И сега наведнъж гъсти-гъсти ги излива – намерила върху кого, върху младия присмехулник. Той не би могъл да преглътне тоя шербет. Още по-малко да разбере, че това е натрупана любовна жажда в една млада, хубава жена, самоосъдила се на съжителство със стар, нелюбим мъж. Няма по-деформираща тежест на земята от женска участ, когато жената е принудена да върши с нелюбим онова, което копнее да върши с любимия. Цяла се осакатява. Вместо да ѝ съчувстват, всички презираха младата хубавица. Защо не работи? И най-тежкия труд ще бъде по-лек от лъжата на нейните усмивки.

А колкото и мъчителна да е липсата на красота, сигур триж по-мъчителна е самата красота, ако я имаш. Навярно тя напират от всички пори на кожата, изисква

повелително да бъде забелязана, обичана, галена, да не се пропилява ни за миг. Така кратък е срокът на хубостта! И в една открадната нощ младата жена ще иска да изживее наведнъж всичките си прахосани нощи, минали и бъдещи. Прегръдката на архитекта ще ѝ съчувства умозрително. А в себе си той ще я презира, че се е оженила за пари и обществено положение, че се унижава пред него, чуждия и небрежния. Тя ще докосва в мрака това презрение. И сама ще се презира. А той, безгрижен, жесток, безсрамно млад, ще си отиде. За нея споменът от тая нощ, от най-хубавата нощ в живота ѝ, ще бъде като плесница. Нехайникът ще я пропъди от паметта си, ще я отвее като прахулинка напълно от своя път. А за нея той ще си остане всичко, което никога не е имала...

Бих искала да си повярвам. Всекиго бих могла да убедя с тая злобна логика, само себе си – не. Други, тъкмо противоположни представи напиреха в мене, пронизваха ме, парливи и по-реални от заобикалящата ме нощ. Но аз с все сила изскубвах от себе си всеки плевел сантименталност. За да съм силна и неуязвима. Сама си създавах емоционална блокада. А все още държах смачкания лист с чертежите и внимавах да не го смачкам повече.

Пъте неуморен, никога неотдъхващ пъте! Ти си мой най-близък приятел! Когато ми е било най-тежко, винаги съм притичвала до тебе. И ти си ме прегръщал със своя широк вятър, понасял си ме на своя камилски гръб и си вливал в душата ми своите волни мисли. На тебе само съм поверявала болките, съмненията и надеждите си. И ти изневидело, из някой завой, из някой отворен процеп през облаците си хвърлял към мене пълни шепи слънце.

Ти сега свириш в ушите ми своята скитническа мъдрост:

– Гледай напред! Не се озъртай назад! Напред е твоята голяма среща, напред е твоят ден!

И в същото време преобръщаш пластове в душата ми, вадиш забравени корени, изтръгваш затрупани извори. Ти пушаш на свобода мисълта ми. Тя, като отвързана от въже, се хвърля ту напред, ту назад, пощурява от простора, опиянява се от свежия въздух. Мисълта ми е излязла вън от четирите стени на всекидневието, тласната със свръхскорости, да се носи през времето и пространството.

Пъте, ти си мой довереник! Помогни ми сега да се изскубна от суматоката в мене, да се излекувам от самата себе си. Пъте оздравителен!

Някой ще си рече: отде такъв вятър в една зелена 20-годишна глава? Простете, аз не съм на 20 години. Аз живея в днешно време. А то значи – предсрочно пълнолетие. Чувствам се поне с един век по-възрастна от майка си. Отдавна съм надживяла тая, която ме е родила и ме счита все още за дете. Аз зная и разбирам повече от нея. Не че съм по-умна. Просто узрях скоростно.

Може би имам развинтена фантазия. Но човек с моето неблагонадеждно име и с моите безсънни нощи прониква до пластове, за които не е предполагал, че съществуват. През тия две години в общежитието придобих един навик. Нощем, когато момичетата заспят, аз от тишината се събуждам. Най-после съм останала сама! Сключа ръце под глава, защото така най-мъчно се заспива. И мисля, мисля. В тъмнината мисълта ми разпъва до пукот черепните ми шевове. Пресявам всичко, минало през ушите и очите ми: всички големи думи, всички малки детайли. В тия тихи часове просто чувам как раста като трева под дъжд. През безсънните нощи човек най-бързо узрява. А щастливците с дълбокия сладък сън си остават за дълго деца.

Аз имам две откраднати години. Направо откраднати! И тъкмо те са най-голямата придобивка в живота ми. През тия две невъзвратими години, пропилены вдън планините, аз узнах толкова, колкото за цяло столетие не се научава в институти и библиотеки. Това преждевременно узряване ми струва родилни болки. Сякаш сама раждам себе си, такава, каквата съм сега – бронирана срещу сантименталности, илюзии и заблуди. Искам да направя един експеримент от собствения си живот: да се опитам да обърна пречките в своя полза, да превърна невъзможното във възможно. Само едно ме спъва: страхът да не бъда човек с погрешна първа стъпка в живота.

Не съжалявам за тия две откраднати години. Душата на човека расте като дърво

– годишен кръг след годишен кръг. В мене има два кръга, вклинени между другите като чужди, с рязко различна багра и състав. Може би на тях дължи моето младо дърво своя ръст, гъвкавост и издръжливост. Няма да ме пречупите, ветрове!

Все пак за нещо съжалявах в тия две откраднати години. Нещо насъщно ми бе отнето. Тая вечер изведнъж съзнах какво ми липсваше тук. Вечер. Просто не съществуваше вечер. Убити бяха едрите южни звезди. Скука като влажна сива мъгла слизаше от върхове и канари, стелеше се по сипеи и долища, забулваше планини, скели, конструкции, просмукваше се в бараки, ватенки, гласове, плакати, лозунги, портрети на ударници по червени табла. Удавяше всичко в усойно и непроходимо сиво. Да си лишеи от очакване на вечерта! В това тръпно очакване се таи най-хубавата усмивка на деня. Всеки, и най-слънчевият ден е като отрязан стрък без цвят, без аромат, щом не обещава една вечер.

На хората не им се прибираще. Доброволно оставаха по-дълго на обекта, за да отхвърлят повече работа. Планът изискваше от тях свръхусилия, а почивката не им гарантираше нищо освен скука. Родопите бяха кът в света с най-дългия работен ден, който нямаше вечер. Работниците се развърщаха от смяна мудро, отпуснато. Нищо не им предстоеше. Къде да идат? Нямаха четири стени за тишина. Защо да се бръснат? Ако имаше събрание, още по-сиво. Навред, където и да идат след работа – скука.

Представих си къде са тая вечер някои мои връстници от строежа. Любовен шахмат за убиване на скуката. Който пръв започне, той определя правилата на играта. Момчетата влагат своята амбиция и изобретателност в нови трикове, печелят евтина слава на остроумци и покорители на женски сърца. Понякога сами попадат в собствения си капан и се увличат. Но увлечението трае колкото пианство от бутилка коняк. Изтрезняването е придружено с повдигане. Партньор в играта е скуката. Първият дързък ход срещу нея: запознаване с новоодошло момиче без чужда намеса. Един въпрос в упор:

– Името ви е Емилия, нали? На лицето ви най-подхожда това име!

Скуката е още съвсем млада, неопитна, дошла от село. Изчервява се до уши, забърква се, не знае какво да отговори на такава наглост. Хлапакът използва недоумението ѝ, за да продължи атаката:

– Не ми казвайте истинското си име! За мене вие сте Емилия!

Скуката, наречена Емилия, гледа глупаво. Харесва ѝ това име като на героиня от роман. Готова е да отстъпи пред такова нахалство само защото поне не е шаблонно, както всичко друго наоколо.

– Къде да отпразнуваме нашето запознанство, Емилия?

След обмисляне отиват, разбира се, в гората. Хлапакът води играта с находчивост и замах, кръглолицата скука му отвръща със сантиментална пошлост. Той запущва пошлостта с целувка, скуката му отвръща с блудкаво разнежване. Той иска да изтрие блудкавия вкус от устните си с думи, с интересни, зашеметителни думи, иска сам да си повярва, да се подведе, да изживее нещо като на филм. Скуката това и чака. Вкопчва се в някое изтървано признание, изтръгва обещание, плаче, заклина, настоява да го хване за цял живот. Тогава кавалерът на скуката се изскубва с все сила от прегръдките ѝ, нагрубява я, унижава я, бяга през глава от нея и се хвърля в други обятия пак на скуката. Играта продължава. Любов от скука – най-скучната форма на скуката.

Из сенките се отдели силуетът на моя бригадир бай Крум. Имаше права стойка на човек, който цял живот е стоял изправен на нозе, без да се обляга на чужд гръб. Дълго го бях наблюдавала отгоре под всякакъв ъгъл, в най-различен ракурс. Откъдето и да го зърнеш, той работеше красиво, да не му се нагледаш. С ритмични, някак мелодични движения, без спъване и припряност.

Не сте ли забелязали? Самата същност на труда изисква и налага красота. Защо тъкмо тия хармонични, плавни движения даваха и най-добра, най-качествена работа? А ръцете, които работеха с голямо напрежение, но притеснено, без чувство за мярка, с излишни, лутащи се замахвания, неритмично, неестествено – не постигаха добър резултат? Сякаш красотата на линията на движението се отпечатва върху продукта.

Естетиката, изглежда, не е само за украса на живота, тя е негов живец. Законите на красотата проникват до самия корен на нещата. Най-големите пианисти имат най-пестеливи и красиви движения. Бай Крум бе един такъв виртуоз на железата.

Когато очите му се спрат върху тебе, изтръпваш. Едното око – студено, втрещено, остро. А другото – добро, тъжно. Едното бе изкуствено. По време на работа, като удрял с големия чук, отхвъркнала главичката на болт – и право там. Въпреки това той виждаше такива неща, които убягваха от двойния поглед на другите. Дали защото знаеше, че е едноок, та затова с удвоено внимание се взираше в хора и чертежи? И рядко сбъркваше. В единственото му око гореше буден ум, винаги нашрек. То следеше всички ни едновременно. Под зоркия му лъч не вирееха никакви хитрувания, клинчене от работа, клатене на крака във въздуха. То разгатваше и най-сложната плетенка на чертежите. Имах чувството, че това око прозира в мислите ми, в тайната ми. И се боях от него.

Щом залезеше слънцето и работният шум угаснеше, в единственото му око се събираше мрак. Той си тръгваше с бавна, убита походка. Силата на бригадира изтичаше денем заедно с потта из порите на кожата му. Вечер той се превръщаше в самотен човек, който едва се преборва със спомена. Съвсем различен бе на работната площадка и вън от нея. Само правата стойка си запазваше упорито и я носеше като знаме. Разбирах фанатичната му привързаност към професията. Тя му даваше облик на силен човек. Вън от нея той бе един измъчен баща.

Изгубил единствен син. Жена му не могла да понесе удара и го оставила сам в света. Бай Крум носеше самотата с желязна твърдост. Не чакаше като всички с нетърпение куриера Османчо да му донесе писмо. Не пишеше вечер на коляно писмо до вкъщи. Не живееше с надежда за отпуск. Не броеше месеците и дните с копнеж. За него всичко, което му бе останало на тоя свят, бе тежкия труд и той му помагаше да понесе тежестта на загубата. Само едно не можеше да понесе: предсмъртните мъки на сина си. Всяка вечер момчето му наново умираше. В разгара на младост и сила простреляните му гърди жадно искаха да поемат още една, още само една глътка въздух...

Бригадирът търсеше жива душа в тъмнината. Така за няколко мига поне няма да бъде сам и синът му ще престане във въображението му да се задушава. Умишлено позабави стъпки, като почувства човек зад себе си. Сепна се, щом ме позна:

– Нямах ли си дружка, Райне, че така сама?

Мълчах с ослушваща се предпазливост. Аз дължах всичко на тоя човек. Наливаше в ръцете ми най-трудния занаят в най-трудното за мене време. Бе ми дал доверие на кредит. Ако знаеше коя съм, навярно би прокълел себе си. Винаги срещах едноокия му поглед гузно. Той изтърва думи в тъмнината, които не би казал на светло:

– И моето момче бе като тебе! Все не му хваща място нийде, все се топи по нещо, каквото няма на тоя свят.

Сравняваше мене със загиналия си син. Да можеше мракът да ме погълне! А аз мълчах и все едно, че се съгласявах с такова сравнение.

Изведнъж в окото му замъжда странна искра:

– Знаеш... за снаха съм те избрал... Щеше да ти хареса... Следваше медицина. В най-мъчната наука се хвана... Сам си знам как съм го издържал на онова безработно време... Усетих внезапен студ.

– Тъкмо си взе първите изпити... И без да се обади, поел към балкана...

Аз се свих, очаквайки следващите му думи като плесница.

– Преследвали го цял ден. Обградили го ей по това вечерно време...

Стегна ме примка през шията. Неволно отстъпих назад. Дали той знаеше чия дъщеря съм? Може би се досещаше? Или искаше да ме изпита? Нали бях вписана с трите си имена в списъка на бригадата? Отдръпнах се заднишком и се закачих в някакъв храст. Мъчех се да се отмотая, но още повече се заплитах в бодливите му нокти. Бай Крум се опомни.

– Не се плаши, момиче! Мъка...

Сам потуши острата искра в едното си око. Аз едвам се изскубнах от храста с издраскани ръце. Той гузно се оправдаваше:

– Денем се залиса човек в работа, забрави. Ами вечер? – Гласът му ме успокояваше като малко дете: – Ти поне се радвай, докато си млада! Времето тече, а най-бързо тече, когато си на 20 години! – Все това ни повтаряше и на монтажа. – Да

знаеш, какъвто си бил на 20 години, такъв ще бъдеш през целия си живот! – каза той с тежколят глас.

Това бе негов лайтмотив. Тръгна бавно, накъдето го поведат нозете. Пак започваха предсмъртните мъки на 20-годишния му син.

И аз тръгнах напосоки в тъмнината. Поех си дъх. Току-що бяха снели въжето от врата ми. Край мене – наядени сенки от недовършени сгради. Не изпусках листа с чертежите като кой знае каква архитектурна ценност. Навярно е искал да ги изхвърли и ги е забравил в джоба си. А аз го гонех да му ги предам. Надзърнах през един отворен прозорец в работническо общежитие. Искрах час по-скоро да се вмъкна в чужд живот, в чужди тревоги, за да се спася от своите. Още не знаех какво ще кажа на архитекта, ако го открия някъде.

Приземен етаж на дълга барака. Вътре от ъгъл до ъгъл по диагонал бе опнато въже. По него – прострени мокри чорапи, дочени панталони, кърпка до кърпка; фланели, ризи. Нямаше вода да ги изперат, затова ги простираха, поне да съхнат и ветрят. По калните петна на дрехите се познаваше, че това е каналджийска бригада. Цял ден са тънели до кръста във вода, тиня и полумрак. Слънцето само по пладне влиза в дълбоките изкопи. Вечерта им се е струвала като планински връх далечна, непристъпна, примамваща със сушина, топлина и светлина. Завръщали са се в здрача с натежали стъпки от тиня и умора. Сега бяха насядали по леглата, загърнати във войнишки одеяла. На челата им падаха сенки от прострените дрехи като от облаци. Един си кърпеше чорап, друг лепеше отпрана подметка на гумен цървул. Трети пишеше писмо на коляно и плюнчеше дълъг дюлгерски химически молив, навярно взет назаем иззад ухото на някой майстор. Мислено надникнах през рамото му:

„Пази децата. Пази се и ти. Не бери грижа за мене. Аз съм добре със здравето. Изпращам ти с пощенски запис всички надници. На мене не ми трябват пари. Сами си варим боб. Не ядем в стола, че е много далеч от изкопа. Не ме чакай. Няма да се видим, докато не изпълним плана.“

Един по-млад изкопчия сричаше на глас вестник под лампата. Около крушката, провесена на шнур с възел – въртяща се мелница от молци мели, мели беззвучно светлината. Сигур той бе най-грамотният между тях. Край него седяха неколцина и слушаха окумено новините отпреди три дни.

Внезапно електричеството угасна. Всички бараки като подводници се потопиха в мрак. Нейде се чуваха глухи тътнежи, които в тъмното станаха по-отчетливи. Нощна смяна взривяваше канари. Трябваше да се пести ток за мините и за нощните смени на строежа. Това се повтаряше почти всяка вечер. Край на четенето, на новините, на писмото до дома. Един млад глас се провикна шегобийно:

– Мога наизуст да продължа да ви чета вестника: „Нашият живот от ден на ден става все по-прекрасен!“

Отвътре изригна смях. А после стана тихо. В тъмнината неусетно изпълзва суката като усойница. Донася хапещи мисли. Хората започват наум да изчисляват печалбата. Завист трови глътката им. Другата бригада копае по-мек пласт и изкарва по-висок процент. А на нас се е паднала най-твърдата скала. Бригадирът е виновен, не го бива да се врежда. Аз да бях, съвсем друго щеше да бъде! Нормировчикът не иска да признае висока категория почва. Натискат го отгоре за икономии. Ръцете ни се развинтиха от раменете да къртим коравите канари. И не ни отпускат достатъчно ботуши. Цял ден гизнем във влага. Осигурихме си старините с ревматизъм...

Потъват в тежък размисъл. Всеки оставил някого: жена сама да се оправя с къща, деца и работа на полето. Майка да го мисли и да охка от болести. По-малки братя и сестри на издръжка от него, да учат и станат хора. Роднини и съселяни да работят в текезесето за няколко стотинки на трудов ден и да го проклинат, че ги е оставил сами да се блъскат... Сънищата на каналджиите заглъбват в черни, дълбоки изкопи.

Извадих натежал поглед от тъмния прозорец. Къде да ида? Не зная какво ме бе прихванало. Тръгнах нагоре към хълма, където бяха временните жилища на инженерите и техниците. Все още стисках смачкания лист с неговите чертежи. Всичко бе удавено в

мрак. Луната – единствено светло отворстие, извеждаше от тъмнината на нощта нанякъде, кой знае накъде. Нозете ми по памет налущваха пътеките. Изведнъж усетих, помирих, чух как нейде съвсем близо шуми дървото, под което ще спрем двама и той ще ме целуне. Озърнах се. Всяко едно от околните дървета можеше да бъде нашето. Чакаше ни. Но къде бе той сега? Започвах да се презирам за тия натрапливи мисли. Аз затъвах в скуката като в тресавище. Все по-дълбоко. Надзърнах през друг прозорец, дано се вкопча в нещо да изплувам.

Мъждукаше свещ. Около хилавото пламъче – вихрушка мушици. Четирима млади мъже седяха в каре край гола маса. Играеха на карти. Интелигентни, смръщени лица. Свирепи захапани цигари. Инженери. Архитектът не бе с тях. Къде се губеше вечерта му? В тоя мрак пред кого светеше бялата риза? Аз бях я изгладила и имах някакво право над нея. Пък и трябваше да му предам смачкания лист, от който може би зависеше работата му. Но не смеех да прекъсна играта да ги попитам за него. Навярно знаеха къде е.

До късно след полунощ картоиграчите се мъчат с удряне на картите по масата да убият скуката, шибат я злобно, пляска я отвисоко, стискат я в потни, жълти от тютюна пръсти, после я прехвърлят ситно-ситно с тестето карти, раздават я по равно на всекиго в карето. И пак започват един след друг в ускоряващ се ритъм, с ожесточаващо се настървение да я хвърлят на голата маса, да я убиват с висок замах на ръката отгоре-надолу, да я секат, да я съсичат внезапно с туза.

А в пазвата пропълзва змийче. Тая вечер далеч там, отвъд веригите на планините, в града елегантно облечени хора, изкъпани, свежо избръснати, отиват на театър. Слушат в концертни зали музика. Избират си меню в луксозни ресторанти. Вървят с чисти, лъснати обувки по тротоар, не сънувал кал до коляно, осветен с луминесцентни луни. Бързат за среща, танцуват, говорят нежни думи с тих, шепнещ дъх, любят... Змийчето захапва живо месо. Тогава ръцете с още по-голямо настървение започват да хвърлят картите на голата маса, да шибат скуката, да я секат с рязък замах отгоре надолу, отгоре надолу...

– Да сте виждали случайно архитект Влад Радев? – мислено ги запитвах с непринуден делови глас. Представих си как вдигат глави сепнато, ръцете им се вцепеняват във въздуха, картите увисват в полет. Гледат ме недоумяващи.

– Архитект Влад Радев? Непременно той? Някой от нас не може ли да го замени? – представях си как насмешливо ме разглеждат.

– Трябва да му предам едни чертежи! – казвам аз сухо и убедено.

– Дайте, ние ще му ги предадем! – изпитливо предлагат те.

Трябва да измисля нещо, за да не оставя в ръцете им непонятните чертежи. Я по-добре да не ги питам нищо! Само ще им дам материал за заядливи закачки:

– Търси те мадоната на 20-ти век с панталон и остригана коса!

Той ще ги смери с присмехулен поглед, който го брани от всякакви подпитвания. Веднага ще разбере коя е била. И никак няма да се учуди. Навярно си въобразява, че сега въздишам по него...

Стоях безмълвна във в мрака. Сенките на четиримата, великански, надвесени от тавана и стените, се люлееха с пламъчето на свещта, замахваха настръхнали и стоварваха удар след удар отгоре надолу, от тавана до пода, върху това сиво чудовище – скуката. Отсекат с размах една глава, а на нейно място поникват две нови. Пак замахват, пак секат. И тая сеч на хидрата продължава понякога до разсъмване. Не си разменят дума. Чува се само шибането на картите по голата маса като монотонна войнишка маршировка...

Оставих сенките на картоиграчите. Спуснах се към отвъдния скат, където бяха младежките общежития. Още по-неотложно търсех, без да зная кого и за какво. Приблжих се към полуотворения прозорец. Погледът ми се прикова. Полукръг от мъждукащи светли точки. Цигарите в мрака съзаклятничеха. Приглушен смях на момичета и момчета. Неговата цигара не би блещукала в такава компания.

Джобно фенерче освети на пода празна бутилка. Една ръка завъртя бутилката. Светлината на фенерчето започна да кръжи като бяла мишка, догонвайки бутилката. Полека-лека шишето забави въртежа си, спря. Натам, накъдето бе обърнат отворът му, се насочи бялата мишка на светлинката на фенерчето. Започна да лази нагоре, нагоре.

От мрака изникнаха: паяжинно-прозрачни чорапи, светла рокля, силен грим, коси а-ла-Вещицата. Момичето ми бе познато, но не можех да се сетя откъде?

Задавени подвиквания. Фенерчето угасна, сякаш бялата мишка се скри в незначайна дупка на пода. Светлата рокля се всмука от мрака. Шепнешком запяха някакъв шлагер. В такта се полюшкваха святащите цигари, все по-бързо, все по-бързо. Внезапно с копринено шумолене изхвъркна от стаята голяма нощна пеперуда и кацна пред нозете ми. Светлата рокля! След нея – един по един паяжинните чорапи. Отвътре долових потиснат смях. В първия миг недоумявах. После изведнъж се досетих какво става там. Втурнах се през сенки и лунни ножове по стръмнините.

Най-младите, бягайки от тая брадата скука, изпреварват младостта и сами стават брадати. Още юноши, бързат да познаят всички тайни на възрастните. А когато остарят, навярно ще поискат да познаят всички трепети на юношите, но ще бъде късно. Сега се събират скришно. Захлопват вратата отвътре с резето, превъртат ключа да не се промъкне скуката с наставления и забрани. Измислят разни игри да я надхитрят и надлъжат. Едно момиче бърза да смъкне скуката от себе си с роклята, стъпква я на мръсния под с боси, още детски нозе. И от едно легло се прехвърля в друго, да избяга от едни груби прегръдки и да налети на други, още по-груби. А в тъмното спарено помещение ги стяга за гърлото най-лепкавата и противна скука на света, която вирее само в легло без любов. Няма вече тайна за тях, няма трепет. Преди да са познали огъня, познават охлаждането. Изведнъж всичко е познато, разкрито, развенчано, вкусно. Те са равни по опит на изхабени възрастни. Сърцата им са вече плешиви. Отвращение и скука. Цигарите не помагат, а сгъстяват горчивия вкус в устата.

Накрая ще изблъскат момичето голо навън да си търси роклята и чорапите из трънаците, ще го изритат в нощта – да изхвърлят скуката, да я унижат, да й отмъстят. И цял живот да отбягват спомена за младините си.

Издаlech в мрака мъждукаше светлинка. Затичах се към нея. Без пътека слязох по сипея. Гуменките ми пак се напълниха с пясък. Чак като се приближих до светлината, усетих, че ми убиват. Светеше кръчмата. И на това се зарадвах. Наведох се да изтърся обувките. В една ръка пазех листа с чертежите. Тежки стъпки се зададоха.

Графът се прибираше. По вървежа му прочетох как го боли от преумора цялата дълга снага, проседяла сгъната на кравай с часове зад волана. Пред него се изпречи подкрепителен пункт. Отвътре клокочеше гъста мъжка глъчка. Стъпката му се подвоуми. Но умората го тласна да върви да спи. Умората изобщо бе важен стимул за добрите нрави. Той си тръгна към шофьорската база край реката. Там мракът бе най-плътен. Изведнъж тъмнината го блъсна назад към единствената светлинка – в кръчмата. Аз с обръната в ръка гуменка и вдигнат крак го проследих с поглед. Графът влезе в подкрепителния пункт със стъпка на стопанин в свой дом. При отваряне на вратата отвътре избухна залп от дим и шум. Приближих на куц крак. Прозорецът бе със счупено стъкло. Навярно при някакъв пиански побой го бяха строшили. Работници се трупаха пред тезгяха, пиеха направо от бутилки поради липса на чаши. На една маса бяха насядали техници и инженери. Бялата риза не бе там, разбира се. Нелепо би било да съм я гладила така старателно за кръчмата. А закъде?

Главите се обърнаха при изскърцване на вратата. Само една глава с железносиви коси остана наведена надолу. Бригадирът бай Крум се бе вгълбил в себе си, усамотен на една маса в ъгъла пред шише лимонада, и нищо не чуваше. Някои се провикнаха:

– О, Графе! Как е?

– Земята се върти и ние се возим безплатно! – поздрави той със своя лайтмотив. Изведнъж се оживи като риба, хвърлена от сушата отново в морето.

На една маса седеше Мирон, поетът редактор на многотиражката. Момъкът бе слаб, с щръкнали лопатки на гърба, сякаш с недорасли крила. По неговото лице тегнеше сянката на скуката. Той извика със своя прегорял от ракия глас:

– Залп в чест на Графа! – и с удар на дланта о дъното на една бутилка се опита да отпуши тапата, но не успя. Графът пое покровителствено бутилката и с един замах запрати тапата до тавана. Изгърмя. Последваха нови изстрели. Бай Крум се стресна и вдигна глава. Погледът му идеше някъде много издалеч, пълен с ужас. Навярно му се е сторило, че пак разстрелват сина му.

Шишета с пяна около шиите се зачукаха весело. Цял празник. Шофьорът ударник черпеше с шампанско. Не е лесно да се поддържа графска титла дори когато е прякор. Мирон надигна бутилката. Всички мълчаливо уважаваха поета и се бояха от езика му. Остроумие искреше в присвитите ъгли на очите му. Шегите и епиграмите му бяха твърде солени и от първо чуване се запомняха за цял живот. Всеки ден между работниците плъзваше някоя нова негова смешка. Евтим Свраката ги записваше в джобно тефтерче. И сега той седеше на съседната маса, без да пропусне ни една дума от устата на Мирон. Птичето му лице бе изострено, превърнато в човка – да клъвне нещо. Говореше се, че бил доносник. Порази ме изразът на това птиче лице. То бе съвсем различно от всички други лица, които ми се мярнаха тая вечер. Единствено то не скучаеше. Страшно ми стана от това лице, сякаш бе лишено от най-човечното. Предупреждаваха Мирон да се пази от него, но поетът казваше великодушно:

– Оставете го! Нека слухти и записва! Ако остане на мене, какъвто съм разпилян... Той се грижи за моето безсмъртие!

Когато на събрание Мирон изричаше някоя остра реплика, агитаторът бай Спиридон винаги се озърташе към парторга да види може ли да се засмее или не. Ако парторгът се смееше, той със закъснител започваше да се престарава в смеха, което правеше ефекта от шегите на Мирон по-силен. Поетът бе пиан, както почти всяка вечер. Думите му се олюляваха и сякаш отдалеч лъхаха на спирт. Но дори в тоя момент ми бе симпатичен не групово, а лично за мене. Защо, не зная. Стоях отвън под навеса на тъмнината и мислех.

... Вестниците не пристигат навреме. Писмата закъсняват, ако изобщо не се изгубят. А книгите в библиотеката са все агитационни и почти никой не ги чете. Само един е винаги на своя пост срещу скуката, само за един няма лоши пътища, непреодолими пречки, липса на камиони и бензин. Неуморният вездесъщ Винпром. Първата продоволствена барака, преди още да се осигури водата, хлябът и фасулът, бе подкрепителен пункт. Вътре по рафтовете – цял арсенал блестящи бутилки, всички видове коняци, ликьори, вишновки, вермути, сливовици, мастики, ракии, вина отлежали, шампанско. Вода за пиене нямаше, но алкохол – море. Как тия тънкошии стъкленици пристигаха здрави и читави в най-затънтения планински край, където тухлите идеха натрошени, талпите спукани, железата изкривени? Бутилките сякаш имаха криле, изпреварваха всичко друго. И никога тук рафтовете не оставаха празни, както полиците на складовете за дрехи, ботуши, одеяла. Ударникът се прибира в мрака с издут джоб от надници и наднормено. Толкова пари в живота си не е виждал. Бие си главата какво да ги прави. В тоя миг подкрепителният пункт тъкмо на пътя му се притичва на помощ и го подкрепя в затруднението. Надигат се тогава бутилките като гранати, запратени срещу скуката. Една не улучва, втора, трета... Сякаш някакъв огромен сив танк се приближава към хората и те изпразват бутилки срещу него, да го хвърлят във въздуха, че инак ще ги премаже... Понасят се песни и викове да сплашат скуката, да я прогонят вдън родопските дебри. Но сива, натежала като олово, тя не се отдръпва, а се спуща от върхове и стръмнини, засяда в клисурите, в калта, в пазвите под ватениците. Тогава се сбиват, удрят бясно с юмруци по скуката, а техните меса посиняват. Хвърлят запалени главни по скуката като по глутница сиви вълци в мъглата, а техните бараки се подпалват...

Отдръпнах се по-настрана от прозореца. Имах вроден ужас от пияници, бягах от тях като от чумами. Графът устрои бурно веселие. Хвърлих още един поглед назад. На дълга маса се валяха изпразнени бутилки. Той ги строи в две редици. Грабна вилица и нож, започна да удря с тях по шишетата и запя някаква сега импровизирана мелодия с несвой глас:

– Ето ти концерт на пиано, пи-а-ано, пи-а-а-ано!

В замъгления му мозък още се въртеше моята молба. Всички запригласяха. Олюля се мъжки хор като ехтяща от пристъпи на буен вятър гора:

– Ето ти концерт на пи-я-я-но, пи-я-я-но, пи-и-и-ия-я-но!

Графът с вродена артистичност звънтеше по бутилките с ножа и вилицата, удряше ги поред и без ред, изтръгваше звуци от различните стъкленици, нижеше цяла хроматична гама. Изведнъж някой блъсна шишетата. Те се пръснаха с пронизително дрънчене. Застлаха пода със стъклени черепки. Търкаляха се и се зъбеха остри, заканителни.

– Пианото! Счупихте ми пианото! – Графът побагровя от бяс.

Нозе на сборичкани мъже започнаха да тъпчат бутилковите трошляци. Проглуши ме стържещ шум от сгазени стъкла. Дръпнах се под защитата на сенките. Едва се справих с връзките на гуменките. Светлината бе насечена от силуети на едри вкопчани тела, юмруци, ритници. Мъжете, които хванаха Графа, се мятаха насам-натам, сякаш се мъчеха да задържат някакъв дух, изскочил от бутилката, а той ги поваля, изскубва се още по-разлютен и за нищо в света не иска да бъде запушен с тапа в шише. Побягнах, гонена от крясъците им. Крехки звезди, нащърбен месец – всичко бе сгазено и натрошено под нозете на пияниците.

Неволно вдигнах поглед от камиона към небето. Облаците прииждаха, натоварени с есен. Слънцето бе заключено зад двойни врати от облаци. Пъте, не спирай! Когато се движа по тебе, аз някак се измъквам изпод висящия таван от кондензирана сивота. Ако се спра, тогава облаците ще надвиснат над самата ми глава, ще потискат плещите ми, ще ме смазват. А моето непрестанно движение по открития път е едно пренебрежение към облачната закана. Имам чувството, че с всеки миг, с всеки километър се отдалечавам, отърсвам, обелвам от облаците. Някъде напред ме чака прозорец синева. Облачните стада са мудни и не могат да ме настигнат. Само оня, който стои и тъпче на едно място, е угнетяван от тях.

Бягах от облаците.

Връщах се направо през мостчето на реката. Идеше ми да захвърля листа с чертежите. Никому не трябваха, а най-малко на мене. И все пак ги задържах, сама не зная за какво. Пресякох възвишението покрай семейните инженерски жилища. В планината мракът има най-голяма плътност. На места го копаех стъпка по стъпка, за да мина. Нашите очи са приспособени така, че да свикват с тъмнината. Неочаквано до слуха ми стигна странен звук. Една тънка лунна игла прониза тишината. Заковах се на място. Сърцето ми спря да бие, за да не ми пречи да чуя.

В умълчаната планинска нощ се лееше Анданте от Осма соната на Моцарт. Инженер Горов свиреше на цигулка насаме в стаята си. Дъсчените стени свободно пропускаха тая нежна, неправдоподобна тема. Мъжът имаше отлична школовка и поддържаше техниката си. Аз от малка бях отрасла с музика. Но това ми бе сякаш първа среща с Моцарт. Вятър, скали, треви – всичко притаило дъх. Под ръката на цигуларя звукът се превръщаше в светлинно трептене. И тая пееща светлина минаваше през мене и ме правеше прозрачна. Плътният планински мрак бе облъчен с нежност. Цялата непрогледна нощ до самото си черно дъно бе озарена от тия бистри, светещи звуци.

Изпитах страх, граничещ до ужас, че мелодията тече, изнизва се през мене и си отива. Не можех да я задържа. Приближаваше се към края. Още миг. Още един последен звуков лъч. И угасна.

Тръгнах си бавно, предпазливо. Внимавах да не разплискам пеещата светлина, която ме пълнеше като чаша до ръба. Изпитвах едва поносима болка от преживения трепет. Цяла бях преляна догоре и в същото време една огромна празнина се бе отворила в мене. Почувствах самотата си чрез музиката. И самотата на всички ония, които бяха лишени от музика, а с една смътна тревога усещаха в тая вечер присъствието на скуката. И лицето на Евтим Свраката, доносника, което не познаваше скуката...

Лъхна ме дъх на спарени гуменки. Бях си „у дома“. Стаята бе празна. Момичетата още не бяха се прибрали. Къде ли развяваха полите и смеховете си? Щяха да се върнат към полунощ притихнали, изиграни от вечерта, с клюмнали букли. Щяха да смъкнат обидени рокли и да ги захвърлят заедно със спомена за една разходка, от която са очаквали нещо, нещо и те не знаят какво...

Приготвих се за спане в тъмното. Автоматично оправих леглото си. Пъхнах под възглавницата смачкания лист с чертежите. Може пък да му дотрябват. Седнах под одеялото. Никак не ми се спеше. Изведнъж закопнях за един мой стар забравен навик: да прочета няколко стихотворения, преди да заспя. На етажерката имаше една стихосбирка – Яворов. Тая вечер ми се прииска да прочета стихове от моето време.

Сегашните поети крещяха сякаш читателят отстои на километри разстояние от тях и е при това глух. А аз, работничка, за която те казваха, че пишат, можех да ги чета само вечер в леглото, открадвайки от съня си. След шумотевицата на строежа никак не е здравословно и вечер в постелята да ти гърмят в ухото такива тъпани:

Забивай твърда стъпка, грохотна епохо!
Сърцето ми е твой стоманен барабан!

Сетих се, че имах в една тетрадка преписани грапавите куплети на нашия поет Мирон Ковачев. Не знаех може ли това да се нарече поезия, но ми бяха интересни. Малко ме дразнеха. Създаваха в мене някакво безпокойство. Запалих дебела восъчна свещ до кревата си. Отворих тетрадката. По-рано имах красив, нанизан като на конец почерк, но откак съм тук, почеркът ми се освободи. Майка ми пишеше, че не може да познае мои ли са писмата, или ги е писал някой друг. Толкова ли се бе променил характерът ми?

Мирон бе сложил заглавие на своите произведения „Отхвърлени стихове“, защото му ги бяха върнали от литературните списания. Той дори се гордееше с това, че не е признат и печатан поет. Подзаглавие: „Стихове без вътрешен редактор“. Мнозина си ги преписваха, без да ги разбират, само от любопитство към забраненото.

На момичетата от строежа
Мои мили момичета,
които приличате на момчета.
Искам да обеля черупката ви от ватенки,
за да видя плода на гърдата ви.

Искам да сменя кората ви от мазоли,
за да ме погали дланта ви.
Искам да съблека загара ви,
за да докосна нежността.
Мои мили момичета,
които приличате на момчета.
Строежът ви отнема моминството
като жаден мъж.

Светец
Не виждате ли моя ореол?
Тая заран се събудих светец.
Снощи съм легнал до едно момиче
и не съм го докоснал.
Снощи съм заспал до едно момиче
и не съм го сънувал.
Така съм бил уморен.

Скука
Всяко време си влачи скуката
както комета – своята опашка.
Ние унищожихме скуката
на всички минали векове,
И с упорит труд,
и с организиран замах,
и с научен подход,
и с поетично вдъхновение,
и с масов ентузиазъм
създадохме своя скука.

Стиховете на Мирон неусетно ме въведоха в съня. Всички болки омекнаха. И все

пак през забравата на съня аз чувствах боязън от утрото, от пробуждането. Нещо обезпокоително ме очакваше. Но какво? Дали навън се носеше подранил, тревожещ намек за близка пролет или по-скоро вътре в мене, в кръвта ми? А може би смачканият лист под възглавницата ми прошумоляваше, когато се обръщах. Сънят ми бе временно отдалечаване от заплахата на утрото.

Събудих се по-рано от обикновено. Не успях да си догледам съня. Страхът да не закъснея бе мой вътрешен, винаги навит будилник. Но сега бе нещо друго. Някаква по-ранобудна тревога. Потърсих със затворени очи къде се намирам. Тогава вникнах в шума. И се сетих. Пъхтеше кранът на чешмата зад чамовата стена. Вечер нарочно го оставяхме отворен, за да не проспим рано сутрин водата. Отскоро бе пусната по бараките, само колкото да измие съня от лицата и да пресекне внезапно, оставяйки насапунисани шии и подлютени очи. Всяка заран в 6 часа кранът хъркаше и свиреше със сух гръклян, докато струята от помпата се изкачи до дъсченото селище на върха. За нас това бе точно време.

Навлизах в деня, без да отварям очи, като се мъчех да си догледам съня. Бе много напрегнат, но какъв точно, мигновено бях забравила. Затърсих го по вътрешната страна на клепачите си. А там – черна бездна, ако можеш, намери нещо изтървано. От току-що осезаемия, още топъл сън – ни следа. Не можех поне отчасти да го възстановя. Изпуснала го бях при внезапния скок към деня. Пак задряхах. И неусетно попаднах по пресните дири на съня си.

Друг избор нямах. Или да бягам нагоре по стръмнината, или да скоча в пропастта. Стъпките ме гонеха бързи, все по-бързи. Ехото от тях се задъхваше. Силни, неуморни стъпки без лице и глас в пространството. Не знаех какво искат от мене, защо ме преследват. Безлюдна местност. Кладенец от сиви сипеи. Да викам, кой ще ме чуе? Кой ще ми протегне ръка? Уж имаше пътека, а вече няма. С последни сили се катеря нагоре. Нозете ми затъват в ронлив сипей и се хлъзгат назад неудържимо. Колкото повече се напрегам да тичам, толкова по-стремглаво сипеят ме повлича надолу. Стъпките вече хвърлят сянка към мене. Сърцето ми удря като камък, запокитен по урвата. Педя по педя вбивам натежали нозе в рукнал пясък и се плъзгам назад. Крачка нагоре, хлъзгане надолу. Но не смея да се обърна. Ехото вече пъхти в тила ми, ускорява дъх. Стъпките ме догонват, още миг...

И се събудих. С последни сили скочих в деня. В ушите ми нахлу същият шум. Стъпките продължаваха да ме преследват от съня в действителността. А то се задъхваше кранът. Сега исках да избягам и от деня, да го отдалеча поне. Отблъсквах натрапливата мисъл, че трябва да ставам, да бързам за работа. Всяка заран така отлагах ставането с минути, със секунди. Но нямаше къде да избягам. Не смеех да мисля за майка си, чувствах вина. А сантименталните мечтания пропъждах далеч от себе си. Остана ми шумът от чешмата. Все пак той бе по-весел от всичко. Радвах се тия сухи въздишки на крана дори когато ме изтръгваха от най-хубав сън. С продължителна жажда по голите стръмнища си бях заплатила вкуса на водата за цял живот. Знаех какво е да се миеш в зимно утро със сняг. Да чакаш по цели часове затънтен горски чучур да напълни сълза по сълза твоята стомна. Да пиеш в жегата от ръждиви варели топла като чай вода с метален дъх, донесена отдалече в открити камииони под слънцето. Поне сладостта на водата вече никой не можеше да ми отнеме. Протегнах се под шумните закани на крана. Само който знае цената на водата, може да разбере и всичко друго на тоя свят.

Прозорецът ме замеряше с първи слънчеви стрели и викаше настойчиво погледа ми да му обещае ясен ден. Но аз смътно долавях през веселите модуляции на крана един глух звън на тревога. Вслушах се в себе си. Дали сънят ми още ме преследваше с тягостно ехо? Не за пръв път сънувах такава гонитба. Това е стандартният сън на уморените: все ги гони нещо, все тичат, все крачките им затъват в пясък. Не това. Бе нещо друго. По-внимателно се подслушах. Тревогата идеше не от нощта, а от деня. Предупредителен звън в самата мене. Пада капка и отеква в затънтени кухни на съзнанието. Някаква утайка от предишния ден. Навярно съм говорила повече от нужното. Може би някоя изтървана дума със закъснител ми размъти утрото. По стръмнините не кракът ми се бе подхлъзвал, а езикът. Трябваше да открия причината на тоя смут. Инак цял ден щях да бъда като облечена в бодлива фланелка. Имах на

разположение две-три секунди, докато водата от крана се намери да шибне.

Трескаво прерових предишния си ден. Вадох образи, които се бяха натрупали, преплели, омотали един в друг: тъжната искра в единственото око на бригадир бай Крум под нозете на сбилите се мъже в кръчмата. Бистрият цигулков мотив на Моцарт изпод пиянската, олюляваща се песен на Графа. Калните петна по прострените дрехи на каналджиите върху бялата риза. Разиграните, падащи карти по багера, забил мачта в облаците. Светлата рокля на момичето (откъде го познавах?), усукана с кърпата, в която жената на инженера бършеше сухи ръце. Шумът от железата и звънкият смях на момичетата. Смолистият гъст блясък в ресниците на младата красавица и внезапното угасване на електричеството. Стиховете на Мирон и птичето лице на Евтим Свраката, доносника, което не познаваше скуката...

Бликна вода от чешмата зад чамовата стена. Звънна о дъното на стомна, подложена с гърло точно под крана на мивката, за да не се пролее ни една капка. Самият шум на струята бе свеж, прохладен, бистър. Сякаш денят нахлу с тая текуща вода. Тече... Времето тече! Ето какво търсех. Ето изворчето на тревогата. То бе потънало нейде в съзнанието. Дирех го със затворени очи в себе си. А там, на вътрешната страна на клепачите – гъмжило от образи, мисли, проблясъци. Сам никога не можеш да откриеш, каквото дириш. Трябва нещо отвън да ти подсказва. Водната струя шибна и удари в паметта ми тъкмо това, което търсех.

– Времето тече! – каза бай Крум снощи. – А най-бързо тече, когато си на 20 години! – бе по-скоро въздишка, отколкото мисъл.

Колко пъти бях слушала това от неговия тежколят глас. А чак сега го чух. Шумът на водата потече по-буйно. Сигур вече опашката за миене бе дълга. Момичетата бяха станали. Който е последен, рискува да остане с насапунисана шия. Какво точно искаше да каже? Времето тече. Ти поне се радвай, докато си млада! Пръски от шума проникват отсам стената. Времето е много по-безценно от вода. И много по-ограничено. Който знае цената на водата, още повече трябва да цени времето. Най-бързо тече времето, когато си 20-годишен. Какво чакам, какво се излежавам? Да скачам по-скоро, да надбягвам времето! Стъпките му ме гонят. Бързи, неуморни стъпки без лице и глас в пространството. Ехото от тях се задъхва в мене. Сънят ми продължава наяве.

Отмятам одеялото. Къде е единият ми чехъл? Пак някоя повлекана на минаване го е ритнала до другия край на стаята. Подскачам на един крак и го търся между осем разхвърляни легла. Ето го, проклетника! Обувам го тичешком. Грабвам сапунерката, кърпата. Да не губя секунда! Пред умивалника – опашка. Рошави, сънливи момичета. Никой не им е казал, че времето тече. Пък и да им е казал, не са чули. Както аз до тоя миг не бях чула. Плискат водата. Не знаят как да загребват времето с шепи. Ами аз зная ли?

Дора арматуристката закъснява всяка вечер. Сега се мие по-старателно. Друг път само лицето, врата и ръцете. А сега – до кръста. По това, докъде се мият момичетата, можеш да разбереш докъде са стигнали в любовните си отношения. Дора, уж най-спокойната между нас. Тихата вода! Добре че съм последна. Аз най-дълго ще се мия! Само водата дано не спре! Времето тече, без да спира. Не трябва да го пропускаш! Докато съм млада. Да изживея пълно своите 20 години. Тоя ден трябва да бъде препълнен! Един хубаво изживян ден. Най-трудното. Невъзможно почти. Открай докрай хубаво изживян ден. Има ли такъв ден в живота на човека? Ни един миг да не изтече през пръстите ми. Всеки миг може да спре водата. По-скоро! Да постигна поне една вечер, която само на мене принадлежи. Докато още тече водата. По-скоро! Сама ще си създам деня и вечерта! Никой няма да ми ги поднесе на табличка. Творчески да разработя своя ден.

Лина кранистката се мие отгоре-отгоре. Ръцете ѝ лениво плискат лицето и врата. Нищо не възнамерява за днес. Все едно че продължава да спи. Рошлю е нехаен към нейните вълнения. Разбира се, щом самата тя е така небрежна. Готованка. Чака да ѝ поднесат любов на тепсия. Още сънena, тя не е осъзнала, че от нея зависи всичко. Не подозира дори, че проспива най-краткия миг в живота си. Не знае как да го изживее. А аз зная ли? Днес трябва да узная. Тя само въздиша. Сантименталните превълнения пречат на изживяването. Как пролива водата! Не умее да цени капката

вода. Добре че е далеч вечерта! Трябва да бъде най-хубавата ми вечер, достойна за 20-тилетие то ми. Но каква? Едва сега е съмнало. Дали ще се мръкне някога? Времето тече. Един безкраен ден имам на разположение. Да обмисля, да предвидя всичко. Просто да си отгледам вечерта като цвете в саксия. Вдигам ли емоционалната си блокада? Ако пречи, защо не? Всеки миг може да спре водата. Не разплисквайте толкова! Оставете и за другите! За кратко пущат водата. Времето е пуснато още за по-кратко. Не загребвайте водата от шепите на другия! Някой иска да ми отнеме тая вечер, да зашепи моята младост. Няма да позволя! Ще си изтръгна вечерта с жадни шепи миг по миг, капка по капка.

Фането търка лактите си. Умее ли тя да живее или само говори и кърши тяло? Показан темперамент. Не може да се спре никъде. Самата тя е текуща вода, която много шуми, клоkochи, блести, пени се, но няма дълбочина. А аз каква съм? Досега само се боря със себе си. Запушвам се като в бутилка. Поне за една вечер да изскоча на свобода. Ами после ще мога ли да се върна в бутилката? Водата ще спре. Ще остана със сухи ръце. По-скоро!

Мой ред. Най-после! Още тече водата. Свалям нощницата. Ледена струя парва ръцете ми, пръсва по цялото ми тяло искри свежест. Пълни шепи вода. Най-голямото богатство! Ще бъда весела, ще се усмихвам. Когато се усмихвам, зная, че ставам хубава. Тая вечер ще бъда по-хубава от всеки път. Защото съм на 20 години и защото осъзнах това. А другите още не знаят. Сапунената пяна шуми в ушите ми. Навсякъде да проникне тая шуплеста пяна, всяка клетка от тялото ми да е готова да празнува, да ликува, да пее. Ни една пора да не остане запушена, да не проспие своя празник. Но изживяното да бъде пълно и трайно, да не се пукне като сапунен мехур. По-скоро, докато не е спряла водата. Най-трудното на този свят е да бъдеш млад. Малцина успяват да преодолеят тая трудност. И опропастяват целия си живот. Както онова момиче, което се събличаше. Откъде, откъде го познавам? Времето блика. Да не пролея ни една безценна капка! Този ден и тая вечер ще се опитам да бъдат такива, какъвто бих искала целият ми живот да бъде. Но какви? Сама ще си ги монтирам. Може би животът ми ще бъде определен от този ден. Да впрегна цялата си енергия, да постигна невъзможното. Но какво? По-скоро! Ще съумея ли? Днес се решава темпът на целия ми живот.

– Какъвто си бил на 20 години, такъв ще бъдеш до края! – бай Крум често ни го повтаряше това. Ами той такъв ли е бил като млад? Все така изправен, без да се обляга на чужд гръб? Каква трябва да бъда аз? Имам цял ден, за да избира себе си. А човек не може да се избира по сто пъти. Само веднъж в живота си. Внимавай от погрешна стъпка!

Измита съм от уши до пети. Но още не се оттеглям от играта с водата. Още малко! Зад мене няма никой на опашка. Свободна съм. Нямам насита на вода. Струята изтъня-изтъня, стана прозрачна нишка. Скъса се. Започна да сълзи и пресекна. Една последна сълза. Вече не тече, не пее. Занемя. Времето продължава да тече безшумно. Не трябва да го пропускам, а да създам себе си. Днес или никога.

Изръсих пръски като разкършено дръвче след дъжд. Бях самото нетърпение. Най-бързо времето тече, когато си 20-годишен. Не го усещаш. Мислиш, че то е спряло нарочно за тебе. Да ти се порадва. Добре, че сва`рих, докато тече водата. Нищо още не е пропуснато. Не закъснях. Събудих се тъкмо навреме. Поех струята с пълни шепи. Тъкмо навреме бях предупредена. От кого? От бай Крум с това, което каза за времето? А може би от бялата риза. С тревогата, която тя донесе. Моята ръждива ръка – върху нейния горещ сняг. Времето ще се стопи в шепите ми като сняг. По-скоро! Не трябва да проклинам вчерашната среща, а да ѝ благодаря. Тая среща накара всеки мой миг да стане осезаем до болка. Да не протича сънен. Времето да бъде плътно като струя вода. Днес или никога. Да не се бавя! Трябва да се боря за своето време.

Кърпата бързешком пална руменина по кожата ми. В ушите ми звънтеше. Избърсах ги, накланяйки се ту на една, ту на друга страна със ситно разтърсване на глава. Все още звънтеше в тях – тревожно, нетърпеливо, проглушително. Пулсираха в ушите ми моите 20 години, за да ги чуя, да не ги забравя.

Тая сутрин в мене се събудиха стъпките на времето.

Ушите ми заглъхнаха от внезапна тишина. Празният варел до мене в каросерията вече не дрънчеше. Това онемяване бе лош знак. Камionenът стоеше закован на едно място. Пред него – задницата на друга кола. Обърнах разтревожен поглед към устието на пътя. Далеч напред той бе задръстен. Една скала, огромна, ръбеста, бе рухнала от дъждовете през последното денонощие, препречена тъкмо сред пътя. Движението бе запрещено. От двете страни на шосето чакаха кертани от прашни, нетърпеливи коли. Гледах втрещена тоя грамаден гранитен юмрук, стоварен точно на пътя ми в няма закана: „Стой! Тъй лесно няма да се измъкнеш!“ Без да съм суеверна, потреперах. Ами сега накъде? Пеша да тръгна, всички ще ме забележат. Пък и колко мога да извървя? Трябваше да си наложа да изчакам, докато разчистят пътя. А ще сваря ли влака?

Още се носех по шосето по инерция. Лицето ми, наклонът на тялото ми изразяваха вътрешен бяг. Очите ми бяха присвити срещу вятъра, който сама – с въображаемото си движение създавах. Бях получила вече устрем и не можех да се спра. Дори внезапното спиране ми даде нов тласък напред. Мислено продължавах да се нося с непозволена скорост, да бягам по-далеч, по-далеч оттам.

Пъргави каменари, запъплили по канарата, я просвредляха с бургии, удряха с големи чукове, заклиняха в пукнатините й лостове, къртеха я с упорити кирки. Изсипваха пълни колички с отломъци по урвата. Лавини от камъни, чакъл и пепел рухваха надолу грохотно. Шофьорите се повъртяха нервно с ръце в джобове, с цигара, забравена в ъгъла на устата. Някои от тях се запретнаха да къртят канарата и да тикат колички. Станаха весели като деца, увлечени в тая хамалска работа. Защото не им бе съдба. Не си вадеха всекидневния хляб от нея. Навярно и каменарите с безкрайна наслада биха покарвали един камionen. Имаше да почакам, докато тоя гранитен юмрук бъде разцепен, разтрошен с взрив и отмахнат от пътя ми. А през това време влакът можеше да заmine.

Едва ли има нещо по-непоносимо от принудително спиране сред път. Всяка твоя клетка се бунтува против тоя застой. До преди миг ти сам си бил превърнат в движение, в скорост, а трябва насила да се върнеш в своята тежест, в своята неподвижност. Спиране сред път – това е удар, нанесен изневиделица. Колкото по-стремглаво си летял по пътя, толкова по-тежко е стоварен върху тебе ударът на застоя. Чувствах един нокаут право в диафрагмата. От енергия трябва да се превърнеш в материя. А щом веднъж си се изтръгнал от веригите, приковаващи те на едно място, и си станал движение, ти не искаш да се връщаш обратно и да станеш покой. Трябва на всяка цена да продължиш да се движиш, да се движиш. Всяко внезапно спиране сред път боли остро като травма. Дори да те заобикаля най-красива местност, не я забелязваш. Взираш се само в грубите ръце: ще освободят ли скоро пътя? Дори никой да не те вика при себе си, никой да не те чака, ни една надежда да не мъждука в края на пътя ти, пак гориш от нетърпение: кога ще потеглиш отново? Нещо извътре, от самия ритъм на кръвта те тласка да бързаш, да не спиращ, все да се движиш. Какво е то?

Застой. Времето спря. Тъкмо навърх 20-те ми години. Няма по-мъртва точка от спряно време. Съзнанието не може да приеме това и се съпротивлява с всички сили. Да живееш, значи да усещаш как бързо, как задъхано тече времето през тебе, как излита с горещото ти ускорено дишане, как ручи с потта през порите на кожата ти, как се оттича с парливите тръпки на умората вечер, когато се прибираш след напрегнат работен ден, как бие с учестения ти пулс. Застой. Значи преставаш да живееш.

Бях завъртяна от вътрешна магнитна буря. Против волята ми нещо ме дърпаше назад към познатия шумен делник. И в същото време по инерция се носех напред към неизвестния си ден. Сякаш бях забравила нещо горе и трябваше непременно да се върна да си го взема. Нещо, без което не можех да продължа пътя си. А какво точно, не знаех...

Слънцето на сутринта прогони скуката и всички тъмни мисли. Навярно ми се бяха присънили. Планините надигаха каменни гърди да поемат издълбоко ведрия въздух. Светът в един прилив от различни багри се вля в мене и ме направи пъстра извътре. Боите, които през нощта бяха удавници в мрака, сега бяха изплували още по-ярки и свежи, като изкърпани. И възкликваха всяка със свой глас. Една овчарска торбичка на бърдото пееше на два гласа: минзухареножълто и облачномораво. Хребети, сипеи,

скали, гори, небе разгъваха безкрайни гами. Тия утринни новородени тонове и оттенъци са едnodневки. Вечер умират. Затова боите тъй лудо гъмжат, сияят, звънтят, докато е светло. Южното слънце изтръгва и от най-усойния камък някакъв топъл тон, присъщ само на него. Ако имахме достатъчно чувствително зрение, щяхме да забележим, че всеки ден се разпукват нови бои, които много приличат на вчерашните и все пак са различни. Под друг ъгъл ги озарява слънцето, през друга призма ги пречупва атмосферата, друг тембър им придава движението на вятъра и облаците. Гледай ги, докато бликат в светлината! Кратък им е животът. Всяка вечер умират неповторими едnodневки от багри.

Бързах към обекта. През моето утринно настроение причудливо се преломяваха боите. За пръв път откривах пъстрината на света. Някакъв нов гледец се бе отворил в мене и долавяше полифонизма на боите. Пресявах всички цветове с нетърпелив поглед за един-единствен: безкомпромисно белия. Още едно откритие: какъв безкраен регистър от бяло? Теменуженобяла пряспа на отсрещния връх. Нокътнобяло облаче над нея. Гипсовобяла вар, гасена във варница. Опушено-бели повесма вълна, повесени по плетищата на колибките да се сушат. Синьобели чаршафи, прострени край реката на припек. От жълтобелия лист, измачкан в ръката ми, който ми обещаваше среща, две-три думи, чак до едно невероятно бяло, най-живото, най-сочното, напоено с буйна кръв, затъмняващо цялата бяла гама: подранила цъфнала череша! Всичко това ме караше да изтръпвам като от намек за бялото, което търсех. Затова тъй кален и мръсен ми се видя камионът на шосето. Графът ме зърна отдалеч и угаси мотора. За един поздрав пестеше гориво. Никак нямаше вид на толкова старателен. Не бе успял да се избърсне. На челото му – син патладжан от побоя.

– Графе, ти си изпълни думата! Чух снощи твоето бутилково пиано!

Извърнах глава да не гледам недоспалото и обраснало, някак усойно лице на шофьора. Оставих зад гърба си едно тъмно петно в тая светла утрин. И веднага го забравих. Не предполагах какво ми готви той. Навлизах с жадни крачки в деня, който трябваше да бъде най-хубавият ден в живота ми. Пътеката ме срещаше с поздрав:

– Добро утро, Райно! Много си подранила!

В такова предпролетно утро дори в най-дълбокия изкоп е весело: обърнато небе в локвите, бели непостоянни облаци, слънце. С надежда и боязън погледът ми се луташе в навалица от цветове. Най-после се удари в бялото, което търсех. Прониза ме леден ток.

Бях заобиколила откъм голямото възвишение, където се подготвяше площадка за строеж на културен дом. Знаех, че архитектът ще го ръководи. Все чакаха да пристигнат планове от софийската проектантска организация. И все още ги нямаше. Аз бързах на ранина да му предам листа с чертежите, за да не си помисли, че го търся нарочно вечер. Пък и възможно бе да му дотрябват. Залисан с новодошла бригада, на която не знаеше какво да възложи, нервен, с ръбати жестове, той не ме забеляза. Тъкмо да кажа: „Забравил сте си при нас ей това!“, свърнах обратно. Достатъчен ми бе един бърз поглед, за да разбере всичко: не му трябваша чертежите, не бе и помислял за тях. Ризата бе смачкана. Същата, която аз снощи тъй усърдно изгладих. Тая смачкана риза ми разкри неговите нощни тайни.

Вървах към монтажа, както всеки ден, с нехайна момчешка походка. Даже си подсвирквах. Идеше ми да смачкам листа и да го хвърля в реката. Утринните багри ме раняваха. Светът се надвигваше с бои. Небето бе невъобразимо синьо. А долу, отразено в реката, то бе смачкано, нагърчено на безброй бръчки.

Представях си нежни женски ръце, които не работят. Дълги, изтънчени пръсти с искрящ маникюр. Прегръщат бялата риза, галят я, вкопчват се в яката, в шева около рамото, който аз снощи с такава мъка изгладих. Мачкат го. Впих задебели ръце с ниско изрязани бледоморави нокти в ръждивите жезла. Изкатерих се по колоната нагоре с чука в ръка. Виждах изминалата нощ. Свети само бялата риза, ослепително изгладена. Женски, змийско гъвки ръце с фосфоресциращ маникюр шарят трескаво по ръкавите, по яката, мачкат я, запретват я, опитват се да откопчечат копчето на врата, което аз снощи заших. Един болт в жезлата като голямо черно копче се клатеше неустойчиво. Започнах да го затягам в гнездото му. Но го виждах смъртно. Пред очите ми се препречваха фини, издължени пръсти с лунен маникюр. Не могат веднага да откопчечат бялото копче на врата, дърпат го. Здравно е зашито. Най-после го изскубват заедно с нишки от плата, сякаш го откъсват с живо месо. Ръцете, гладки

и меки, обвиват шията, трескаво я гаят, отмахват яката, съвсем я смачкват. Обвих твърди, мазолести ръце около ръбестата и студена шия на стълба. Ето моя ръждив, железен любим! Опрях буза о режещия ръб на стоманата. Нещо вътре в мене залитна.

Мярна ми се една протегната във въздуха ръка. Опомних се. Рошлю се бе преметнал издалеч и бе прострял ръка към мене. Автоматично му подадох чука, едва не го изпуснах от разхлабилите ми се пръсти. Рошлю бавно и безмълвно отдръпна ръката си. Не му трябваше чук. Бе си въобразил, че мога да падна. Помня тая изцапана от желязна ръжда едроставеста ръка, протегната към мене. Но аз винаги сама се закрепях по стълбовете. Уж небрежно, той ме наблюдаваше под чорлав, паднал над вежда перчем. Отърсих се от мислите си. Васю, смъкнал челния рефлектор, ме питаше нещо. До съзнанието ми долетя със закъснител:

– Как върви изненадата?

– Хайде, че съм не ме хваща! – каза Горан, подал глава от кабинката на багера и захапал лакомо геврек.

– И апетит си изгубил! – подхвърли Рошлю отгоре.

Отекнах със смях, на който липсваше усмивка. Изобщо от всяка дреболия губя нещо в смеха си. Замахнах ожесточено с чука по железата. В такта на ударите затананиках пианската песен на Графа:

– Ето ти концерт на пиано, пиано, пи-а-а-ано!

Но аз не знаех чии са тия тънки, дълги пръсти със седефен маникюр. На младата смугла жена на стария инженер или на някоя свободна девойка? И коя от двете е по-опасна – омъжената или жадната да се омъжи? При коя се чувства той по-свободен? Най-опасна е неизвестната съперница. Приписваш й всичко онова, което ти нямаш. А то е толкова много!

От тая сутрин започнах да виждам вероятна съперница във всяка срещната жена. Трепвах при всеки женски глас. Вглеждах се ревниво във всеки момичешки силует по скели, конструкции, шосета. Гледах през мъжки очи. Пъстрината на света ми действаше като върху млад, ненаситен мъж. В общжитието бях постоянно нащрек. Всеки женски поглед ми засядаше като стрела в гърдите. Сетивата ми се удвоиха: станаха едновременно мъжки и женски. Откривах непредвидена привлекателност под прашните забрадки и отпуснати дочени дрехи. Светът край мене изведнъж стана интересен и мъчен за обитаване.

– Ето ти концерт на пиано, пиано, пи-а-а-ано!

Удрях с чука и пеех като пияна. А шумовете обеззвучаваха песента ми. Тя ечеше в мене само като вибрация.

Изведнъж чукът ми онемя. Инженер Горов минаваше на обиколка. Винаги елегантен, зад лъснати кожени ботуши и спортно сако, зад свежо избръснато лице, зад очила, шеги и остроумие той криеше една растяща тревога. Аз я долавях с моите изопнати антени: тревогата дали ще се справи с огромния, свръхнапрегнат план. Инженерът заговори с бригадира. Вдигна изтънчена ръка на цигулар нагоре към разклатена стоманена греда:

– Държи се на една честна дума!

Бригадирът отвърна с постоянния си жест на припряност:

– Изпратените елементи не съвпадат! Губим време – сваляй, преработвай, пак качвай!

Без да се отвлича, бай Крум направи знаци на глухонемия Тасим. Момъкът кимна с разбираща усмивка. И се наведе да скъсява с големия трион стоманена част. Мускулите му набъбнаха от напрежение. Той не бе чул ни една агитаторска дума, ни един патетичен доклад, ни едно клетвено обещание, а работеше запалено. Глухонемият с порите на кожата си всмукваше строителната треска.

– Елементите не съвпадат? – инженерът остана като треснат. Дори не усети стърженето на триона по нервите. Едва сега прецени как се усложнява и затруднява нашата и без това тежка работа. А бригадирът досега не бе се оплаквал. Спазваше сроковете. Друг да бе на негово място, щеше да вдигне олелия оттатък планините. И ако инженерът не бе попитал случайно, нямаше никога да узнае как се мъчим. Всеки досег с едноокия майстор изненадваше тоя изпечен специалист. А колко всекидневни, всекичасни малки битки премълчаваше бригадирът! Едно минаване край монтажа

изпълваше измъчения от съмнения инженер с тиха увереност.

Щом го забелязах отгоре, протегнах чука и насила го напъхах в ръката на Рошлю. Без да изпускам от очи спортното сако, се засмъквах като акробат от греда на греда. С котешки скок се намерих точно под носа на инженера. Познатият тъп удар ме прониза от пети до слепи очи. Пак майката земя ме плясваше, за да ми напомни, че съм нейна дъщеря и че съм родена да вървя по нея, а не да се катеря така високо.

– От небето ли паднахте? – сепна се Горов.

– Моля, само две минутки! – заговорих с жадна неотложност.

– На ваше разположение! – Той винаги се държеше подчертано вежливо, за да отстрани първобитните условия и да създаде впечатление, че сме в центъра на цивилизацията.

Отдалечихме се от шума. Прескочихме гърбици пръст, цяла костница железа, струпани дъски с наежени гвоздеи. Заобиколихме багера. Горан от кабинката ми смигна – помисли, че ще си изпрося отпуска. Откак бях дошла на строежа, не бях виждала майка си. Инженерът вървеше крачка назад, малко встрани. Наблюдаваше походката ми. Какво пък толкова? Момчешка, независима стъпка, която съвсем не се интересува какво впечатление прави. Улових с кожа, с цяло тяло погледа му. Една горчива усмивка прикрих в себе си.

Познава се женен мъж веднага по първия поглед, с който те зърне. Погледът на свободния мъж е съвсем друг: проучващ, възискателен, питащ: „Ти ли си?“ Пълен с противоречия – надежда и разочарование, възторг и критичност, любопитство и нехайство. Очите на ергенина откриват първо недостатъците. Погледът му сравнява, претегля на везни, не бърза. Пред него са безкрайните възможности на света. Ти си една от безброя. Какви чудеса още го чакат! Струва ли си заради тебе да изтърве целия свят? Твърде си малка на ръст за него. Твърде свободно се държиш, твърде си своеобразна. Нежененият мъж гледа и с подигравателните очи на приятелите си: какво ще рекат, ако се яви пред тях с такова момиче? Гледа и с придирчивите очи на майка си: как би посрещнала на своя праг такова момиче? Гледа и със своите дълго очаквали, полудели очи, които са си съчинили някакъв кинозвезден тип и го търсят в сънищата си. Блясъкът на този поглед винаги е помътен от капка катран: все не отговаряш на мечтата му, все не си негов тип, все с нещо не си подходяща за спътница в живота. А каква трябва да бъде спътницата му, питай го, сам не знае. Той все се опитва да те транспонира в утрешния си ден, да те промени, пречупи, нагоди според себе си.

А погледът на женения мъж е съвсем друг. Жаден-изжаднял. Забелязва преди всичко достойнствата. С точен прицел улучва най-хубавото, най-неповторимото, което ти имаш, и го абстрахира от всичко останало. Само това вижда и му се радва с една особена тъга и завист към щастливца, който ще те притежава. Погледът на обвързания мъж е развързан от съображения. Още при първата среща се изпречва раздялата, невъзможността. Това го прави по-проницателен, по-интензивен. Той е изгубил безкрайните възможности на света. В този миг ти си единствена от безброя, достъпна само за окото. Ти за него ставаш чудото. Няма пресметливост в този поглед, няма претегляне на везни, няма страх от съдбовна грешка, няма примес на чужди погледи. Само жененият мъж те поглежда със собствени очи. И тия очи не се стремят да те променят по свой калъп, да те пречупят, не те отлагат за утрешния си ден, а те поглъщат такава, каквата си, и се радват на краткия зрителен момент. Истински може да те види и оцени само погледът на женен мъж. Но защо ти е? От неговото възхищение ти става тъжно. При такъв поглед предварително изживяваш изневерите на собствения си бъдещ съпруг...

– За какво се касае? – запита той с учтив глас, предполагащ паркет и вратовръзка.

Отбих поглед от неговия. Да би могъл оня да ме погледне с такива очи, а не този!

– Съгласете се да изнесете концерт пред работниците! Вечер... скука, пиянство и какво не... – замолих го с една подмолна увереност, че на мене няма да откаже, както на молбите на собствената си жена.

Инженерът се усмихна снизходително. По общежитиен навик се опитах да се вмъкна в неговата кожа:

... Ти, който си слушал от най-големи европейски подиуми най-прочути световни

изпълнители. Ти, който си посветил най-съкровения си часове на музиката...

– Аз свиря само за себе си! – довърши гласно той.

– Ще бъде тъмно, под открито небе, все едно че сте съвсем сам. А за хората...

Пръв концерт в Родо...

Той ме прекъсна в мислите си и някак се отдалечи:

Ти, който донесе цигулката си тук – в откраднати мигове да се спасяваш от пошлост и огрубяване...

Аз пресякох мислите му:

– Поне веднаж ни посвирете! Стига ни е бил по ушите Хасан ага!

Дори съжалявах, че в момента радиоуредбата бе повредена и не гърмеше от гнездото си в дървото. Той догони мисълта си в дървото й:

... Ти, който благоговееш пред всеки тон и полутон на Моцарт... Ти, който презираш дилетантските музицирания...

Гласът му едва прикри раздразнението си:

– Бих го сторил, ако можех... Но без пиано...

Тогава му поднесох една миловидна усмивка:

– Не ми се сърдете, снощи неволно послушах вашето изпълнение на Анданте от Осма соната... Още съм замаяна.

Женската усмивка има сила на удар, особено ако е придружена от ласкателство. Мислите на инженера видимо се отклониха:

... Ти, който жаднееш за романтика, който дойде тук, за да търсиш силни изживявания, който би дал всичко, за да върнеш поне за една вечер младостта си. Ти, който само в музиката изживяваш неутолените си копнежи. Защо да не посвириш за това момиче, което има най-хубавата усмивка на света?...

– И в монтажа ли сте така упорита? – гласът му бе почти склонен да се съгласи. Усетих как руменина нагря бузите ми:

– Какъв празник ще бъде! Първа среща с Моцарт... – Прибързах да тържествувам. Като чу за Моцарт, своя бог, той започна да се отмята в мислите си:

... Ти, който си нараним от най-малкия фалш, ти ще се изправиш пред трънските дюлгери, пред родопските говедари да им свириш Моцарт. На тях им дай шопско хоро!

– Инженерът не си гледа плана накъде е, ами взел да свири като шурчо! – присмя се той на себе си със светска непринуденост. А погледът му зад очилата бе прекосен от една неловка представа:

... Инженер в ролята на гъдуларин. Ще се изтъпанчиш ти, ослепително избръснат, в официалния си костюм пред барабите, които жадуват панаирджийски гайди и пищялки. Още при първото цигу-мигу ще се разкашлят колективно...

Аз имах резервна усмивка за всеки случай, но закъснях. Изведнаж той отсече с глас, който най-вежливо ми даваше гръб:

– Без пиано изключено! – и се отправи към друга бригада.

Останах с половин усмивка. Щом пред чуждия мъж нямаш сила, тогава пред своя си изгубена. Върнах се бавно към монтажа. Без пиано изключено! Отгоре ми се изсипаха ударни шумове, за да се опомня.

Ето как започна денят, който исках да бъде най-хубавият в младостта ми. Смачканата риза. Отказът на инженера. Денят се познава от сутринта. Не винаги. Има и изключение. Моят най-хубав ден ще бъде изключение. А какво слънце грееше! Това малко ли е? Слънцето се вля в жилите ми. С внезапна лекота се намерих най-горе на монтажа. Все пак нали видях възхищение в очите на един мъж? Това да не би да е малко?

Отвисоко гледах шарения свят. Багрите ликуваха. Вечерта бе още далеч. Всичко бе в мои ръце. Здравно стиснах чука. Сама ще си изкова деня и вечерта! Удрях с чука по стоманата. Напук на всички несполуки! Замахът на ръката ми бе млад и силен, излиташе с широка дъга, ечеше с голям звуков радиус. Стъпила бях на гол железен клон, от който пак започна да никне моят безпричинен смях.

Внезапно изскочи вятър. Облаци се издуха като прострени ризи на хоризонта. Усмивката на реката посърна. Повехнаха багрите. А смехът ми клокочеше все по-пъстър. Това променчиво време и тоя мой шантав смях на изблици – всичко бе парола на пролетта. Рошлю недоумяваше: какво ме прихваща? Ту се олюлявам от мъка, ту от

смях. За времето е позволено да бъде променчиво, колкото си иска, а защо за човека е недопустимо?

Чукове с различна големина удряха желяза с различна дължина и изтръгваха разнокалибрени тонове от тях. Сякаш биеха камбани на катедрала. Някой плътен звън се отронва рядко, изтежко, екливо. А други малки, скокливи чукчета сипят ситно-ситно звънтене като през сито. Понякога се юрнат удари един през друг, като че ли стадо с хлопатари наваля от върховете и всяка хлопка носи свой тон в гамата. Но най-сладък е звукът, който извира от собствения ти удар. Сякаш самият ти пулс звънти и ехото му откликва. Колкото по-нависоко стъпиш, толкова по-звънко и по-надалеч ехти твоят чук, толкова по-широко отваряш простора. Понякога режеш шум се влива в тебе като пила. Стърже направо по голи нерви. Това е съпротивлението на стоманата срещу човешката ръка. Шумът превръща познатите гласове в непознати, докато ги заличи съвсем. И майка ми да дойде, не би могла да ме повика. Понякога отгоре ти рухва цяла планина от шумове. Трябва да се държиш крепко за някакъв свой постоянен звук, за някакъв вътрешен свой тон, за да не те премаже грохотът. Влюбеният е най-защитен от шумотевицата. Той като глухар не чува нищо друго освен трепета в себе си.

Сега бях неуязвима от шумовете. Те минаваха през мене, процеждаха се като през филтър през това мое странно настроение и звучаха с една мекота и дори мелодичност, която само аз можех да доловя. Движенията ми бяха отчетливи, работата ми спореше. Рядко съм постигала такъв ритмичен автоматизъм. Мисълта ми бе освободена от уморителния, непрестанен контрол върху ръцете. Както работех, взривни хрумвания ме отправяха високо в облаците.

Добре разчетени удари с чука... Ранната пролет мирише на вар. И това я прави особено свежа. След работа ще се спусна да се измия на реката, ще потопя нозе в ледената вода и цялата ми умора ще се оттече с вълните надолу. Ще изляза освежена, заруменяла. Ще припна по стръмнините. Планинската река ще влее в мене своята пъргавина и палавост.

Отпуснах чука. Наместих болт в гнездото му, започнах да го затягам с монтьорския ключ... Довечера ще отида на производствено съвещание. Рядко съм зървала архитекта по събрания, той все бяга. Ако и тоя път го няма, ще се измъкна незабелязано. Ще го открия на всяка цена. Къде? Някъде под небето. Това небе иде с облаци, ветрове, птици отвъд планините откъм Бяло море. Прелетно, презморско небе. Лети над самите ми рамене. Да протегна ръка и ще го хвана. Пък може би небето е неподвижно, а аз летя, аз съм прелетна.

Елементите не съвпадат, гредите не се срещат. Рошльо, подай насам нивелира!... Ще го спра с една усмивка. Преди да се е съвзел, ще му нанесе втори удар: „Обикалям баирите, за да ви срещна случайно!“ Той ще се озадачи дали не го изпитвам. Ще бъде принуден да отвърне на дързостта ми с дързост: „За по-сигурно случайните срещи се назначават!“

Спокойно, да не трепва ръката ми с нивелира. Рошлю ми няма доверие и наднича. Мехурчето в тръбичката бавно-бавно се уравновесява... Ще му подам смачкания лист, добре че не го изхвърлих! Ще му кажа: „Така ли си пилеете чертежите?“ Ще чуя пак присмехулния глас. Какво ли ще отговори? Някаква шега. Едва ще се удържа да не прихна. Самият му глас е шега. Звуковата му нагласа е иронична. Той във всичко внася насмешка, за да се спаси от официалната скучна тържественост. А може би аз му се виждам такава смешна. С тая остригана коса...

Винкелът даде отклонение. Обратно разхлабвам болта. Рошлю помага отсреща с поглед... Ще срещна погледа му. Да бъде готова, да не се изненадам. Под тъмни сключени вежди – светъл поглед с една пъстра присмехулна искра. С ирония са пропити думите му, очите, мислите. Иронията просто влиза в химическия състав на клетките му. Какъв е той? Интересът ми към него расте въпреки волята ми, изпълва ме с предчувствие за неизбежност. И страх. Нима и любовта в мене се заражда със страх?

Пак проверка с нивелира. Съвсем леко отклонение. Бавно-бавно изправяне... Към гората ще ме поведе. Къде другаде? Вилнее вятърът. До довечера съвсем ще се развихри. Облаци, клони, сенки, планини – всичко лети, всичко е прелетно. „Къде отиваме?“ Вятърът ще загуби думите ми. Той едва ще ги улови в движение. Ще дойде близко до мене, за да ме стигне гласът му: „Не е ли все едно?“ Това ще ни даде материал за съвместно мълчание.

Подготвителни удари с чука. Рошлю ми подава болт. Прихващам с пръсти главичката на болта, нагласям го в гнездото му... Ще вървим с още независими един от друг стъпки. Аз няма да вървя, вятърът ще ме носи. Право към хукналите еленови рога на гората. Ще заглъбнем в развълнувани сенки. Дърветата ще се хвърлят едно към друго в обятията си. Ще направя усилие да се изскубна от този полудял пролетен вятър: „Да се връщаме, студено ми е!“ И ще присвия рамене за убедителност. „Много ли ви е студено?“ В мрака по гласа му ще видя, че се кани да ме прегърне. И ще ме завие в прегръдка. Под кое ли дърво? Обади се, дърво!

Замах с широка дъга. Удар с чука. Планината отеква... Изведнъж сред разногласицата от шумове ме прониза един тревожно жълт, тютюнев тон. Отдалеч ми се мярна русата журналистка. Пак обикаляше обектите. В косата ѝ тлееше менливото слънце. Внезапен проблясък на женско ясновидство ме озари. Тя е! Никоя друга, само тя! Тя е била снощи или ще бъде тая вечер, или утре вечер! Ушите ми писнаха от този жълт, неопровержим тон.

Замахът ми стана несигурен, дъгата му започна да се колебае във въздуха, ударът – неточен. Сега цяла бях просвредлена от шумовете. Носех ги в себе си като пресни, тупащи рани. Проклетото ми настроение се промени: от филтър, който процеждаше грохота и го превръщаше едва ли не в музика, сега стана усилвател, който изостряше до непоносимост всяко звънване на железата. В мене отвед се забиваха безброй стоманени остриета, които аз не можех да изтръгна от себе си. И най-пронизителен от всички бе жълтият разяждащ тон. Всички багри и шумове наоколо се събраха в едно интензивно, натрапчиво, проглушително жълто.

На това отгоре упорито си повтарях, че днес трябва да бъде най-хубавият ми ден, най-хубавата вечер в младостта ми!

Седях в камиона върху куфара сред суматоката на застоя. Мъчех се в себе си да въдворя ред. Спряно движение, то значи спряно време. Как стана така, че времето за мене спря? Бях допуснала някаква грешка. Но каква? Това спиране ме изпълваше с растящо безпокойство. Въздухът бе продран от виковете на камъни, които падаха към пропастта. Звънтенето на чуковете по твърдата скала бе така святакащо, че се чуваше как изхвърчат искри. Но това искрящо звънтене и сгромолясването на отломъците по урвата, и човешката глъчка ми звучаха като тишина. Ушите ми бяха опустели. Носех ги като преобърнати, изпразнени джобове. Липсваше ми оня проливен шум на железата, който от сутрин до вечер на монтажа плющеше върху мене и караше всяка моя клетка да резонира.

Всичко стана независимо от мене. Дълго чаканата вечер. Ни веднъж не се обърнах към задната пейка. Това ми струваше енергия, която, ако би се впрегнала в полезно действие, би запалила поне още една електрическа крушка в полутъмното помещение. Непрестанно стягах и удържах мускулите на шията си като юзди на буен кон, да не се извърти назад към новодошлата. Погледът ми устоя докрай. Но през цялото време я наблюдавах с някакво трето око на тила си. Най-отзад сред кални дочени панталони, варосани зелени якета и превити от умора плещи седеше журналистката. В полуздрача тютюневата ѝ коса фосфоресцираше.

Смътно дочувах доклада на шефа с неговия лайтмотив: „Да бдим!“, от който в черепа ни се появи пукнатина. Когато той ръководеше събрание, чувстваше дълг да го проточи до безкрайност. По изключение този път архитектът не бе избягал. Нещо ме стрелна: защо бе дошъл? Стоеше небрежно облеган на стената, подпрял блокче о гърба на плещест работник, и драскаше с отсечен замах. Откъсна един лист и го пусна между скамейките. Листът тръгна от ръка на ръка. Хората се смееха в яките си. Най-сетне стигна до мене. Карикатура на шефа: небръснат поради претрупаност, рошав от насрещни ветрове, замахнал ръка на вожд, отворил речовита уста. Не можах да се удържа от усмивка. Вдигнах поглед. Срегнах неговия. Пак удар на изненада. Не харесвах мъж със сини очи! Колко се бях гласила за този миг, каква артилерийска подготовка за дързост и усмивка. А изведнъж дори полуусмивката ми се отля. Лицето ми се вкамени от сериозност. Най-малодушно отбих поглед от неговия. Заслушах се в доклада с внимание, за което заслужавах орден първа степен. И пропуснах мига. Дълго

дебнатия миг!

Помъчих се да надзърна през нейния гостуващ поглед. Всичко се обърна наопаки. Хората се прозяваха. Да им говорят за грижите, които полагат за тях и за бъдещето на децата им, пък те да се прозяват. Но тя не знаеше какво е умора от свръхнормен труд и от катерене по стръмни пътеки. Не можеха да се преборят с прозявката. Самият патетичен глас на докладчика им действаше сънотворно. Инженер Горов в президиума вежливо се стараяше да измени прозявката си в усмивка. Сега архитектът пусна карикатура на заспалия бай Темелаки. От ръка на ръка я предадоха до него, сбутаха го с лакът да се събуди. Майсторът се сепна, вгледа се доволен в рисунката и вече не я изпускаше от ръце: ще я изпрати на жена си. Те всичко изпращаха на жените си: надници, медали, многотиражка, в която Мирон пишеше накратко за тях.

Между отегчените дремещи лица само лицето на глухонемия Тасим бе съзнателно. Погледът му жадно се взираше в оратора, по мърдането на устните му да долови какво говори толкова дълго и запалено. Обръщаше се към другите да прочете по лицата им загадъчния смисъл. Недоумяваше защо дремят. Вярваше, че кой знае какво интересно нещо става, а той не може да го чуе. Пак ме порази птичето лице на Евтим Свраката, седнал близо до поета Мирон и протегнал човка да клъвне нещо. По това лице нямаше и сянка от отегчение. Наистина ми се стори лишено от най-човечното.

Следваше още едно разтегнато слово: назиданията на агитатора бай Спиридон. Навярно в очите на журналистката той изглеждаше ваятел на епохата. Всички усетихме, че ни изтръпва опашката от седене. Той непременно трябваше всичко да разясни. За него разяснителната работа бе по-важна от самата работа. Отчиташе я с точки, показатели, проценти като материално производство. А на всички нас отдавна бе ясно какво ще ни разяснява. Архитектът направи най-сполучлива карикатура на него. Дори физиономията на агитатора бе разяснителна.

— Брада ми поникна! — прошепна Рошлю така, че всички да чуем.

Накрая бай Спиридон завърши:

— За нас историята ще си каже думата!

— Или ще ни изтрие с гумата! — Мирон мигновено римува реплика. Издадените лопатки на гърба му се надигнаха като неразвити криле.

Избухна смях. Хората изведнъж се разсъниха. Евтим Свраката извади джобното си тефтерче. Само агитаторът мигаше забъркано. Не знаеше дали може да се засмее. Откак болният парторг бе изпратен на лечение, бай Спиридон нямаше с кого да съгласува смяха си. Често бе изправян пред такива неразрешими затруднения. Предпочете да се направи, че не е чул.

За един-единствен образ не можах да разгранича своя от нейния новодошъл поглед. Разискваше се някакъв въпрос, свързан с работата на архитект Влад Радев. Както очаквах, той скри димящата си цигара в шепа зад гърба, а мислите си — зад шега. Всички отекнаха със смях. Само аз закъснях да се засмея. По мургавото му лице бе заиграло отражението на една загадъчна усмивка, изпратена му от сянката на задните редове, където седеше другата. Погледите им се срещнаха и дадоха искра в мене. Той видимо се преобрази, цял облъчен от нейната усмивка.

Мълния ме прекоси от глава до пети и ме тласна извътре към тая непредвидена стъпка. Станах, промъкнах се между варосани плещи и гърбове, гледайки надолу пред себе си по тесния проход между пейките, уж да не настъпя скупчените нозе, а всъщност се боях, ако вдигна очи, чуждите погледи да не ме прочетат до дъно.

Насочих се право към задната пейка.

— Добре дошла! Значи пак между нас! — не познах собствения си глас.

Заставах пред младата журналистка. Гледах я отблизо, без да я виждам. Когато седях с гръб към нея, по-ясно си я представях. Сега очите ми замъглени се суетяха, търсеха трескаво някакъв страничен предмет, някаква случайна тема, за да се вкопча в нещо и да подхвана разговор. Но не съзирах нищо, ни едно стръкче на хрумване, сякаш бях стъпила на необитаем остров. Мълнията извътре ме овъгли. Искрах да говоря, да говоря, да омотая и вържа новодошлата с думи, да я стегна през ръцете и нозете с думи, да запуша устата и очите ѝ с думи, да не се отделям от нея, да не я оставя тая вечер да разполага със себе си. Очите ми бягаха от сивия втренчен, поглътещ ме като мъгла поглед. Тя с женска прозорливост предугади нещо.

– Пак ли ще ми откажете? – мек алтов глас, отглеждан в стая, ме обгърна нежно и изправи на нозе. Разтопих се от благодарност. Тъкмо в най-неловкия миг другата ми се притече на помощ. Стори ми се дори, че можем да станем приятелки. Как сама не се сетих, че при вчерашната ни среща журналистката настоя за един по-дълъг разговор?

– Тоя път сама идвам при вас – хванах се аз за протегнатия клон, за да се измъкна от хлъзгавата стръмнина и да стъпя на твърда почва. Другата не скри тържеството си:

– Да идем тогава в квартирата ми. Там на спокойствие ще ми разкажете от игла до конец патилата си в Родопите!

Изведнъж клонът, о който се бях вкопчила, се откърши и аз усетих как политам още по-неудържимо по наклона. Да разкажа всичко! И на кого? Тъмна пропаст зина под мене. Връщане назад нямаше. Тръгнах като дърпана със синджир след скокливата походка на младата столичанка. Мъчех се да не се поддавам на нейния увличащ, ситен, изработен ритъм. Вървах не в крак с нея, подчертавайки своите независими, едри, момчешки стъпки, придобити от дълго ходене с панталон и с нисък ток по изрътените самотни пътеки. А предизвикателният ритъм на походката пред мене не се наруши от калта, грапавините, вятъра и мрака на планинската вечер. Какво значи автоматизъм на кокетството!

Мисълта ми шареше опипом наоколо по люлеещите се сенки на дърветата, дано се хване някъде и задържи. Но се плъзгаше надолу по ронлив сипей. Вчера хитро заобиколих настоящите покани на журналистката, прикрих се зад заетост, издърпах се почти от ръба на тая пропаст с помощта на бай Крум. А сега сама се подхлъзнах в нея. Какво да измисля, как да се изкатеря с нокти и зъби назад към прежното си спокойствие? Но там, на старото ми непристъпно място, нямаше вече спокойствие. Там удряше мълнията, която пак щеше да ме събори извътре към наклона.

Заобиколихме изкопите, изкачихме хълма и залъкатушихме по пътечки между двуетажни дъсчени постройките, където бяха настанени семейни инженери. Светлинки иззад грижливо сдиплени цветни пердета даваха различни оттенъци на домашен уют, сигурност, защитеност. Почувствах се още по-изоставена, самотна, като дърво, ударено от гръм. Ето моята вечер, която чаках с такъв трепет! Без да изоставям назад, сякаш привързана с къс синджир, следвах ритмичната походка на другата. Поставях него на своето място. Сама ставах той. Гледах през неговите жадни очи. Влюбвах се като млад мъж. Представях си просто с мускули, с кожа, с двигателни нерви как той би тръгнал след тая мамеща походка и не би се върнал никога вече назад. Направих едно неволно откритие: влюбената жена включва в себе си и съществува на любимия. Тя е повече мъж понякога, отколкото самият той.

Пред нас се изпречи разкопан канал и праметната дъска над него. Гъвкавият силует се спря за миг поколебан. Аз минах напред, стъпих крепко на олюляващото се мостче и тук се почувствах по-уравновесена. Подадох й ръка, както би направил той. Усетих доверчивата мека длан в своята, изтръпнах до петите и гордо я прехвърлих над зиналия мрак на канала. Усещах остро до болка как той би я извел над всички опасни ровове и пропасти, по всички колебливи висящи мостчета в Родопите. И как покорно би тръгнал след нея, където и да го отведе. Защо? Не знаех точно. Може би защото тая походка носеше далечния отвъден ритъм на градски тротоари, модерни танци, високи игловърхи точета, паркет и концертни зали, музика и изящество, на всичко онова, което тук нямаше.

Още по-парливо ме прекоси мълнията и ме блъсна с все сила от мрака към светналия прозорец. Седма постройка, горен ляв етаж. Тук вниманието ми трябваше да тъче на няколко стана: да владее издайническото си лице, да заговоря с домакинята, спомняйки си точно как съм говорила с нея по-рано, да бъде непринудена, естествена. Най-трудно сега ми бе да бъде естествена.

Горова ни посрещна с пресилено гостоприемство, което прикриваше умора и пресита от неканени гости. Чух гласа си из далеч като през стена:

– Съвещанието ще продължи до късно!

– Ах, значи мъжът ми ще закъснее. Както винаги. Първо за вас ще приготвя вечеря.

Впих поглед в износеното лице на тая жена. Мисълта ми се вкопчи като удавник

в нейната мъка, за да се изтръгне от моята.

Жена на инженер. Мъченица... Често нахлуят неканени гости от София: шефове, ревизори, контролори с чанти в ръка. Работниците ги наричат чантаджии. За тях няма предвиден хотел. И жената хуква да вади чисти чаршафи, които е прала чак долу на реката и се е връщала с мокри, пляскащи прасците поли, с моравосини ръце от ледената вода. Тича, гощава прегладнели от пътя шефове, дошли да критикуват мъжа ѝ, че не е изпълнил предсрочно плана, за да се отчетат те по-горе и да се отличат с по-големи заслуги. Задъхана се старее да им угоди, да поддържа печката с последните дръвца, събирани от гората, да се усмихва с последни сили. А те хубаво се стоплят, нахранят, пийнат, наспят се на тишина, заран се измият с водата, която тя е донесла в тъмни зори далеч от едва сълзящо кладенче. И се провикнат:

– Абе вие тук царски живеете! Каква гледка! Какъв въздух! Какъв апетит се отваря, как сладко се спи нощем, как бодър се събужда човек! А само се оплаквате от несгоди!

И с приповдигнато настроение обикалят обектите, изкалят се, измръзнат от вятъра, изморят се от стръмнините, смръщят се, открият навред нередности, разкритикуват строителите на общо събрание, засрамят всички пред всички и си тръгнат за София, горди от себе си. После дълго разказват какви трудности изтърпели по пътя, как се спускала гума, как тропали нозе да се сгреят на шосето, как тикали колата по нанагорнището и как геройски издържали. А там еди-кой си инженер се огънал, бои се дали ще преизпълни плана. Добре че отидохме да го стреснем!

Жената се надява след голямото ѝ гостоприемство шефовете да са благосклонни и да се сетят, че е време да върнат мъжа ѝ в града. Жените така се стремят към града! Разбира се, някой ден все ще го върнат. Може би прославен по цялата страна, награден, знатен. Но дотогава тя съвсем ще се износи по затъntenите планини. Мечтаният далечен град ще я причака с още по-голяма мъка. Там ще види тя как е загубила, повехнала, изостанала. А захаднелите очи на прославения ѝ мъж ще бъдат замаяни от града, от промените в женската мода, в танците, в прическите, ще бъдат ослепени от младостта и свежестта...

– Не, благодаря! Вечеряхме преди съвещанието в стола... Какво ли?

Да ме убият, не помнех какво съм яла. Боричках се с мълнията в себе си, опитвах се да я потуша, да я изхвърля навън в мрака, да я запокитя вдън земя, да затръшна зад нея вратата. Но подмолното счепкване я разлютяваше още повече. Тя заплашваше да ме повали, да ме впепели, да ме унизи и направи смешна. Цяла горях като в треска в хладната предпролетна вечер. Несполучливо имитирах всекидневния израз на собственото си лице.

Домакинята ни остави сами. Бележникът се разтвори върху бялата покривка на масата, за да ме нагълта дума по дума, признание по признание. След всяко пътуване из тоя край Димана Димова публикуваше серия очерци. В тях целите Родопи бързо се окичиха с щастливи усмивки. Не ѝ завиждах на професията. Трябваше да изцежда капка по капка откровеност от хората. А за мнозина двучието бе самозащита.

– Искам да си поговорим като жени! – стайният алтов глас опипом налучкваше доверието ми. – Завиждам на смелостта ви. Аз на земята се чувствам колеблива, а вие горе във въздуха сте непоклатима. Във вас открих една надежда и за себе си. Как сте постигнали това?

Търсеше да докосне струната на гордостта ми. Не ми хареса това начало. Не я гледах в очите, при все че тя настойчиво ловеше погледа ми. Правех се, че не забелязвам това.

– Когато дойдох тук, нямаше много жени на строежа. В началото срещаш трудности, но постепенно ги преодолях! – отвърнах с уклончив глас.

Тя кимна. Общите фрази са дадени, за да скриеш мислите и чувствата си. Но лицето ми още не бе усвоило общ израз. Въпреки волята ми то говореше повече. Другата се опитваше да прочете по него премълчаното.

... Единствено момиче между толкова мъже, сурови и груби. Погледи отвред. Всяка пътечка крие засади от погледи. Всяка твоя стъпка се препъва о погледи. Всеки жест се заплита в погледи. С най-малко непредпазливо движение можеш да ги предизвикаш. Трябва да станеш укротителка на погледи, да ги заставиш да свикнат с тебе и да те уважават. Да ги опитомиш. Но това не е било най-трудното...

– Облякох дочен панталон и си отрязвах косата – насила изскубвах от себе си

думите.

Другата стрелна с женско, непропускащо око късите ми коси, взели формата на вятъра. Позна, че сама съм ги стригала. Че с тях съм отрязала мъжки погледи и помисли. Че съм отрязала нещо съществено от себе си. В името на какво? Че съм потърсила съответна походка за панталона и за късите коси. Но че това не е било най-трудното...

– Най-трудното бе преди това. Докато се измъкна от къщи. Нали съм единствена дъщеря. Майка не искаше да чуе. На младини се е натеглила по селата като учителка. Казах ѝ, че нашето време изисква жертви от всекиго...

Другата пак кимна. А погледът ѝ съобразяваше:

... С общи фрази момичето си е послужило дори пред майка си. И от нея е искало да скрие нещо. Жената не е пушала детето си да газии кал и да дивее. Защо е тръгнало толкова далеч? Защо е избрало най-опасния занаят в най-затънтения край на страната?

Но тя не знаеше, не можеше да знае, че всеки един от строителите си има някаква скрита причина, за да дойде тъкмо в тая пустош. Някаква мъничка тайна, за да обърне наопаки потока на дните си. Но никой не се разкрива. И пред най-близкия дори. За пред майка си аз намесих повелята на времето, за да бъде по-трудно да ми възрази. Но каква бе истинската причина? Защо мои другарки не са дошли, а само аз?... Нейните замислени сиви очи ме поглъщаха като мъгла.

Разговорът се запъна още преди да започне. Така си и знаех. Лицето ми се затвори. Погледът на другата ме подлагаше на разпит. Не обичам разпитите. Без да ме питат, мога да се изтърва и да кажа повече от нужното. Но когато ме изпитват, устата ми се заключва. Тя забеляза, че крия нещо наранимо. И пак кимна. Това неуместно кимване потвърждаваше собствените ѝ догадки за мене, а не моите думи.

Отскочих на друга тема, за да отклоня вниманието ѝ.

– Никога не бях идвала насам. В началото тия бърда ме стегнаха като с бъчварски обръчи. После неусетно свикнах.

Какво ли ѝ разправях? Тя си нямаше представа как изглеждат тия планини, когато идваш при тях за дълго. Гледала ги е през съвсем други очи. През очи на пътешественик, дошел за ден-два да се освежи и обогати с екзотични впечатления. Пред нейния безгрижен поглед са се изправили романтични, високи, задгърбили се един друг ридове, които затулят някаква загадка. Шосето тясно, прорито от порои и коловози, се вие нагоре и се вглъбява в мълчалива легенда.

А пред моя поглед, обречен на дълго съжителство с планината, се нижеха плешиви, саможиви хребети. Натовареният с торби цимент камион едва-едва изпъпляше по стръмнината, завиваше неповратлив над самия ръб на пропастта. Какво усилие и напрегнато внимание изискваше това от шофьора! Все ми се струваше, че тромавата кола ей сега ще се прекатури по отвесната урва. Моторът ръмжеше проглушително, подсърден от нанаторнището. Щом изкачването бе така трудно, как ли труден щеше да бъде самият строеж, който ме очакваше по тия върли чукари и ярове!

Мисълта ми зави на друга страна. И там, в камиона, и тук, пред разтворения бележник, навред – страх. Насаден в мене още от детство страх. Растящ заедно с мене страх. Дрешките ми окъсват, обувките отесняват, момичето се източва нагоре и очите му стават все по-големи, разширени, не могат да поберат растящия страх. Някой случайно ме попита: „Момиченце, как се казваш?“ Аз онемеех. „Нямаш ли си име?“ Страх от собственото ми име. Страх от самото му звучене: Райна Стаматова. Ето, и сега ще трябва да произнеса пълното си име. Перото спря изчаквателно. Продължих нарочно с излишни подробности, за да отдалеча главното.

– Шофьорът бе Графът, познавате ли го? Искаше да ме уплаши: „В миналото тук са изпращани на заточение най-опасните бунтовници. Не всеки може да издържи по тия диви чукари!“ И наистина. Хребет след хребет, все по-отчуждени. Зъбер след зъбер, все по-непристъпни.

... Излишни са били предизвикателствата на шофьора и на планината! – заключаваше погледът на другата. – Това момиче на своя глава е скъсало с удобства, градски навици и дом. Доброволно е решило да дойде тук, колкото и тежко да е. Нещо по-тежко го е тласнало насам. Само е търсило най-суровия и отдалечен край. Това личи от доброто му самочувствие. Достатъчна е мисълта, че сам си избрал трудния си

път, за да имаш повишено самочувствие...

А тя не знаеше ли, че човек понякога се държи гордо и нахакано, за да прикрие липсата си на самочувствие? Но какво се заплеснах да й описвам този унил пейзаж? Тя го виждаше приказен. Може би тя имаше право. Само незаинтересованият поглед може да види някои красоти в света, скрити за обикновения, затулен от грижи и задачи поглед. Все пак моите очи на участник имаха едно предимство пред нейните очи на съзерцател. Аз бях уловила с този мой заангажиран, уплетен в задължения и тревоги поглед нещо, което тя със своите свободни, възторжени очи бе пропуснала:

– Планините за мен са нещо повече от красива гледка, те са изпитание. Стръмнината е проверка за моята издръжливост. Височината ме изправя лице с лице с вятъра, жегата и мраза. Голяят сипей ме заплашва с жажда. Планинският изглед за мене е четириизмерен: той е не само пространство, но и време. Голямата отдалеченост за мене се мери с дните, през които писмото на майка ми пътува, докато стигне до мене. Тъжната изостаналост на родопския бит за мене означава години, години, през които трябва тук да работя, за да се промени животът. Всеки зъбер е предизвикателство за усилия, за мускулно и душевно напрежение. Всяка пътечка, по която аз тръгвам, е поставена задача със срок. Бурята, която поваля вековни дънери и току-що изправени монтажни стълбове, за мене е дивата съпротива на природата срещу моята ръка. Затова аз възприемам не само планината, но и себе си чрез нея. В това стълкновение с височината се сблъсквам с несъвършенствата на своето тяло и психика. Планините изтръгват от мене неподозирани сили и енергия. Поставят ми немислими препятствия и с това разширяват вътрешните ми граници. Планините събуждат най-доброто в мене, което можеше цял живот да остане приспано...

Нейната ръка се забави озадачена. Журналистката с дебнеш поглед се опитваше да ме улови. Събудих ненужен интерес. Как разсъждава едно просто момиче! Нейното кимване започна да изостава. Предположенията й за мене не можеха да ме догонят.

Хазайката се вмъкна плахо като в чужда стая с чиния зимни ябълки, дребни, бледи, едва успели да заруменят. Сякаш внесе на поднос скъдната усмивка на зимното слънце. Домакинята излезе на пръсти и потъна в кухнята под нисък, смазващ навес на простряно пране.

– Исках да стана върхолаз на всяка цена! – продължих аз, понеже разтвореният бележник като гладен пес искаше да бъде хранен непрестанно, да бъде натъпкван с думи, думи. – От училище ни водиха на екскурзия в Димитровград. Там видях високо в облаците съветската върхолазка Лидия Кудрявцева. Това бе съдбоносна среща за мене.

Другата претегли с примижал поглед тия мои думи и тона, с който ги произнесох. Не тежаха достатъчно, за да уравновесят тежестите на доброволното изгнаничество. Тя долови, че има нещо друго. Димитровградската среща бе само подтик. Усетих, че пак будя излишен интерес и се отдалечих:

– Да опитаме ябълките!

Впих зъби в плода и устата ми се напълни с прохладен, тръпчив, свеж сок. Да не вярваш, че има горчивини в тая земя, където дори през март можеш да вкусиш такива сладки плодове. Димана след ябълката запали цигара и се усмихна. Алтовият й глас, засенчен от дима, стана още по-здравен:

– Е, да тръгнем по шаблона – от самото начало!

Загледах се като в хипноза как между нежните дълги пръсти с перлов маникюр се преде лилавата нишка на дима. Дали това не бяха същите пръсти, които са смачкали ризата му? Поставих него на своето място. Станах за миг той. По жилите ми рухна наркозата на тютюневия мирис, извиращ от тънките й, потръпващи ноздри. Без да съм пушила някога, изпитах как жаждата на пушача да всмукне от цигарата ще прелее в жажда на влюбен млад мъж да изпие устните, които докосват тая цигара. Димът подлюти погледа ми, задави дъха ми. Нов пристъп на мълнията ме просвредли цяла извътре.

– Как ви прие на монтажа? – запита тя, за да ми напомни докъде бяхме стигнали. Трябваше да внимавам, да не я оставям да ми задава въпроси.

– Да, да, прие ме... – Споменът за лазенето по монтажа ми възвърна равновесието.

– По една случайност! Заварих на обекта неколцина върхолази от Димитровград. Веднага си личат. Видиш ли някой наперен, да знаеш, че е димитровградец. Те считат

тоя още нероден град за свой роден град. Погледнаха ме като някаква мравка. Наблюдавах ги как разковават с тесли огромни сандъци и вадят разни метални части. Дават си вид един пред друг, че всичко им е ясно, но ми се стори, че и те като мене недоумяват пред тия гигантски ребра и прешлени като пред разсипан гръбнак на някакво допотопно чудовище, което трябва да сглобят, без и насън да са го виждали. Пред тежките железни части цената на слабите ми женски ръце съвсем спадна. Почувствах се излишна и смешна. Щях да стана още по-смешна, ако си тръгнах веднага. Но вътрешно си бях почти тръгнала... И в тоя миг стана чудото. Бригадирът задърпа един грамаден сандък с катранен надпис: „България. Родопы“. Дърпа, дърпа, не може да го помръдне. Отвътре изскочи рошав хлапак със синявица под окото. По дрехите му – полепнала слама от опаковката. Димитровградци се присмяха: „Бай Круме, нови кадри!“ Бригадирът се сопна: „Ей ти, Рошльо, какво правиш тук?“ Оттогава му остана прякор Рошлю. Младежът небрежно изтърси сламата от себе си и му обърна гръб. Аз се примъкнах край железата към бригадира. Но той още бе записан с хашлака: „Тебе питам, кой си, какво правиш в сандъка?“ Рошавият отвърна с пренебрежение: „Намерих свободна квартира!“ Тръгна си бавно, дъвчейки угаснала угарка. „Няма ли за тебе общежитие?“ – разпитваше строгият бригадир. – „Аз в общежитие не вирея!“ – „Къде работиш?“ – „Търся си достойно място!“ Бай Крум има слабост да изравя под дърво и камък пропадналите, за да ги превъзпитава. Втурна се след безделника, сякаш сам търси помощ, а не да помага на него. Дръпна го за пеша: „Слушай, я ела при нас! Такъв здравеняк ни трябва!“ Рошлю след надменно колебание благоволит да приеме. През това време аз се осмелих: „Щом търсите работна ръка, ето и аз!“ Очите на бригадира се спряха върху мене. Изтръпнах. Едното му око, студено, втрещено, а другото – добро, тъжно. После разбрах, че едното е изкуствено. Той ме изгледа, сякаш съм изпратена от небето, и ме прие в бригадата.

Сянка прекоси гласа ми. На тоя човек дължах всичко. По-добре да не бе ме приел на работа. Отде да знае той на кого става учител? Отде да зная аз на кого се облягам? Да се зарея чак тук на края на географията и да налетя тъкмо на него. Чак после разбрах, но бе късно.

– Забелязах, че грижа му създавам не аз, както очаквах, а оня, Рошлю от сандъка. Дрехите му – просмукани с машинно масло и кал, лицето – мърляво, недоспало, на щипки от студ, синя краставица под окото. Изпод таралежа на сплътстени коси, пропъзлял ниско над челото, святакаха два зачервени, озлобени въглена. Страх да те обземе. Бай Крум се сопна и на момчетата: „Ако някой го обиди, ще го изхвърля от бригадата!“ Скоро го потърси милиция. Някаква тъмна пианска история. И досега не се разбра точно. Сбил се. Едвам не претрепал някого. Буйна глава като косите над нея. Никой бригадир не се решавал да го приеме на работа. Отвсякъде го пъдели. Останал без пари, без квартира. Намерили го да спи в една количка за пръст. После – в празния сандък. Имаше заповед да го изхвърлят от Родопите, кракът му да не стъпва на строежа. А Едноокият се сопна и на милиционера: „Аз отговарям за него!“ Милиционерът бай Страти запремигва в уплах: „Бай Круме, таралеж си пъхаш в гащите!“ Всички очаквахме бригадирът да даде на хулигана за проверка най-последната работа, а на мене – най-леката. Но дори наперените димитровградци, които с нищо не можеш удиви, се слисаха: бай Крум постави Рошлю на най-отговорно място – да монтира 38-метровата стрела на багера. Таралежът на косата му щръкна от важност. А на мене бригадирът нареди да помагам на Рошлю. Отнейде майка ми да видеше какъв колега ще имам! Още тогава щракна в мене едно досещане, че Едноокият е решил да ме използва като възпитателно средство за побойника. Едно момиче, макар и остригано като момче, все може да допринесе за изглаждане ръбовете в характера на един нехранимайко. Така че може би на Рошлю дължах бързото си приемане в монтажната бригада...

Електричеството внезапно угасна. И тая вечер не правеше изключение от всяка друга. Мракът погълна стените, предметите, стаята. И стесни разстоянието помежду ни.

– Хулиганът сигур се е влюбил във вас! – каза Димана.

– Рошлю да се влюби в мене? – В тъмнината моят глас се обърна втрещен към нейния сочен, падащ ниско като зрял плод говор. Двата ни гласа се гледаха и виждаха повече от думите си. Едва сега усещах спотаената сила, атлазената топлина на нейния

алтов, отглеждан в уют глас. Поставих Влад на своето място. За миг станах той. С неумолим мъжки слух попих цялата сочност, женственост, ароматност на тоя тембър. Испитах жажда. Нов удар на мълнията ме разтърси. Имах чувството, че в тъмното блеснах като светкавица и тя ме видя в един миг цяла извътре.

– Как така ще се влюби? – извърнах гласа си на другата страна, за да затуля израза му. Нервни тръпки ме побиха. Очаквах с копнеж и боязън да чуя отново нейния глас.

Домакинята внесе запалена свещ, въткната в родопска глинена гаванка. Пламъкът трепкаше като люшкан от вятъра минзухар. Заговорнически сенки се надвесиха от тавана. В повехналите очи на жената бе цъфнало същото минзухарно пламъче. Загадката на дългия ни разговор не даваше мира на въображението й. Две свободни девойки. За какво ли си говорят? Младите днес са така независими, не като нас едно време! Тя се оттегли в мрака в кухнята. Там неволно щеше да се отплесне да мисли пак за болести, пари, храна, дрехи, квартири. Любовта я бе осъдила на доживотен затвор сред плътните сиви зидове на домашните грижи. Тя ни завиждаше на свободата. А ние тайно копнеехме вече за нейния затвор.

От свещта стана по-интимно. Полуздрачът предразположи към искреност.

– Защо да не се влюби? – попита Димана и ме смери с бърз, проучващ женски поглед от пети до коси. Аз прочетох в тоя поглед:

... Не можеш да определиш това момиче всъщност хубаво ли е, или не. Лицето му – в непрестанно движение, в някакво вътрешно преливане от едно състояние в друго, от една тоналност в друга. Не успяваш да го уловиш. Сякаш нарочно ти се изплъзва. Може би затова е по-привлекателно от лице на красавица. Поне не ти омръзва. Колкото повече го гледаш, толкова по-увличаща става играта на нюансите в него. Принуждава те да гониш беглия му израз. В едно вътрешно тръпно движение е и тялото с едва загатнатата вълна на гръдта. И тая сянка, която внезапно прекосява лицето и се изгубва. А най-интригуваща е усмивката – непредвидена, менлива, на проблисъци. Мъжете навярно мислят: „Хубаво момиче!“, без да разбират, че тук има нещо съвсем друго...

Доволна останах от преценката на погледа й. Само жена може истински да оцени достойнствата на друга жена. Нещо повече: само жена може да огледа друга жена с такова интензивно, непропускащо мъжко око, с каквото никой мъж не може да я види. Затова най-точно градусът на мъжкото харесване се определя от начина, по който теб оглеждат жените. Женското ревниво око знае повече какво се харесва на мъжа, отколкото самото мъжко недосетливо око.

– Как ще се влюби в мене, когато сме приятели? – снизходително се усмихнах на такова дилетантско предположение за любовта. – Работата ни заставя да си протягаме ръка изморени, прашни, плувнали в пот. Да си подаваме тежки инструменти един на друг, увиснали като паяци. Да не си крием недостатъците. Да се питаме с глупави лица, когато не разбираме нещо. Студен и твърд, металът не прощава грешките ни. Рошлю закрепя винкела, аз меря с нивелира. Под нас се клати стоманена греда. Разликата между половете се заличава. Това е самозащита. Защото и най-малко отвлечение на вниманието може да предизвика изгубване на равновесието, нещастие. Дължни сме да бъдем един пред друг естествени, открити, както пред самите себе си.

Представете си, перото й настървено записваше всяка моя дума. Имах чувството, че ме гони по петите, захапва чехлите ми, спъва ме. Мисълта ми не можеше да се носи с нормална скорост. Реших да си говоря, без да обръщам внимание на това преследващо ме, лакомо перо.

– Човек може да се закрепи високо над земята само ако захвърли от себе си всяка излишна тежест, всяка поза и маска. Гореставаш прозрачен. Най-малкото петно в тебе лъсва. А каква любов, без да се покажеш по-красив, по-добър, отколкото си?

Не можах да скрия една заядлива усмивка:

– Само във вестникарските репортажи любовта възниква на трудовата площадка. И с другите момчета от бригадата се сприятелихме. Каква любов, когато загадката помежду ни изчезва? Ставаме едно. Вече не забелязват, че съм момиче. Любов не, другарство има между мъжа и жената в труда. Опознаваме слабостите, грешките си и заедно се мъчим да надскочим себе си. Може ли момък да се влюби в девойка, пред която се е разкрил в истинския си вид с всички свои колебания и пропадания, от които сам се срамува и избягва да си ги припомни? Мисълта, че това момиче го е

видяло тогава в позорния за него миг, го кара да охладее предварително към нея. В моите очи амбициозният Рошлю срещаше себе си всекидневен, обикновен, още неосъществен. И се дразнеше от това. Той не можеше да се влюби в очи, които не го виждат тайнствен, силен, необикновен герой. Колкото и да се прави на циничен, в ядката си е романтичен. Зная го как търсеше далечни, учудени момински очи, пред които да се представи съвсем друг, та сам да си се хареса.

Другата кимна съучастнически:

– Мъжете се влюбват не в нас, а в собствения си образ, който откриват в нашите очи. Може би затова новата позната им е по-интересна. Могат да я удивят, да се представят други, да се обновят. После, щом и тя ги опознае, им става неинтересна и бягат при друга. Всъщност те бягат от себе си...

Намерихме общ език. Започнах да се отпусам. Уж внимавах да заобикалям като коприва тия парливи въпроси, а сама нагазих в тях. Има някакво подмолно течение, което извътре тласка човека натам, откъдето той бяга. Забелязала съм, че неведнъж налитам на онова, от което най-много се пазя. Като велосипедист, който внимава да не се блъсне в дървото и се залепя право в него.

Както сега по пътя, бягайки с камиона, се сблъсках тъкмо с това, от което исках да избягам. Пътят, макар че бе задръстен от падналата канара, ме носеше към неизбежния сблъсък със спомена. И аз не можех да се удържа. Дори колкото по-упорито отклонявах мисълта си от срещата с двете изминали години, толкова по-стремглаво тя се насочваше право към тях.

Можеш реки да отбиеш от хилядолетното им корито, дори да ги заставиш да потекат обратно към извора. Само собствените си мисли не можеш да хванеш с баражи и да регулираш буйното им течение. Щом са възникнали в тебе, те са по-силни от тебе.

Свещта затрептя и разбърка сенките по тавана. Стаята се превърна в пещера с приклепнали една срещу друга деформирани, уедрени сенки на две първобитни жени. Навярно нищо ново не прибавяха моите преживелици към вековния женски опит, но Димана слушаше с интерес:

– Момчетата така свикнаха с мене, че идеха да ме питат за съвет в любовните си истории. Всекидневната обща работа ни прави откровени един пред друг като мъже. Привечер, когато лъхне разхладянин и започне да ти се стяга душата от носталгия по града, момчетата тичаха при мене да им изгладя ризата за среща. Нервничеха. Изхлузваха презглава ризата пред мене. Почти забравяха, че съм момиче. Питаха ме как им стои, приличат ли на ония ръждиви дяволи, каквито ги зная по железата. Оглеждаха се суетно в огледалото, което аз им държах. Решеха четинестите си коси с моя гребен. Променяха прическите си по мое настояване. Ставаха почти красиви, празнични, неузнаваеми.

Отбих се от разговора към спомена за снощната вечер, когато гладих ризата на архитекта. Стори ми се, че е било толкова отдавна, откак се помня. Не е възможно да съм живяла, да съм дишала, без да се е случило това. То непременно е съществувало нейде дълбоко в мене и едва вчера е намерило външно въплъщение. Една подробност ме жилна като оса: „Внимавайте да не се опарите!“ Сега ми прозвуча като присмехулно предупреждение... Но перото чакаше ненаситно, не ми позволяваше никакви мълчаливи отклонения.

– Момчетата ме подпитваха уж на шега какво би си помислило едно момиче, ако още първата вечер го целунат. Дали няма да го отблъснат? Виждах как целувките вече набъбват по сухите им устни. Не можех да ги удържа и прошепвах: „Глупчо! Всяко момиче чака да бъде целунато!“ Тогава се юрвах като откъснати от въже навън към някое непознато, новодошло момиче. Далеч от мене, всекидневната. Оставах сама. Мъчех се да чета на свещ. Но страниците едва-едва се обръщаха като залепнали. Не можех да откопча мислите си от сенките на околните гори. Представях си моите приятели, преобразени, редом с някоя пъстра пола като обърнато лале, говорят с друг глас други думи, каквито никога не казват на мене. Целуват любимата си, насърчени от мене. А тя дори не подозира, че съществувам и съм ѝ тайна помощница. Рисувах си някакви загадъчни лунни момичета, прикачвах им всичко, което аз нямам: дълги коси,

нежни ръце, име...

Изтървах една излишна дума. По тия стръмнини не кракът ми се бе подхлъзвал, а проклетият език... Другата не забеляза. Или се престори, че не забеляза. С какво да залича, да стъпча изпуснатата дума? Освен пак с думи. Да я засипя, да я смажа, да я удавя с думи:

– До късно не заспивах. Чаках да се развърнат стъпките на момчетата в съседната барака и по тях да разгатна какво е било на срещата. Лежах върху жарава. Унесена в полудрямка, се сепвах. Някой от моите пощръктели приятели, без да чука, нахлуе в бараката, за да не събуди другите момичета, издърпа ме за петите изпод одеялото. Аз крия голи рамене, но той не ги забелязва, само иска да го слушам. Шепне, за да не ни подслуша случайно някоя престорено спяща хитруша. Все не се разбрали двамата с неговата, все се скарали, все се намесва някой трети помежду им. Аз им завиждам, въобразявам си кой знае какво, а те все се измъчват и развалят играта още в началото. И той все ме подпитва да му разтълкувам дълбокомислените недомлъвки на някоя глупачка: „Ами... Нима? Може би. Защо? Зависи... Не зная.“ Аз гледах разчорления перчем, смачканата риза, озеленена от трева, и си рисувах такива картини, че кожата ми пламваше като от копривна треска. А хлапакът нищо не сещаше и продължаваше да ми се изповядва. Имаше лудии мигове, когато нещо в мене се разбунтуваше, разяряваше, идеше ми да скоча, както съм полугола, и да му кресна: „Сляп ли си?“ На утрото се уплашвах от тези нощни пристъпи на обидена женственост в мене.

Навярно представях тия сцени нагледно и живо, защото другата се увлече. Ръката ѝ онемя, престана да драще. Това развърза думите ми:

– Веднъж след полунощ дойде Рошлю. Тих като никога. Седна на пода пред леглото ми с гръб към мене. Дъвче изгаснала угарка и дума не проронва. Той бе докачлив от най-малкото. Но сега се бе случило нещо особено. Не посмях да се шегувам. „Какво ти е? Да не си болен?“ Докоснах острата му четина и сякаш се натъкнах на други момински пръсти, заплетени още в перчема му. Отдръпнах ръка. Той зарови лице в шепи. Надменният хашлак изплю пред мене камъчето. Жестоко бе уязвен. Обидата захапваше думите му, едва му разбирах. До момичето му дошли лоши слухове: пияница, побойник, спял в колички и сандъци. И тя го напуска. Първа го напуска! Това, че той беше изоставил не едно момиче, бе в реда на нещата. Но някакво си женско него да зареже – това бе свръхпозор. Бе накърнена не любовта му, а мъжката му гордост. Утешавах го, както можех. Потупах го по рамото. Той потрепера, сякаш цял бе в рани от изгаряне. Внезапно ми хрумна: „Слушай, още утре ще ида при твоята и ще ѝ разкрия всичко! Как дойде, прогонен отвсякъде. Как Едноокият повери на тебе най-отговорна работа. Как ти монтира стрелата, пълзейки с риск за живота си нагоре до самия ѝ връх. Ах, чакай! Ще ѝ опиша подробно как размота заплетеното въже във въздуха!“

– В един мразовит зимен ден стоманеното въже на багера се заплете горе при стрелата. Рошлю събу обувката си. Вкопчи ходила с кърпи вълнени чорапи около въжето и запълзя нагоре. Бригадирът крещеше да слиза долу, че после кой ще му монтира частите. Но Рошлю продължи да лази нагоре. Педя по педя. Настървен вятър жулеше. Вярвам, че само страшно унижаван човек е способен на такова свръхусилие, за да наложи своето човешко достойнство. Изведнъж той се хлъзна по въжето надолу. Едно ахване с бяла пара от устата на хората увисна във въздуха. Рошлю успя да се закрепил и пак запълзи нагоре. Отдолу не можех да различа ръцете му от стоманеното въже. Котленосини, те се сливаха с желязото. Най-после се добра до възела. Сега бе най-опасно. Въжето можеше да се отплесне и със страшна сила да го запрати нанякъде. А той бе видимо изморен и вкочанен. Имах чувството, че е увиснал само на една тънка бяла нишка пара, която струеше от устата му, а вятърът я късаше. Започна едва-едва да се полюшва, за да отплете възела. Постепенно засили люшкането. Внезапно възелът се отметна и въжето започна да се отвива шеметно, защото било пресукано. Рошлю се завъртя като на цирков акробатичен номер. Таралежът на косите му се превърна в разперена въртележка. Можеше всеки миг да отхвъркне. Възелът се размота, въртенето се забави. Рошлю, изглежда, бе още в сваяст, в същия миг съобрази да се спусне надолу по въжето. Хлъзгаше се, без да жали дланите си. То е все едно да впиеш ръце в ренде и да ги стържеш. От около 10-тина метра над земята се изтърва и падна...

– През оная нощ се заканих да разкажа всичко на неговата глупачка: „Ще ѝ

описа как вятърът те люлееше като лист на вейка и всеки миг заплашваше да те откъсне. Как за цял живот ти остана по дланите ръбец от седмжилесто стоманено въже, което в мраза пари като ръжен. Как окачиха на гърдите ти орден на труда, та дори изкуственото око на бай Крум заблестя от гордост за тебе. Ще ѝ открия каква воля имаш, щом тя е спяла да я види. Ще ѝ отворя очите как ти сам си тулиш доброто сърце зад шеги, грубост и инат, как ти завиждат страхливците и угодниците, как те клеветят. Никой не може да те разбере. Само Едноокият. Тя не те заслужава!“ Стори ми се, че острата му коса омекна в пръстите ми. Той вдигна лице. Още по-сморъщен от смущение. Сграбчи ме изневидело и ме целуна. Отиде си, повярвал, че ще му върна момичето. Това бе първата ми целувка...

Пропуснах да уточня: в Родопите. Но то се подразбира.

– Обичате ли го? – гласът на другата изпитваше неловкост.

– Кого? Рошлю? С него сме само приятели. Но вие сте жена и разбирате. Да бъдеш цял ден сред дузина момчета, да те гледат от педя разстояние и да не те видят. Да мечтаят отдалеч за други девойки, да се разочароват от тях, да ги сменят, да търсят нови и нови, а да не забележат, че ти също си момиче. Идат мигове, когато искаш да бъдеш харесвана...

Димана ме гледаше със странни очи. Млъкнах. Забравих темата на разговора. През мене префуча нещо твърде вихрено, всеобхватно, за да бъде мисъл. Сякаш магнетизъм извътре в един миг ми освети невидимото. Прозрях в дните напред. Тя ще се влюби във Влад, ако вече не е влюбена. Имаше нещо сходно помежду ни. Тя гледаше през мои очи. Нейният растящ интерес към мене бе неосъзнат интерес към него, мъжа, който бе събудил интерес в мене. Димана непременно ще преплете съдбата си с неговата и с моята. Предварително в частица от мига изпитах всичко онова, което ме очакваше. В мене трепна, оживя зародишът на бъдещите ни отношения, неизвестни и вече определени. Изведнъж почувствах с цяло същество, че тая ненавиждана жена ми е най-близкият човек. Аз бях непрогледно самотна и сега за пръв път откривах сродно същество.

Има ли по-голямо родство от женско съперничество в любовта? Два трепета се срещат в едно магнитно поле и взаимно се намагнитват още повече. Два далечни потока се приближават и вливат един в друг, и стават двойно по-буйни. Сред толкова разнопосочни, сблъскващи се, разминаващи се, несъединими човешки излъчвания две вълни се сливат, понесени към един и същ зов. При това сливане всяка вълна поотделно става двойно по-стремителна и силна. Самото съществуване на съперница възпламенява любовта ти и я прави луда. Може би ти никога сама не би била способна на такава страст, ако нямаше тая интерференция на чувствата на двете. Твоята мисъл и нейната имат един общ извор. Твоят копнеж и нейният се вливат в едно общо устие. Така взаимно се удвояват. Болката е една и удвоена, жаждата е една и удвоена. Ти самата си една и удвоена, защото носиш в себе си и своите, и нейните радиации. Странно е да си помислиш, че в мечтите устните ви се сблъскват в един и същ миг върху едни и същи устни, че пръстите ви се сплитат в едни и същи пръсти, че денят ви се буди с едно и също име. Тая едновременно и идентичност е просто осезаема. Две нетърпими едно за друго същества се сливат напълно в света, където хората са раздалечени като планети.

Колкото и да изтласкваш другата от пътя си, тя присъства и взема участие при всеки твой досег с любимия. Търсейки дланта му, ти ще намираш там нейната длан или като спомен, или като закана. Догонвайки мисълта му, ти ще заварваш там нейната мисъл или като намек, или като твое предположение. Съперницата ти ще търси тебе в него и чрез него ще стигне до тебе, когато ти няма да бъдеш вече там. И ти чрез нея ще останеш при него. Дори да прогониш съперницата си, да я победиш, да я ограбиш, да я унищожиш – тя винаги ще дели любовта ти. Защото тя е в тебе. Твоята любов включва и нейната. Едва когато престанеш да го обичаш, ще се освободиш от съперницата си. Впрочем и тогава не. Ще забравиш любимото име на мъжа, устните ти ще се отучат от неговите устни. Дори един ден ще го срещнеш на улицата и ще се сепнеш от спокойствието си. Но срещнеш ли нея, старата съперница, ще изтръпваш с вечно млада сила. Чувството ти към тая жена ще остане парливо и свежо до сетния ти ден.

Страхът от съперницата е като страха от смъртта. Единствен начин да превъзмогнеш този страх е да приемеш и двете като неизбежност. Да погледнеш право в очите другата и да знаеш, че тия очи могат да ти отнемат неговия поглед завинаги. Това е все едно да имаш сила да погледнеш смъртта в очите.

Няма защо да лъжеш: ти я мразиш. Но крайностите се приближават. Омразата, когато е страшна, се превръща в любов. Както желязото при голям студ започва да пари. Идват мигове – и те са най-високите върхове, до които може да те изстреля една страст, – когато съперницата буди в тебе същото вълнение, както любимият. Чувството приижда, излиза от бреговете и не прави разлика между нея и него. Когато я видиш, те пронизва трепет като при любовна среща с него. Напразно се бориш с това мъчително, противоестествено желание да се сближиш с най-големия си враг. Общоприето е, че това е ход от женско лукавство: да спечелиш другата за приятелка, за да я опитомис като отровна змия и да ѝ изтръгнеш жилото. А в действителност няма по-насъщна нужда от приятелството между две съперници. Нещо те влече към тая опасна жена – нещо по-силно дори от физическото притегляне към мъжа, по-властно от душевното сливане с него. Какво е то? Любопитство, ревност, злоба, самоизтерзание, риск, отчаяние? И няма по-пълна взаимност от страшното чувство между две съперници. Тя е ти. Ти си тя. Свързва ви най-еднородното, най-кръвното – любовта към един и същ човек. Болката по един и същ поглед. Надеждата към един и същ бряг. Вие сте повече от сестри. Огънят на кръвта ви е общ. Зарядът на клетките ви е общ. Може би това е краен предел на човешка близост. А ние се боим от него. Или близостта на две същества, както на две планети, не може да бъде друго освен катастрофа?

Две жени, които са намерили сили да познаят това мъчително сближаване, до края на живота си остават свързани. Но за това се иска огромна любов към един мъж. Да станеш така безкрайна, да отмахнеш всички свои вътрешни граници и прегради, да приемеш в себе си другата. Да понесеш абсурдната мисъл, че другата също има право да го обича и да се стреми към него, независимо от това, че е дошла след тебе. Няма запазени периметри в любовта, няма откупени акции на притежание. Не да се оттеглиш като страхливка, която се прави на жертвоготовна и благородна, защото се бои от борба, от смъртоносни рани и поражение. А да изтърпиш докрай разпятието между надежда и отчаяние, кръста между себе си и нея. Тя посяга да ти отнеме повече от целия свят. Рискът да приемеш истината ти възвръща изгубената вяра в самата себе си. Тъкмо си стигнала до пределна слабост и безнадеждност, изведнъж получаваеш второ дихание. Да имаш смелостта да пуснеш до себе си собствената си смърт, да имаш героизма да дружиш със собствената си смърт. Да погледнеш две раняващи женски очи, които са твои, защото твоето чувство е нейно. В този миг усещаш в себе си разбиването на атома.

Сякаш от полъха на моя трепет свещта започна да пуши. Оправих с два пръста фитила. На ръката ми капна гореща восъчна сълза. Срещу мене седеше съперницата ми. Хубава и интересна. Носеше загадъчното очарование на далечния голям град. Знаех, че Влад няма да устои на този магнит, както и тя – на неговото притегляне. Близката им неизбежна среща вече съществуваше в мене, сякаш бе станала. Обладана ме една кротка дързост: да постигна невъзможното. Да противопоставя една друга среща. Аз, всекидневна, обикновена, свързана с прозаичния делник, да се изпреча на пътя му и да го накарам в мене да открие по-далечни светове. Да събудя в него по-неутолим интерес към себе си. Да отклоня любопитството му от другата – нова, непозната, непостижима. За това „мероприятие“ се изискваше дързост и вяра, както да върнеш Арда да потече към извора си. Тая вечер ме обхвана някакво слънчево пиянство. Превъзмогнах страха. Станах върхолаз в чувствата.

– Не е ли страшно горе? – попита тя.

Вече не се пазех от думите си:

– Отначало е страшна самата мисъл, че висиш във въздуха. Завива ти се свят. Трябва да забравиш това. Просто да свикнеш да вървиш по тънки железни греди, сякаш се разхождаш по бордюра на тротоар. Нямах друга опора освен в себе си. Трябва да се съсредоточиш навътре, да намериш центъра на тежестта на тялото и на мислите си. Да си имаш нещо устойчиво, непоклонимо. Една цел. Непостоянният характер не е за височина.

– Понякога не сте ли губила кураж?

Вече не странях от питаня, уточняващ поглед на другата.

– Да, когато още гледах надолу, губех кураж и равновесие. Едва когато престанеш да гледаш под себе си, когато си изтръгнеш погледа от земното притегляне, от дреболиите, полепнали долу по земната кора, а това изисква дяволско усилие на волята, чак тогава се освобождаваш от страха.

Тя ме слушаше с учуден интерес.

– Работата ме изравнява с мъжете дотам, че те не ме забелязват. Но въпреки това я обичам. Тя е всекичасна борба с несъвършенствата на човешкото тяло: с виене на свят, гадене, губене на равновесие, нерегулирани движения, дърпаща надолу тежест. Тя е още по-упорита борба със слабостите на психиката. Преодоляване на самия себе си. А то е най-трудно. Всяка стъпка горе е една малка победа над страха. От дете ненавиждам страха, презирам хората, в които го открива, а най-вече себе си. Страхът загрозява и най-красивото лице, ранява усмивката, убива човешкото в човека. Пазиш се от собствените си думи, отричаш се от собствения си гняв, бягаш от собствените си мисли. Страхът ти отнема вярата, силата, другарите. Страхът ти отрязва крилете и вече никога няма да ти поникнат нови криле, както избити зъби никога не поникват. А пък няма протези за криле. Радвам се, че моят занаят е непрестанен двубой със страха. Колкото по-високо се изкачех, значи толкова по-ниско съм захвърлила страха.

Тя ме слушаше с все по-учуден интерес. Как разсъждава едно просто момиче! Изглежда, още не бе забелязала, че простите хора започват да мислят, да си задават забранени въпроси и да се мъчат сами да си налущат отговор. Трудно бе вече да ги накараш да вярват в онова, което сами не са проверили и досегнали. Простите хора бяха изправени пред неимоверна задача: да осъществяват за пръв път един житейски експеримент. Все едно че бяхме влезли в още неговата пробна машина, която сами в движение трябва да измисляме, чертаем, конструираме, видоизменяме, поправяме, разглобяваме, чистим. Животът на всеки човек зависеше от тая машина. Промените се извършват в движение при луда скорост. Без да искаш, започваш да се замисляш на всяка своя стъпка. Димана се озадачи на глас:

– Младежите са напреднали много, не мога да ги догоня по технически познания, по практически усет, по житейски опит. Довчерашното овчарче ми обяснява плетеницата от жици и апарати, снизходително се усмихва на моите наивни въпроси, на моя дилетантски възторг. И пред него аз се чувствам като овчарче!

– Моята работа и технически, и психически е по-трудна! – похвалих се аз.

– Кой е най-скъпият ви спомен в Родопите? Кога сте достигнали своя връх? Кога сте се осъществила в пълен капацитет?

Усмигнах се на провокиращия й тон.

– Не знам защо, най-скъп ми е споменът за най-тежките изпитания. Две седмици есенес. Ден и нощ валиха проливни дъждове. Арда придойде мътна, грохотна. Заплашваше да отвлече машини, материали, хора. Тя е опасна река. Скоклива, изменчива, гъмжи от въртопи. Телеграфните жици бяха изпокъсани и сплетени като конци, пътищата – задръстени от откъртени канари. Гръмовец няколко дни поред бе изолиран от останалия свят. Тъмен, кален, гладен. Ни хляб. Ни електричество. Камioni не можеха да преминат. Пак катърите ни спасиха. Носеха торби с хляб, набъбнал от дъжда, с мирис на мухъл. Най-сладкият хляб в живота ми! Под дъжда стърчеше железният скелет на завода. Ние пълзахме по голите му ребра, лъснали от вода, омотавахме го със стоманени въжа, заскобвахме го с винкели, споявахме го с оксигени. Същински джуджета, плъпнали по спящия Гъливер. А мокрите студени желяза се хлъзгат, оставят по ръцете ръждиви петна, които не могат да се измият. Ватенките, пропити с вода, тежат като войнишки раници на гръб в поход. Калта бе по-дълбока от ботушите. Всичко заглъбваше в нея. Големият багер бе затънал до ченгела като мамонт в тресавище. Ако изтървеш някоя гайка в такава кал, който знае през кое столетие археолозите с разкопки ще я намерят. По нея ще съдят за твоята ръка и за епохата. Бригадирът разглеждаше свитъка на чертежите под ватенката си, да не ги накваси дъждът. Едва го виждахме през мрежата на дъжда как командува с въртене на китката. Това е морз на монтажниците. Нещо като матроска азбука. Сякаш бях стъпила на корабна мачта и под мене се вълнуваше сиво море от планини.

След като сама се похвалих така, обиграната ръка с перото пак подгони по

петите думите ми:

– Горے под плесниците на дъжда усетих спойка между другари, сила, която се влива от единия в другия. То е нещо повече от любов. И тая увереност в другия те кара над зиналата бездна да се чувстваш по-сигурен, отколкото на земята, когато те заобикаля завист и подозрителност. Никой горе няма да те подслушва, да те дебне. Нека доносникът се качи по въздушните релси и тръгне зад гърба ти! Той не е способен на риск. Горее не се озърташ нащрек. Съвсем излишно и смешно е да бъдеш двуличен. Отвисоко обхващаш планините с поглед от край до край. Долу остават потънали в калта дребнавите ежби, завистта и страховете, така ниско, че просто не съществуват.

Отгатнах как Димана намисли увода на репортажа си. Нещо в неин образен стил:

... В тоя заглъхнал край, където родопчанката плахо ситни със сърнен бяг по пътеките, все наведена, все прибулена, все с поглед в земята, все безгласна и безропотна, едно момиче да вдигне открито лице, да се качи така високо и да събуди с ударите на чука си заспалото от хилядолетия ехо, това е едно гордо отхвърляне на вековната потиснатост на жената. Отгоре се открива могъщият ритъм на хребетите и годините, синята хипноза на новите далечини...

Побързах да смъкна патоса ѝ от облаците долу на земята:

– Горее от простора ми е леко, но щом стъпя на твърда почва, нещо ми дотежава. Не че дните са скучни. Напротив. Може да се каже дори пълнозвучни дни. Всеки ден – някаква нова задача с много неизвестни за бързо решение. Делникът е увлекателен, макар да са тежки железата и отговорностите. Ни един работен ден не прилича на друг. Помня ги поотделно. Всеки си има свое лице, което не се повтаря. Това ти създава чувство, че живееш интензивно. Времето няма канцеларски порядък. Напрежение, изненади, нови пречки. Само едно липсва, за да бъде денят пълен. Няма вечер...

Усетих как другата потръпна. Тя не бе такъв тип, който може да вирее в дни без вечери. А това откритие ме накара аз, от своя страна, да потръпна.

– Ние се борим със скуката всеки по своему! – премълчах вечерните картини на строежа.

Клепките на Димана запърхаха като от неуловим ветреца. Наближавах опасна тема. Продължих със снишен глас:

– Работниците, изморени от деня, в тъмната родопска нощ търсят свой начин за убиване на скуката. Ако имаше вода, щяха да си перат дрехите, ако имаше електричество, щяха да търсят книги. Ако навреме пристигаха вестници, щяха да ги четат...

– А нима вестниците не носят скука? – заговори тя с полушепот, от който алтовият ѝ глас стана бархетен:

– Никога не съм си представяла, че вестникът, който набързо правим в сиви дежурни часове, се разграбва тук като топъл хляб, минава от ръка в ръка, докато стане дрипел. А в хората се утаява едно разочарование. Така малко им е казал вестникът за света и за тях самите. Преди да го хванат, са си представяли кой знае какво е станало на земята, а като го пуснат, почти нищо ново не са научили. Целият свят им изглежда сив и скучен. Най-страшното е, че скуката се таи в мене, вестникарката, натрапчиво ме кара всичко да съгласувам с нея. Тя редактира мислите ми, задушаваш хрумванията ми в самия зародиш, обезплодява въображението ми. Перото ми пише под диктовката на скуката с миши сив език. И все пак някоя вироглава дума, някой храбър образ се изтръгва въпреки зоркото око на вътрешния редактор. Но скуката е на своя пост. Редакторът на отдела чете репортажа отпред назад и отзад напред. Той открива с набито око тъкмо тия случайно изплъзнали се живи фрази. Тогава скуката с червения редакторски молив ги задрасква и заменя с удобния пепеляв шаблон. Авторка на репортажа не съм аз, журналистка с определено име и стил, а безличната скука. Тя обича гръмогласицата на кухи епитети: прекрасен, възторжен, верен, всеотдаен, кристален, непоколебим, небивал. А само голата, правдива, точна дума, изчистена от станиолна обвивка и дрънкулки за украса, има сила да не остане на мястото си, да проникне навред, да разбуди и най-сънния лес. Но скуката е станала главен редактор. Тя редактира чувството и го превръща в равнодушие,

редактира мисълта и я превръща в скудоумие, редактира откритието и го превръща в предъвкан молитвеник, редактира истината и я превръща в лъжа, редактира многолистното клонесто дърво на живота и го превръща в телеграфен стълб. Очерците ни имат дотеглив, назидателен тон като предназначени за несхватливи, бавно развиващи се ученици. С пресата всекидневно миши сивият език на скуката се шмугна сред тоя мускулест, могъщ, гъвкав език на народа. При това вестниците са така пълни с благополучие, че ми става страшно. Хората захвърлят скуката със смачкания вестник на земята, стъпкват я, обвиват със скуката кашкавал, скъсват я, забравят я, защото просто няма нищо за запомняне. Но някои прилепчиви думи и изрази се вмъкват като плевели в пъстроцветната им реч. Започват да растат, да заглушават дъхавите слова, отглеждани с обич, талант и грижа от векове. Скуката постепенно заговорва през устата на невинни хора и прави поразии в душите на младото поколение. Усмихне се девойче с росни устни и от тях изскочи вместо трендафила на някоя свежа дума зелен гушер в „Преодолях всички трудности!“ и кръвта ти изстине.

Имаше предвид не само мене.

– Отвори уста стар, беловлас майстор. Очакваш да капне зрелият сочен плод на народна мъдрост и остроумие, а от устата му изпъзри уродливо влечуго: „Отпочнахме мероприятията...“ И ти се отдръпнеш настръхнал. Всяка дума трябва да цъфти и върже дълго на дървото си, докато наедрее и натежи, да се откъсне сочна, закръглена, наляна с изстрадан смисъл и слънчева яснота. А сега хората заговориха с недоносени, сурови, присадени думи, с тежкотоварни фрази, които мъчно можеш да сдъвчеш – стипчиви, присядат ти на глътката, лишени от аромат и вкус. По събрания често се пръскат големи думи на безценица. Развива се една бърбология... Главният ценз да напреднеш в кариерата е да се изказваш по събрания. А всеки, и най-невзрачният човек, е прибавил през своя живот поне едно житно зрънце към родния си език. Зрънце по зрънце е трупана богатата житница на езика. Но сивите плъхове на скуката се вмъкват и шарят из тия отворени хамбари. Как да ги уловиш в капана, как да ги удавиш, когато сам си станал развъдник на плъховете на скуката...

Димана ми даде урок по доверие. Гледах я вече със съвсем други очи. Тя ми върна уважението към вестникарското съсловие, което съм подценявала. Значи и там започват да мислят! Тогава ѝ поверих:

– Работниците вечер пият и пеят напук на скуката. Зимъс пияници начело с Графа подпалиха рогозка, метната върху покрива на склада. Струпахме се да гасим среднощ. И аз помагах... Само, моля ви, не записвайте тия неща! Не са за пред света.

– Бива ви за редактор! – тя захвърли писалката.

– След пожара парторгът поведе война с Винпром, искаше да се затвори подкрепителният пункт. После склони поне да го изместят на километър от строителния обект. И това не стана. Обвиниха го, че срина държавния приход. Винпром преизпълнява плана и носи големи печалби, така нужни за строежа. Графът бе осъден условно. И тъй, работниците в страната на Левски надигат все по-сръчно бутилките срещу танка на скуката... Събота вечер... Навред по целия свят хората работят през делниците и очакват единствената вечер, в която могат да се повеселят до късно и на другата заран да си отспят. А при нас събота вечер е най-голямото изпитание. Понасяме с готовност и навик тежестта на труда в извънработни часове, но пустотата на свободната съботна вечер нямаме сили да издържим. Сами не можем да се познаем. Това е вечер на най-непредвидени шуротии. Не бих се учудила, ако видя пиян човек като бай Крум, който никога не е пил. Или чуя, че се кара за нищо и никакво в общежитието момиче като Дора, което никога не повишава тон. Дори Петко Родопски, човекът канара, да би се разплакал в тая вечер, не бих се изненадала. Новата работна седмица започваме винаги с чувство на облекчение, сякаш сме прескочили някакво премеждие. Но докато се усетим, пак приближава опасната вечер.

– Сега е събота вечер! – Една тъжна усмивка заигра в ъглеца на устните на Димана.

Ние двете не бяхме още овладели изкуството да говорим без да казваме нищо.

Щом стана дума за шаблона, аз се сетих за стиховете на Мирон. Интересно какво ще каже Димана за тях. Тетрадката ми с преписаните стихове я заинтригува. Втурнах се да я донеса от нашето общежитие. Прескачах ровове и вятър, катерех се по скалист

мрак. Не забелязах, че се бе разстудило. Изпитвах непознато тържество. Бях потушила мълнията в гърдите си, бях я опитомила. Значи и най-тъмното си чувство човек може да трансформира в светлина. Бях победила нещо по-силно от мене.

Нахълтах в бараката като вихрушка, разбърках куфара си, докато намеря тетрадката, скрита на дъното му, раздухах любопитството на момичетата: какво ме е прихванало? И на един дъх прескочих тъмнината и вятъра и се озовах в стаята с догарящата восъчна свещ. Приближихме глави над тетрадката. Забранени стихове – най-сладкото четиво. Димана, отваряйки наслуки отзад напред, започна да чете с напевен глас, съвсем неуместен за грапавите куплети на Мирон:

Ода на шаблона
Слава на тебе,
изпитан шаблон!
Ти, който ме спасяваш
от болката да мисля,
ти, който ме закриляш
от риска да откривам,
ти, който ме избавяш
от собствено лице,
ти, който си гарант
за моята благонадеждност,
ти – приспивателно
за мойта будна съвест,
ти – бъчварски обръч
за виното на мойта кръв,
ти – усмирителна риза
за изблика на моя смях,
закъде съм без теб?

Димана смутена прелисти две-три страници. Пак зачете, налучквайки с мъка стъпката. Дразнеха я нарушенията в установения ритъм.

Тъга за тъгата
Днес тъгата е в немилост,
забранена е тъгата,
обявена е за враг.
Чудя се какво ми липсва,
моя прелестна изгнанице!
Радост без тъга е скука,
песен без тъга е крясък,
обич без тъга е навик,
памет без тъга – забрава,
и човек не е човек
без тъга.

Димана зачете с глас нащрек, очаквайки на всяка крачка някаква ритмична клопка или непредвиден обрат.

На загиналите на строежа
Вие не паднахте в сражение,
за да ви изпратят със салют.
Вие не увиснахте на бесило,
за да ви вдигнат паметник.
Вие не застанахте на разстрел,
за да изпеее „Жив е той, жив е...“
Вие тръгнахте в сиво разсъмване,
понесли на рамо кална кирка.
И мълчаливо, делово изкопахте
под насипа своята братска могила.

И над вашите сигурни кости
стъпи здраво завод от бетон.

Разказах ѝ по какъв начин бе написано това стихотворение:

– При изкопа на основите на завода бяха засипани от свличане на насипа трима изкопчи.

Тя продължи да чете все нащрек. Поетът ѝ готвеше засади от ненадейни чупки в ритъма, от прозаизми и странни асоциации. Може би това бяха негови хватки, за да държи будно вниманието и да не приспива върху люлката на напевния ритъм съзнанието на читателя.

Пролет
Бързах за пре-важно заседание.
Белият вятър ме блъсна:
– Спри се и дишай пролетта!
– Чакай! – му рекох. –
След заседанието! –
И се изскубнах едвам.
Чак като свърши
пре-важното заседание,
аз потърсих навън пролетта.
По главата ми падна сняг.

Само когато съм на път, усещам сезоните. Сякаш те са неотменима част от движението. Земята се върти и минава през разните бои на годишните времена като през спектрални пояси.

Край мене тлееше есента. На високи клади бяха изгорели пищните багри на лятото. Облаците бяха гъстите пушеци, стигнали небето след толкова пожари. И в самата мене догаряше някаква ярка, неповторима боя.

Пътят ме въвеждаше навътре в есента. Вдъхвах тихата ѝ въздишка. И същевременно вдъхвах пролетта в спомена.

Ненадейно светна електричеството и ни ослепи. Минзухарът на свещта повехна. Духнах го. Той се откъсна от восъчното пъпчиво стебло и отлитна, оставяйки лъкатушна дияра от пушек и мирис на дядовско време. Димана затвори тетрадката. Стиховете я измори.

– Друг път ще ги дочета! Разказвайте по-нататък!

Отскочих към по-светла тема под влияние на светлината:

– Реших да конкурирам Винпром. Сън не ме хващаше. Мислех, кроях какво да сторя, та учени и прости, млади и стари, всички да очакват вечерта. Кой може да убие с един удар скуката, да отвлече погледите от картите, устните – от бутилките, да върне на хората отнетата вечер? Театърът. Да създадем театър на гола поляна. Боях се да не би шефът да поиска да го ръководи и да вдвори скуката. Не ви ли прави впечатление, че от тоя претрупан с работа човек никога не лъха на вечер? Все е необръснат, недоспал, мрачен. Няма празнично лице. Все принципен, непогрешим, все сериозен. Никога не се шегува, не разбира от шегата. Дори преследва шегата като опасен враг. Сякаш докато не построим социализма, не бива да се засмиваме. А това е скучно до смърт. Самото му присъствие раздухва скуката.

Димана се разсмя:

– Той и мене поучава как да пиша, какво да отразя. Дава ми извисоко съветите си. Аз преглъщам поученията му като лъжица рибено масло. Той разбира от всичко: от организация, от техника, от наука, от изкуство. И чувства дълг да наставлява всички. А сам няма никаква специалност, нищо не е завършил. Все намръщен. Сигур смята, че това е най-идейно издържана физиономия... Но да го оставим, не е интересен! ... Не сте ли наблюдавала? – тя питаше по-скоро себе си, отколкото мене. – Българинът няма навик да се весели. Работи до самозабрава, а когато опре до веселба, той е

свит, скован. Има вътрешен огън, но го държи под седем ключа. Някой рипне, заситни ръченица, заподскача и в един миг се освести, сякаш сам се хване на местопрестъпление, и бяга от погледите. Дали това е наследство от петвековното робство? Българинът изпитва срам от радостта, сякаш не е създадена за него и той я е откраднал. По-свойска му е мъката. Дай му да се наведе над кирката, да замахне с чука, това му е веселбата.

Аз заговорих на два гласа. С единия – на нея, с другия – на себе си. На нея:

– Да бяхте дошли на нашата Орфеева вечер, да видите не умее ли българинът да се весели...

На себе си:

... Умее ли Влад да се весели? Има лице на човек, който не оставя на скуката да го надвие. Няма да остане жаден дори в тая пустош.

На нея:

– В тая пустош сме жадни-изжаднали за нещо интересно, увличащо. Есенес измислих една изненада. Тайно репетирахме. Съставихме хор от родопски момчета. Графът издири много скрити таланти. Веднъж като минавал с камиона по шосето, чул някой да пее от едно скеле: „Открих Карузо!“ – хвалеше се шофьорът. Това бе чиракът Върбанчо. Хорът заехтя.

На себе си:

... Заехтя хорът на горите от вятъра тая вечер. Къде ли е той сега? На съвещанието, изправен в ъгъла, драскаше карикатури. Държеше нехайно молива с дълги пръсти на надарен човек, комуто всичко лесно се поддава. Всичко прави като на шега, с подчертано безгрижие, сякаш си играе. Кое за него не е игра, а е сериозно? Треската в мене расте.

На нея:

– Растеше треската пред забавата. Неделен ден обикалях махалите да гледам как играят родопчани по сборове. С Рошлю издирихме стари носии, мяхахме ги през рамо като сватбарски дарове и ги носехме тук. Усвоявах разни стъпки – вити, преплетени, пъстри като шевици. За пръв път ги видях, за пръв ги чуях, а веднага налучквах ритъма, сякаш си го спомням. Може би тия водовъртежни стъпки са впечатани в кръвта ни. Просто сами ми идват, а не от гледане и учене. Настана вечерта...

На себе си:

... Вечерта настана. Дълго чаканата! Все по-силно свири вятърът в комина. Разстудява се. Дали съвещанието още продължава? Щом го ръководи шефът, ще се проточи до полунощ. Дали Влад е успял да се измъкне? Присмехулната искра от погледа му, заседнала в мене, ме прогаря.

Усетих как по индукция се предаде от мене тая искра на Димана, без тя да съзнава това. Моето безпокойство бе заразително. Не изтървах ни дума за архитекта. Издалеч заобикалях спомените си с него. Колко бяха те? Две-три бегли впечатления от вървежа му, когато аз още не бях влязла в зрителното му поле. Снощната вечер, когато с копчето заших ума си в неговата риза. Тая заран – смачканата му риза. На съвещанието – карикатурите му и един поглед, който не можах да издържа. Изобщо – нищо. Но той присъстваше като основен тон в общата разногласица на строежа, за която разказвах на Димана. И аз усещах как тя долавя тоя основен тон. Тръпно любопитство я изпълни. Аз сама с проклетите си предчувствия предизвиках опасността.

Дъсчената стълба проскърца. Пребледнял от дългото съвещание, инженерът надникна при нас само да каже задъхано:

– Добър вечер! – и отиде да хапне набързо в кухнята. Димана погледна часовника на тънката си китка:

– Минава 10! Досега работниците са държани на събрание!

– Не им е първица! Свикнали са да си изкарват по един сън на събрание. Ходилата им така са се срасли с пътечките, че в мрака сами ще стигнат до отдалечените бараки. А утре преди зори ще тръгнат пак...

– Е, как мина Орфеевата вечер?

– Питайте другите, аз не зная.

Журналистката се вслушваше в думите ми с филоложки интерес. Как ли намираше моя речник? Навярно й звучеше като смешна кръстоска на няколко езика: вестникарски

шаблони, книжни фрази, старовремски думи, технически термини, тарикатски изрази. Реч на момиче, дошло от училище право в най-затънтения край сред техници и прости работници, при напевния, старинен родопски диалект. Сигур в нейните чувствителни уши моят език звучеше на няколко разместени пласта. В езика на всеки човек има кръгове, както в дървото, по които се съди за възрастта му. И в моя език навярно от тия две строителни години се е появил някакъв нов кръг, който аз самата не мога да различа, но го нося в думите си, в мислите си като неизтриваем отпечатък на времето.

Но вслушай се в собствения си език, в своята шуплеста реч, просмукана от най-различни словесни наслади. Сегашният език отразява едно странно време, получено от преплитане на много времена: патриархална древност, сантиментални отгласи от бабините младини, романтично вчера, шаблонизирано и техницизирано днес, изобретателно, остроумно, още неоформено утре, готвещо изненади. В пластове на езика са отпечатани епохите, както в земните пластове – ерите. Никога българският език не е бил така разнороден, така калейдоскопичен, гъмжащ от дисонанси, с отломки от стари светове и зародиши на нови светове, така неуловим, клокочещ, вулканичен, както днес. Изпразнен от старо съдържание, фанфарно дрънчащ по събрания и уводни статии, в него бавно и незабележимо се наезеряваше ново съдържание, утаяваше се гъста, изстрадана мъдрост, язвителна острота.

Продължих на своя смесен език:

– По залез от строителните участъци и околни махали се заспущаха провървици от зелени работни якета, гайтанлии родопски елеци, шарени престилки. Насядаха по тревата в дъга около дъсчен подиум. Стъмни се. Светна глобусът на луната. По дърветата висяха гроздове от дечурлига. Тъкмо да започне хорът, един клон изпраща. Някой малчуган тупна в тревата като обрулен плод. Най-отзад в най-гъстата сянка стояха прави родопчанки, сами като сенки, гъсто сбити една в друга. Под чамбера само за очите си бяха оставили една пролука, сякаш надзъртаха през ключалка. Друго не помня, играх като пияна. На следната заран тръгнах към обекта, както всеки ден. Чувам от скели, от изкопи, от кабинни на багери и булдозери нашата песен „Фейминко ле, моме“. Не могат да се отърват от тоя прилепчив мотив. Отвред се провикваха: „Райно, родопската носия по-хубаво ти стои от панталона!“ или „Райно, можеш ли да изиграеш една ръченица горе по железните пръчки?“ От едно високо скеле чух коментар за фокуса на Графа. „Той бил гълтач на огън!“ Друг се провикна: „Абе, той пие огъня като разхладително!“ Двамина, увиснали в арматурите, сами вкопчани като железни халки, критикуваха: „Върбанчо изфалшиви от престараване!“ Инженер Горов правеше сутрешната си обиколка и обясняваше на колегите си, забравил, че те са израсли на село: „Нашият кавал е чуден инструмент! Само на открито, в унисон с планините, с широката вълниста линия на хоризонта може да се постигне такъв тон – вълнист, безкраен, проточен, с отмиращо благозвучие, така контрастно на днешните моторни шумове и джаз!“ Димо зидарят със своя кавал бе извикал такъв възторг у посетителя на европейските концерти. Младите инженери преувеличаваха: „Ние си мислим кой знае какво става по големите градове, а то може тук да е по-весело!“ Искаше им се сами да си повярват в това.

Наближавах към една парлива тема. Другата предугади това по гласа ми и наостри слух. Странно! Нещата, които нямаше да влязат в репортажа й, я интересуваха много по-живо.

– Любопитно ми бе какви са коментариите за забавата сред монтажниците. Имах тревожно предчувствие. Посрещна ме мълчание. Никакъв присмех. Това бе по-лошо. Всеки се улисал в работа, а бе още рано. Въздухът – наелектризиран. Момчетата – смръщени, важни като никога. Щом вдигнах ръце да си вържа забрадката, погледи отвред изстъплено се протегнаха към мене. Съвсем различни от предишните. Мигновено усетих. И се уплаших. Момчетата бяха забелязали най-сетне, че съм момиче. Толкова време се катерех пред тях по високите стълбове, толкова отблизо нощем слушах изповедите им, и не бяха ме видели. А трябваше само един път да развъртя поли отдалеч, да заиграя, да заподскачам на естрада, за да ме открият. Бяха се влюбили до уши. Сякаш ново момиче се бе явило сред тях. Започнах да се качвам по колоната, както всеки ден. Очите им се вкопчиха в мене, не ме изпускат. Искат да ме смъкнат

долу на земята и да ме вдигнат в небесата. Раздвои се утринното ми настроение. Хем тържествувам, хем ме обзема страх. Познавам лудите им глави. Няма да ми бъде лесно да върна хубавото другарство помежду ни. Дотогава се чувствах при тях в безопасност, под заслон. Сега изведнъж останах сама. Разбрах, че от тоя ден нататък започват истинските ми патила в Родопите. Трябваше да вървя във въздуха като по ножове. Да уравновесявам ревността на хлапациите, обидите и озлоблението им. Не биваше да си позволявам никаква игра с огъня. Никою да не давам достъп до себе си. Трезво другарство, разпределено поравно на всички като дажба с купони. Никакви среднощни изповеди. Под ключ думи и усмивки. Трябваше да се обградя с хладина, да извира от погледа ми, от гласа, от движенията ми хладина. Да се осланям сама на себе си в работата. Да не протягам ръка за подкрепа. Впрочем те сами ме пазеха един от друг. Най-зъл стана най-добрият ми приятел, Рошлю. Стои горе, мери ме с огнестрелен поглед, таралежът на косата му заплашително щръкнал. Очите му ме ревнуват от четирите посоки на хоризонта. Аз смъкна челния рефлектор и се взра за миг далеч към сините планински вълни, за да отморя очи от електрожена, той вперва поглед нататък – какво гледам...

Димана ме наблюдаваше с изпитлива усмивка в ъглеца на очите. Все ѝ се струваше, че нещо премълчавам. Прехвърлих се в друга тема:

– Дори шефът ни насърчи. А пред забавата строго ни предупреди да засилим идейната насоченост на програмата, да има остро политическо и възпитателно звучене. Хорът набързо научи химна за Сталин и сметнахме, че това е достатъчно. Шефът провери всички номера, искаше да отложи вечерта, докато не уплътним програмата идейно. Но понеже работници и родопчани очакваха с нетърпение обявената забава, стана неудобно да отлагаме. Обещанието за една вечер насити всички дни с тръпно очакване. А щом има очакване, дните са пълни. Бяхме разлепили саморъчно написани афиши с разкривени букви по скели, плетища и дървета. Щеше да бъде голямо разочарование за хората да дойдат и ние да ги върнем. Бяхме много смутени. Нещо ни се пресече. Излязохме на естрадата като покосени. Но ни посрещнаха такива отворени лица, че ние се увлякохме. На другия ден шефът дойде лично при мене. „Сега ще ми пили врата!“ – си помислих. А той, весел, разговорлив, без да си мери думите на везни. Рядко бива такъв: „Ще ви подкрепим! Ще ви пратим на национален преглед! Да станете първенци!“ Но вече огънат ни бе подплашен. Само мисълта, че тоя скучен човек ще проверява всеки номер, предварително попари фантазията ни. Мислехме как да се харесаме не на хората, а на него, тоест на скуката. А за да се харесаш на него, трябва да станеш сив. Скуката се вмъкна в нашите репетиции, започна да сковава гласовете и стъпките ни. И ни прогони. А шефът не можа да разбере нищо. Отпуснаха големи суми, купиха акордеони, костюми, знамена. Оказваха всякаква помощ, назначиха платен отговорник по самодейността и пак не вървеше. Шефът ми гласува доверие: да бъда помощник на отговорника. Дотогава все си втълпявах, че ме гледа подозрително – защо съм дошла тук, щом имам гимназиална диплома.

– А защо все пак сте дошла? – засече ме тя.

През цялото време очаквах тоя въпрос, но не тъкмо сега. Запасът от общи фрази не ми бе подръка. Мисълта ми видимо се залута, заблъска, замята, търсейки изход като бръмбар, който се удря в стъкло на прозорец и не може да излезе. Тогава Димана си отговори сама:

– Впрочем то е все едно да питам защо солта е солена...

Вратата се отвори. Влезе инженерът, усмихнат, свлякъл умората с потната риза от гърба си. Жена му го следваше с предани очи. Присъствието на двете млади гостенки го изпълни с оживление. Той ни предаде с духовит коментар развоя на споровете на съвещанието. Не внимавах в думите му, погълната от друго:

Инженерът с почти момчешка суетност искаше да се покаже в най-добра форма. В никоя от нас не се получаваше такъв резонанс на всяка негова находчива дума, на всеки негов улучил жест, както в собствената му съпруга, пред която ги е повтарял безброй пъти. Тя поглъщаше всичко негово с оная възприемчивост, на която е способна само женската дълголетна любов. Цяла излъчваше гордост, какъв мъж имам! Чакаше със затаен дъх повторението на познатите му движения, мисли, изрази и ги възприемаше като нови, току-що открити. Явно си приписваше заслуги за успеха на мъжа си,

безименно сътрудничество в професията му, дори в шегите и остроумните му находки. Тя бе отгледала всичко това с денонощни грижи за удобствата и спокойствието на мъжа си. Обожаваше го до идолопоклонство. Жените в своята всеотдайност губят всяка мярка. С насмешка наблюдавах бъдещия си образ на съпруга.

Инженерът се увлече. Заговори за своята най-голяма грижа, прибързания строеж. В гласа му – назряла болка. Как да предотврати рисковете? Ще го провъзгласят за саботьор, за враг. Аз се вдадох в спор с него. Бях за бързането. Той ми възрази със снизходителна усмивка:

– Какво правим ние, момиче? Преизпълняваме плана, но само по изразходвани суми и материали, а не по завършени окончателно и предадени за ползване обекти...

Аз започнах да се застъпвам за комунистическите строежи пред самите комунисти. Защищавах правотата на нетърпението. Разбирах професионалната тревога на инженера, рисковете, преумората, свръхусилията, които се изискват от всекиго и от мене самата, но бях опиянена от бързите темпове. Строителната треска добре се погаждаше с младостта ми. По-скоро! – викаше кръвта в мене и въздухът край мене. В малкия провинциален град ме потискаше мудният, размерен вървеж на времето. Форсираният темп на строежа съвпадаше със собствения ми 20-годишен пулс. По-скоро! Днес по-скоро от вчера, утре по-скоро от днес! Само да няма застой. Младостта е припряна. Дори представата за завършено миньорско селище със завод, с въжена линия и с полет на вагонетки като лястовици над пропасти и върхове ми бе смътна и не ме увличаше така, както самият задъхан ритъм на строежа. Това опияняващо ускорение се предаваше на вървежа ми, на мислите, на чувствата, на жаждата ми за живот. По-скоро да изживея всичко! По-скоро да погълна света! Не да изчакам търпеливо, а сама да предизвикам разпукването на живота! По-скоро!

Погледът на инженера зад очилата ми се възхищаваше мълком: „Неблагоразумието така хубаво отива на младото ти свежо лице!“ Да можеше оня да ме погледне с такива очи, а не тоя!

Журналистката пък наблюдаваше инженера с очи, в които прочетох романтично възхищение: „Как мъжествено става лицето му при тия опасни думи, незащитени от тънките дъсчени стени!“

– Вред ме придружава едно чувство на вина. Масовите грешки са най-леки и най-леко забравими. Лесно е да се заблудиш колективно и после да не чувстваш никаква вина. Най-много ми тежи тая безлична, стадна вина! – въздъхна той.

Мислено възразих на възторга на Димана:

... Не му се възхищавай толкова! Той е рицар на маса... Още не можех да му простя, че ми отказа да свири. Над гардероба цигулката му спеше в своя черен калъф като в детски ковчег. Там бе затворена най-нежната усмивка на света. И той отказа да я извади за хората. Радваше й се сам, заключен като скъперник.

А Димана с тия възторжени очи го превръщаше в герой. Изглежда професионална деформация при нея бе да идеализира. Да, смел, независим и мъжествен става мъжът, щом го гледат женски очи, които искат да го видят такъв! Впрочем има ли женски очи, които могат да харесват самодоволци, страхливци, угодници? Невероятно. Има женски очи, които са отговорни за много подлости на тоя свят. Не всички са така романтични като авторката на родопски репортажи. Да можеха жените да не се влюбват в кариеристи! Да би могла всяка жена да напусне мъжа си още при първата му подлост. Но зад колко компромиси блести един суетен женски поглед, който иска лек живот, удоволствия, пътешествия. Зад колко несправедливости и престъпления стои един алчен женски поглед, който изисква удобства и сигурност. Светът би станал по-добър, ако женските очи знаеха как да гледат мъжа.

– Неуютен е нашият век! – това бе лайтмотивът на инженера, поклонник на Моцарт.

Имало ли е уютен век? Аз го ядосвах:

– Да, обувките ни се пълнят с пясък!

Инженерът стигна до шепот. С прошарени коси, той имаше още непрошарени мисли. В стаята, лъхаша на чам и ябълки, нахлу доверие. Тия тихи, спотаени разговори, когато хората се разкриваха в истинската си същност! Тия малки, незагасващи огнища, около които се грееха смразените пориви. В такива разговори човек се осъществяваше повече, отколкото животът му позволяваше.

– Най-големият риск в историята! – каза Димана със замислен глас. – Един

обществен експеримент. Да изтръгнем тая бедна, изостанала страна от Средновековието и да я запратим в бъдещето. Технически е все пак по-лесно, но морално, психически... За всички малки страни в света ние поемаме тоя невероятен риск.

Навън в мрака на нощта бродеше страхът, моят стар познайник от детство. Невидим, неназовим, безлик страх. Тъкмо инициативата ти се подеме, литне нагоре, страхът иззад ъгъла я пронизва и тя пада като птица, разбита о камъните. А в такъв тих разговор сред подслушващите дъсчени стени разцъфтяваше най-хубавата усмивка на душите. Доверието разтваряше лицата като прозорец на юг. Езикът се развързваше, с него и мислите. Това е най-голямата радост, дадена на мислещото същество – човека.

Жената на инженера слушаше думите му с гордост и боязън за него. Всяка негова рискована дума я разкъсваше от противоречиви чувства. Тя го обичаше тъкмо такъв смел, самостоятелен, търсец. И не искаше да го дърпа назад към мълчанието и глупостта. Но страхът я стискаше за гърлото. Щом останат насаме, тя ще се опита да го предупреди, да го предпази от излишни рискове. И в същото време ще сподели мислите му, ще го тласка към по-смели изводи. Кое ще надвие у него? Страхът й, който го тегли назад и запазва за себе си, или едномислието й, което го охрабява? Може би той няма да се вслуша в предупрежденията й, ще остане верен на себе си. Но без да усети, една тънка струйка предпазливост ще се попие в него.

Тръгнах си. Димана се услови за продължение на разговора ни. Тя вече имаше нужда от мене, както и аз от нея. Домакинята ме изпрати до прага. Навън бе мрак и студ. Мисълта ми бе извърната назад към топлата стая. Съпрузите ще останат най-сетне сами. Дали ще намерят какво да си кажат? Дори да онемее, жената ще счита тия мигове, когато двамата са заедно насаме, за най-пълни, препълнени. Мъжът й просто си е вкъщи, просто мълчи с нея. Какъв празник! И все ще му прощава неволните обиди на погледа, на жеста, на интонацията.

Опитвах се да свиквам с бъдещото си семейно щастие.

Слязох по стълбите. Сняг! Помирисах гъстия студ, примирената влажна скръб на земята. Зимата се бе върнала. Близна ме леденият мокър език на вятъра. Във въздуха виснеше ситен дъжд, който, докато стигне до земята, се превръщаше в сняг. Утре пак щяха да се нахвърлят върху жените: „Виждате ли се какви сте непостоянни!“ Март месец ми бе истинска инквизиция. Не можех да понасям тия плоски, всяка година повтарящи се шегички. Хората не умееха да видят в тоя „женски“ месец родилните мъки на земята, която чупи ледовете си, бори се с дебнещи скрежове, с изкусително топли ветрове, с лъжливи разтопявания, с внезапни пристъпи на зимата, за да роди от недрата си живота.

Капнала от нервно изтощение, се прибрах. Чух как зъзнат зиморничави дръвчета. Изведнъж се сетих за подранилата череша, булчински накичена в цвят, която видях тая заран. Бе едно бяло чудо. Студът ще я попари в най-хубавия й сън. Била е твърде нетърпелива. Прибързала.

Побиха ме тръпки-мразници. Врълхлиташе ме студен вятър. Не можех да считам, че това бе моят щастлив ден. И аз прибързах да разцъфна. А се връщах попарена не от друго, ами от очевидността, че не съумях да създам най-хубавия си ден. Само с добри закани нищо не става. Денят изтече като необуздан порой през пръстите ми. Останах с празни шепи. Всъщност не аз улових деня, а денят – мене. Вдругиден ще се изравнят утре и днес и вчера, ще бъдат едно и също. Все пак нещо ми бе останало от днешния несполучлив ден. Чувствах го, носех го, без да съзнавам какво точно. Нещо много нужно за утрешния ден. Някакъв съвсем малък опит. Почти нищо, от което зависеше всичко. Помъчих се да събера и скътам в себе си тая безценна капчица опит:

Запомни! Запомни! Не можеш по предварителен чертеж да построиш нито един свой ден. Колкото и да го планираш, да го монтираш, той като лава руква и те повлича в друга, непредвидена посока. Какво ти остава да правиш? Не е възможно да впрегнеш деня си с баражи. Нужна ти е друга, по-изтънчена подготовка. Да умееш да посрещнеш мига, да не го изпуснеш, да откриеш мълнийно с какви възможности е зареден той. Днешният ден ми предложи един-единствен миг и аз го изтървах. Влад потърси погледа ми. Къде се дяна прословутата ми усмивка? Цялата ми вътрешна нагласа е била от вятър. А денят, може би целият живот зависи от един светкавичен миг. Да свариш да го уловиш и да извлечеш всички заложи в един бегъл миг. Дори предварителната

подготовка ти пречи, спъва рефлексът ти. Понеже никога не можеш да натъкмиш всичко според собствения си модел, ти не се радваш на ненадейното, на онова, което е съвсем различно от твоя беден шаблон и носи безкрайно повече вероятности. Ти си неспособен да му се откликнеш и поддадеш, да му помогнеш, да развиеш и освободиш заряда му. А може би тъкмо такава гъвкавост и отзивчивост към импровизатора миг е талантът да живееш...

И утре бе ден!

III

Камионът ме разтърси да се опомня. Всяка моя клетка бе пронизана от трепета на раздвижването. Обхвана ме някаква моторна радост. Колите бучаха и се изтегляха назад. Моят непознат шофьор, извил шия през прозорчето, внимаваше накъде насочва задницата на камиона. Шосето напред бе опустяло. Самотно стърчеше канарата. Приклекнал до нея, каменар палеше с цигара фитил. Ръцете му не бързаха. Фитилът запуши. Мъжът с къси, разчетени движения грабна сечивата си, огледа още веднъж как пушечето пълзи и изсмуква фитила. И с едри крачки се отдалечи, захапал същата цигара. Порази ме тоя горд, спокоен вървеж. Каменарят не се унижаваше да бяга пред опасността, а стъпваше с достойнство и себеуважение. Цигарата предизвикателно пушеше в ъгъла на устата му, както фитилът в канарата. Вървеж на човек, който никога не би хукнал, погнат от страха.

— Бомба-а-а-а!

Камионът направи заден завой и се прилепи до издадени скали. Шофьорът се катурна и мигновено заспа. Използваше престоя, да си навакса съня. Сигур отдавна не бе спал. Сгънат в кабината в първата поза, която му се е паднала, той не усещаше убиване в изкривеното рамо и притискане на лакътя. Умората е най-голямото удобство за почивката.

Гърмежът се бавеше. Свих се зад празния варел. Стана непоносимо тихо... Изведнъж тишината избухна, разлетя се на ситни отломъци и посипа околните баири. Едно закъсняло камъче издрънча по варела. Понесе се ликуваща ловджийска глъчка, сякаш бяха гърмели по мечка стръвница и я бяха улучили. Нищо не виждах иззад издадените скали освен пушека, който окова с вериги върховете и дълго вися така, докато вятърът го разкъса и отнесе. Навярно самата гледка на повалената и натрошена канара развесели така лудешки хората. Викове и смехове се преплетоха с ускорено дрънчене на колички и грохот на катурнати по урвата камънаци. Имаше още работа.

Чакане сред път. Не се сърдиш на някого, който е обещал да дойде и го няма, а ти закъсняваш. Чакаш сам себе си. В своя стремеж към целта отдавна си се задминал и изпреварил. Мислено си се явил вече на означената среща далеч от мястото, където се намиращ. И трескаво се очакваш. Защо още се бавиш? Да чакаш сам себе си е помъчително, отколкото да чакаш когото и да било. Нетърпението те разкъсва и раздвоява. Сам се чувстваш виновен пред себе си. Не си удържал думата си. Объркал си собственото си време. Закъснял си за себе си.

Как стана така, че закъснях тъкмо на връх 20-те си години? Щом изтървеш времето на тая възраст, считай целия си живот изгубен. Един тежък чук започва да забива бургия в черепа ми: „Ти направи грешка!“ Бургията се забиваше все по-дълбоко в мозъка ми. Къде бях аз всъщност? Там, където отивах, или тук, където чаках, или все още горе, от където бяха? Седях сред пътя, разпъната между две противоположни посоки. Не можех да се изскубна ни от едната, ни от другата.

Избрах най-стръмната пътека, защото бе най-пряка. В железните мрежи на монтажа бе хванато небето като сребриста риба. На завоя изведнъж сърцето ми заби така, че ми се стори, ехо от скалите отехтя. Насреща идеше той. Енергична походка сякаш срещу силен вятър. Вървеж на човек, който не се бои да не би да направи погрешна, непоправима стъпка. Още бе далеч. Имах разстояние да се съвзема. Той се приближи. Вдигнах поглед с подготвено учудване. Постигнах усмивка, каквато исках: загадъчна, недоизказваща се докрай. Насреща ми идеше съвсем друг млад човек. Бях се припознала. Непознатият не можа да скрие едно сепнато възхищение. Как не бе оня на

негово място!

Пулсът ми още дълго кънтеше. Вървах нащрек. Всяка пътека ми готвеше засада. Никога не знаех откъде и кога ще изскочи той. При него все се натъквах на изненади. Но пътеките бяха вероломни. Можеха да срещнат него с другата. Димана си продължи командировката. Тръгваше натам, накъдето пътеките сами я поведат. Кога ли ще се изправи срещу него? Как ще се разминат по тясната пътека? С какъв поглед тя ще го зашемети над пропастта?

Никога никоя жена не може да срещне оня женски поглед, който се отправя към мъж. Същите очи гледат съвсем различно, когато пред тях е харесваният мъж. Ти можеш само да предполагаш с какъв поглед твоята съперница би устрелила любимия ти. Затова още по-опасен става тоя непознат, неуловим, недостижим за тебе женски поглед. Въображението ти му приписва магнетична сила. Предстои ти борба с една загадка.

Отвред по пътеките бяха плъпнали работници със съсредоточени крачки към обектите. Някое сънено камъче под нозете им отскачаше към пропастта и дълго се удряше о скали и дънери, докато намери дъното. Ехтяха смесени думи и смехове. Събуждаше се пъстрогласицата на деня. Стараех се да се харесам на тия прозорливи, наблюдателни очи. През тях ме гледаше той. Може нейде някога случайно да отворят дума за мене, да ме похвалят. Мъжкият поглед се влияе. Сякаш е спял! Нужни му са чужди очи, за да прогледне. Искаш ли да му се харесаш, трябва да се харесаш първо на другите. И винаги да се харесваш на всички заради един-единствен мъж.

От снощния разговор с Димана самочувствието ми бе порасло, учудващо за самата мене. Изведнъж видях себе си в планините, своето място в света. Наистина, да можеш да застанеш пред съперницата си гордо и самоуверено, да има какво да й разкажеш за своя живот, да видиш възхищение и учудване в нейните очи – това ти стига. Искях да живея така, да направя нещо такова, че да будя удивление в очите на съперницата си, която удивляваше мене.

Пак ме настигна тревогата, пак ме заяде извътре като чувство за вина. Моят „катеричи“ занаят бе временен за мене. Да изтрия едно петно от челото си, да си спечеля име, да си пробия път, и главното... Пак се хванах, че напоследък забравям главната си цел, за която съм дошла толкова далеч. Дошла временно. Затова дните ми тук бяха преходни, не оставяха моя, дълбока дия. Сякаш времето изтичаше заедно с безпричинния смях от устните ми.

Бе март. Падаше тих, бавен сняг върху прибързалите да цъфнат череши. Зимата се бе върнала. Или не бе намерила излаз от тия затънтени планини? Самата вечност, бяла и студена, валеше от небето. Тогава за пръв път се разнесе новоскалъпената дума „скоростник“ и смути плавния валеж на времето.

От София пристигна Марин Грозев, герой на социалистическия труд. Старите майстори се наежиха. Бяха виждали снимката му из вестниците, когато получи Димитровска награда. Злобно пресмятаха печалбите му. Млад, набит човек в модерен костюм слезе от лека кола. Зад гърба му полетяха като по куче камъни из хорските уста. Някои го улучиха:

– Да се е чуло и видяло дебел зидар?

Провикваха се от скели майстори с изпосталели снаги от непосилен труд:

– Тоя само в президиум е седял!

Стари зидари със сиви, есенни коси се заканяха:

– Аз зная повече от него, че съм по-стар! Изкарал съм цял град къщи, ако ги събереш на едно място!

Агитаторът бай Спиридон ми възложи да съобща на всички зидари „чрез метода на личното убеждаване“, тоест чрез усмивката си, че довечера в клуба се открива опреснителна школа. Обиколих скелите. Майсторът оттласкваше с опакото на ръката си снега от тухлата и грижовно я слагаше „да си легне“ върху варна постеля, изгладена с мистрията. Щом отварях уста за школа, всички свеждаха глави над тухлите. Искаха да се скрият от думите ми.

– На стари години на чин да седим!

– Огърбавяхме от труд, сега ще ни учат на зидарлък!

Вечерта едва се вместиха по пейките в клубната барака. Мокрите ватеници лъхаха на сняг и умора. В студеното помещение бяла пара кълбеше из устата. От

дишането им въздухът се постопли. Само краката останаха вкочанени, не ги усещахме, като протези. Раздадох тетрадка и молив на всекиго. Поемаха ги с мокри, посинели от студ, непохватни ръце. Успокоена, че удържаха думата си и се събраха навреме, понечих да си тръгна. Чакаше ме дълъг път през снега до общежитието.

На прага се сблъсках с Влад. Отде накъде той на зидарска школа? При него все се натъквах на неочакваности. Под гъсти, оснежени вежди – светъл поглед. Стопих се като глупава снежинка, паднала право в тоя поглед, и видях как палнах там една присмехулна искра. Мигът! Не трябва да го изпускам! Още преди помислянето, преди решението направих рязък завой. Вече имах рефлекс да посрещам случая и да му съдействам. Върнах се от вратата. Забравих премръзналите си нозе. Майсторите ми сториха място да седна. Направиха се, че не си спомнят как преди малко си тръгнах. Каквито бяха хитри, всичко забелязваха, но си траеха.

Шефът Кирил Манолов откри курсовете с назидателно слово. Пак прозвуча, ни в клин, ни в ръкав, неговият лайтмотив: „Да бдим!“ От това повторение пукнатината в черепа ни заплашително растеше. След него стана архитект Влад Радев. Гласът му бе контрастен на приповдигнатия тон на шефа. Сухо и делово:

– Две са условията за скоростно зидане: разпределение на труда и ред на работното място...

В главата ми зажува бръмбарът на едно внезапно хрумване: да грабна нещо от тоя метод за монтажа. Ето случай да си утвърдя името. А може би си търсех оправдание, за да посещавам зидарската школа, с която нямах нищо общо.

Черна дъска, опряна косо до стената, бе покрита с буреносни тебеширени облаци, през които прозираха чертежи от предишния кръжок за машинисти по двигатели с вътрешно горене. Ванчо Черното, посетител на всякакви кръжоци през свободните от път часове, изтри дъската с шофьорски конци.

– Ако не стигне, ето ме мене черна дъска! – каза момчето и застана до стената поради липса на място.

Изригна смях. Докато Марин Грозев обясняваше и чертаеше на варночерната дъска, всички го слушаха. Но щом излязоха навън в снежната нощ, студът и съмнението ги сядоха:

– Колко ли му плащат, за да ни подведе?

– Не е на добро, дето е дошел!

Тръгнаха си с мрачни крачки по белия сняг. Тихо, бавно продължаваше да вали. Самата вечност се спущаше от небето и задрямваше върху планините.

На излизане пак проявих бърз рефлекс. В тълпата подпомогнах случая да се намерим рамо до рамо с Влад. Той ловко подхвана подхвърлената възможност. Изпрати ме до общежитието. Отклоняваше се в обратна посока от своята барака. Загълбнахме в бяло мълчание. Тогава се уплаших. Трябваше да се говори, да се намери някаква тема. Но нямаше такава тема в цялата вселена. Всичко би било нарушение. Всяка дума би прозвучала като изстрел и би убила настроението. За пръв път се сблъсках с най-твърдата и неподатлива материя: с речта. Той, изглежда, също се преборваше с тая невидима, плътна материя, която заплашваше да избухне, да разруши цялата кристална нощ заедно с планините и с невинния сняг. Най-после пръв се реши на тая мирова катастрофа:

– Как ви изглежда новият метод?

Дисонансът бе невъобразим. И най-далечната звезда потръпна ранена.

– Новият метод ще направи революция в строителството! – отвърнах с плакатен тон.

Общите фрази винаги бяха мой спасителен пояс при смущение. Но сега още по-болезнено пронизаха уязвимата тишина. Ушите ми писнаха. Всичко наоколо се рушеше.

– Ще бъде рядко зрелище: скоростно зидане, комбинирано с египетско. Тарги с вар на рамо, тикане колички по баирите, хапути с тухли на гръб – гласът му бе зареден с ирония. Той се включваше в нелепия разговор.

Смехът ми прозвъня в обистрения въздух. Имах чувството, че думите са ножове, с които се замеряме.

– Можете ли да дадете характеристика на тоя скоростник с едно изречение? – той подложи на изпит моята интелигентност.

Цяла в рани от думите, аз напрегнах всички сили да се съсредоточа. Присъствието му разпъждаше мислите ми. Добре че има общи фрази, които заместват мисленето:

– Скоростникът е съчетание на умствен и физически труд! – сякаш порой камъни се извъргля от устните ми. Премазано бе някакво крехко, чувствително цвете, което цъфти така рядко на земята.

– А не забелязвате ли в него нещо друго? – попита той.

Думите ни разделяха повече от стена, повече от разстояние.

– И вас ли ви дразни, че той е малко пълен? – едвам изскубвах словата от себе си.

Изведнаж почувствах, че това всъщност е най-поносимият разговор между нас двамата в тоя миг. Всички ахания: „Каква хубава нощ! Какъв чист сняг! Как непостоянен е март! Какви звездни снежинки!“, биха опетнили бялото настроение.

– Не, не ме дразни! – отвърна Влад. – Мъж със средна охраненост. Има нещо друго. Не забелязахте ли как по лицето му пробягва една сянка? Тоя човек вътрешно се измъчва. Всички зидари му завиждат, но в действителност той завижда на всички тях.

Порази ме такава наблюдателност. Дали погледът му не е проследил и сянката, която аз носех в себе си? Мъчно ми бе, че се отдалечаваме един от друг, за да се приближим към темата на разговора. Наистина някаква грижа засенчваше младоликия, сега си спомних непристъпния израз на лицето му.

– Вие във всичко търсите opakото! – възразих аз. В мене се събуждаше навикът да противореча. Връщах се към себе си отнякъде много издалеч.

– Да надзърнем зад фасадата! – подхвана той делово. – Ударник. Разглезен. Награди. Пари. Ордени. Снимки на първа страница във вестниците. Място на трибуната. Портретът му на парада. Пътувания из чужбина. Конгреси на мира. Скована стойка на вечно заседаващ. Речи. Официални разговори. Банкети. Затлъстяване. Той върви навред като в луксозна опаковка в своето звание Герой на социалистическия труд. А е дошел от колибата. Със здравия инстинкт на народа се бои да не се главозамае. Знае, че това ще бъде провал за него. И бездруго се е отчуждил от своите. Ще го смъкнат от върха долу на дъното. Ето ти една голяма грижа. Как да се предпазиш от главозамайване? Можеш и сън, и апетит да изгубиш. Той още не е изгубил апетит, но за съня му не гарантирам.

– Но той... съвсем не е главозамаян! – Близкото му рамо ми затуляше целия хоризонт заедно с мислите ми, с думите, с усмивките. Нищо не можех да си намеря.

– Права сте, още не! Но колко ли усилия му струва тая скромност? За обикновените зидари е лесно като дишането да бъдат скромни и непринудени. А за него това е сизифов труд.

Той издебна погледа ми и го улови. Сега бе дошел мигът да го улуча с усмивката си. Но по лицето ми не остана ни следа от усмивка. Като от удар извих глава на другата страна. Забравих за какво говорехме. Дълго вървахме мълчаливи, потихи от снега. Не го гледах. Нямаше нужда. Аз го виждах изцяло с рамо, с вървеж, с дишане. Сега пък се ужасих от мълчанието. Още повече, отколкото от думите. Почувствах как мълчанието се материализира в нещо плътно, неудържимо като вик. Още миг ако мълча, все едно, че съм стъпила на най-високия връх и се провиквам с цяло гърло, че съм влюбена до уши. И ехото предава от хребет на хребет моя вик. Пак затърсих думите си някъде отвъд високото му рамо:

– Е, това ли е мъката на скоростника?

Счупването на мълчанието, вместо да ме избави от неловкост, още повече оголи смущението ми. Стоях беззащитна срещу взривната материя на думите и мълчанието.

– Има и друго... – продължи Влад мисълта си, без да се лута да я гони. – Представете си живота на скоростника. По-рано героят е бил като всички наши майстори. – Той говореше спокойно, думите му бяха напълно подвластни, не ги търсеше някъде през девет планини, както правех аз. – Ставал е по „петляно време“, според техния израз. И си е лягал с кокошките. Заспивал е блажено, презглава загърнат в сладка умора, доволен от деня си, отговорен само за себе си. А сега... Завеждащ нови методи. Канцелария. Заран става късно с чиновниците. Влиза в кабинет. Лъхне го на дъбово бюро, на кожено кресло, където характерът се изтъква заедно с лактите на ръкавите. Папки. Планове. Работата уж по-лека, а го боли глава. Все седи на

непроветрено. Здрав и прав, а все се вози с кола като парализиран. Нощем сънят му иде бавно, насила. Отговорност за другите – най-тежкия товар на плещите. Как ли копнее сега за сладкия сън на простите зидари!

Внезапно стигнахме моето общежитие. Никога не бях допускала, че дългият път през снега може да стане толкова къс. За пръв път се сблъсках с относителността на времето и пространството. Кога и как минахме голямото нанагорнище? Не бях усетила ни студ, ни влага, ни стръмнина. Ако вървим все заедно, тогава и най-стръмният, и най-дотегливият път... Ядосах се на тая натраплива мисъл.

Той сякаш проследи мисълта ми:

– Героят си има другарка в живота. – Ироничен акцент на последните думи. – Оженил се е навярно съвсем млад за първо либе, както става с всички тях. Някое съседско момиче или севда от хорото. Докато е бил неизвестен и беден, са били щастливи. А сега – снимки из вестници и списания, писма от непознати поклоннички, приеми, на които отива сам, защото жена му се стеснява, пък и той се стеснява с нея... Връща се късно през нощта, гузен без вина. Тя още не е заспала, чака го нащрек. Очите й подпухнали от плач. Посреща го с упреци и подозрения. А по-рано го е причаквала на прага с усмивка. Съмненията я загрозяват и състаряват. Изтрита е усмивката от неговия праг. Смах не звънти у дома му. Как завижда той на простите зидари заради женския смях вкъщи!

– Да, но скоростникът е изпреварил времето. Той е по-напред от всички нас! – казах с глас, наежен за спор.

Влад изведнъж заговори с топъл полушепот, съответстващ за съвсем други думи. Дори в тоя контраст между тона и съдържанието се спотайваше шегата:

– Но е пропуснал своето време. Той няма собствено време. Няма своя среда. Откъснал се е от своите. Той е самотен. Край него ще се навъртат само използвачи и подмазванковци. С едно изречение бих го характеризирал: „Дърво, изтръгнато от корена.“

Подадох му изтръпнала, нищо нечувстваща ръка.

– Лека нощ! – промълвих само с устни.

Не отнесох спомен от неговата ръка.

Къде си, мой най-хубав ден?

Седях в камиона сред спрелия път и търсех тоя ден. Набрала инерция, аз се носех назад и напред през навалица от дни, догонвах ги, пресрещах, задминавах, разблъсках. Пресовах ги в един-единствен ден. И тоя ден траеше две години. В спомена това бе един странен ден, в който се събираха всички сезони: вали сняг и черешов цвят, скалите се пукат от лятна жегата и от зимен мраз, прииждат есенни облаци и пойни птици. Един-единствен двегодишен ден, в който аз съм едновременно в различни кътове на планината, насаме със себе си и заедно с другите, а смехът ми съжителства с плача. Един кратък, сбит ден, споил всички дни от тия две години. А аз бях поискала веднага един хубаво изживян ден. Две години едва ми стигнаха, за да изплета тоя бързотечен, пъстър, незавършен ден. И сама го прекъснах...

Цяла нощ не мигнах. Разчепках стъпка по стъпка, дума по дума тая наша първа разходка. Подлагах на химически анализ тона на гласа му, ритъма на вървежа му, потеклото на мисълта му. Пресявах миг по миг, търсейки някакво рудно зрънце. И открих. Първата ни среща при запознаването с ризата му бе протекла в една тоналност: закачливост. А сега, при втората среща, тая весела тоналност се бе стопила без следа. На нейно място се бе появила една необяснима скованост, оцветена с оттенък на тъга. Прерових всички ъгълчета на паметта си. Никъде не открих и сянка от основателна причина за тъга. Още не бе започнало нищо, за да имаме повод да сме наскърбени. Щом се изправях пред една загадка, пред нещо необяснимо, значи вече се докосвах до любовта, макар и още издалеч.

Ни едно занятие в курса не пропуснах. Нямаше връзка с монтажа, но за оправдание пред себе си аз си водех записки и мислех над тях. Търсех допирни точки. Жилото на амбицията заседна в мене. За следните вечери майсторите се бяха запасили с нови, още по-остри въпроси. Марин Грозев постоянно ставаше да отговаря с трезви думи.

Не се поддаваше на раздразнение.

Понеже бях гузна, негонена бяха. За да не си въобрази Влад, че съм дошла заради него в школата, сама отклонявах покровителствения случай. Все налитах нарочно на познати пред входа и не се откъсвах от тях. Колко много комбинации на случайности и на вътрешна свобода са необходими, за да се достигне това чудо: двама сами да тръгнат в мрака. Прибрахме се вкупом. Майсторите се препираха, размисляха и се съмняваха на висок глас. Аз вървах умълчана, вслушана в себе си. Не му обръщах внимание. Достатъчно бях погълната от онова, което ставаше в самата мене.

Една вечер той се обърна към мене пред всички:

– Посиняла сте от студ! Елате да ви сваря един чай! – Бе толкова открито, че никому не направи впечатление. Хората не се интересуват от явност. Любопитството им е обърнато към скришните ъгли.

Не помня как стигнахме до квартирата му. Само далеч от дома така по домашному лъха запалена печка. Посрещна ни съквартирантът му инженер Лалю Наумов. Трима седнахме край люлееща се маса. Чашите леко се разплискваха. Това свърза двама ни с един спомен. Вече имахме с Влад общи спомени. Той пак измъкна от джоб някакви хартии, нагъна ги и подложи под единия крак на масата. Пак ми предостави възможност да видя циганския му врат.

Попаднах под магията на повторението. Сега с двойна сила ми подежда тая дреболия. Приятелят му дори не подозираше как интимна е тя за нас. Стори ми се, че Влад подпря не толкова масата, колкото нашата още разклатена връзка. Сякаш почувства нужда да се върне към общия ни спомен. Всяка вечер до края на живота ми да се повтаря това, няма да ми омръзне. Какво друго на тоя свят освен любовта може да те накара да копнееш за повторения? Дори най-хубава музика, когато често се повтаря, се изхабява. А такива глупави, нищожни думи и жестове в любовта действат още по-силно и свежо при повторението! Абсурдно чувство. Като че ли иде от друга планета. Обръща наопаки всички земни закони:

– Забравил сте си някакви чертежи под крака на масичката в нашата барака! – съобщих с безцветен глас.

– Чертежи ли?... А, то са чернови.

– Не ви ли трябват?

– Не... защо?

– Мисля, че ги запазих...

– Впрочем трябва да ги видя.

– Ще ги донеса утре вечер на школата. Ако не забравя! – казах с тон на разсеяност.

– Пак ще ги запиля някъде... По-добре да останат при вас. Ще мина някоя вечер да си ги прибера.

– Толкова ли сте сигурен в мене?

– По-сигурен съм във вас, отколкото в себе си! – в погледа му блесна присмехулната искра.

Планинският чай от шипки, мащерка и разни билки ухаеше на горски усой, на легенди. Само третият поддържаеше разговора: скъсал се тръбопровод от наводнението, ще отбиват Арда, хванали нови извори за пивка вода...

Открих едно ново чувство. Приятелят на любимия... Една разновидност на любов. Влюбваш се от пръв поглед, от първа дума, от самата първа мисъл, че това е негов приятел. Близостта му раздвижва непознати вълни в кръвта ти. Всеки негов жест, всеки израз, е пречупено отражение на жестовете и изразите на другия и извиква в тебе странно пречупен трепет. А погледът му има двойка сила: през него едновременно те гледа отражението на любимия поглед и острата наблюдателност на чуждо мъжко око. Всяка твоя клетка се мобилизира пред тоя поглед. Той те освобождава от скованост. Събужда се цялата ти скрита привлекателност и лъчева мощност, за да му се харесаш, да го хипнотизираш, да го превърнеш в съюзник. По някакъв атавистичен женски инстинкт знаеш, че най-сигурният път да предизвикаш мъжкия трепет, е околният: да събудиш трепет в приятеля. Прицелваш се в единия, за да рикошира куршумът в другия. При това с една безпогрешна дозировка облъчваш приятеля му дотолкова, доколкото ти е нужно, за да бъде почти влюбен, без да ти пречи. Щом останат двамата насаме и

угасят лампата, преди да заспят, да заговорят за тебе. Приятелят да не може да мисли за друго, да е замаян, да разпитва, да се възхищава, да завижда гласно... А другият да се усмихва в тъмнината победоносно, без да допуска, че тъкмо в тия мигове е победен. Може би той ще се изскубне от тоя магнетизъм, ще те забрави. Но приятелят му за цял живот ще запази към тебе непокътната същата странна влюбеност и винаги ще те гледа с тоя разбиращ, възхитен, съюзнически поглед, примесен с някаква тиха тъга.

Тая вечер намерих най-хубавата си усмивка. Инженер Лалю Наумов, малко тромав и все сериозен, се оживи. В него откривах контрастния образ на другия: обратни реакции, пълна противоположност. Може би затова бяха приятели. А може би във всекидневната дружба се създаваха характерите им по закона на противоречието, по упорство, по търсене на самостоятелност. Един друг се утвърждаваха чрез отрицанието. Набит, кръглолик, винаги съсредоточен, Лалю вземаше всичко откъм сериозната му страна. Докато другият се присмиваше над всичко, той се ядосваше, страдаше за всичко. Самото му загрижено лице бе обратният полюс на нехайното лице на архитекта. Гласът му, все нервен, недоволен, задъхан, бе контрапунктен на ироничния глас на Влад. От това съчетание за присмехульника се получаваха безкрайни поводи да бъде духовит, ироничен, неотразим. В такава престрелка сериозните възражения и наивно-оскърбеното лице на приятеля му даваха още по-комичен ефект.

Заинтересувах се от водопроводите, понеже забелязах, че Лалю бе всецяло вдаден в професията си. Отбранявайки се недодялано от остроумните ужилвания на архитекта, той разкри пред мене своята тайна. В продължение на месеци предимно нощем бе работил върху проект за хващане подземни родопски извори, бе проучил целия мъчен терен, бе кръстосал извън работно време всички бърда, долове, пещери, бе разпитвал родопски старци, които помнят по разкази на деди и прадеди къде се е появявала вода и пак е изчезвала. Тук водата бе като чудо, паднало от небето и пак отнето. За неповратливата фигура на Лалю всичко това бе подвиг.

Разглеждах с такова внимание главоблъсканицата на чертежите му, плетенката на тръбопроводите, сякаш всичко разбирах. Той говореше с термини като пред специалист и това ме изпълваше с гордост. Стараех се поне изразът на лицето ми да бъде на техническа висота. Понякога той се сепваше дали следя мисълта му, поглеждаше ме и се насърчаваше от усмивката ми. Влагах цялата си сила в нея.

Правех така, че моята усмивка да проникне навред, не само да разбира всичко, но и да доизяснява за самия него онова, което той още не бе доразрешил. Съсредоточих се така, че тая моя усмивка да стигне по-дълбоко, до самия корен на нещата и да им даде нов смисъл. Това не ми струваше никакво усилие в присъствието на Влад. На момъка предстоеше голяма борба с официално приетия водоснабдителен план, изпратен от управлението, съставен твърде повърхностно, без задълбочено проучване на местните условия. Карах усмивката си да го стимулира, да го направи по-силен и самоуверен. Лицето на водотърсача грейна, сякаш той бе открил най-последния извор, който бе дирил отдавна.

Още преди да останат насаме и да загасят лампата, долових, че Влад усети впечатлението, което направих на приятеля му. Това впечатление от другия даде звънък резонанс в самия него. Той се отбраняваше с присмех. Ироничната искра в погледа му отбиваше със сини саблени удари едно ново, завладяващо го чувство. Но все пак тая вечер то проникна в него. Може би това бе смътно предчувствие за ревност, един далечен, едва прошепнат тътен на опасност. Виждах през прозирния тютюнев дим кривулиците на ироничната му мисъл:

... Тромавият запалянкo – мой съперник. Той е най-неблагоприятна почва, за да вирее капризното цвете на любовта: наивна откровеност, смешна сериозност, престараване. Любовта се отглежда върху изплъзващия се терен на небрежното и загадъчното. Игра, шега, неуловимост – тия несериозни неща разпалват страстта и я правят сериозна. Искаш ли да прогониш птичката на любовта, вземи сериозното обидчиво изражение на моя приятел! И все пак... Какво ли разбира едно вчерашно момиче от тънката материя на страстите? С инстинкт, наследен от прабаби, то търси сигурност, вяност, опора. Какъв по-идеален мъж за добронравните прабаби от тоя недодялан откривател на бистра вода? Той от шега не разбира, а който не разбира от

шега, не разбира и от любов. Но едно момиче предпочита сигурност пред риска на любовта.

Домакинът с дълги, нехайни пръсти на надарен човек наля втори чай. Приятелят му продължаваше да ръкомаха, да говори разпалено с повишено самочувствие, озарен от моята усмивка. Влад и аз пиехме на глътки парливо мълчание. Той се опитваше да погледне приятеля си през моите очи. За пръв път го виждаше в такава благоприятна светлина. По лъкатушния дим от цигарата му гонех извивките на мисълта му:

... Това кръгло, добродушно, открито лице не може да събуди женско любопитство, не може да бъде загадка, не може да спотаи интригуващо противоречие. Но на него можеш напълно да се уповаваш. Сигур вдъхва особено доверие в сравнение с моето наплевателско изражение. Той все се оплаква, че му преча, че му отнемам момичетата. Сега трябва да ми бъде благодарен. Как иначе ще изпъкне неговата добродетелност, ако не е подчертана от моята неблагонадеждност? Женска пресметливост! Никога жена не може да проникне отвъд видимостта, да стигне до сърцевината на нещата. Взема ги наготово поднесени. Шегуваш се, значи си несериозен. Правиш се на безсрамен, значи си такъв. Даваш си вид на студен, безразличен, небрежен – значи си точно такъв. А защо се правиш на шут, защо си туряш маска и звънчета – едно момиче никога не дорасва да си зададе такъв елементарен въпрос. Ако би могла да опита за един миг вкуса на една моя шега в собствената ми уста, ще ѝ горчи цял ден. Но жените не могат да се доберат до противоречието. За тях контрапунктът е непонятен. Трябва на табличка да им се поднесе бяло или черно. Безспорно в случая аз съм черният, а той – белият. Я го виж ти! Сякаш за пръв път го откривам. Той могъл да бъде очарователен! Добре че съм попаднал на това момче. Стопроцентова руда. Без никакви примеси! В ерата на войнстващ кариеризъм – един апостол на бистрите извори! Напълно може човек да разчита на него. В началото на жизненото поприще ми провървя. Един приятел струва повече от всички момичета на света. Заради усмивката на една хлапачка няма да се скарам с него. Отсега още Лалю е изтерзан от угризения: позволил си е да хареса момиче, което аз съм довел. Сериозен, трагичен, сам се бори отчаяно със себе си. Не си разрешава ни един дързък поглед, ни една дръзка мисъл. А сега му се отдава случай да си отмъсти за толкова обиди, нанесени му от мене, за толкова проиграни заради мене игри. Ядосва се, че се увлече да изтъква своята работа, да се показва. Как трогателно неловък е в своето смущение! Исква да поправи похабената вечер, да заличи доброто впечатление от себе си. Как силно е привързан към мене, без аз да имам някаква заслуга за това. Цяла година живея с него и чак сега откривам какво смешно съкровище бил той, рицарят на водопровода!

Архитектът за пръв път откриваше и нещо друго: моята усмивка. Без да съзнава, той ме гледаше през очите на приятеля си:

... Как досега не съм забелязал това чудо на природата? Или на мене никога не се е усмихвала така? Тая усмивка е най-електромагнитното явление, което съм срещал в живота си. Още малко и от нас, двамата кавалери, ще започнат да отскачат искри. От всяка пора на свежата ѝ кожа струи тая усмивка, непредвидена, менлива, на проблясъци. А хитрушата съвсем ясно съзнава силата на усмивката си и добре я регулира. Най-дилетантски въпрос за водопровода, придружен с такава усмивка, се превръща в откровение. Все едно че всички тръби са спукани и Лалю напразно се сили да ги запуши. Неговата неподкупна сериозност отчаяно се съпротивява на тая усмивка. Дава ми материал да го подигравам цяла година. Ще стане старомодна мелодрама, ако и аз се поддам. Усмивката ѝ открива все нови и нови нюансировки. Струва ми се, ей тоя лукав оттенък е върхът. Но следващата наивна игра на трапчинките по бузите надминава предишния номер. Пък тая внезапна свенлива загадъчност надхвърля досегашното. А следното дяволито предизвикателство... Тая усмивка, облечена в моден тоалет и поставена в салон, би заслепила дори столични светила. Как ли се усмихват раменете ѝ във вечерна рокля?

Без да се усети, той започваше да ме облича и съблича, да ме въвежда при различни осветления, да ме изпитва на различен фон, да ме търси във всичките ми възможности и разновидности. Дори той, всезнайният присмехулник, не знаеше, че тая вечер нещо се случи. А аз знаех. Далеч преди него долових какво става с него. Опитът на баби и прабаби не бе отишел на вятъра. Благодаря ви, непознати покойници! Не можах да потуля една тържествуваща усмивка. Но той, все още безгрижен и самонадеян, пропусна да я изтълкува.

Разстоянието между двете ни чаши бе непреодолимо. Ръката му неволно се протегна към моята. Пръстите му жадуваха да прошепнат нещо на моите пръсти, някаква шега, заедно да се посмеят. Но ръката ми се престори на разсеяна и се отдалечи, без да се вслушва в неговата. Аз разглеждах стаята. По-голям ред, отколкото при нас, момичетата. Саморъчно изкована етажерка с книги. А книгите – същите: „Далеч от Москва“, „Мъжество“, „Щастие“ и прочие. Нямаше каква книга да му поискам, за да имам повод да му я връщам. Шаблон и в частните библиотеки. По леглата – свитъци от чертежи. По стените... А, негови карикатури!

Внимателният Лалю проследи погледа ми. Зарадва се, че му се отдава случай да отклони любопитството ми от себе си и да го насочи към таланта на другия. Скочи тремаво да ми покаже рисунките, като че бяха безсмъртни произведения на изкуството. Авторът им небрежно пушеше, палейки цигара от цигара, насмешка от насмешка. Тръгнах край стените. При всяка карикатура избликваше различен оттенък на смеха ми. Злорад смях: шефът със заплашително вдигната ръка на вожд: „Да бдим!“ Изненадан смях: парторгът, смръщен, зъзнец във вечната си полушубка, върви с партизанска крачка. Той никога не се качваше на кола, кръстосваше целите планини пеша, за да не се откъсва от народа, да прилича на Левски. Лукав смях: инженер Горов с елегантна вратовръзка стъпва внимателно в калта на пръсти, да не си изцапа обувката. Подигравателен смях: агитаторът бай Спиридон с дежурна оптимистична усмивка на разяснителната си физиономия. Съчувствен смях: скоростникът Марин Грозев с перспективата за затлъстяване. Зарадван смях: Димо с мистрията, с кавала и с голямо самочувствие на избавител на Родопите. Предателски смях: Рошлю с таралежа на косата, ниско припъзлял над едната му вежда, преживя угарка като дъвка. Едва сдържан смях: инженер Лалю Наумов, облещен, сериозен, върху рицарски кон от тръбопровод. Изведнъж оттенъците на смеха ми се изчерпаха: панталон, къса коса със заплетен вятър в нея, важно вирнат нос, ръце в джобовете...

– Сърдите ли ми се? – гласът му стана от масата и дойде близо зад мене.

– Никак даже! – очите ми бягаха от неговите.

– А защо не ме поглеждате?

Само отричах глупаво с глава, отбранявайки се от погледа му. Той ме прихвана за раменете и ме изви към себе си. Събрах смелост сякаш да скоча в ледено рилско езеро. Добре де, знаех, че има светъл поглед. При това не харесвах мъж със сини очи.

– Съвсем не се сърдя! – казах с намръщен глас.

Влад ме изпрати. Лалю остана сам. На сбогуване му благодарих с една усмивка, пълна с доверие и упование. Тръгнахме двама. Лъхна ни топлият вятър, който още не бе задухал, но се усещаше нейде наблизо, отвъд един хребет, отвъд една нощ. Светът наоколо бе нереален. Сякаш ми бяха подменили очите. А може би това бе истинският свят. Всеки камък, всяко дърво и храст бяха придобили облик и смисъл. Нямаше пусто място. Всичко бе населено с живо дихание. Една пълнота владееше пространството до най-отдалечената звезда.

Снегът падаше и щом целунеше земята, се топеше. Огромни локви преобръщаха дърветата и нас двамата. Бразди пробягваха по локвите и развълнуваните ни отражения се прегръщаха, сливаха в едно и после с трептения бавно, неохотно се разделяха. Отраженията ни бяха по-истински от нас самите.

Поехме по същата пътека, по която минавах всеки ден. Стори ми се съвсем друга. Не бих се никак учудила, ако ни изведеше на някакъв невиждан връх. Разкаляна, хлъзгава, съучастническа, тя го застави да ми подаде ръка, принуди и мене да протегна ръка към него. В мига, когато ръцете ни посегнаха една към друга, започна разтопяването. Като бучка лед се топах в дланта му. Дърветата ни замеряха с шепи сняг. Всяка пряспа в планината, всеки ручей, цялата зима се топеше в дланта му.

Между две снежинки ненадейно, съвсем хвърчащо, падна едно първо „Ти“. Независимо от нас двамата. Прозвуча в бялата тишина така зелено и дръзко, че промени всичко наоколо. Хребетите, които преграждаха хоризонта, се разтвориха. Около нас прииждаха неудържими пролетни порои, нейде близо, отвъд един връх, отвъд един час. Цялата планина заехтя от това „Ти“. То заплашваше всичко да отвлече, да

разруши, да удави. Всички мои тайни планове, досегашни усилия, главната цел, за която бях дошла тук. А аз му се радвах. Обръщах се на „Ти“ към облаците, вятъра, безкрая. Вече бях на ти с цялата вселена.

Така бях истинска. Най-сетне бях. Върнах се към себе си от далечно лутане. Моите намислени усмивки, затворени движения, блокирани желания – всичко се стопи. Сама не можех да се позная. Той ли ме измисли такава? Очаквах всякакви изненади от себе си. И не се боях. Навярно така освободен се чувства ледът, разтопен в порой, в пяна, в облаче.

С една ръка му се отдавах цяла. И той с една ръка ме владееше.

Вятърът. Белият вятър. Прескочи един хребет, една нощ. Нахлу отвъд мислимата граница на благоразумието. Цяла нощ бясно блъска с рамене хоризонта, кърти някаква затръшната врата. До зори съдира с цепещ шум кълчищата на мъглата от върховете. Шир се разтвори. Светът стана по-голям.

И докато премигнем само, настъпи лятото. Пролетта на юг е неуловима. Преспите се стопяват и рукуват в потоци, а потоците, преди да стигнат реките, пресъхват от жегата. Сякаш снегът направо се изпарява. Миг трае пролетта на юг. Затова е така интензивна. Силата ѝ е струпана в денонощия, може би в часове. Страшната сила на разтопяването и на съживяването, събрана в един юмрук. С един удар счупва ледовете, издънва облаците, отключва безкрая. Чувствах в клетките си нейната кондензирана енергия като експлозив. И младостта в моята южна страна трае миг.

В общежитието момичетата подлудяха да си шият и преправят дрехи. И аз се заразих от тая женска треска. По леглата ни бяха разхвърляни кройки, платове, конци, разпрани рокли. С помощта на Фането си уших строга блузка от розова коприна. Цялата ни накупяла пролетна енергия се изсипа върху тия шарени дрипели. Пропуснахме краткия пролетен миг. Да бъдеш на 20 години и да не ти остане ни един спомен от пролетта! Запазила съм само смътно усещане, че докато седях наведена над шева и подгъвките на блузката, отвън край прозореца прелетя едно лудо небе, повика ме някъде надалеч и без да ме дочака, отлитна завинаги. Къде ли искаше да ме заведе?...

Високоговорителите на радиоуредбата дни наред изтезаваха околността с проглушителни съобщения за демонстрация на скоростно зидане. Сякаш предстоеше мач. Спрените шосета лъхаха на неделен ден. Народ се стече отвред към голия площад край Арда, накичен като за панаир. От прашящите гнезда на репродукторите, скрити в дърветата, изхвъркваше на залпове скокливо хоро. Вееха се избелели от слънце и дъжд знамена. Червени ленти с лозунги опасваха огромния периметър на лъката, но никой поглед нямаше търпение да ги чете. А в центъра – едно алено, още съвсем младо, неизбеляло знаме. Навярно журналистката така щеше да започне репортажа си:

... Кулокран се върти над изгрева, сякаш да вдигне самото слънце и да го окачи в зенита...

В кабинката на крана високо в облаците пламтеше алената кариока, която аз вързах тая заран в антрацитните коси на Лина. Тя насочваше стрелата на крана на всички страни с детски ръце върху лостовите и вдигаше като перце невъобразими тежести. Открих бялата риза, откритоена на червения фон на купища тухли. Коя ли я бе изгладила? Едно ревниво змийче ухапа слънцето на тоя ден и го отрови. Влад се въртеше край обекта с лице, което уж не вземаше участие във всички тия мачови дандании. По околните скели и недовършени зидове се бяха скупчили хора да гледат. Малчугани се катереха по дърветата и отмятаха настрани разветите знамена, да не им затулят гледката. Новата розова блузка пръхаше от вятъра о тялото ми. Сякаш бях облечена в копринен вятър.

Завистта срещу скоростника се надигна безсрамна, открита, защото бе обща. Завист на инертната маса. Още по-страшна от единичната прикрита злоба. Груповата завист сплотява дребните души, оправдава ги, изтрива в тях чувството на срам, надъхва ги с наглост и сила. Не дай боже да се бориш с групова завист! Ще бъдеш смазан и разкъсан на части. Скоростникът се движеше неловко, стегнат като в цимент в тая масова злоба. Опитваше се да се засмее, да се покаже безгрижен и самоуверен. Усмивката му излизаше жалка и правеше лицето му детски свенливо. Това още повече засягаше старите майстори:

– Вчерашен, мене ще учи!

Старостта се наежи срещу младостта. А това е най-голямата, вечна, неизлечима завист.

Парторгът сновеше наоколо загрижен. Все се опитвах да налучкам причината за мрачния му вид. Сега нещо ме стрелна. Наистина, защо този човек мъчно се засмиваше? Времето. Другояче течеше времето в него. Някак по-мъчително. Сякаш той никога не живееше в настоящия миг, не се радваше на мига. А все мислеше за следващия. Все се боеше да не би да не е предвидил нещо, да не би да е провалил идния миг. Все погледът му бе някъде отвъд текущия миг и той не можеше да се успокои. Такъв е бил навярно и в ранната си младост в затвора. По цели нощи се е терзал как е допуснал да го хванат, сякаш с него са хванали и затворили утрешния ден. Той през целия си живот се чувстваше отговорен за утре, за утре. И отсъстваше от днес.

Ами аз? Седях в камиона като прокудена. Бях объркала бързея на своето време. Сама се бях замотала във водовъртеж. Кръжах наред шосето като хартийка, безсилна да се откопчи от двата противоречиви вятъра: бягството и връщането. Да се спася от безсмислено чакане, да следвам своя път, да овладеем своя ден, то значеше да хвана времето. А кой е успял да улови неуловимото? Горещ, в планините, се катерех бавно и все ми се струваше, че не мога да догоня времето, че изоставам. Но кога всъщност се губи време и се закъснява? Когато все бързаш и бягаш задъхан или когато бавно се катериш?

Другояче течеше времето в тая планина. Ние външно се включвахме в забавения му ход. Но вътрешно носехме ритъма на времето от големия свят като тревога, като болка. Това раздвоено време ни разкъсваше. Болееше ни, че там някъде в света бучи новото време със свръхзвукови скорости, а ние сме изключени от тях, захвърлени на друга планета. И когато се върнем пак в града при съвременните асфалтови скорости, ще видим как сме изостанали, остарели, неприспособени. А кой знае? Може би ние ще се окажем по-млади и свежи?

Усетих нечий поглед. Извих глава. Влад ме гледаше. Тъкмо бях налучкала някаква мисъл за времето и характера на човека, за скоростта на времето и настроението на човека. Сморщено лице на парторга ми бе дало един ключ. Изведнъж го изтървах. Влад ме виждаше нова и порозовяла. Бе учуден. А не се досещаше, че само блузката ми бе розова и нова. Не бяха отишли напразно часовете за шева над тая глупава коприна. В близостта на Влад времето съвсем изчезваше. На преден план излизаха нещата, вещите, материята, с която трябваше да се боря, за да не ми пречи, а да ми помага.

Скоростникът застана на скелето. Сякаш се изправи на ринг. Изопнатите канапи напомняха въжа край боксова арена. Посрещнаха го възгласи като на цирк. Това бе най-оскърбително за него. Завистниците тъкмо това целяха.

– Не сме спортен тим, да правим състезание, а само ще ви покажем новия метод. Вие сами ще решите дали е добър.

– Сами... Кой ни пита нас?

Неговата устойчивост срещу предизвикателства и обиди ги обезоръжаваше и в същото време ги дразнеше. Искане да го видят като тях избухлив, наранен. Тая броня търпение бе засега единствената му сила. Искане да му я отнемат, за да го изравнят със себе си. Подстрекаваха се един друг да го осмиват.

Погледнах скоростника през скептичните очи на архитекта. Дошъл от кабинет, от заседания и папки, той знатен зида от давна не бе зида. Просторният вятър, мирисът на вар и тухли събудиха в него работника, който от малък бе зидал на открито. Лицето му поруменя. Майсторите отстрана го мереха с примигнал поглед. Едно момче помощник му подаде две тухли неведнъж. Той ги пое с две ръце в брезентови ръкавици, обърна ги с лицето навън. Друго момче му наля с лопата варов разтвор върху зида. Той намести двете тухли едновременно, подравни ги по канапа, пое други две... Без припраност, без усилие, без озъртане на шрек, с пестеливи, дори скъпернически движения. Само поемаше тухли и ги полагаше върху готова постеля вар, като ги свързваше две надлъж, една напречно. Подхвърляха му подигравки.

Марин Грозев бе изключил слуха си. Първите му движения бяха опитващи, плахи,

дали не е изгубил техника, като пианист, дълго недокосвал клавиши. Но постепенно доби увереност. Вгълбен в работа, той се преобрази. Изглежда, му е липсвал този труд и сега не можеше да му се насити. Енергията му, държана в клетката на кабинета, бе пусната на свобода. В тези часове той с невероятен възторг се почувства обикновен работник, наравно с последния, бай Темелаки. Който веднъж е вкусил горчилката и унижението да е провъзгласен за необикновен, само той знае сладостта да си обикновен и цял живот копнее за това човешко щастие. Ръцете не можеха да се нарадват на твърдата съпротива на тухлите. Не можеха да се начудят на собствената си похватност. Спокойно размерена работа, облекчена от черния хамалски труд, отървана от излишно суетене, съсредоточена върху градежа. Бе видимо увлекателна за самия него. Не за пръв път аз се натъквах на естетиката в труда. Спорната качествена работа бе красива за окото. Сполучливите движения бяха винаги най-точни, естествени, естетични, някак музикални. Красотата е нещо повече от украшение на света, тя е негов двигател. Неусетно и на зрителите се предаде тая треска. Очите им се увлякоха. Пресекна ядовитото остроумие. Лицата станаха податливи. Очакваха да видят един припрян бързак, хукнал като хала да смае света с рекорди, без да гледа какво излиза изпод ръцете му. А пред тях бе грижлив майстор, забравил, че му броят тухлите и секундите, цял погълнат от най-хубавата професия на света.

Скоростникът вървеше наспоред зида, сякаш в отвъден свят, до който не достигат гласове, погледи и суета. Нижеше петоредна, плетена зидария като маниста. Очите на майсторите не можеха да скрият оценката си на хубавия хоризонтален шев, на пълната fuga. Доволна бях, че вече малко разбирах от занаята и можех да му се насладя, както човек слуша по-добре музика, ако сам е учил инструмент.

Най-запалилите си пробиха път откъм гърба му, за да не изпуснат ни една негова хватка. Грабеха с поглед. Без лутащи се движения той редеше две по две тухли ритмично, унесено, някак вкусно за самите ръце. Майсторите не можеха да се нагледат на плавните отмерени жестове, на пестеливия замах. Марин спазваше всички сложни чупки в стената, всеки зъб в ъглите, нишите за радиатори. Огромният прясночервен пръстен бе стигнал до кръста му, когато слънцето спря на пладнина.

Радиоуредбата изпраща сигнал за обедна почивка. Бе наредена дълга народна трапеза за всички участници. Хлябът хръскаше с пясък и вар в зъбите. Колкото и да си миеш ръцете, все остават по тях песъчинки. На Марин Грозев навярно се стори сладък като никога. Дори десерта, грис-халва, той яде с хляб. Това всички забелязахме. Останалите обядвахме в работническия стол. Дълго висяхме на опашка. Настроението ни се прекърши. Пак се надигна злобата. Ония там бяха на почит. За тях – трапеза, бели кърпи, грижи, внимание, а за нас – опашки и блъсканици. Откъснали поглед от плавните, ритмични, успокояващи движения на майстора, старите зидари пак се наежваха. Не искаха така бързо да се предадат. Тоя път на мушка бяха техническите ръководители. За него се стараят, а за нас пръста си не мръдват!

Тухлите излъхваха душна горещина. Главите пареха от слънце и напрежение. Радиоуредбата изпраща и сякаш изкашля последните изчисления. Хората започнаха да тълкуват цифрите. Настроението се повиши. Човек не може да остане спокоен, като види, че границите на възможностите му се разширяват. Но в българина зърното на съмнението е по-устойчиво от рационалното зърно.

Работата потръгна като по часовник. Треска обхвана участници и зрители. Помощниците, окопитени от първото смущение, се юрнаха да подават в ръцете на майстора с такава пъргавина и момчешка веселост, че всичко живо се зарази. Изникна пресен тухлен пояс. Сега още по-бързо, отколкото сутринта. Подават на зидаря две тухли, той ги поема с две ръце, наляят му разтвор, той положи тухлите връз него, направи свързка, изравни фугата, подадат му две тухли, поеме ги с две ръце... Темпът се ускорява, ритъмът расте, сякаш из самата пулсация на кръвта.

Изпраща сигнал за спиране. Край на работния ден. Скоростникът, набрал инерция, не можеше да се спре. Вдигнати бяха тухлени редове до гърдите му. Момчетата, бързи като совалки, не искаха да се върнат към забавените движения и покой. Ръцете на майстора не можеха да се отлепят от горещите тухли. Още малко! Още и тоя ъгъл! Още и тая стеничка! Тъкмо сега започваше истински да им се услажда работата. Сега зидаха за себе си, извън цифрите, извън рекордите, извън успеха,

извън времето. За самата радост от работата.

Пръв Марин Грозев се опомни. Дошел бе не за свое удоволствие. Свали прокъсаните, сякаш обгорени от огън ръкавици и запуши цигара. Обхвана с поглед високия червен пояс зид. Вдъхна заедно с тютюневия дим сладостта на изминалия ден. Слънцето клонеше към залез. Няма по-голяма радост залезът да озари зидове, издигнати от твоята ръка, които остават зад гърба ти като твоя неизтриваема диря. Както навярно няма по-голяма мъка да се обърнеш и да съзреш зад гърба си разрушени стени от твоята ръка.

Скоростникът бе нетърпелив да види труда си в цифри. Влезе в бараката на канцеларията. Техници и нормировчици на глас изчисляваха, не можеха да го догонят с мисълта си. Той приседна на един стол да ги изчака да го настигнат. Едва сега усети колко е отмалял. Умората на парливи мравки се оттичаше от мускулите му и се стичаше през тръпнещите му пети в земята. Като електричество, привлечено от земното електричество. Добре познавах това гръмоотводно усещане: токът на преумората се слива със земното електричество и се изпразва. Ръцете му пареха. Между чиновниците с техните дребни дневни записи неговата отмалялост бе величава. Той гледаше със съжаление приведените им над бюрата тела, хилавите ръце със сметачни линейки, намръщените чела над изчисления, които някой ден ще извършва автомат. Както и неговата работа ще извършват машини.

Скелите на новоиздигнатия зид станаха естрада. Енчо Мечкаря, снабдителят, прочете скоростно написано стихотворение за скоростното зидане:

Растат етаж подир етаж
и с тях расте народът наш!

Парторгът, още по-намръщен и пребледнял от напрежение, съобщи резултатите. Искаше да добави нещо пламенно, но след цифрите нищо друго не намери. Дойде ред до самия Марин Грозев. Притихнахме. Стана ни неловко. Какво ще каже пред толкова народ тоя изморен човек? Стигаше красноречивото слово на ръцете му. Сигур и най-злостният присмехулко си каза: „Много искат от него, не бих желал да съм на мястото му!“ Представих си какво си е помислил архитектът:

... Как ли завиждаш, приятелю, в тоя миг на обикновените зидари! Никой тях не ги кара да си кълчат езика, речи да държат.

Скоростникът търсеше думите си. Нямахше кой да му ги подава като тухлите две по две. Словото не му идеше отръки. Изпоти се повече, отколкото при зидането. Един израз остана в паметта ми:

– Да изпреварим времето, но без да побелеем и огърбавеем от непосилен труд и бързане!

Думите му, макар и непохватни, прозвучаха убедително, защото зад тях стърчеше огромен ален пояс зид. Тоя зид даваше на залеза и на лицето на зидаря тухлен отънък.

Споменът боли.

Нейде в навалищата ми се мярна бяла риза, залепнала на плещите от пот. С привидно нехайство Влад бе понесъл на гръб цялата отговорност на организацията на тоя нов вид труд. Лъхна разхладянин. Без малко да се поддам на онова майчинско чувство, което прави влюбените жени смешни и дотегливи. Но един лъч от залеза като пчела проблесна във въздуха, кацна в тютюневи коси и ме ужили. Димана бе наблизко. На крак пишеше нещо в бележника си. Мигновено се изпари майчинското ми разнежване. Сякаш моите мисли го заставиха да се обърне към нея. През плътна стена от плещи и глави той намери пролука и впи очи в Димана. За нея, както и за мене погледът му бе осезаем. Тя вдигна глава. Погледите им се срещнаха и пак дадоха искра в мене. В един миг мълнийно ясно ми блесна образът му, който досега ми бе в мъгла. Много просто! Мъжка следвоенна жажда за живот. Счита най-хубавите си години похабени. Исква всичко да изпита. Големите градове го теглят с електромагнити. За него планините са каменен затвор. Денем го държат окован в гранитни вериги. Нощем го

държат под звездна ключалка. Всичко, което иде от отвъдния свят, го възпламенява с копнеж. Само полъх от далечния голям град е достатъчен да го опияни. Аз бях съставна част от каменния затвор, а тя – свободата.

На другия ден тя си замина. Но след нея остана една граблива сянка. Чувствах нейното присъствие между нас двамата. Имах мъчителното подозрение, че аз с панталона и с късата момчешка коса будя в него смътна носталгия по един женствен силует с дълга тютюнева коса. Тая нейна коса ме жулеше като коприва.

Тогава се вдадох в работа. Засилих се да прилагам скоростен метод в монтажа. Денем попивах с очи и уши опита на бригадира бай Крум. Вечер след смяна кръстосвах планините, за да глътна някоя нова идея от Марин Грозев. Може би си измислях благовиден предлог, за да търся среща с архитекта. Заварвах скоростника на някой отстранен обект сред зидарите и оставах до късно при тях. Слушах препирни, запасавах се с нови хрумвания. Понякога идваше и Влад. Стигаше ми присъствието му, за да доловя едно пълнозвучие в цялата вселена.

В такива мигове ставах добра и щедра. За цял живот ще ми останат тия мои вътрешни върхове, когато бях готова да го приема такъв, какъвто е, и да допусна между нас Димана. Най-светлите и най-просторни мигове в живота ми. Цяла превърната в рана, ставах безкрайна. Обичах него и Димана. Бях готова да разбера и приема тях двамата. Чувствах се издигната над себе си. А то е най-голямата височина за човека. Сърцето е свободно да се влюби въпреки всичко – това е единствената пълна свобода на земята.

Но той някак ме избягваше с поглед. Дали се чувстваше виновен? Всичко ми стана неясно. Бе очертана невидима граница помежду ни. Това не бе от съперницата. Тъмно подозрение ме загложди. Аз бях проста работничка за него. Класите били унищожени. Вятър! Те съществуваха в кръвта, в самите клетки на кожата. Господин архитектът не можеше да си позволи близост с едно момиче от по-долна класа. Макар че това момиче му харесваше. Може би защото усещаше, че започва да се влюбва, искаше да ме избягва. А може би всичко това си въплътявах.

Вечер угасне електричеството. Обгърне ме благодетелна тъмнина. Все едно че съм сама. Никой не ме вижда. Дори мога да плача. Какво блаженство! Да плачеш, без да те питат защо плачеш, без да те утешават. Но за такова щастие се изисква тренировка: да плачеш, без да издадеш никакъв звук, и да си готов да отговориш на внезапен въпрос с най-невинен глас:

– Четката е над етажерката!

Познах тръпчивия вкус на безсъницата, когато си обжегнат от едно търсене. Сериозно исках да прилагам нов метод за монтажа. В тъмната барака под съпровод от хорово дишане мислех напрегнато, както никога в живота си. Другите спяха, а аз мислех. Самата мисъл, че мисля, ме опияняваше. Радвах се дори на главоболието си, понеже то правеше мислите ми осезаеми. Чувствах в нощта излъчванията на един друг безсънен мозък, който трескаво търси, изобретява, изчислява. Инженер Лалю Наумов, приятелят на Влад, чертаеше наум в тъмнината линии, пресечки, тръби, плетеше мрежите на своите жадни водопроводи. Представях си колко ли още неизвестни мечтатели пронизват тъмнината на нощта с проблясъците на мисълта си. Въобразявах си, че и аз се приобщавам към тая светла безсъница.

А той, надареният с ръка на художник, с ум на математик, за какво мислеше той в такава нощ? Или спеше? Или пилееше младата си сила в леглото на чуждата жена? Никога не можех да го уловя на негова вълна, все ми се изплъзваше, все го хващах на смесени вълни, които си пречеа една на друга, заглушаваха ги чужди шумове. Дали и той в тая нощ тайно търсеше, изобретяваше нещо? Но горд и пренебрежителен, утре ще крие това зад шеги и присмех? Какъв бе всъщност Влад? Тая насмешка над всичко не е ли скептицизъм или цинизъм? Това демонстративно нехайство не е ли nihilизъм? Тая злъчна подигравка над гръмките думи, над възторга, над сантименталностите не е ли безчувствие или стеснителност, или някаква нова чувствителност? Тая жажда за удоволствия, тоя глад за света не е ли необузданост? При него се натъквах на всякакви изненади. Какъв бе той и в какво се криеше магнитът му?

Интерес, парещ интерес не ми даваше сън. Това любов ли бе или нещо по-силно? Държеше ме в непрестанно напрежение, активизираше до предел моите мисловни и интуитивни сили. През тия безсънни нощи аз забравях скоростния метод, а се натъквах на една душевна загадка – афекта на събуждения интерес. Това бе по-лудо от любов.

Заставях се да мисля за друго, да се погълна от целта, за която бях дошла тук, но мислите ми руковаха против волята ми все натам, към предмета на мъчителния ми интерес.

Нямах право да следвам биология, да вляза в лаборатория, да направя своето откритие. И в тия дълги, безсънни нощи правех наблюдения над себе си като в малка джобна лаборатория. Искрах поне вътре в себе си да се ориентирам. Някакво увлечение, по-скоро интерес, още не добило облик и значение, вече ставаше по-силно, по-голямо от мене. Една частица бе по-голяма от цялото. И все повече растеше. Тая моя част, това мое неопределено чувство ме поглъщаше всецяло с всички мои съставки, познати и непознати, и още целия свят край мене. Аз самата бях част от света, а можех целия да го включа в себе си и още какви ли не фантастични, измислени светове, които живееха в мене и понякога бяха по-реални от външния свят. Тогава и аз, нищожната частица от света, не бях толкова нищожна, дори в някои мигове бях по-голяма от цялото.

Надзъртах в себе си и ми се завиваше свят, все едно че съм се надвесила над безкрайност.

Добре, да го наречем любов. Все едно дали напълно отговаря на това взискателно понятие. Както при върхолазенето, и това състояние бе придружено от страх и виене на свят. На монтажа, за да се избавя от губене на равновесие, не трябваше да гледам надолу към зиналата бездна. Може би и в любовта не бива да обръщам поглед към зейналата, винаги дебнеща раздяла. Самата любов всъщност е постоянен страх от загуба на любовта. Преди още да си я постигнал, ти трепериш да не я загубиш. Е, тогава ти никога не можеш да познаеш любовта като чувство, защото си в непрестанен страх. А страхът обезцветява всяко чувство. Аз се плашех най-вече от собствения си страх.

За мене и любовта, както всичко останало, се превръщаше в борба със страха. Търсех коренчето, за да го изтръгна, ако ще заедно с него да изскубна и самата любов. Напипвах едно негово разклонение. Ревността ми причиняваше най-страшно виене на свят и губене на равновесие. Всяка жена, пресякла моята пътека, ме стряскаше като възможна съперница. Мъчех се да се освободя от ревността с разумни доводи. Разумът бе съвсем безсилен. Логиката се разбиваше на пух и прах пред абсурдността на това чувство. А най-силен страх изпитвах от самата любов, от нейното осъществяване. Ако не бе този страх, аз бих отишла сама при Влад и бих се чувствала горда, че нямам момичешки комплекси на пасивност и изчакване. Обаче аз се боях, че тъкмо осъществяването на любовта ще унищожи самата любов.

В една безсънна нощ посегнах към стиховете на Мирон. Не разчитах много на емоционалния опит на нашия строителен поет. Но все пак неговите нехайни куплети ми дадоха една противоотрова: самоиронията. За да можеш да се надсмееш над себе си, трябва да се отдалечиш и да се погледнеш от страни. А то вече е излизане от собствената килия. Присмехулникът Мирон, винаги мърляв, небрежно облечен, често пиян, с две издадени лопатки на гърба като непоникнали криле, нима и той бе страдал от любов?

Напредък
От гърба на катъра
той скочи връз багера
и продължи исконния ход
на своята мисъл:
– Жена ми,
погледне ли друг,
ще я убия!

Любов
Едно момиче
бе дочуло да казват,
че съм най-силен и смел.

То дойде отдалече
и очите му влюбени
се завтекоха право към мен.
И така ме облъчиха,
че станах наистина
най-силен и смел.
Тогава момичето потрепера
и си отиде от мен.

Радиовръзка
Изпратих радиосигнали
до най-далечната планета:
– Где си? Где си? Где си? –
И тя ми се откликна
със ехо през пространствата:
– Тук съм! Тук съм! Тук съм! –
Един човек до мен седеше.
Мълчеше той.
И аз мълчах.

Захвърлих стиховете на Мирон. Обърнах се за помощ отново към работата. Горее на монтажа се закрепях о малки, гвоздеви цели. Цялото ми внимание се приковаваше с чука о железата. Преставях да забелязвам височината и опасността. Светът с неговите заплахи изчезваше. Може би и в любовта трябваше да се лекувам чрез отвлечение на вниманието от самата любов. Мятах се от една крайност в друга. Ту търсех умората на тежкия труд, ту се потапах в огъня на мислите, ту се отпущах в люлката на безсънието. А времето изтичаше през пръстите ми.

Време. Що си, време?

Там, в планините, при забавените движения, при стръмните дълги катерения, при задъханите спирания, там, където ми се струваше, че най-много изоставам, веднъж хванах внезапно времето. Само за един миг. Просто го стиснах в ръка. Време в шепа.

Ясно си спомням как се случи това. Вървах нагоре по лъкатушна пътечка. Сама. Изведнъж се изправих пред една находка. Часовникът на ръката ми – спрял. Много добре знаех, че заранта го навих. Казвах, че оловните излъчвания в тия планини влияят на хода на стрелките. Самото време бе спряло. Наоколо – застинаха, хилядолетни скали. В глухата планинска тишина чух запъхтените удари на сърцето си. И изтръпнах. Времето не бе спряло. Стиснах шепа. Усетих го как тупа в дланта ми. То биеше в мене, чрез мене. Аз бях времето.

Скоростта на моето време бе различна от скоростта на времето в окръжаващия ме свят. В скалите времето едва-едва пъплеше с разядени песъчинки към пропастта. То бе безкрайно. Някъде долу ехтеше приглушено планинският поток. Рукналото време на потока бе също така безкрайно, както скованото време на скалите. Почувствах се заобиколена от вечността на камъни, води, ветрове. И сред тая вечност пулсираше моето ограничено, невъзвратимо човешко време. Дори доченото ми избеляло яке щеше да ме надживее. Усетих с кожата си допира на платненото време, което е по-трайно от моето. За пръв път се сблъсках дъх в дъх с времето. Стоях стъписана. Здравей, време! Почакай! Не бързай!

Бай Крум бригадирът имаше селективен метод като градинар. Правеше търпеливи опити с всекиго от нас. Променяше мястото ни, за да види как виреем на различна почва. Той бе против строгото разпределение на труда, когато човек се превръща в автомат, способен само за един вид операции. Правеше ни прививки от различни специалности: машинисти, електроженисти, ковачи, монтьори. Всеки един от нас трябваше да умеє да замени другия.

От всички разновидности на занаята най-силно ме влечеше оксигенът. На мене,

като на момиче, бригадирът забраняваше да работя често с него. Тия часове бяха странно тържество. Качиш се високо на монтажа с кислород в ръка. Обхваща те едно непривично, зашеметяващо чувство на гръмовержец. През очилатата марсианска маска светът изглежда без слънце като на друга, отдалечена, усойна и тъжна планета. Обърнеш кранчето и от пръстите ти рухва синя огнена струйка. Ръката ти става по-дълга и придобива чудотворна сила. Държиш опитомена мълния за шията. Тя съска и сипе искрящи пръски. Забиваш огнените й зъби в метала, той започва да свети, омеква, става отстъпчив и податлив. Правиш шев с игли от искри. Светът изчезва. Забравяш, че висиш между небето и земята, че любовта ти е също така висеща. Цялото ти внимание е пришито в зигзаговидния огнен ръбец на тоя шев. Да бъде равен! Следиш да не се пролива мълнийната струйка напразно. Завърташ обратно ключа при всяко колебание, сякаш си запушваш разрязана вена да не изтича кръвта ти. Накрая вдигнеш челния рефлектор и отново се върнеш на нашата планета. Какво ослепително слънце! За миг ти се завие свят, дръпне те земното притегляне. Хванеш се за железата. И се сетиш, че здраво си ги споил. Невъзможното ти се струва възможно. Да ти дадат, би заварил с окислена пукнатините на тоя свят...

Щом инициативата идеше от мене, в момчетата се пробуждаше някаква атавистична мъжка амбиция да ме осмелят, да омаловажат идеята ми, да ме унижат. Така посрещнах и моя замисъл за скоростен метод. Всичко бях добре разчела, съобразила, преди да се реша да го предложа. Взех от скоростното зидане двата основни принципа: умно разпределение на труда и образцов ред на работното място. При нас – ни едното, ни другото. Всеки работи навсякъде, а под нас – истинско стълпотворение от желяза. Кроих, чертах в една стара ученическа тетрадка, където си бях писала тайно дневник. Елементите за монтажа пристигаха безразборно, нахвърляха се един върз друг. Десеторна работа ни се отваряше да преобръщаме тия желязни вавилонски кули, докато открием нужната част. Тасим бе прехвърлил на гръб навярно цели стоманени планини като Родопите. Начертах проектоплан къде какви елементи да се разтоварват, за да е лесно и удобно да ги поемаме за монтажа. Набелязах ред по конвейер за трудовите операции.

Един дъждовен неделен следобед, когато нямаше какво да правим, помолих бригадира да ни събере. Той сякаш това и чакаше. В безкрайния дъжделив следобед пак започваха предсмъртните мъки на сина му. Насядахме по леглата в общежитието на момчетата. Знаех, че под одеялата са скрити карти за игра. Не смееха да пушат пред бригадира. Той не можеше да понася тютюнев дим. Пък и уважението към по-възрастния не им позволяваше да захаят цигарите. Изобщо предстоеше изпитание на търпението им. Преди да си отворя устата, вече бяха наежени за насмешки.

Когато внимавам в думите си, нищо свързано не мога да кажа. Превръщам се в стоножка, която започнала да мисли кой крак след кой да движи и се уплела. Но момчетата не искаха да чуят, дори да бях развила ораторско красноречие. В първия миг помислих, че това е пак очакваната съпротива срещу „женски ум“. Обаче защо и бай Крум бе така неумолим? Едва после съзнах, че тук имаше нещо друго, по-сериозно, по-отдавнашно, по-устойчиво.

Колективът и времето. Съвсем друг аспект има времето в колектива. То тече различно от отделното човешко време. Ти сам с усилие на волята си можеш да определяш ритъма на собственото си време, да мениш скоростите и пълнежа му. Но в колектива времето има строго определено русло, от което е много трудно да го извадиш и да го вкараш в ново корито. Ленивецът, влязъл в колектива, е принуден да се нагоди според хода на общото време. Ритъмът на колективното време е желязен, ненарушим. Всеки, който обърква тоя ритъм, бива изхвърлян вън от колектива. Всички членове стават ранобудни, потичват към обектите, не се заплесват по свои работи. Бързат, бързат все с еднаква, неуморима скорост. И при самата работа скоростта на движенията им се уеднаквява. Бригада като нашата с такъв строг, зорък бригадир не можеше да търпи прахосници на минути, симуланти. От дългата съвместна работа се бе придобила инерция на общия ход на времето, която никаква природна стихия не можеше да наруши. Ни мраз, ни проливен дъжд, ни буря, ни бичуващо с огън слънце. Самият постоянен ритъм на труда бе вид наша защита срещу непостоянството на природата. Край нас в планините вилнееха хаотично разточителство на време – сънливи летни жеги, когато реката пресъхва, вкочанени зимни мразове, когато реката спира заледена, внезапни ветрове, които забавят цъфтежа на овошките, лъжливи полъхи на

южняка, които подстрекават напълването на доверчиви дръвчета, слани, мъгли, суши, наводнения, бури – какви ли не спънки за търпеливата работа на семена, корени и тичинки. Ние, работниците, единствени сред околните нарушения, поддържахме бодрия пулс на времето. И бяхме някак самоуспокоени. Станали сме на ранина, не сме проспали деня. Изпълняваме дневната норма, дори я надхвърляме. Какво повече? Хлябът ни е сладък, сънят ненащърбен. И така от началото до края. Никаква промяна. Имаш чувството, че си хванал времето, а всъщност всички сме се застояли на едно място. Така колективът на пчелите и мравките работи, бърза, снове, а пък хилядолетия тъпче на едно място с един и същ ритъм.

Нали човек се отличава от животните по това, че е осъзнато време? Прозрял своята ограниченост, той се стреми към безграничност. Само човек се одързостява да изпревари, да надхитри времето. И по тоя начин да удължи, да разтегне малко своето човешко късо време. А колективът носи някаква искрица привързаност към веднъж установения ритъм на труд. Колкото и странно да е, той е против ускорителната гонитба на времето. В това аз се уверих за пръв път при мъчителното възприемане на скоростното зидане. И сега за втори път – през дъжделивия неделен следобед, когато срещу мене се надигна неосъзната, непроходима, съпротивата на колектива.

– Елементите пристигат разбъркани, какъв ред можем ние да спазим? – гласът на Рошлю бе с вродена склонност да спори, да те обори и унищожи докрай.

– При това не пасват един към друг, трябва да ги преработваме на място! – както винаги Васю подражаваше тона на Рошлю.

– Ще докараш ново увеличение на нормите! И без това едвам ги избутваш! – Горан ме жилна с поглед, самонадеян до обида.

– Искаш да се прочуеш на наш гръб! – дори тихият Попето хвърли камък по мене.

Гледах младите им упорити лица. Това не бяха те, а самото консервативно лице на застоя. Бригадата не искаше да промени своя установен, монотонен, автоматизиран вече ритъм, който се бе превърнал в тъпчене на едно място. В колектива се изработва общ автоматизъм на движенията и времето. Всеки, който иска да разчупи тоя темп, постигнат в продължение на месеци и години, изпада във синхрона на труда. За да бъдеш равноправен член на бригадата, трябва да се включиш в тоя автоматизъм. Ленивият вътре в бригадата става по неволя своята противоположност. Бързакът, припрянкото, се уталожва и тръгва в крак с другите. Затова така здравословно въздейства колективният труд. И аз се чувствах най-добре на монтажа.

Работиш. А нейде в ъгълче на съзнанието се учудваш и радваш на тая лекота, небрежност, свобода на заучените автоматични действия. Само при такъв ритмичен автоматизъм работата не уморява, а доставя удоволствие, както свирене на пиано наизуст, когато пръстите вече сами намират своите точни места и оставят съзнанието свободно да лети като птица над тях и леко да ги контролира. Само аз понякога отскачах от ритъма на бригадата. Това бе, защото изведнъж се сещах, че съм момиче, че идвам от друга среда и навици, че не съм приучена към тежък труд. Страхът да не изостана от другите ме караше да ускорявам темпото. Ставах припряна и неточна. Исках да докажа, че не съм по-долу от момчетата. А тъкмо с това си престараване им напомнях, че съм по-слаба и по-неуверена от тях.

За година-две се създава ритъм, в който има твърде малко вариации, изненади, търкания. А аз поисках тъкмо сред лекотата на инерцията да го наруша и да създам нов ритъм, или поне да дам тласък за нов ритъм. Това е все едно да спреш скиор по време на най-гладко и приятно плъзгане. За да не изгуби равновесие и да не падне, той тебе ще бутне в пропастта и на всичко отгоре ще те ругае, че му се изпречваш на пътя. Да нарушиш колективния ритъм, това значи да предизвикаш сблъсък при силно движение. Първо ти ще бъдеш смачкан. Сега съзнавах опасната борба на скоростника и на всички новатори. Те бяха хора, които се хвърлят право под колелата, за да създадат ново движение.

Само един мислещ човек в колектива е атомът, който може да разбие сковаността. Един неспокоен дух може да тласне колектива в нова скорост на времето, в ново време. По това се отличава човешкият колектив от мравуняк или от пчелен кошер. Започнах яростно да ги убеждавам, да ги изненадвам с наблюдения и хрумвания. Вече не търсех думите си и те потекоха като река по нанадолнище, която всичко

повлича със себе си, само не и навиците на хората.

Най-странното бе, че бригадирът, комунистът септемвриец бай Крум, първенец на строежа, последовател на Макаренко, събрал и преобразил най-опасните хулигани, сега се противопостави. Поне от интерес да ускори темповете или от стремеж да си създаде нова трудна задача, за да се измъкне от бащината си болка, би трябвало да поеме риска. Най-много разчитах на него. Той би трябвало като революционер да носи Прометеевия огън. Именно той! Тъкмо напротив. Дългогодишният опит, обиграната ръка, авторитетът на големия майстор се надигнаха срещу моята младежка, още недоузряла и уязвима идея. Той я нарече „наивна приумица“.

Наведох глава. Не обърнах внимание само на едно. Горан димитровградецът започна да се вслушва в думите ми с поглед, който догонваше някаква своя бърза мисъл и се боеше да не би да я изгуби. Все по-често надзърташе през рамото ми в тетрадката. Най-малко можех да разчитам на тоя самотнителен перко. Щом в Димитровград не е прилаган скоростен метод, значи не си заслужава да се говори. Дори не се обръщах към него...

Една вечер замръкнах на връх Ветровец. Там бе най-високият, най-гол и най-отдалечен строителен участък. Нямаше камион да се върна. Трябваше там да ношувам. А то значеше да закъснея утре за работа. Бригадирът се побеляваше от такива нарушения на дисциплината. Никакви обяснения не можеха да му върнат доверието към нарушителя. Трябваше наново, с желязна дисциплина да извоюваш изгубеното доверие. Ядосана сама на себе си, седях в страни от зидарите. Тревогата като чувство за вина пак ме загриза извътре. Разхлади се. Тънък студец се обви като смок около глезените ми. Зидарите стъкнаха хайдушки огън. Насядаха край огъня и обгърнаха уморените си колене като своите далечни, жадувани жени, премръзнали от дълга раздяла. Присламчих се към грейката. Изпитвах сиротинско чувство на пътник, протегнал ръце да се сгрее на чужд огън. Това чувство ми бе познато и от други студени мигове в живота.

Съчениците ми тръгват на бригади, пеят песни. Аз се прикачам към тях като към чужд огън. Всеки миг очаквам да ме изтикат по-назад, по-надалеч. Пеят техните песни, на които нямам право. Потрепервам от студа на самотата, който ще ме сграбчи, ако изостана от тях. И вървя, вървя в крак с тях... Връстниците ми заминават за приеман изпит в университета. Оставам сама и сред лятото зъзна. Нямам право да следвам. Идвам в планините и търся огън. Най-горещ е шумът на монтажа. Едноокият ме учи как да държа нивелира и чука. В началото желязото е студено при допир, но когато работиш с него, то се нагрява. И аз се сгорещявам. Бригадирът не знае коя съм и ме търпи да се греея на огъня, на който нямам право...

Не откъсвах очи от пламъците. Навремени из жаравата се вдигаше вихрушка искри и изтръгваше от мрака червендалести, тухленоизпечени лица. После искрящата вихрушка потъваше в небето и се превръщаше в Млечен път. Неиде в дълбок планински пазушник пулсираше геоложка сонда. Нечий поглед ми изтръгна очите от пламъците. Насреща седеше Влад и ме гледаше. Присмехулната искра от погледа му отхвъркна към мене и ме парна. В мене нахлу радост, която едва можех да понеса.

С едно ухо слушах разговорите на зидарите. Другото ми ухо бе обърнато навътре към гласа на собствените ми мисли: Влад има работа тук, строи жилищен блок за миньори. Ами аз какво правя? Да ме види майка ми къде съм замръкнала, няма да повярва, че съм нейна дъщеря. Какво ли мисли тя сега? Какво донесох на майка си? Безсъници и бръчки. Как тече нейното време? От раздавач до раздавач. Сутрин и надвечер минаването на раздавача по уличката е махалото на нейния муден часовник. Пак няма писмо! Времето на майката, която чака писмо. Това е най-бавното, най-тежко време на света. А дните, крито още й остават, са преброени. Сякаш жената надига времето на своите плещи и се сгърбва под смазващия му товар, без да вика за помощ, без да се оплаква, без да упреква. За да минава същото време леко и незабележимо над твоите плещи. За да имаш часове, принадлежащи всецяло на тебе. За да губиш времето в един поглед...

Не вдигах често очи към него. Самото му присъствие бе достатъчно, за да се въздвори мир в целия свят край мене. Всичко си бе дошло на мястото. Голият връх Ветровец, Млечният път над него, планинският разхладянин, огънят на чуждата бригада – всичко бе станало мое, близко, желано. Изчезна страхът за утрешния ден, за

закъснението и нарушената дисциплина, за самотността на майка ми. Вътре в мене бе мир и благозвучие. Струваше ми се, че и майка ми сега е успокоена и щастлива, доловила издалече радиацията на моето щастие. Изчезна времето и неговата сянка – тревогата.

Някой трупна съчки в огъня. Нова вихрушка искри се вля в Млечния път. Неволно погледнах към Влад с една усмивка, която знаеше повече и обещаваше повече от мене самата.

Край загасващия огън аз се греех на старинния език на един възрастен майстор. Изхвърчаха на снопове ярки, искрящи думици. Усещах как в мене се вливат излъчванията на подземните руди от планината и на тоя руден език на зидарите, как ме правят радиоактивна, за да привличам погледа на един млад мъж срещу мене. Рядко поглеждах към него, само да се уверя, че наистина е там, и да потъна в необятността на присъствието му.

Наострих слух. Един зидар заразправя някаква история с криене на истинското име, с ненадейна среща на стар познат. А моите очи не ми се подчиняваха, все по-често поглеждаха към Влад, те не бяха вече мои. Отегчен от дългата история, погледът му ме викаше настойчиво. Искаше нещо да ми каже. Но аз отбих вниманието си на друга страна. Трябваше да чуя как става разкриването на истинското име. А може би исках малко да го измъча. Огънят задряма с едно око, а с другото око щеше да премигва до зори. Не можех да помисля за сън. Тоя пустинен връх с най-сивия пейзаж на света се изпълни за мене със звезди, аромати, думи и погледи. Привързах се към него повече, отколкото към родно място. Бих останала тук цял живот и не бих помислила за градовете.

Любов. Това необяснимо чувство ме приобщава към най-пустинни канари и ги прави обитаеми, към най-чужди хоризонти и ги прави мои. То единствено ме поселва на тая сурова планета и я прави родна. То е единственият ми контакт с непонятни ветрове, камъни и треви. Това чувство ме сродява с вселената. Аз общувам чрез любовта с непроницаемия свят. Обиквам бездушни камъни, води, дървета и ги разбирам. Любов – моя електромагнитна връзка със света!

Цигарите в мрака размисляха. Опряла брадичка на колене, загърната в тъмнината, аз никак не се учудих на невероятната среща, за която разправяше зидарят. Намерих още едно потвърждение на моята теория за срещите.

Не можеш да избегнеш съдната среща. Да идеш накрай света, да си смениш косите, лицето, името, нрава, пак ще те познае някой, пак ще се натъкнеш тъкмо на оновова, от когото се криеш. В тоя кръгъл свят всички пътища водят към неминуемата среща. Природен закон е да се сблъскаш с човека, от когото бягаш. Сякаш невидима магнитна стрелка управлява посоките ти. Може би неизвестни биотокове се излъчват от гузната съвест и притеглят човека право към наказанието на срещата.

Нарочно избрах най-затънтения край. Не бях аз единствена. Какви не типове, надошли на строежа откъде не. Тук бе Аляска. Пияници, несретници, бездомници, парясници. На дъното на погледа им – утайка от стари грехове. Аз ги разбирах добре. Кой друг, ако не аз? Тук заживях без презиме. Почти го забравих. Но рано или късно името застига човека... Тъкмо когато най-спокойно си вървиш по пътя, нечия ръка се слага на рамото ти и, вкаменена, ти чуваш собственото си име като присъда:

– Райна Стаматова!

Сякаш си настъпила мина. Ще се разлетиш на части. Не можеш се укри никъде. Единствено спасение в тоя кръгъл свят е да живееш така, че да не те е страх да бъдеш позната. Няма друг начин, колкото и да искаш да бъдеш оригинална. Нищо не можеш измисли, освен да пазиш проклетото си име. За да вървиш с лека душа, с вдигнато лице към неизбежната среща. За да не изтръпваш от страх, щом някой извика името ти. Затова се бяха юрнали насам. Да започнат живота отначало. Без спомени. Без грешки. Без срам на челото. Но възможно ли е това? Да зачеркнат досегашния си живот. Да изградят ново име. То е много по-трудно, отколкото да изградят нов град.

А аз трябваше да тръгна още по-отдалеч, отвъд началото. Да залича едно име и да създам ново. Сам-сама, с голи ръце. Не биваше да допускам ни миг леност в тоя труд, равен на труда на цели поколения. Защото името е човекът. То е лицето му, душата, миналото и бъдещето. То е характерът му. Съдбата му. Името – това е

времето. Натрупани дела, грешки, постъпки, години. Всичко е впечатано в името. Всички врати към сърцата може да отвори едно име. Само така човек се е осъществил. Името – това са твоите другари, любов, достойнство, самочувствие, надежда. Ти носиш в името си предопределение за живота си. Човек, който си е създал име на смел и честен, той е принуден да остане верен на името си и да постъпва смело и честно дори ако това му струва твърде скъпо. Инак ще изгуби най-голямата си придобивка, ще изгуби себе си и света. Името – това е вътрешният покой, сладкият хляб и сън, усмивката и здравето на човека. Лошото име те смазва като болест. То загрозява и най-красивото лице. Носиш го като сипаница. Когато ти отнемат името или го опетнят, или го накажат със забрава, ти си унищожен човек. Но името не може да се унищожи. Времето е акумулирано, кондензирано в името на човека. И то остава.

Догорели погледи си отиваха вече от огъня. Вперила очи в загасващите въглени, аз устоявах твърдо на погледа на Влад, който ме дърпаше към него, и заклинах сама себе си:

... Не се забравяй! На всеки друг са позволени лудини и ветрогонства на младини, но не и на тебе! Ни една погрешна стъпка няма да ти бъде простена. Ти си белязана по рождение. Носиш родово петно на челото си като цирей. Струва ти се, че всеки отдалеч го вижда. Физически усещаш тежестта му. Има мигове, когато се изпотяваш от името си. Нямах право на любов, на следване в университета, на мечти. Нямах право на закачки, на танц, на лукавство. Нямах право на грешки! Коя си ти? Първо трябва да станеш равна на другите. Не се самозабравяй! Не заслужаващ щастие дори на шега. Стани вързан вятър! Стъпчи усмивката си! Времето тече. Всеки миг е една крачка към разкритието. Помни, помни коя си! Трябва да напегнеш всички сили, за да си създадеш име! Съвсем ново, без следи от износване, без петна от нечисти пръсти. Името „строител“ звучи добре. Искаш да си го присвоиш. Но това не е тъй лесно. Трябва да се напегнеш повече от другите, да направиш нещо, за което да ти благодарят дори ония, пред които чувстваш неволна вина. Да започнат да произнасят черното ти име с обич. Да ти вярват, дори когато узнаят истината...

Но аз не можех да си създам име. Не можех да се боря за нови методи с оная пробивна сила, с която Марин Грозев воюваше по скелите. Аз бях човек с родово петно. Такъв човек не може да се сражава за своя идея, да критикува, да бъде смел и изобретателен. Ще му кажат: „Чакай бе, ами ти? Кой си ти? Ти ли нас ще учиш?“ Всеки може да го оскърби и заподозре в най-лошото. Човек с петно. Никой няма да му повярва. Никой няма да тръгне след него. Затова и аз така бързо отстъпих пред съпротивата на момчетата, пред упорството на бригадира. Нямах право да защита собствената си идея. Нямах право да бъда пълноценен строител. Човек с петно... Само който няма ни едно родово петно ни от баба, ни от дядо, ни от роднини по права и крива линия, а също сам никъде в нищо не е сбърквал – има ли такъв жив човек? – само той може да критикува, да казва истината и да търси нов път...

Тая нощ усетих незаличимите следи на времето, впечатани в името. И потреперах от съдбовен студ.

– За какво си се умислила така дълбоко? – докосна ме топлината на неговия шепот, преди да вникна в думите му. Нашето още прясно „Ти“ ме караше да изтръпвам до петите.

Влад седна до мене, разрови с един клон пепелта. Проблеснаха червени орехи жаровина.

– Време. Що си, време? – попитах неволно, хипнотизирана от въглените. Смътна тревога ме обгърна като мъгла. Нощта течеше – една тъмна, дълбока река, която ме бе повлякла към някаква неизвестност.

– Може би тревогата е чувството за време! – заговорих с глас, загледан в гаснещата жарава. – Мнозина преминават през света спокойно, без да подозират изтичането на времето през себе си. Колкото по-рано се събуди тревогата, толкова по-добре. Дори ако за това пробуждане е причина една болест, една смърт, едно лошо име, едно петно, пак е по-добре! Тая разяждаща като ръжда тревога е присъща само на човека. Тъкмо тя го отличава от животните. Какво друго?

– Някои твърдят, че отликата е смехът. Само човек има способност да се смее, да иронизира сам себе си! – гласът на Влад бе някак в неизправност и това засили

безпокойството ми.

– Не е вярно! Животното се смее, и то много по-спонтанно: с въртене на опашка, с палави скокове, с цяло тръпнещо тяло! – възразих по-скоро на опасността, която се надигаше в гласа му, отколкото на думите му.

– Други считат, че с овладяване на огъня човек се е разграничил от животните! – добави Влад, а гласът му продължаваше да е погълнат от нещо по-силно и неотменимо.

– Това не е основното. То е последица. За да открие огъня, човек е бил тласнат от друго. Какво е то? – Моето смущение го улесни. Той се приближи.

– Трети твърдят, че човек е обществено животно за разлика от останалите твари. – Гласът му видимо мислеше за съвсем друго.

– Не е точно! – мъчех се да го върна към разговора. – И сред животните има организирани общества: пчелите, мравките... Човек става човек, когато осъзнае своята ограниченост и своята безграничност. Защото човек е осъзнато време. Тревогата е може би тръпчивият вкус на времето, което тече през клетките ни. Дори в сънищата си не можем да се приютим от тревогата. Мъчителна, отчаяна гонитба със затъващи стъпки в пясък. Сипеят се рони. Крачка нагоре, хлъзгане надолу. Нозете тежат, тъпчат на едно място. Сънувал ли си това?

– Тоя съм кой не го е сънувал? – каза той с тон на учудване, че все още продължава да ме слуша.

– Тоя съм изразява може би самите мигове на застой, които ние проспиваме. А може би това е болката от нашето неумение да живеем. Или това са стъпките на времето, които се спъват в нас?

– Как разбираш ти умението да живеем? – сега гласът му прозвуча като тъмно ехо на неговия предишен познат глас.

– Само човешкият живот може да остави някаква диря. Това, което не умира със смъртта му, характеризира човека. Последиците са мерило за живота на човека. Животното е смъртно. Само човек може да бъде безсмъртен! – говорех настойчиво на тая отвлечена тема, за да го отвлека от тревожещото ме друго нещо.

– Но за самия човек какво остава? Той си отива заедно с времето! – в тона му се спотайваше оная иронична усмивка, която винаги ме дразнеше, но сега още повече засили тревогата ми. Влад погледна нагоре. С това движение на главата той отмахваше разговора. Какво сме седнали да философстваме в тая удивителна нощ? Над нас по необятния небосвод бяха пръснати звезди, големи колкото орехи и проблясващи като въглените в пепелта.

– Тъкмо затова човек е носител на времето. Натрупан хилядолетен опит, история, мъдрост, памет, имена – това е човекът. От животното не остава ни следа. Но човек има продължение. Времето е акумулатор на духовна енергия. Човешките стъпки проправят пътища, сълзите кристализират в познание, грешките – в опит, любовният миг – в поколения, дела, изкуство...

– Ако в любовния миг се мисли за последиците, нищо няма да остане от него! – възрази той с убийствена насмешка.

Сблъсках се с мъжкото усещане на времето. Мигът сам за себе си, изтръгнат от вчера и утре, бе всичко за него. Чувствах във Влад съвсем друга тревога: да не проспие тая рядка лятна нощ, да не я остави да му се изплъзне през пръстите. Неповторима нощ. Откъсната от миналото и бъдещето. Нищо не съществуваше за него освен тая южна звездна нощ. Би било престъпление спрямо природата, ако ние двамата пропуснем такава нощ. Влад се озърна. Сенките на зидарите неусетно се бяха прибрали из бараките. Бяхме съвсем сами.

– Най-горчив е вкусът на тревогата, когато животът тече гладък и сладък! – отбранявах се аз от неговото завладяващо мъжко усещане на времето. – Няма по-тежък от лекия живот. Защото не оставя диря. Само голямо напрежение, само задъхано катерене по най-стръмен път успокоява тревогата.

– Само това ли? – гласът му стана някак ръбест. Обзе ме страх. Заговорих бързо-бързо, да отклоня, да отблъсна заплахата:

– Времето, преминавайки през човека, иска да изпие до капка силите му, да разтвори до сетно зрънце рудите на сърцето и ума му. Времето настойчиво иска да излезе обогатяло, умдъряло. Защо? За да има какво да влее в утрешния човек, тоест в самото себе си? Нали човек е осъзнато време? Какви потайни, далечни цели преследва

времето? Дали изобщо има някаква цел? Ако няма цел, тогава защо наказва така жестоко оня, който го прахосва?

– Кой всъщност прахосва времето? – прошепна той с клокочеща закана.

Заговорих по-високо, защото имах чувството, че той не ме чува, сякаш бе отвъд планините, макар че седеше съвсем близо до мене:

– Отмъщението на пропиляното време е блудкавият вкус на собственото ни денонощие. Нищо не ни радва, ако сме изгубили времето си. Хлябът не ни е сладък, сънят е кошмар, любовта – досада, животът – отрова. А как да зашепим, времето и да не го пропилеем през пръстите си? Колко трудно е да бъдеш човек. Мъката да живееш, може би това е мъката да уловиш времето...

Влад не ми даде да довърша...

Колко пъти в спомена се връщах да доизживея профучалите мигове на тая нощ, да ги разтегна, да ги разчлени и свържа, да ги изчерпя. И все не можех. Искях да си спомня нощта изцяло, последователно. А виждах всичко сбито, едновременно и разпокъсано, всичко объркано, смесено и деформирано.

Неговата посегнала ръка. Една падаща звезда през рамото му. В гъстата задъхана тъмнина моето „Не!“, обърнато по-скоро към самата мене, отколкото към него. В неговата близка, близка зеница – луната, разбита на искри. Неговите устни, подгонили моите, и моите, откъснати от мене и станали негови. Разрошената ми коса, вляна в разплетената плитка на Млечния път. Неговата ватенка, постлана до загасналия огън, сякаш върху самата топла пепел. Моето рамо, приютено до него и защитаващо се от него. Бяхме така близко, че не можехме да се видим. Над мене се надвесваше небосводът. До гърдите ми биеше ускореният пулс на звездите. Той прегръщаше твърдата неподатлива земя, поемаше нейния влажен, петнист дъх. Аз поглъщах препускащото дишане на вятъра. Горے и долу се преобърнаха. Жаравата от огъня стана небе, а ние легнахме върху звездите. Затворих очи. Върхът на планината стана дъно на море. През стиснати клепачи видях как тъмницата свети от болка.

Всичко за жената е болка. Да бъдеш жена, това значи да бъдеш жива болка. Когато ставаш девойка, боли. Когато се срещаш за първи път с любовта и ставаш жена, боли. Когато ставаш майка, боли. А най-непоносимата болка е никога да не усетиш и да не познаеш докрай всички тия болки. И аз се радвах на болката, защото чрез нея се осъществявах.

Когато отворих очи, Влад спеше върху моето лунно рамо. Бях останала сама. Завих го с моето яке. Едва преди миг силен до грубост, сега той лежеше кротък и слаб като дете. Тогава в мене се надигна някаква внезапна вълна, някакво бушване, което аз едвам удържах в тесните брегове на тялото си. В този миг бях запратена на моя най-висок връх. Познах тържеството да бъдеш жена. Аз бях предизвикала прииждането на мъжката сила, аз бях я изтощила и укротила. Моето обаяние бе създало мъжа и го бе превърнало в спящо дете.

Звездите от своята невъобразима далечност отекнаха със светлинен трепет на моето ликуване. За пръв път изпитах това опиянение да лежа върху земята и да гледам в бездната на небосвода. Слях се със земята, станах земя. Заедно с нея се завъртях в пространствата. Свят ми се зави. Превърнах се в една светеща прахулинка, зареяна в необозримата звездна вечност. И в същото време станах огромна като Земята и се разширих до безкрайност като вселената.

Може би това бе преливане на любовното в майчинско чувство. Наричах Влад с най-нежни имена, които той никога нямаше да чуе. Цяла бях пееща вибрация. Бях една приспивна песен над него. А в усмивката ми имаше сълзи. Все пак той бе заспал и бе отишъл някъде далеч, далеч от мене. Бе ме оставил сама в щастието ми.

Аз лежах – едно продължение на камъните в трепет, едно източване на тревите в чувство, едно проглеждане на спящата пръст в съзнание. Аз бях мислещ корен, пулсиращ камък, осезаваща тревица. Такова върховно единение с елементите, с всемира познавах за пръв път. Проникнах в най-чистата радост, да си частица от вселената, тръпка от светлината, капка от красотата. Да не минеш като дисонанс през този обзет от светлинно вълнение свят.

А Влад спеше и нищо не знаеше за моя връх. Аз дишах внимателно да не го разбудя. Рамото ми изтръпна от тежестта му, но аз не се помръдвах – да не размътя

съня му. Дори пъпленето на мравки в това рамо ме изпълни с блаженство, защото правеше неговата близост осезаема.

Лежах будна, приобщена към праизвора на всички неизвестности и тайни. Лятната планинска нощ ме люлееше в неуморната мрежа на своите насекоми. И тогава почувствах копнежа на женското време, което течеше през мене, съвсем отделно от неговото мъжко време, съвсем различно, непримиримо, самотно. От любовния трепет в мене искаше да се зароди ново преглеждане на камъка, ново осезание на тревите, ново осъзнаване на земята. Как бих могла да спра порива на материята да оживее чрез мене? Времето жадуваше да се продължи чрез мене, боеше се да не се скъса, гореше от болка да превърне мига във вечност. Някакво неродено, незагатнато още същество там от звездната студенина на пространствата прашаше своя светлинен вик до мене, нетърпеливо да види слънцето. Моето женско време носеше безсмъртие. А мъжкото време спеше сладко до мене, дишаше равномерно и нищо не чуваше. То се бе изчерпало в мига.

Плачех без трепване на мускул. Зорницата, едра и бистра като моя сълза, се търкулна над билото. Утрото ми носеше раздяла. Не го исках. Заклинах го да не идва. А ми се стори, че настъпи по-рано от обикновено. Небето на изток доби цвят на млад люляк.

Затворих очи, за да отдалеча съмването. На вътрешната страна на клепачите ми бе впечатан с огън неговият образ, разпокъсан, гледан от разстояние един дъх: ъгъл на гъста вежда, мургава скула, отрязък от ушна раковина, дъга на лакът, проблясък на зъби. Сякаш от взрив той бе разпилян на късове и всеки къс поотделно носеше посилен заряд, за да предизвика нови взривове в мене. С тия деформирани откършлещи, увеличени до огромност от близостта, гледани в разни ракурси, той ми стана страшно мой, неотделим от мене, споен с мене. Носех го завинаги заключен в черната килия на клепачите си, в клетките на тялото си, във вълните на кръвта си и въпреки това неуловим, непроницаем, непостижим.

Отворих очи. Той ме гледаше със светъл-светъл поглед. За пръв път се събуждах в две очи и познах, че това е единственият изгрев на човека. Утрото идеше от тях, пълно с неизвестност. Мъчех се да разгатна какво възнамеряват очите му. Очаквах, търсех да прочета в тях една-единствена дума. Но той някак ми се изплъзваше. Влад нищо не каза. Сърцето ми пропадна като камък в тая празнина.

Аз го бях върнала в детството, бях направила съня му дълбок и невинен, той се бе събудил обновен, безгрижен, жаден за света. И аз го губех като дете, което сама съм създавала в своето обятие, но вече не мога да задържа.

Облякох се, преди да се е развиделило. Утринният резлив въздух ме отрезви като езерна вода. Светлата тъмнина на нощта бавно изтля. Връщах се в здрачевината на деня, в делника. С пръсти разресах косата си. Бе влажна от росата.

– Какво сънува? – го попитах и сама се изненадах от промяната в гласа си.

Но той не я чу, погълнат от неудобствата на утрото. Търкаше буза. Бе брадясала. Това не можех да понасям у другите мъже. На него не стоеше така противно. Той добиваше малко разбойническа физиономия, която сам усилваше с намръщените си сключени вежди. Искаше да изглежда пират. А очите му се присмиваха над самия него и бяха така несъвместимо сини с необръснатото лице.

Денят се приближаваше с тревогата на измачканите ми дрехи, рошави коси, издайнически следи от целувки, тъмни кръгове под очите. Материалният свят се будеше, за да ме унижава. Облякох като вечен женски костюм необходимостта да съм бодра, весела и пъргава. Сложих си като вечен женски накит усмивката, макар че нещо ридаеше дълбоко в мене.

Тръгнах си, преди да са станали другите. Вървах неловко с женска, още неусвоена походка. От ръкавите на клоните се сцеддаше роса. Той не ми каза нищо. Вървах с озъртащ се слух назад. Нищо не извика след мене. Слизах по крива пътечка и носех цялата планина на плещите си.

Когато се качвах нагоре, към върха, бях момиче. Планината ме вдигаше на раменете си. Всичко наоколо бе загадка и обещание. Гледах нагоре... Всяко крило, разкроило небето, ме викаше надалеч към безкрая. Сега гледах надолу.

Откривах буболечки, звуци, шифри от дири. Търсех в тях, търсех навред думата,

която той не каза. Носех един свят, разбит от атомна експлозия на отломъци, от които трябваше да създам един нов, по-съвършен свят. Познах болката на всеки лист, опазил росата в крехка шепа. Почувствах храбростта на всяко цвете, защитило в чашка красотата от пек, вятър и мраз. В мене проникна кърмилната топлина, твърдостта и необятността на земята.

Бях станала жена.

Работният ми ден си остана същият, но не аз, някой друг го преживяваше. Тъкмо настъпиха горещините. Железата пареха като ръжени. Аз ги хващах с кърпа. Въздухът над гърбавите хребети трепкаше, сякаш тлееше над жарава. Работехме с черни очила. Непоносимият меден блясък на слънчевата светлина ослепяваше. Бригадирът бе задъхан, гърдите му се повдигаха често-често като при надбягване. Трябваше да се гони график. Бай Крум раздели бригадата на две смени. За бригадир на нощна смяна назначи димитровградеца. Навред на Горан помагаше неговата сяпа вяра в собствената му непогрешимост. Рошлю отмахна перчема си, сякаш отпъди сянка, и прие най-върлият му съперник да му стане командир. Нощем чак до нашето общежитие се чуваше как безжалостно бият железата.

Аз тлеех в някаква пещ. Поемах си въздух като полуиздъхнала риба. Влад още не бе слизал от връх Ветровец. Смехът ми пресъхна като Арда. Никак не ме потресе новината, че нощната бригада на Горан въвежда скоростен метод и постига двойно по-висок процент. Учудих се по-скоро на своята неизненада. Работници от целия обект се струпаха да гледат чудото. Отидох среднощ и аз да видя моята идея, ограбена и осъществена от друг. Горан, победителят, се силеше да бъде естествен – при него това значеше наперен като петел.

Низ от тежко валящи се железа. Пресекливи удари по стомана. Рошлю работи с настървеност, да не би да го обвинят, че пречи на изобретателя. Виждах собствените си безсънни нощи, чертежи, изчисления, но усъвършенствани, опростени и постигнати от друг. Какво оплячкосване на чужда идея, на готов замисъл! Труд кипеше, оголен от всяко многословие и жестове. Дичо удряше с чука като барабанчик. Попето засяваше нощта с искри от окисжена. Моят гняв бе почти ликуващ. Излязох права! Не искаха да ме слушат. Ето на! Бай Крум виждаше своето възпитателно дело, своето обновление в независимите дела на момчетата. Вместо да ги упрекне с „морето ви е до колене“, както винаги прави старостта, вместо да ги обвини в хлапашко рискуване, да ги заплаши и спре, едноокият тичаше да им помага. Вчерашни хлапаци го бяха надминали и всъщност отrekli, а той се гордееше с техния нов метод. Рошлю се провикна към мене:

– Кръстихме го „Патент Райна“!

Прободе ме като инжекция с тъпа игла. Една крива усмивка ми струваше неимоверно усилие. Бригадирът ме потупа утешително по рамото:

– От утре и ние започваме!

Учителят се учеше от своите ученици! Осветени от 1000-ватови електрически слънца, железните конструкции мяха марсиански сенки и сечеха плещите на околните хребети. Как дребни изглеждахме ние пред построеното от нас. Не бе ли все едно кой е осъществил моето хрумване? Не бе ли все едно кой е учител, кой ученик, кой първооткривател? И все пак не можех да се примиря. Една радост, която ми принадлежеше, ми бе нагло отнета.

Горан, след като бе провъзгласен за скоростник, счете за нужно да се отпусне. С поглед себелюбив до самохвалство отхвърляше всяко чуждо мнение. Просто след дни удари нов гръм. Бригадата бе свалила Горан и бе избрала за бригадир Рошля. От тия непрестанни търкания се получаваха взривна енергия. Рошлю обърна наопаки целия нов метод, направи нововъведение, с което тройно увеличи продуктивността на бригадата. Почти нищо не остана от моята първоначална скица в тетрадката. Монтажната площадка бе неузнаваема. Тасим бе най-упорит от всички. Вдигаше на гръб немислими тежести. Железата послушно се строяваха като войници. Сякаш глухонемият пръв долови с някакво вътрешно ухо новия ритъм на времето. Целият колектив бе преобразен. Няма да го забравя в тоя миг на скока от една скорост в друга. Всички се изтръгнаха от някаква многомесечна инерция и полетяха в нова, по-висока орбита. Всеки бе поставен на онова място, където бе най-силен. Дори сваленият Горан работеше със злорадо увлечение.

Аз се задоволих с едно откритие: в гонитбата на времето само такъв млад, освободен колектив, съставен от равни, е способен да направи скока. Колкото и силна да бе бригадата начело с авторитетния, опитен, стар бригадир, все пак недоучилите младоци я изпревариха. При тях всичко кипеше. Докато под ръководството на бай Крум всичко бе установено, твърдо, непоклонимо, при тях всеки ден носеше някаква промяна. Те бяха равностойни един на друг, сваляха се и качваха на ръководното място, критикуваха се открито, взаимно се обновяваха и изтръгваха от застояване и затъване. Бяха станали излъчители на енергия за всички други колективи. Младостта, макар и неопитна, набираше по-голяма скорост в лудата гонитба с времето. Младежният колектив се превърна в някакъв ускорител на времето.

Поисках и аз да се прехвърля в нощна смяна, докато траят горещините. Дланите ми бяха обгорени от желяза, а миглите ми – от безсъние. Рошлю ми възложи най-бързото и най-високо катерене. Служех за свързка между всички. Тая катерича задача ми допадна. Малко ми олекна от мъката. Тръгна конвейерът на разчленения и облекчен труд. Тогава познах какво мога, какво можем всички. Почти забравих, че бяха откраднали идеята и славата ми. Станахме едно. Общ порив като кръвообращение минаваше през всички ни и ни оживяваше. Трябваше да устоим и защитим още младия, неукрепнал метод. Ако не бе похабена от вестниците тая фраза, би изразила състоянието ни – единен колектив. Смелият Рошлю присаждаше в плахия Дичо смелост. Търпеливият Попето преливаше в надмения Горан търпение. Самоувереният Горан вливаше в мене самоувереност. Всеотдайният Тасим заразяваше всички със своя унес. Аз се превърнах в придошла река от пъргавина. И на всички придавах припряност. От единия в другия течеше общ поток. А от всички тях в мене се преливаше жизнерадост. Дори започнах да се смея на глас въпреки мъката си. Радвахме се, че на монтажа расте зъб след зъб като на малко дете.

– От вас мечките не могат да спят в дупките си! – казваше Мирон, навъртайки се нощем край монтажа, за да пише очерк за многотиражката. Щръкналите лопатки на гърба му още повече изскачаха, сякаш непоникнали криле се превръщаха в гърбица. „Тоя човек ми е симпатичен“, си мислех, без да зная защо. И ми се стори, че не водя двойно счетоводство. На всички ни бе симпатичен. Груповото усещане почти не се отличаваше от индивидуалното. Каквото бе симпатично на мене, не можеше да не бъде симпатично и на останалите. Най-после нямаше раздвоение в мене, нямаше мъчително разкъсване. Почувствах, че наистина сме заедно.

Заедно. Какво значи това? Времето течеше с еднаква скорост, с еднакъв импулс, с еднаква цел през всички нас. То пулсираше в нощната бригада с един ритъм като сърце. Всеки поотделно, съчетан с другите, стана по-силен, по-умен, по-весел, по-бърз. Заедно. Страхът изчезна, сякаш никога не бе съществувал. При все че на електрически лампи по-мъчно се върви по въздушни релси. Сенките се люлеят, ти сам си олюляваща се сянка. Тогава усетих: само заедно сме по-силни от страха. Само заедно можем да догоним времето, да го изпреварим. Всеки поотделно си има различна, своя скорост на времето, която все му се струва недостатъчна. Всеки е една отделна планета със свое време и с вечно, мъчително чувство на изоставане. Само заедно можем да следем скоростите, да превъзмогнем чувството на изоставане и да постигнем общо време. Така всеки става жива капка от буйната, вечно млада река на времето. Само заедно сме човек. Взаимно се допълваме до човек. Заедно.

Връщах се непрестанно в спомена да доизживея набързо миналите мигове на оная нощ, недоизреченото, недоусетеното. При всяко ново спомняне всичко преживявах по новому, различно. Какво е споменът? Мислено спорех с Влад. Вече нищо не можех да помисля без негова вътрешна намеса. Той ми се надсмиваше, че пиляя времето си в спомени. Аз му възразявах, че само човек има способност да изживява спомена. Това връщане във времето със свежестта на сегашния миг! Споменът е по-богато изживяване от самото преживяване. Той е абстрахиран от дреболиите, от обсадата на материалните спънки. В него остава същественото. Дори онова, което не сме забелязали в мига, кристализира в спомена. Какво друго освен паметта може да бъде свидетелство за стойността на нашия живот, на нашето собствено време? Мерилото за силата на изживяването е интензивността на спомена. Емоционалната памет е безсмъртието на миговете. Дори споменът става по-богат с чувство, разширен с нови нюанси на

чувството. И това показва, че красивият миг не потъва в небитието, а расте, разклонява се като овощно дърво във времето. Един мирис може да извика цяла галактика от далечни трепети. Това е подвижният отпечатък на времето в нас. Само при любовта времето може да тече и обратно – в две посоки. Емоционалният спомен е връщането на невъзвратимите мигове. В трепета на спомена аз осъществявам невъзможното: обръщането на времето в обратна посока. Нека ме боли от спомена! Това е прераждането на времето в мене! Който има спомени, той не е живял празно. А човечеството дължи себе си на своите спомени.

Една вечер видях Влад. Облегнат на стоманената колона, на която работех, той пушеше и гледаше нагоре към мене. Железен трепет прозвуча през мене по цялата колона. Хвърлих бърз поглед към него – един-единствен всепоглъщащ поглед, с който обхванах цялостно лицето му, стойката, фигурата – всичко онова, което носех разкъсано на части в спомена. Искях да отгатна какви следи съм оставила в него. Получих неизпитван досега шок. Зашеметяващ прилив и отлив на кръв. Едва опазих равновесие горе, макар и вързана с предпазния колан. Вместо своите следи в него открих неговите следи, впечатани дълбоко в мене. През дните, когато не бях го виждала и бях се задълбочавала в спомена, любовта ми независимо от мене бе расла и чак сега аз се сблъсках със застрашителните ѝ размери.

Моят поглед му каза повече, отколкото бе възнамерявал. Извърнах глава и яростно се вгълбих в работа. Долових гласа му, обърнат към мене. Предположих в тоя глас непоносимата му иронична усмивка. Не разбрах нито дума. Рошлю предаде нагоре към мене:

– Чертежите върни, че му трябва!

Погледнах към мястото, където стоеше Влад. Оттам ме дебнеше неминуема опасност. При нощните прожекторни лампи лицето му изглеждаше призрачно. Или и той бе измъчен от безсъница? Погледът му бе непривично сериозен. Крепящ поглед, който ме проглуши с безмълвното: „Ела!“ Слязох послушна като хипнотизирана. Той тръгна след мене. Вървах с непозната, женска походка, която неговата прегръдка в оная нощ ми бе създала. Чувствах, че го владее с вървежа си, че го привързвам с верижка за себе си. Вървах все по-бързо, гонена от нетърпението зад мене. Наближихме нашата барака. Обърнах се към него със знак да ме почака:

– Ей сега ще донеса чертежите! – и се затичах.

Той ме настигна. Ръцете му сграбчиха тичането ми, спряха го като река и го обърнаха. Сега задъхано тичах в прегръдката му към него, към него. Целуваше ме по врата и лицето. Устните му изтриваха болката от предишните му целувки.

Зададоха се стъпки. Те стъпиха тежко тъкмо върху устните ни, сгазиха целувките ни, минаха точно през гърдите ни и ни разделиха. Отдръпнахме се един от друг. Подметките, подковани с пирони, буквално премазваха ръцете ни, протегнати едни към други, вдълбаваха следи в кожата ни. Ехото от проклетите стъпки дълго ни раздалечаваше. Аз се опомних. Бях в работно време! Изскубнах се с все сила от него и от себе си. Тичах към монтажа, дърпана, омотана, стегната в шепота му:

– Почакай!

Рошлю ме посрещна с ревнив, небригадирски вик:

– Много се забави! – жилото на погледа му ме прониза.

Бях сигурна, че само няколко мига съм отсъствала. А заварих, че са извършили работа за час и повече. Нима толкова се бях забавила, без сама да усетя? Всички ме гледаха накриво. При конвейерен труд всяко празно работно място се превръща в пукнатина, в която хлътва и се спъва ускореното движение. Как бе възможно аз да изгубя представа за време? Сякаш слизах от междупланетна ракета на земята. Тук биха минали години, а аз дори не бих почувствала. Времето при любовта протича със скорост, близка до скоростта на светлината. Влюбен, ти излиташ от нормалната си орбита. Гориш, превърнат сам в светлина. И си оставаш глупав и млад, по-млад от всички земни жители. Летиш в безтегловност. През време на твоя междוזвезден полет хората стъпват по земята, уреждат си живота, стават мъдри, стареят и затлъстяват. Когато се приземиш, ще се смаеш от промените наоколо. Ти си останал зелен и млад, а другите, узрели и натежали, ти се смеят. Мигът на любовта. Най-странното време. Само в любовните мигове тревогата се стопява. Тогава губиш всяко чувство на страх за времето, може би защото самата любов е източник на време. От любовния миг извира реката на времето. Оттам то черпи своето безсмъртие. Привличане на светове, любов,

пето измерение.

Аз съм жив, възпътен спомен за любовта на майка ми.

Любовта е била моето създаване. Нека любовта бъде моят край!

Едно откритие ме върхлетя. Сякаш не аз го открих, а то мене откри. Времето има два аспекта в мъжа и жената. В тия две същества протича различно време. Връзката между мъжа и жената поради това различие във вътрешното им време е трагична, почти абсурдна. Сигналите, които мъжът изпраща на жената, са обратни на тия, които жената възприема. „Ела!“ – вика той и това значи буквално „сега“, а аз разбирам „завинаги“. „Почакай!“ – шепне той и това значи буквално „за тоя миг“, а аз разбирам „за всички следващи мигове“. „Отивам си“ – казва погледът му и това значи „засега“, а аз изтръпвам от ужас да не би да е завинаги.

Тая вечер се сблъсках с двата аспекта на времето в мъжа и в жената. Усетих, че ние двамата с него сме същества, в които протича различно, несъвместимо време. Той бе дошел внезапно. За мене това бе необяснимо. Той ме бе пожелал сега, в мига, за мига. А аз го бях очаквала и желала винаги, постоянно, завинаги. Причината, за да дойде той и да ме търси, бе различна от причината, за да отида аз при него. Той идеше, тласнат от мигновено желание, а аз се втурнах насреща му, продължавайки постоянното си състояние.

Той целуваше устните ми такива, каквито бяха в тоя миг, а аз отговарях на целувките му с продължителност във времето, готова да стигнем до края на живота си двама заедно. Той би се ужасил от устните, които целува, ако знаеше, че в тоя миг те събират в себе си и утрешните си очертания, и остаряването си, и последната си предсмъртна гънка. Той бе концентриран в настоящия миг, а аз чрез любовта се простирах напред във времето. Само такава целувка, която събужда в мене чувството на трайност, на вечност, може да ме задоволи. А той живее в мига и не познава женския страх от времето. Може би любовта ще го промени и тогава целувката му ще стане постоянна, ще се превърне в дълг, в победа над своята природа. Но аз няма да се променя. За мене трайността, постоянството е единствена възможност за усещане на любовта.

И тъй в тебе, любов моя, измервам аз времето. То е трепетът в мене, очакването, дългите часове на липсата на любимия, копнежът за вечност на чувството. Времето е някакво траене, продължение. Но къде се намира това протяжение, не постигам, освен ако не е в трепета на моите фибри, когато съм обхваната от любов, когато чакам срещата и сама съм превърната в скокливи секунди. Любовта ме превръща в живо време.

Когато слушам музика, най-остро чувствам как времето тече. А любовният трепет е една вътрешна мелодия, която ме кара да се вслушвам в протичането на времето в себе си.

Тая вечер се опитах да приема двата изключващи се аспекта на времето в мъжа и в жената, да ги примиря, за да мога да живея. Мъжът е погълнат от мига, а жената търси продължението. Но при сближаването на двамата може би се получава истинското време, пълното: мъжът ме кара да усетя мига, а аз го заставям да се влее в продължението на мига. Само двама, мъж и жена, които се обичат, могат да почувстват времето в неговата мигновеност и продължителност.

В тебе, любов моя, улавям неуловимото време!

IV

– Стига си спал! – весел глас, обърнат към шофьора, ме събуди от спомена.

На шосето имаше оживление. Разбрах, че канарата бе отмахната, защото вече не заприщваше шума на движението. Моят непознат шофьор се надигна на лакът. Изглежда и насън бе пътувал. Погледът му още бе зареян по някакъв дълъг път. Изтри с ръка съня от лицето си и прегърна волана. Моторът забуча. Тръгнахме. Погледнах небето. Облаците се сгъстяваха, препречваха ми хоризонта, затуляха ми бъдещето. Имах ли надежда да хвана влака, да стигна донякъде? Празният варел в каросерията се раздрънча на скокове. Шосето бе разчистено. Но вътре в мене имаше някаква преграда,

една катурната канара, която ме спираше. Аз все още си оставах далеч и не можех да се включа в подновеното движение.

При една чешмичка колата спря. Шофьорът слезе да вземе вода за мотора. Свих се до варела. Край чешмата имаше неколцина пътници. До ушите ми долитах прохладното клокочене. Една тънка струйка свежест. Утолявах жаждата си слухово. Пиех, пиех вода с уши. Изведнъж погълнах един познат глас...

— Добре съм...

Надзърнах иззад варела смаяна. Най-малко очаквах да срещна него. Група шофьори и работници бяха заобиколили млад човек. Единият му ръкав, празен и увиснал, бе напъхан в джоба. През врата му и рамото още имаше превръзка. Лицето му бе бледо сред другите мургави, изпечени от слънце и вятър лица.

— Я, Аргир! Оздравя ли?

— Едвам се измъкнах от болницата! Не ме пущаха... — В гласа на Аргир нямаше нищо отрязано, звучеше все тъй остър и решителен, както преди месец край банцига, който му нагълта ръката до рамото.

— Сега накъде? — го запита моят шофьор.

— Пак горе... — каза Аргир спокойно, така спокойно, че да няма какво да му възразиш.

— Пак ли на банцига? — осмели се някой да попита. Аргир не се смути:

— Нали горе има недостиг на работна ръка? Ще се намери работа и за една ръка!

— Защо не остана долу в града?

— Предлагаха ми...

Аргир започна да разпитва какво е станало горе в негово отсъствие. Струваше му се кой знае какво е изпуснал, кой знае без него къде са отишли. Не можеше да повярва, че културният дом е вече изкаран до покрив. Разпитваше с най-големи подробности за свои познати и наред с тях за постройките, сякаш и те му бяха живи познания. Искаше да провери дали сме чувствали липсата му. В гласа му продължаваше да звучи усещането на две цели ръце, жадни за работа.

Потеглихме. Аз надолу. А Аргир с празния ръкав нагоре. Варелът още по-ожесточено задрънча, отмервайки усилващата се скорост. Той се превърна в звукомер на растящата суматоха в мене. Аз бях един празен ръкав, пъхнат зад варела като в джоб. Ненужен, опустял ръкав. Накъде отивах? Какво ме чакаше там? При майка си не можех да се върна. Нямах право да й се покажа с това объркано лице. Напразно съм я подхвърлила на двегодишно очакване. Напразно идването на раздавача като бавно махало е отмервало нейното мъченическо време. И нещо по-страшно: напразно съм й причинила оная усмивка на перона при раздялата ни. Тъкмо да заплаче, майка ми тогава с усилие превърна риданието си в усмивка. Не можех да я забравя. Тая усмивка съпътстваше всеки мой ден в планините, вливаше ми упоритост. Дължна бях всичко да понеса, за да оправдая такава родилна усмивка. Но аз не намерих в себе си сила, равностойна на усмивката на майка ми на перона. Вече нямаше път за мене назад към къщи. А къде другаде? При нови хора? Отново да започвам всичко това? И да сторя същата грешка? Каква бе тя? И да стигна до ново бягство?

Заобикалях един спомен. Но той непрестанно ми се изпречваше на пътя. Трябваше да мина през него, за да стигна донякъде.

Бе ранна утрин. Видях Димана, тръгнала с всички към обектите. В тоя миг предусетих стипчивия вкус на целия ден. Нещо щеше непременно да се случи. Просто аз сама предизвиквах съдбата с това мое проклето предчувствие.

Утренникът раздухваше тютюневата й коса като факла. Димана вървеше с открито лице към деня. Далеч от привички, удобства и собствена среда, тя вдишваше резливата свежест на доброволното самоотричане. С нея бяхме станали приятелки. Постепенно я опознах. Говорехме дълго, но повече ни свързваше премълчаното. Тя не бе осъзнала, че Влад й харесва. Струва ми се, и неговите очи още не бяха се отворили за нея. Само аз виждах ясно това, което бе неизбежно. Носех у себе си зародиша на предстоящата им среща като зрееща буря. Може би аз сама създадох и отгледах тоя опасен зародиш, сама го напоих с въображението си, сама с ревността си предизвиках развитието и избуяването му. Димана ме търсеше непрестанно. Не зная какво я влечеше към едно момиче, десет години по-младо от нея. Иначе тя младееше много, имаше лице и

фигура на 22-годишна, но по израза на погледа ѝ се познаваше, че тя никога вече няма да бъде на 20 години. А за красива жена като нея това бе голямо лишение.

Пътеката лъкатушеше на прищевки. При всяка чупка откриваше нова гледка. Срещу вековната застоялост се надигаше скоростта. Пътеките бяха обхванати от треска. Всичко бързаше: зидари скоростници, монтажници, инженери със свитъци чертежи в ръка, машини, замахнати кирки във въздуха. Дори клепоухата сянка на катъра припикаше по стръмнището, подтиквана от носача на пясък. И Димана, заразена от общия пулс, ситнеше трескаво. Един корубест дъб крещеше с лозунг, написан върху дъска с червена боя, размазана от дъждовете: „Напред с кралимарковски крачки към социализъм!“ А в ъгъла на дъската бе надраскано с почерк на останал в първи клас ученик: „Дий, Марко!“

Отвред се носеха ускорени стъпки. Сякаш новото време, хубавият живот бяха отвъд един хребет и ние трябваше да потичаме само, да протегнем ръка и да ги хванем...

Димана се отби от своята пътека и тръгна по моята. Ранното ставане бе ѝ придало свеж, зарумения тен. Сякаш от косата ѝ се зазоряваше. Пак станах за миг той. Тръпка на мъж ме прекоси. Може би моят трепет се отрази върху нея. В ситния ритъм на походката ѝ напираше нетърпеливо очакване. Тя цяла бе облъчена от близка, предстояща любов. Нищо не можех да сторя, за да предотвратя опасността. Напротив. В мене се появи чувство, граничещо с увереност, че аз ставах проводник на някакво електронно управление от разстояние. Моята безпричинна ревност привличаше посоките на двамата. Димана несъзнателно потичваше, за да ускори срещата. Още малко... Още зад оня завой на пътеката.

Влад се зададе насреща ни. Никак не се учудих. Дори ако бе се забавил още малко, не бих могла да издържа напрежението. По-скоро да става, каквото има да става!

Той вървеше със своята енергична походка сякаш срещу силен вятър. Имах чувството, че където той се появи, наистина изскача вятър. Димана политна към него, открила изведнъж към кого я е тласкала необичайната ѝ днешна ранобудност, необяснимото ѝ нетърпение.

– Ах, ето го неуловимият! – алтовият ѝ глас бе пронизан от слънце.

Погледите им се кръстосаха и пак дадоха искра в мене. Димана гъвкаво се обърна към мене, но това движение и думите ѝ бяха прицелени в него:

– Цяла година не успях да го издебна свободен!

Влад се спря.

– От колко строители съм взела интервю, само другарят архитект е недосегаем!

В погледа му се изостри присмехулната искра, която го бранеше от всякаво запитване. Стоях на пътеката, разпъната между три противоположни трепета. Бях едновременно той, тя и аз. Изтръпвах като млад мъж от пронизната женственост на гласа ѝ. В същото време бях обзета от нейния пръв порив на влюбване. И носех своята ревност като рана от изгаряне.

– Няма да ви пусна да минете, докато не взема интервю! – Димана препречи пътеката с разтворени ръце.

Това бе отворена прегръдка. Тройна тръпка мълнино ме пресече от глава до пети и се сля със земното електричество. Влад отби поглед към пропастта:

– Друго не ми остава, освен да скоча!

– Бъдете малко по-отзивчив! – настоя тя.

– Да се обзаведа с бюро пропуски? – попита той.

Аз бях жив възел на три трепета: непознати мъжки усещания, кръстосани с нежните вибрации на другата, преплетени с моята ревност. Това тройко чувстване бе така силно, че вече не можех да различа страдание ли е или наслада. Усетих някакво разширяване, което заплашваше да стигне до необятност. Включвах в себе си съществуването на любимия и на съперницата си. Бях едновременно мъж и друга жена, и самата себе си, и всички жени, и всички мъже заедно.

– Какво да сторя с него? – обърна се Димана безпомощна към мене. Изведнъж ме видя. И разбра всичко. Лицето ѝ се промени. Едва в тоя миг тя осъзна и собственото си влюбване чрез моята болка. Бе твърде късно да се върне назад към сънливото си

безразличие. Днес тя бе неотвратимо ранобудна. Пътеката бе тясна за двете. Едната трябваше да отстъпи. Винаги отстъпва по-слабият. Внезапна сила нахлу в мене като второ дихание. Гласът ми учуди и самата мене:

– Много просто! Привечер след работа ще го причакаш в квартирата му. Ето оная барака на отсрещния рид. Имаш цял ден на разположение да се запасиш с въпроси. Съквартирантът му инженер Лалю Наумов ще ти бъде в помощ. Вярвай повече на него, отколкото на архитекта – герой на новото време!

Стана едно малко чудо. Влад изви лице към мене, без да успее да скрие израза му. Видях ревнива завист към добрия предан Лалю, така различен от него. Той, самонадеяният, бе обхванат от несигурност. Отбих изкусителната радиация на другата, скъсах примките на смеха ѝ. Едно обикновено момиче има сила и самообладание да тласне такава опасна съперница право в квартирата му. Значи не държи на него. Или пък е толкова убедено в своята неотразима притегателност? Или вече е влюбено в приятеля му? Всичко това подейства на себелюбивия покорител на жените. Разбрах по най-прост признак: той изгуби способност да се шегува. По устните ми напираше безмълвен смях. Превърнах се в придошел ручей от закачливост и веселост, едвам се удържах в собствените си брегове. А другата стана сериозна. Смути я смелостта ми да я тласна сама към него. Испита суеверен страх пред тайната на моето самочувствие. И цяла помръкна. Дори тююневата ѝ коса ми се стори, че угасна.

– Хайде, че закъснях! – припнах нагоре, без да се обръщам към тях.
Димана с объркани стъпки забърза след мене.

Катерех се нагоре по железата, без да чувствам това. Махнах с ръка към Димана отвисоко:

– Приятен лов!

Бях превъзможнала първите минути. Но денят и вечерта принадлежах на нея. Опитах се да си присвоя мислите ѝ. Това не ми бе трудно след дългия общежитиен тренинг и след откровените ни приятелски разговори с нея. Тя ще тръгне по най-изобиколните пътеки, за да остане по-дълго насаме със себе си. Ще спори наум:

... Добре че веднъж стана рано, за да усетиш сърцето си ранобудно. Впрочем не е ли късно за сърцето ти да се събужда? Ти си на 30 години. А още нямаш собствен живот. Ти си наблюдател в професията си. Стоиш крачка встрани от хората и ги гледаш как работят. Увлекателно е да ловиш ритъма на чуждите движения и мислено да си го присвояваш. Понякога ненавиждаш своята работа, своите скръстени ръце, самата себе си. Другите край тебе се трудят и виждат резултата от своя труд. А ти си оставащ крачка встрани от тях. И личният ти живот е крачка встрани от живота. Увлекателно е да ловиш ритъма на чуждите сърца и да си го присвояваш. Но ти си наблюдател. Само наблюдател във всичко. Изглеждаш по-млада от годините си. Никой не ти дава повече от 23–24. Това е, защото времето протича въвн от тебе, без да те докосне. Нямаш любов, нямаш дете, нямаш лична болка, които да правят всеки твой миг осезаем. Годините се броят по това, което човек им дава от себе си. А ти никому нищо не даваш. Ти си извън времето. Като камък край буйна река. Водата тече покрай тебе, шуми, клоочи, без да те досегне. Трябва да се разрази някаква буря, ураган, та реката да прехвърли своето корито и да те залее, да те разкърти, да те повлече надолу по годините.

Сама ще се поощрява:

... Виж, детството на тоя ден никне с мака на слънцето. От тебе зависи да израсте и разцъфне един пълен ден, а не да остане пустоцвет. Да се потопиш в реката на времето. Ако ще да се удавиш, но да живееш, да тръпнеш! Да боли! Пътеките те водят, накъдето им скимне. Всеки човек си има своя. Коя е твоята пътека? Още я търсиш. Всички пътеки те викат, всички те мамят нанякъде, всички ти обещават нещо. Искаш алчно всички да бъдат твои. Но това е невъзможно. Всички – то значи нито една. Най-после трябва да рискуваш и да тръгнеш по една-единствена. Да я наречеш своя. И да я извървиш докрай.

Ще се опита да бъде напълно откровена със себе си:

... Да направим един любовен баланс! Доста на брой са твоите истории. Имаш достатъчен опит, за да не страдаш от комплекс за малоценност. Но всичко досега бе само любовно разузнаване. Ни една истинска среща с любовта. Търсиш единствения мъж.

И в това търсене попадаш на мнозина. Колкото повече търсиш единствения, толкова по-многобройни стават твоите мъже. Без да се усетиш, от много вяроност към единствения ставаш невярна към мнозина. От постоянство в мечтата си ставаш непостоянна в живота си. От скромна и стеснителна по природа ставаш своята противоположност.

Ще повика на помощ спомените:

... Досегашните ти приятели те обичаха. Още не могат да те забравят. Ти имаш сила върху тях. Но те нямат сила върху тебе. Почти всички бяха от твоята среда. С култура, със стил на живот и с кариера. Някои дори с блестящо бъдеще. Но ни един с истински мъжки характер. Ти ги опозна в общата работа. Насае с тебе биваха откровени, самостоятелни, смели, остроумни. Но навън си слагаха съвсем друго лице. Говореха тъкмо обратното на онова, което споделяха в интимните мигове с тебе. В най-добрите случаи млчаха с наведени очи, не поемаха риск. Кариерата си постигаха с гъвкав гръбнак, а бляскавото бъдеще с всекидневни компромиси. Ти откри едно странно явление: мъжествеността става рядко качество. Почти е на изчезване. Как немъжествен изглежда един мъж с плахи, ситни стъпки пред шефа, с превит гръбначен стълб, с угодлива усмивка, с бързо съгласяващи се кимвания, с наведени очи пред лъжата. И ти съзна, че няма в кого да се влюбиш. Няма в кого да се влюбиш! Това е страшна присъда за времето или за тебе...

Сама ще признае пред себе си:

... Не увъртай! Ти пое риска на далечните неуютни пътища, за да срещнеш истински мъж. Бъди наясно със себе си! Търсенето на съвременния герой, за да пишеш за него, е прикритие. Ти търсиш истински човек – разгърнат в пълен капацитет, смел, независим, за да се влюбиш в него. Търсиш силен характер, намерил простор за проява. На дали това десетилетие има климат, за да вирее такъв мъжествен характер? Дали не търсиш нещо, което днес няма и не може да има? Сред тия сурови планини ти си заобиколена с яки мускули, с упорити мишци, с изсечени от вятъра лица, издръжливи, жилави, готови ден и нощ да се борят с канари, бури и наводнения. Но има ли един безстрашен, разгърнат в пълна сила характер, който може да излезе открито срещу войнстващата глупост, срещу организираната бездарност? Такъв мъж би имал най-красивото мъжко лице, колкото и да е грозен.

Тогава тя ще си спомни лицето на архитекта:

... Какво има в това лице, че те привлича с такъв магнит? Навярно е 25-годишен. Пет години по-млад от тебе. Само пет години, а е така различен. Сякаш цял век ви дели. Той е непознатото ново поколение. Иде от друг свят, с нова душевност, изненадваща, пълна с противоречия и загадки. Присмехът му е противоядие. Лицето му изразява непрестанна вътрешна борба с всякакъв сантиментализъм, с преклонение пред авторитети. Гласът му е иронична съпротива срещу големите кухи фрази. Това ново поколение иде с отвращение към фалшивия патос. То противопоставя на външната декларация своята находчивост, талант, умение, без да подготвя подвига си с гръмогласни обещания. Какъв незаплануван развой на младото поколение! То избягва рицарските пози, героичните жестове. Стъпва здраво на земята. Търси реално покритие на големите думи и ако не го намери, не вярва в думите. Исква всичко да провери, да пипне с пръсти, да огледа с очи от лице и опак, да се убеди. Може би като реакция на предишното строго, аскетично, свръхсериозно поколение то довежда до крайност своята външна небрежност, присмехулство, показно нехайство, дързост да се забавлява. Но зад всичко това се крие недоволство от постигнатото, остро критично чувство, копнеж за нова нравственост без лицемерие и фалш...

Професионална деформация при журналистката бе склонността да идеализира. А в любовта това е уязвимо място. По вестникарски навик тя вземаше собствените си желания за действителност. Влюбена, искаше да види в лицето на Влад герой на времето и поколението. Тя не можеше да се влюби в обикновен човек с недостатъци.

Попаднах по следите на едно откритие.

Ревността е страх. Най-жалка разновидност на страха. Ние сигурно се раждаме вече заразени. Хиляди поколения преди нас са погълнали огромни дози от тоя атавистичен стронций. В кръвта си носим наследствената болест. Дори и без повод, симптомите на ревността възникват от само себе си. Борбата с ревността е отчаяно единоборство на сърцето със самото себе си.

Прекоших един дълъг ден на смут. Силех се да покажа усърдие в работата. Но чукът ми удряше на едно и също място. Ударът му бе лишен от смисъл. Пораженията от ревността бяха потресни: парализ на работоспособност, на воля, на навици. Получих кокоша слепота. Нищо друго не възприемах от външния свят освен двусмислени сигнали, които разпалваха ревността ми:

Безоблачно небе. Следователно вечерта ще бъде топла, предразполагаща. Няма да има нужда от жилетка. Димана ще остане по тънката си блуза с къси ръкави, от които струят белите ѝ ръце.

– Няма цигари на будката! – провикна се ядосан Рошлю.

Следователно Влад цял ден ще е изнервен, зажаднял да пуши. Димана довечера ще му поднесе с плавен жест от своята кутия. Пръстите му ще тръпнат нетърпеливо, докато поемат цигарата. Насладата от първото всмукване на тютюна ще се смеси у него с лъха на нейното присъствие.

Обхванат от ревност да се изкатериш на монтажа, то е все едно пиан коминочистач да се качи на покрив. Как не паднах той ден, не знам. Всичко в мене бе парализирано освен въображението. То се развихряше. Една след друга ме заливаха зашеметителни вълни от представи.

Електрическият ток на обекта за миг пресекна. Аз бях преобърната, задавена от ненадейна вълна: довечера токът ще спре. Тъмна стая. Две цигари в мрака разговарят, търсят се, замлъкват, приближават се...

Един работник носеше на рамо етернитова тръба. Навярно пак имаше повреда по водопровода. Нова вълна ме заля презглава: инженер Лалю Наумов ще остане на обекта след работно време да оправя тръбите, може цяла нощ да не се прибере, какъвто е запалянко. Друга бясна вълна ме плисна и запрати на дъното: цяла нощ двамата ще бъдат сами. Лунен лъч ще се заплете в косите ѝ. Неговите пръсти ще гонят лунния лъч, ще раздиплят тютюневите ѝ коси... Натрапчиви самоизтезания!

Отнейде вятърът допрати родопска песен: „Галиям, галиям, как да не галиям!“ Това бе деветият вал. Плисна ме до загубване на равновесие, запрати ме с все сила в бездна и ме разби о подводни скали. Видях мургавото му лице върху нейните лунни гърди. И лицето ѝ отметнато назад, сякаш отдалечено, отнесено нейде в призвезден свят...

Преследвах сама себе си с тия представи. Колкото се приближаваше вечерта, толкова повече се усилваше радиацията на стронций в атмосферата около мене. Вече усещах физическа слабост, прилошаване, виене на свят. Шумът от железата дращеше слуха ми, чегърташе кървящата ми рана. Аз добре познавах разни видове страх: висене на тънка желязна гредка над бездна, когато и най-малко олюляване означава край. Страх, че времето за следване в университета изтича и не можеш да го уловиш и върнеш. Зъзнещо очакване да бъдеш повикан, разкрит, разобличен, което означава морална смърт. Но ревността бе по-страшен страх. Височината преодолявах с воля да концентрирам вниманието си върху дребни задачи и манипулации. Времето – с бързане и надежда. Несигурността – със самодисциплина и труд. Само ревността не можех да надделея. Волята ми бе някак отчуждена, нетрудоспособна – сведена до инвалидност. Остана ми единствено въображението, преувеличено до непоносимост. Тогава се вкопчих във въображението. Опитах се да го обърна в противна посока.

Нали и другата бе заразена от същия стронций? Не бе възможно тя да е имунизирана срещу наследствената болест. В каква ли форма се бе разразила ревността в нея? Сега въображението ме заля с нови, обратно налитаци вълни.

Димана върви по безсмислени пътеки. И тя се бори със същото чувство в себе си:

... Женска солидарност нима съществува? Но ти винаги упрекуваш жени, които отнемат чуждо щастие. Ето, сега и ти си като тях. Хората строят наоколо ти, а ти си дошла да рушиш. Но има ли всъщност нещо между архитекта и момичето? Възможно ли е? С какво ще го привлече това остригано, тънко, скокливо козле с момчешки нрав?

Изведнъж страхът ще я връхлети като разбойник, изскочил от планинския усой:

... Младостта! Момичето още няма двацет години. Всичко в него: руменина, ръбати движения, непредпазливи стъпки, още неналяно тяло, ненамерена прическа, неузрял тембър на гласа – всичко това вика примамливо: „Виж ме! Аз съм на двацет години!“ Младостта е най-голямата красота на света. Вечният магнит за любовта. Неопитността на младостта превръща любовта в преоткритие.

Но тя, по-старата от мене с десет години, не ще може да си представи обратния страх: на младото момиче от опитната жена. И тя е минала през тоя страх, но го е забравила. Една разцъфнала жена. Всичко в нея – заоблени движения, изработена походка, осъществено тяло, подчинена прическа, сочен тембър на гласа – всичко зове настоячиво: „Виж ме, познавам тайната!“ Сега пък мене ме нападна разбойнишки страх. Да бъдеш още неопитна, да не си проникнала в загадката. Никой никому не може да предаде любовен опит. Той се заплаща с неизлечими рани, с риск, с горчиви унижения. Умението да обичаш – това не е ли най-силно средство за трайна привързаност? Опитът на жената навярно превръща любовта в музика.

Кой от двата страха бе оправдан? Нейният или моят? Не знаех. Но долавях, че еднакво несигурно бих се чувствала и на мястото на другата. Всяка възраст, всяка разновидност спотайва свои преимущества в любовта.

Исках да избягам от спомена за приближаващата вечер. Камионът ме носеше все по-далеч, все по-далеч, но не можеше да ме изтръгне от тая вечер. Чувах мислите си, сякаш гласно изречени в кухня с ехо:

... Накъде? При кого? Където и да избягаш, където и да се скриеш, никога не ще можеш да се измъкнеш от черупката на сърцето си, от проклятието на името си. По-далеч! По-далеч от обръча на тия планини! Но ти никога не можеш изскочи от своя обръч, колкото и с голяма скорост да се носиш, колкото и да се отдалечаваш. Ти си оставаш все вътре в обръча. Той е хоризонтът край тебе навред, навред. И ти не можеш да го разчупиш и с най-бърза крачка. Ти го носиш вътре в себе си. Къде ще избягаш от себе си?

Цяла бях превърната в заклинание – да не настъпи вечерта! Поне да се забави, да се отложи. Но както всеки ден, и днес се свечери. Виждах как залезът пада като зрял, румен плод в шепите на другата. Аз сама го обрулих в ръцете ѝ. Дали тя ще го изпусне? Или ще съумее да го хване и задържи?

Лавина от мъгла на хоризонта се надигна пред мене. С подкосени колене тръгнах към общежитието. Усещах, че ме тресе. Не вечерях. Нямах никакъв апетит. Както пред заболяване. Не помня как съм влязла в стаята. Трите момичета ме подхванаха:

– Какво се е случило? Да не е паднал някой?

– Аспирин искаш ли?

– Ами!... Женско неразположение!

Чувах ги като насън. Легнах на кревата върху одеялото. Склопих очи, за да се затворя зад черните стени на клепачите си. Общежитие. Най-неудобното място за болен от ревност. Всеки шум просвредля слепоочieto ти. Всеки въпрос, отправен към тебе, пили нервите ти. Сърцето жадува тишина и уединение, за да се справи самичко със себе си. Момичетата тоя път бяха добри и се умълчаха. Навярно съм имала болен вид.

Както лежах неподвижна със затворени очи, се разрази вулканична дейност на въображението ми. Виждах неща, които моите ръце и очи не можеха да проверят и докажат. Никой не можеше да пресъздаде сцената на тяхната среща. Дори самата им памет не би била в състояние да стори това напълно точно. Те бяха извън обсега на видимостта ми. А отвъд границите на видимостта се отварят просторите на въображението и те са безпределни.

Аз си представях тяхната среща с детайли, разгатвах разговора им, възпроизвеждах цялата им вечер и ми се струваше, че всичко бе така съвсем сигурно, ако изобщо още съществуваше нещо сигурно.

Влад се прибира изморен, ядосан на всички и най-вече на себе си. Строежът на културния дом се забавя по ничия вина. Материали не идват навреме. Кой е виновен? Снабдителят се разкъсва да тича, но няма такива материали. От складовете се разсипват да поръчват, но идват други материали, не нужните. От предприятията се пресилват да работят, но все не могат да насварят. Кой е виновен? Така до безкрайност можеш да отваряш кутии и във всяка да намираш нова кутийка. Той кипи срещу собствената си непредвидливост: „Ами ти, като знаеш всичко това, защо навреме не измисли нещо? Все трябва да има някакво отворче, през където можеш да набавиш материали!“

Върви към квартирата си и наум изчислява. От малък е бил силен в математиката. Всичко може да превърне в число. С присвито око, както крачи, може да изчисли разстояние във време, време в труд. Може движение да превърне в цифри, а цифри – в образи и енергия. Връщайки се от обекта, все се натъква на разхищения. Пресмята разсипани тухли, цимент, пясък, дъски, пропилен часове и работна ръка. С горчива насмешка си мисли, че ако е собственик, би фалирал. Ето тук първо циментират тераси, а после ще ги къртят за водопровод и канализация! Как не се разори тая страна, какво я крепи? Такава малка, изтощена от толкова войни, с разпилени по планините материали, с прахосани сили, с неспособни чиновници, които я разсипват. Какво я крепи напук на цифрите?

Той минава край стола, където не може да вечеря, понеже пак има някакво събрание. Бързешком пресмята времето и силите. Колко прахосани часове в годината само за избиране почетни президиуми и овации при споменаване на едно име. Да ги събереш, ще се получат колко денонощия в годината непрестанни викове на едно име. Отде разполага с толкова време и сили тая малка, изостанала страна?

Той отваря вратата на своята барака, наежен да мисли да измисли до утре нещо, за да достави материали. Изведнъж вдига глава стъписан. Стаята е пълна с усмивката на Димана:

– Повече от час ви чакам. Работите извънредно?

Както е изнурен, Влад потъва в дълбокия ѝ сенчест глас и се отморява. Съвсем бе забравил сутрешния разговор.

– Боя се, че ще ви разочаровам, не съм от ентузиазираните!

Димана е имала цял ден време, за да подготви усмивката си:

– Щом отричате така, значи съм права! Пък и умората ви издава нещо като ентузиазъм!

Усмивката ѝ успява да заличи лошото му настроение. Присмехулната искра лумва в погледа му:

– Наоколо гърми и треци от ентузиазъм, а вие сте избрали най-неподходящ обект!

– Нима напразно чаках?

– Не напразно. Сега ще дойде моят колега – инженер Лалю Наумов. Той е въплъщение на ентузиазъм!

Влад се сеща за мене. Стронций ревност е проникнал и в него, без той самият да усети. Ето така някоя вечер, може би още тая вечер, ония двамата, Райна и Лалю, ще се срещнат насаме. Наистина, къде се бави Лалю? Дали не са заедно? Момичето умее да е закачливо и предизвикателно не по-зле от тая изпечена софиянка. Всички са еднакви!

Димана долавя, че той се изплъзва от нея нанякъде. Усмивката ѝ, отглеждана цял ден, залинява. Но тя е решена на риск. Прекосява стаята. Отива към вратата, разчитайки на своята изработена, плаваща походка.

– Отивате ли си? Не съм ви изпъдил!

Щраква превъртян отвътре ключ. Тя се обръща към него, облежната на вратата. Наближаващото необикновено нещо е променило лицето ѝ:

– И да ме изпъдите, няма да си ида!

Той я открива изненадан.

– Не се ли боите да останете насаме с един дюлгерин в заключена стая?

Стои пред нея висок, недодялан в прашните си, опръскани с вар дочени дрехи.

– Боя се от ентузиазирания ви колега. Ще провали интервюто ми.

Ентузиазираните често провалят работите.

Тя се връща с походка, която сякаш се смее. Сяда пред масата, изважда бележника, отваря го с изящни пръсти, които нарочно изтъква. Кани го да седне насреща ѝ, като че той е гост в собствената си стая.

– Малко добро желание, другарю архитект!

Той се старае да бъде естествен – при него това значи дързък.

– Боя се, че аз ще проваля нашия разговор! – гласът му я заплашва. Тя се отбранява с пръхащи мигли:

– Само два-три въпроса!

Цялата стая се напълва с гъстите ѝ мигли. Той сяда нехайно на леглото отсреща, мята родопска възглавница зад гърба си, обляга се и вади кутия цигари.

Празна! Димана му протяга своята кутия. Седефените ѝ нокти са много близко до него. Той внимава да не ги докосне, едвам измъква цигара с дълги, нервни пръсти на надарен човек. От тия нейни островърхи лакирани нокти като от излъчители протича в него и го опиянява гъстият напиток на света. Седефен лак, ново изобретение! Големи градове, светещи нощем като галактики. Пулсиращи артерии на далечни пътища. Конструкции от стъкло и стомана, изящни сводести параболи, снели небесния купол на земята. Улици – магнитни полета на срещи. Площади – огнища на новости, на динамика. Големи градове на света – гравитационни сърца на века с пулса на новата техника, на шеметните открития...

Димана смътно чувства силата, кондензирана в тънките ѝ пръсти, и ловко оперира с тях.

Заклучената врата слага преграда помежду им. Димана съобразява, че той пръв не би се възползвал от новото положение. Първият ѝ ход е погрешен. Принудена е отново тя да поеме инициативата. Но тя не е нападателен тип. Свикнала е да бъде гонена, вземана. Сега трябва да играе чужда роля. Това я смущава. Той я наблюдава изчаквателно. Вместо тя да бъде наблюдател с проучващ поглед и с въпроси-съгледвачи да поставя него натясно, ролите са сменени.

Тя се обляга назад на стола, сякаш за да си осигури тила. Присмехулната искра в погледа му предварително пресича въпроса ѝ. Нейният вечен въпрос: „Кога, при какви обстоятелства сте достигнал своя предел, своя връх? Кога сте се осъществил в пълен капацитет?“ Нейният лайтмотив. Димана вдига очи, решени да издържат присмеха в неговите. Времето спира. Ни един поглед не отстъпва пред другия. Замаяна, Димана захвърля целия си запас от въпроси и с тих глас запитва:

– Чувствате ли, че работите и живеете пълноценно тук?

Влад дълго и съсредоточено щрака запалката, докато задържи пламъчето. Все му се изплъзва. Най-сетне го вкопчва. Подава ѝ огън. Не забелязва сега близостта на пръстите и устните ѝ, зает с въпроса. Дали работи и живее пълноценно тук? Дълго всмуква дима от цигарата. Да отговори с шега – това е страхливост. Само истината съответства на достойнството му. Но каква е истината? Той още не знае. А да си признае, че не е наясно сам със себе си по този основен въпрос, би било твърде голяма смелост. Обредът с цигарата му дава възможност да печели време.

– Добре... Ще ви отговоря описателно, а вие си теглете заключение как работя и живея тук!

Той скрива изражението си в гъст тютюнев дим.

– Да сглобяваш еднотипни бараки, да наливаш бетонни корени на шаблонни блокове, да оформяш по калъп скоростни жилищни квартали, не вярвам това да е пълно осъществяване на един архитект...

Димана усеща подводен хлад в думите му. Но не може да разбере отде нахлува. Тя не предполага най-голямата мъка, която крие този млад мъж с дълги пръсти на надарен човек. Архитектът на новото време има чувството, че двете му ръце са пъхнати в безпръсти зимни ръкавици и му е оставен само палецът, за да изпълнява готови проекти, да попълва формуляри, отчети, проектосметни документации. А жадува да работи с всички пръсти на двете си ръце, да осъществи свободно кипящия талант и сили, които напират в тях.

– Но тъкмо в най-сивото течение на строежа ме издебна една изненада... – Влад се спира на ръба на ронлив бряг. Съвсем не е в характера му да се саморазкрива. Той презира изповедите. Празната цигарена кутия му служи за пепелник. С едно дълго всмукване на дима той прави скок над онова, което никоя друга жена няма никога да узнае. Единствена аз съм вплетена в самия вътък на тая история:

... Преди да копаят основите на културния дом, архитектът със своя точен математически поглед откри в представения отгоре проект, че сцената е несъобразно малка за големия салон. Предупреждението бе навреме. Но сам не държеше на това. Разчу се. Дойде делегация от родопчани да искат разширение на сцената, за да могат да канят и столични театри. Той им показва проекта, утвърден с един завъртян, всемогъщ подпис. Неграмотните планинци гледаха неразбираемия подпис и се чудеха каква свръхестествена сила е скрита в тия завърнкулки. Тогава стана първият сблъсък между мене и него. Скептичен присмехулко! Той отрязва, че е излишен всеки опит да се

излезе срещу тоя подпис. Целите Родопи да се надигнат, ще се разбият на пух и прах о тоя подпис. Нищо не го учудваше: нито недомисленият проект, нито това, че дори за такъв дребен факт не поемаха отговорност, а трябваше да прибегват до вездесъщ подпис. Практичен и находчив, предложи един страничен изход: без да вдигат шум, да разширят сцената за сметка на салона. Първите редове да опрат в рампата: „Нека местните първенци опъват вратове отдолу нагоре, полезна гимнастика, след като цял ден гледат подчинените си отгоре надолу!“ – отсеке пренебрежително той. В мене закипя яд не срещу проекта, а срещу него. Стори ми се обида за всички, а най-много за един архитект, ако се преклони пред някакъв подпис, поставен в кабинет набързо, без ръката, която го е извъртяла, да е била лъхната от родопски вятър. Влад ми се присмя, нарече ме „джобна батерийка за ентузиазъм“. Бързаше да вдига сградата, че планът не търпи отлагане. Делегацията отиде при парторга. Тоя смръщен човек идеше от нелегални и бригадирски години, когато възторгът е решавал всичко. Не бе трудно да се раздуха в него бригадирският огън. Той реши да съберем подписи. Какво лошо имаше в това – хората налагат по-голяма сцена. Дори бе похвално. Двама с Рошлю обиколихме долища и върхове, скъсахме по чифт гуменки и събрахме почти хиляда подписа и отпечатащи от палци. Искях да докажа на Влад, че съм права. Колкото повече ми се присмиваше, толкова повече амбицията се разпалваше в мене.

Непрестанното стълкновение с неговия характер създаваше моя характер. От иронията му по закона на контраста се зараждаше нещо ново в мене, нещо подобно на възторг. Сама търсех тоя душевен сблъсък, защото тогава се получаваха електрически заряд в мене. Усещах, че ставам своята противоположност. А човек най-страстно се стреми да постигне своята противоположност. Дали любовта отмахваше вътрешните ми граници? Или вродената ми склонност да противореча ме променяше така? Не знаей, но тоя неуловим млад човек ми съдействаше да уловя себе си. Не той ми харесваше, а аз сама се харесвах такава, каквато ставах в близостта с него. Чрез тая алхимия се постигаше най-хубавият ми образ. Може би истинският ми образ. Никога не съм била тъй единна и цялостна, както в миговете, когато бяхме двама с него. За нищо на света не исках да го изгубя, за да не изгубя себе си, тъкмо се бях намерила. Без него аз бях една неосъществена възможност. Само там, в неговия присмехулен поглед, аз виждах себе си, каквато исках да бъда. Как да обясня на Димана, че ми е нужен тоя поглед, за да намирам и устоявам себе си? Как да ѝ открия, че без него се изгубвам в света – безлична и чужда?

Димана усеща, че той се отдалечава нанякъде, където тя няма достъп. Това раздухва копнежа ѝ. Мигновеното му замлъкване спотайва притоци от спомени, напоени с присъствието на друга. Журналистката сама предизвиква това със своя интимен, неделови въпрос. Но влюбена жена може всичко да обърне в своя полза. И тя рискува:

– Премълчаното разпалва въображението ми...

А погледът ѝ продължава мисълта: „Виждам те в какви ли не трудни положения и се влюбвам в тебе.“

Присмехулната искра в неговия поглед отбива възторга ѝ:

– Не ми приписвайте никакви подвизи! Просто премълчавам, за да ви спестя техническите моменти... И тъй, на мен повериха построяване на културния дом.

Между две всмуквания от цигарата той мислено профучава през ония незабравими дни:

... Аз потеглих за София със списъка от подписи. Изпратиха ме в зимното утро до камиона с наръки и пожелания. Той ме дразнеше: „Хиляда неграмотни палци срещу един подпис! Разходката до София, това ще ти остане!“ Щом камионът тръгна, аз се усмигнах само на инженер Лалю Наумов. Както винаги, той взе работата присърце. Кръглото му лице бе смешно загрижено. Вслуша се как снегът запрашва като диня под веригите на гумите. Влад го замери с подигравателен поглед, който казваше: „Безпокоиш се като стар татко за нея да не се простуди!“ Но в тоя поглед тлееше ревниво огънче. Не усещах студа. В изтърканата си ученическа чанта носех списъка с мастилени петна от палци. Идвах за пръв път в столицата. Как мечтаех да следвам тук, да се поселя в някоя студентска мансарда редом с птиците, да гледам отгоре покриви, комини, антени, да владея целия град с един поглед. Две години от младостта си давах в най-затънтения дял на планините, за да си извоювам право да

следвам. Това бе главната тайна цел, с която доброволно бях дошла на такова заточение. Но напоследък все по-често се улавях, че я забравям. Сега бях погълната от друга, съвсем не моя цел, която бе затулила моята. Гледах под друг ъгъл града на мечтите си: не по студентски отгоре над покривите, а служебно отдолу по стълбищата. Съвсем друг изглеждаше градът отдолу, откъм корена: усоеен, студен, недостъпен. Не можех да се добера дори до сянката на ръката, която бе извъртяла подписа. Планини я скриваха: бюра-пропуски, чакални, секретарки, приемни часове, телефони, кабинети, водещи в по-горни кабинети, цял лабиринт от кабинети, зам. шефове, главни шефове, папки, доклади. Двудневната ми командировка изтече по коридорите на учрежденията. Накрая сама нахлух в едно заседание. Любезно ми обясниха, че случаят е преразгледан. Утвърден е старият проект, за да не се забавя строежът с излишни промени. Ако за всяка дреболия се спира работата и се пътува до София, какво ще стане с държавния план? Изгледаха ме като природна аномалия: от каква планета бях паднала, където оспорват този безпрекословен подпис?

... Навън ме задави чист, мразовит въздух. Тръгнах си почти доволна. Направих повече от възможното. Открих, че не резултатът радва човека, а усилието. Докато се добера до гарата пеша, видях непостижимия град на въздишките си. По витрините срещу Нова година бяха изложени всички сънища на родопските строители: обувки, платове, мебели, украшения, играчки, книги, торти. Сториха ми се разкошни. Но аз ги гледах с превъзходство. Познах тръпчивия вкус на самоволния отказ. Сред електрически светлини вече потъвах в планинската тъмнина. Край препълнени топли заведения вече обитавах студени дъсчени бараки. Недоумявах как могат тия хора да ядат пасти, да пият коняк, да пушат лениво, сложили крак върз крак, когато там стават такива неща? Чувствах се неразбрана, пренебрегната, обидена, както войник, дошел в отпуск от фронта в тила. По-скоро там!...

Влад съобщава сухо на разтворения бележник:

– Наложил се една промяна в проекта за културния дом...

С ново жадно всмукване от цигарата той поглъща резливия зимен лъх на ония дни, от които Димана отсъства:

... Аз се върнах от София. Очаквах злорадството му и бях наежена. Странно. При него все се натъквах на изненади. Вместо да тържествува, че излезе прав, той бе някак разсеян. Отново ми се изплъзваше. Узнах, че не бе напускал стаята си през тия три денонощия. Приятелят му Лалю му носел храна от стола. Чиниите така си оставали недокоснати. Само хлябът и водата изчезвали. Без сън, без да вдигне глава, омотан в тютюнев дим като в пашкул, той бе нахвърлял нов проект за културен дом. Тогава ме стрелна една догадка: дали хапливите му шеги не са прикрита болка? Не го задоволява да бъде изпълнител на чужди проекти. Исква му се да въплъти построенията на собственото си въображение. Но никога не се издава.

Димана търси погледа му, готов за далечно отплуване.

– При сгъстения график на плана всяка промяна в проектите е трудно изпълнима... – казва той с тон на разсеяност и всмуква от цигарата бавно, с наслада една наша незабравима вечер:

... Бе срещу Нова година. Събрахме се в одимената му стая: инженер Горов, парторгът, приятелят му Лалю и ние двамата с него. „Лисици да ловиш!“ – викна парторгът, един от верните между многото въздържатели ренегати, и отвори прозореца. Нахлу остра зимна свежест. Моята имитаторска дарба, която в училище само бели ми носеше, сега хвана място. Предадох им нагледно своите хождения по разни учреждения. Смяха се презглава. Така чрез смяха по-лесно преглътнаха отказа. Влад палеше цигара от цигара и мълчаливо ме гледаше. Но погледът му минаваше през мене, сякаш бях стъклена, и търсеше отвъд мене нещо друго, което изцяло го поглъщаше. Тъкмо го бях достигнала, отново го губех. По леглата и масата бяха разхвърляни свитъци прозрачна хартия с тънки моливни чертежи. Приятелят му, добрият Лалю, разтвори чертежите и обясни идеята така разпалено, сякаш бе негова: проект за нов културен дом. Стилизирани елементи от родопски старинни къщи. Радостна фасада като за южна планина. Отдалеч да привлича погледа с прости линии, широки прозорци, открито лице. Без заврънкулки, конзолки, висулки, които само оскъпяват и забавят строежа и придават на сградите старомодна осанка. Без тежък каменен цокъл. По тия стръмнини защо е нужно да се мъкнат гранитни блокове, за да стъпи сградата върху високи каменни ботуши? Тук подхождат леки колонии. Цветове на стените от родопски

престилки. На покрива – тераса за лятна градина и дансинг. Оттам се открива безпределна гледка. Повече стъкло, багри и светлина. Сцената – просторна. И главното предимство – много по-икономичен строеж от официалния проект.

Парторгът се подмлади, какъвто навярно е бил през бригадирските години. Инженер Горов потъна в подробностите. Той бе по „изпитаните“ детайли. За него най-голяма мъка бе, че при скоростния строеж се пренебрегва доизработката. Даде идеи за оформление на площада пред сградата. Инженерът по водопровода Лалю Наумов се запали за фонтана. Това бе най-фантастичният мираж по безводните сипеи. Бяха се забравили. Аз ги върнах към действителността: „Бездарният проект си остава в сила!“ А инженерът ни утеши: „Щом е бездарен, той е безспорен!“ Тогава парторгът взе партизанско решение: „Ще обсъдим двата проекта пред родопчани! Сами да изберат своя културен дом. Ние не строим за ден, за два, а за десетилетия. Не може горе да не се вслушват в гласа на народа!“ Стана лудешки весело. Познах първата му радост, до която друга жена в живота му няма да се добере. Аз споделих първия му риск, аз видях първия му творчески замах. В оная вечер той уж не ме забелязваше, но цял бе разтворен в присъствието ми. Грабнат от една друга, по-голяма страст, той ставаше истински мъж – такъв, за какъвто мечтаеше Димана, но нямаше да го срещне, защото тя гонеше завършилите с победа, а не започващите с риск. Вдаден в своята още мъглява идея, сам избрал първата си стръмна пътека, още неизвестен, уязвим, изложен на всички опасности на века, той бе станал мъжествен и красив. Аз го видях тогава. И той винаги щеше да среща в моя поглед себе си от най-ветровитите си години...

Сега Влад придава на Димана само контурите на онова преживяване:

– И все пак ние се решихме на риск...

Едно далечно отражение от оная родилна вечер озарява лицето му. Димана наистина се влюбва. Ето най-сетне мъжа, когото търси. Просто пред очите ѝ бяха остарели, посивели, затлъстели нейни познайници, защото бяха станали чиновници, изпълнители, автомати. Нищо не изтъква така човека, както бюрото. В очите на толкова нейни приятели се бе утаила досада. Може би това бе досадата на изобретатели и откриватели, които бяха станали чиновници. И тя нямаше в кого да се влюби. Защото бюрократ и мъж са две несъвместимости.

За миг мисълта на Влад прави едно лирично отклонение:

... В оная вечер четохме стихове от Мирон. Решихме да отпразнуваме първия самостоятелен проект на архитекта. Лалю разтвори новогодишен колет от село. Такава сиренева баница в живота си не бях яла. Във всеки резен имаше късмет. Парата се падна на Влад, едва не му строши зъбите. Избухна голям смях, понеже той никакъв хонорар нямаше да получи за доброволния си проект и дори можеше да изгуби наднорменото поради нарушение на графика. На парторга се падна здравето. Той се зарадва като дете. После разбрах защо – той вече чувствал тревожните признаци на една страшна болест. Успехът се падна на инженера. Викнахме, че планът ще бъде изпълнен. Трудът се падна на прилежния Лалю. Аз намерих между тънките като цигарени книжки кори на баницата напъпила дрянова вейка. Това значи любов. Влад и Лалю си размениха безмълвен поглед. Цяла вечер държах вейчицата в ръка, да не си изпусна късмета.

Дойде и жената на инженер Горов с обожаващи го очи. На нея се падна пътешествия. Влад ѝ предложи да си разменят късметите. От самата дума „пътешествия“ очите му станаха пияни. А мъжът ѝ така изтълкува нейния странен късмет: „Скоро ще се проваля и ще ме изпратят за наказание кой знае в какъв Диарбекир!“ Аз накрая за смях изтичах да донеса тетрадката с отхвърлените стихове на Мирон. Малко ме бе страх от парторга, но той бе в такова хубаво настроение, че дори сам ме помоли да чета. Аз зачетох конспиративно:

Поет

Аз съм поет и казвам:

– Пътят е лъкатушен,

трябва да го оправим!

Климатът е неблагоприятен,

трябва да го оправим!

Вятърът е променчив,

трябва да го оправим! –

А пък те казват:
– Трябва да го оправим
тоя поет!

Всички прихнаха и погледнаха към парторга. Той се полуусмихна някак виновно. Аз продължих наслуки.

Строеж
Ний бяхме дребни хора,
с дребни ежби и копнежи,
приведени над изкопи и скели,
пресявани, прецеждани,
агитирани и поучавани.
Накрая вдигнахме глава
и погледнахме до свода.
Това, което бяхме построили,
бе много по-високо от самите нас.
Тогава ни се стори,
че може би не сме такива дребни,
каквито бяхме считани.

След всяко стихотворение неволно хвърлях око към парторга. Той се опитваше да се усмихне, но усмивката му излизаше лишена от веселост. А другите умираха от смях.

Поклон
Ниският иска да стане висок.
Този стремеж е естествен.
Ниският търси висок пост.
Ниският те гледа извисоко.
Ниският говори на висок глас.
Ниският си служи с високи фрази.
Ниският чертае високи цели.
Тъкмо повярваш, че е висок,
ниският иска нисък поклон.

Смешните стихове на Мирон не разсмяха само едного от нас. Лицето на парторга ставаше все по-тъжно.

– Каква бе наложилата се промяна в проекта? – Димана иска да подсети архитекта по-скоро за своето присъствие, отколкото за изтърваната нишка на разговора. Погледът на Влад се връща към нея нейде от много далеч, от друг поглед. Тя усеща, че между нея и него присъства трети. Невидим, непрогоним. Самите нейни въпроси извикват спомена за съперницата. Той отговаря сухо, накъсано, сякаш води бордов дневник:

– Една чисто архитектурна промяна, която трябваше да се проведе със съвсем неархитектурна борба.

Прави така, че димът от цигарата да му застила лицето. Пак се отдалечава от нея и с една бегла усмивка преплува следващите бурни дни:

... Шефът узна още на другия ден. Тоя неуморим човек с опиплив поглед пръв научаваше всичко. Не спеше, не се хранеше редовно, не се бръснеше, не помисляше за семейството си. През дългите нощи в планината с прилежност на паяк бе изтъкал гъста мрежа до най-интимните ъгли в живота на хората. Изработил си бе своя сигнална система. Наведен поглед при среща за него бе предупредителен знак. Неуловим нюанс в усмивката предизвикваше в него тревожно трепване. Изтървана дума, премълчаване, престараваш се поздрав, небрежност, надхвърлил дозата възторг, прекалено усърдие – всичко се регистрираше от неговите чувствителни пипала. Имаше си паяжина тайни помагачи. Всички сложни и объркани нишки държеше сам и ловко придърпваше с предпазливи пръсти.

– С кого се борихте, за да наложите новия проект? – Димана му подава пак кутията с цигари и сякаш изтегля думите му една по една с тънките си пръсти.

– Административният началник и кадровик Кирил Манолов се противопостави – отвърща Влад.

– Ах, той и мене поучава как да пиша за строежа. Гълтам наставленията му като лъжица рибено масло! – Димана и пред архитекта повтаря същото, което каза пред мене.

– По призвание той е бдителен. Аз го наричам бдец! – казва Влад и нарочно се бави с цигарата. Вади запалка, дълго щрака. Не лови. Пламъчето цъфне за секунда и изхвърчи. Бензинът се е свършил. Най-сетне търси из джобовете си кибрит, драска търпеливо о единствената натопена във фосфор страна на кутията. И тя не лови. Достатъчно време, за да прекоси настроенията от ония дни:

... Кирил Манолов бе узнал с подробности за веселбата в стаята на архитекта. Дори се бе докопал до стиховете на Мирон, които четохме. Никой не можа да разбере откъде и как е бил осведомен. Дали дъсчените стени на бараките бяха в услуга на бдеца? Или тъмнината при внезапното угасване на електричеството се промъкваше като негов агент? Някакъв безжичен телеграф минаваше през доноси на завистници, пиянски скандали, телефонни разговори. Сякаш невидим магнитофон бе инсталиран в душите на хората и правеше записи на съмнения, колебания, размисли, надежди. Вятърът му донасяше важни сведения, нощта му поверяваше скрити стъпки.

Сведението за проекта на младия архитект го зашемети. Внезапен смърч се изви и опустоши дълго градената му мрежа. Намери се изхвърлен на кръстопът без пътни указатели. Излъгал се бе в своята проникателност. Несигурност го разтресе. Затвори се сам в своя усвоен кабинет, защитен от светлината с плътни пердета, в който аз бях влизала само веднаж, за да предам автобиография, три снимки и да попълня формуляр. И се боях да не бъда повикана пак. В тоя кабинет стените бяха облицовани с папки. Рафтове от пода до тавана бяха попълнени с досиета. Неговата недостъпна картотека. А на бюрото му имаше портрет в рамка: самият шеф на млади години като партизанин, с шмайзер през гръд. Поразително бе това голобрадо лице, което едва-едва заприличваше на днешния мрачен мъж. Мога да си представя каква буря се е разразила тогава в заключения му кабинет.

Бдецът: – Тоя повърхностен хлапак, архитектът, никога не ми е създавал сериозна тревога. Слабостите му бяха допустими: бягане от събрания, рисунки, флирт. Само едно би трябвало да ме хвърли в съмнение – насмешката. Как съм проспал най-важното? Тоя присмехулен поглед вижда всичко карикатурно, обръща света с главата надолу. Трябваше по това да разгатна, че е опасен. Най-безобидната насмешка таи зародиш на протест, на бунт. Смехът е подозрителен. Вече трябва да туря под наблюдение смеха.

Портрет от младостта му:

– Ставаш смешен!

Бдецът: – Ти гледаш още през младежки, розови очила. Погледнато повърхно, един нов проект е похвална проява. Но коренът е обезпокоителен. Самата идея да се противопостави на утвърдения отгоре план и да създаде един подчертано различен проект крие коварна умисъл. Утре това способно момче може да се опълчи срещу по-важни решения. И парторгът със своя наивен бригадирски възторг, и инженер Горов със своя дребнобуржоазен либерализъм, и инженер Наумов със своята доверчивост са се поддали.

Портретът от младостта му: – Ако аз бях там, щях да заста на страната на моя връстник – архитекта!

Бдецът: – Ти ще ме закопаеш! Все ме теглиш към грешки! Трябва да се даде веднъж завинаги решителен отпор на такива! Да не свикват със своеволия. Дисциплината е по-важна от всичко. Как ще строим, ако започнем да фантазираме върху всеки проект? Утре ще се заразят и други. Замахът на творческата фантазия е прилепчив. Ще избухне епидемия за самоинициатива, новаторство, изменения, отхвърляне на одобрените планове. Докъде ще стигнем?

Портретът от младостта му: – Искаш да пресъхне всяко творчество?

Бдецът: – Не ми бъркай главата! На твоите години морето е до колене! Дали няма по-дълбоко коренче дързостта на архитекта? Ние строим на два разкрача от границата. Такава самоволна намеса в цялостно замислените ансамбли на новите селища

може да се превърне в канал за саботаж, за забавяне и объркване на строителството. Може да създаде индивидуалистични настроения. С каква къртовска организационна работа се споява единомислието на колектива! С каква денонощна бдителност се изгражда дисциплината! Стъкленият проект на архитект Влад Радев може да остъкли цялата моя крепост, зазидана с толкова усилия...

Портретът от младостта му: — Крепост със зазидани прозорци!

Бдецът: — Не ме раздвоявай! Ти на младини бе ветрогонец. Допусна много грешки! Ако бе по-умен, нямаше сега да бъдеш в тоя Диарбекир! Ония, които бяха по-назад от тебе, отидоха далеч напред! Но вече няма да ти позволя да ме подхлъзнеш с твоята романтика! Никакви фантазии, строга принципност! Ще те хвърля в огъня, ако продължаваш да ми пречиш!

Той преследваше портрета от младините си, подозираше го, заканваше му се като на опасен смутител. Докато спореше така със самия себе си, шефът се бавеше да действа.

А строителите избързаха.

Архитектът прескача общите ни тревоги и предава всичко с телеграмен стил:

— Стана публично обсъждане на двата проекта за културен дом.

Димана го наблюдава като през ключалка. Той едва доловимо се усмихва на спомена, в който тя не може да проникне.

... Преди обсъждането парторгът по стар навик искаше да подготви и „обработи“ мненията. За тая цел изпрати мен и Рошлю да обиколим околните махали. Разчиташе на моята разговорливост със затворените родопчанки. Сега стана вторият сериозен сблъсък между архитекта и мене. Той прекали в язвителните си подигравки. Зад гърба на парторга го наричаше „алхимик“, защото все още като средновековните суеверни учени придружавал опитите си със заклинания. Химическият процес си става по неотменими закони, а алхимикът си мисли, че неговите заклинания и тайнствени знаци, които пише по време на реакцията, съдействат за положителния резултат. Влад смяташе, че нашата предварителна агитация прилича на такива смешни заклинания. Само губене на време. Щом правим обсъждане, трябва да вярваме на тия хора, че колкото и да са прости, не са толкова прости да изберат онова, което е против интереса и околното им. В противен случай обсъждането става само формално. Целият ни живот е пълен с такива безсмислени, предварително решени „обсъждания“. Щом ние ще внушаваме на хората какво да избират, тогава те няма да го изберат с цяло сърце, ще им отнемем радостта на самостоятелния избор. Наричаше методите на парторга анахронизъм. Някога, по време на антифашистката въоръжена борба, предварителната оран в душите е била необходима, но днес това е отживелица.

А аз го обвинявах в скъперничество на време и на сили. Какво пренебрежение към родопчаните, да ги остави сами да се блъскат с едно решение в неща, от които нищо не разбират. Какво ми струва да обиколя бърдата и да им отворя очите? С по-голяма радост ще избират, когато знаят какво и защо. Пък и аз от тях мога да науча нещо. И главното — ще ги запаля за новата идея, ще им създам една мечта, която те трябва да постигнат. После да се гордеят, че са я постигнали. Трябва да внесем нова поезия и романтика в живота им, след като сме дошли да пометем старите идилии. Влад бе реалист. Органически не търпеше никакви илюзии и напompени възторзи. От моите думи сякаш го полазиха комари. Той бе стъпил с два крака на тая корава, кална земя и не признаваше сантиментални излитания. Наистина, това го правеше силен и самоуверен. Нищо не можеше да го изненада, да го разочарова и разстрои. Той се опираше изцяло на действителността. Всички ония абсолютни ценности, в които парторгът вярваше, за него бяха относителни. Чудех се как може той да работи успешно, да влага талант и скрита амбиция в своя всекидневен труд, когато възприема всичко скептично, присмехулно? Собствените си дела той гледаше някак отгоре, като очевидно относителни ценности. Сам спрямо себе си не допускаше никакви илюзии. Животът нямаше да го повали с удар, с разочарование. Обаче му липсваше мечтателност, полет, поезия. Може би той ме върна на твърдата земя, на и аз малко го пратих в облаците. Само двама заедно бяхме пълноценен човек...

Влад съдвга думите с крайчеца на цигарата си:

— Спряха се на моя проект.

– Ваш проект? – Димана се възторгва така различно от мене. Не мога да понасям такова безпричинно женско обожание. А моето възхищение тогава изблизна въпреки упоритостта ми да му противореча, да го засичам с упреци и насмешки, да го дразня. Той излезе прав. Нямаше нужда от предварителна подготовка на мнения и изказвания. Архитектът донесе цветни чертежи на фасадата, профила на сградата и площада, напречни разреза на салона, библиотеката и занималните. Бе предвидил детска читалня. Сам обясни всичко на хората, без да се пали и без тях да пали. Самите пъстри, нагледни рисунки като за деца взеха очите на родопчани. И моите очи. Добре го разбраха жените иззад черните чембери. Не напразно бяха тъкали такива чудни китени халища. Навярно познаха в проекта на младия архитект един далечен отглас на собствените си багрови съчетания. Той тържествуваше тогава, защото покори вироглавството ми. Как би могъл да забрави възхищението в моя поглед? А погледът на другата, без да е надзърнал в работата му, се прекланя на кредит. Цялото ѝ същество вика към него: „Не те познавам, но вярвам в таланта ти, откривам го в очите ти, във всеки твой жест, във всяка твоя шега. Ти си необикновено надарен и хубав!“

Склонността ѝ да го идеализира го отблъсква. Присмехулната искра в погледа му отново пресича възторга ѝ:

– Нищо необикновено! Просто моят проект бе по-икономичен.

Той всмуква издълбоко от цигарата цяла една гореща нощ, чужда и непостижима за Димана:

... Парторгът заяви: „Глас народен – глас божи.“ Съобщи в София. Оттам назначиха комисия. А тук под предлог да не забавят плана, пък и бригадите да не стоят със скръстени ръце, пристъпиха към изпълнение на новия проект, преди да дочакат комисията. Всички до последния човек съзнаваха риска. Закипя трескава денонощна работа, за да ги завари комисията при свършен факт. Тъкмо тогава падна големият сняг. Валеше непрестанно. В тия южни планини все след Нова година се натрупва дебел сняг. Нашата монтажна бригада работеше с приглушен ритъм на заводския корпус. Сипкав, гъст снеговей като орляци бели скакалци се кълбеше из въздуха, поглъщаше скали, дървета, пропасти. Пътищата бяха непроходими. Отделните строителни участъци на връх Гръмовец – откъснати един от друг.

Една вечер се качих с последния камион, натоварен с торби цимент, който си проби път до подножието на височината към културния дом. Само Графът бе способен на такава лудост. Искях да видя как е потръгнал строежът на Влад. Едва разпознах от разклона върха. Презглава бе омотан в гъсти снежни шалове. Горے в снеговъртежа кирпичи копаеха измръзнатата земя. Стори ми се, че искри отскачат при всеки удар. Денонощно работеха на три смени. Ринеха преспи. Разбиваха вкочанени буци пръст с лостове. Изкопът рязко се чернееше на белия сняг. Започнаха да наливат бетонните основи. Кладяха огньове през нощта. Една голяма крушка от 1000 вата се люшкаше над обекта, хвърляйки сенки и отблясъци върху мраморите на снега по отсрещните ридове. Внезапно крушката изгърмя и леденият въздух отзвъня като разбито на сол стъкло. Закачиха две ветроупорни лампи с по-малък ватаж. Светлините и сенките им причудливо се преплитаха и правеха снега ту жълт, ту син. Хората се грееха с шегите: „Другарю архитект, да не объркаш във вевяцицата чертежите и да караш по стария проект?“ Друг се обади: „Чак напролет, като се стопи снегът, ще видим, че сме вдигнали стария културен дом!“ А бай Темелаки се провикна: „Няма да ме е яд за друго, ама за танците на покрива!“ Всички прихнаха. Само танци липсваха на стария бай Темелаки.

Смехът им се ройваше на искри, а вятърът ги пръскаше. Това бе някакъв весел Дантев кръг. Доброволци от махалите идеха с домашни лопати и търнокопи да помагат. Жените поддържаха огньовете, за да не измръзнат не бетонджиите, а бетонните плочи. Доброволците подаваха материали и сечива, ринеха сняг от кофражите на основите и от купищата тухли, обвиваха тръбите на чешмата със слама и чулове да не замръзнат. Сковаваха набързо дъсчени навеси над циментовите торби. Тласкаха колички цимент по заледени пътеки от дъски, които пращяха под стъпките им като натрошени шишета. Дори и аз помагах – хвърлях съчки в огъня. Графът ринеше с лопата снега като вихър, за да отвори път поне за още един курс. Всички бързаха задъхани, сгорещени в студа.

Само шефът бе застанал отстрана и зъзнеше. Пристигна с джипка, морав от студ. Смехът на строителите издалеч го прониза с нажежени иглици по-остро от снеговей. Смях! Защо се смеят? Смехът подрива всичко официално. Но как да излезе срещу смеха, без сам да стане смешен? Стоеше сериозен, неподвижен отстрани и бдеше. Би трябвало

да бъде доволен от такива свръхускорени темпове в такова време. Но само той не се радваше. Пращаше Османчо куриера със скъсани цървулки през снегове и вълци чак в Мадан да бие телеграми до София: „Защо се бави комисията? Да тръгне неотложно!“ А телеграмите сякаш затъваха нейде в дълбоките преспи...

– Продължи денонощно да вали. Въпреки това ние успяхме да положим основите на сградата! – казва архитектът на журналистката с приглушен, замислен глас, сякаш затрупан със сняг.

Димана вижда ефектни кадри на масов героизъм сред величавия декор на белите планини. И над всичко – доминиращата фигура на героя на епохата, архитекта. А той прескача няколко дни като няколко високи преспи сняг:

... Вхоדותе на рудниците изпускаха кълба пара, сякаш бяха черни ноздри, с които дишаше затрупаната земя. Снегорините не можеха да насварят. Шосетата бяха задръстени от преспи. Аз едва успях да се прибера на разсъмване с камиона на Графа. Часове се промъквахме през снежни въртопи. По пътя слизах от колата и по-скоро символично, отколкото реално помагах на шофьора да ринем сняг. Накрая той не смогна да запали мотора. Тръгнахме пеш. Газихме до кръста в пресен сняг. Редувахме се да проправяме пътина. Помня в утрото дърветата с настръхнали ледени шушулки като бодли на наежен таралеж. Вятърът ме шибаше в лицето с бял бич. Оттогава на петите си получих бучки от измръзване и лете ме е срам да нося изрязани обувки. Движението по шосетата замря. На монтажа работата продължи с намален темп. Желязото в ледена обковка опърляше ръцете и през ръкавици. Палехме огньове да стоплим железата. Хвърчаха нажежени до бяло искрици сняг, които обжегваха лицето ми и ме ослепяваха. Мисля, че то бяха най-мразовитите дни в живота ми. Студ ме пронизваше и от последната ни среща. Той сякаш не забеляза, че бях отишла премръзнала, побеляла от сняг като старица, за да видя работата му. Вдигнал яката на ватенката си, същата, върху която легнахме на върха край огъня под звездите, сновеше със заети крачки край изкопа. Гонеше някаква своя мисъл, отдалечена от мене. Усетих, че той всецяло принадлежи на нещо, а не на някого. Не му бях нужна. Прекрасно можеше да мине без мене. Дори не реагира, като си тръгнах...

Сега същото усеща и Димана. Той обръща лице към прозореца, озарен от последното тлеене на залеза. Отплува в някаква своя мисъл. Каквото аз изпитах тогава, изпитва сега и другата. Профилът му се връзва в цялото й същество завинаги, очертан в отсвета на залеза. Както в мене, огрян от огньовете и снежните отблясъци на онай нощ. С пламтящ печат е вгорен в гърдата ни. И двете чувстваме най-голямото привличане на един мъж: да бъде увлечен до самозабрава от нещо друго, по-значително от тебе самата, недостъпно за тебе. Не можем да му се сърдим. Той еднакво се изплъзва и на двете.

И все пак в ония студени часове край изкопа той вътрешно бе по-близко до мене, отколкото до която и да е било жена в света. Нямахме нужда да ме гледа, да ми говори, да ме докосва. Дори моето присъствие не му бе необходимо. Самото ми съществуване бе включено в неговия напрегнат ден, в безсънната му нощ. И то му бе достатъчно. Може би той осъзнава това едва сега, отговаряйки в себе си на нейния въпрос, дали живее и работи пълноценно тук. Димана изтръпва, че го е срещнала късно. Първите му неизтриваеми стъпки бяха споделени с друга.

И все пак за една нова любов никога не е късно.

Скоростта растеше. Празният варел до мене в камиона непрестанно ми напомняше, че бягам. Но аз си оставах на едно и също място. Сякаш бях пуснала корен горе, по канаристите сипеи. Какво ме дърпаше там, какво ме държеше о най-безплодната и суха почва?

Пъте обновен, защо не ме грабнеш и отвлечеш?

Никаква скорост, никакъв външен тласък не могат да те изтръгнат от мястото, където е пуснало корен сърцето ти. Не ти, а някакво чуждо тяло се носи шеметно по пътя. Ти издалеч го наблюдаваш с почуда: ти ли си това? И продължаваш да вирееш на единственото свое място в света, макар каменисто и пустинно. Гледаш крайпътните дървета с разбиране. И ти си едно от тях. Пътят минава край тебе. А ти стоиш на старото си място и само от корена на сърцето си можеш да пиеш сокове, за да се разлистваш, да протягаш клони към слънцето и да даваш плод.

Откривах своето родство с дърветата.

– Снегът не ни попречи да налеем основите на културния дом – казва Влад.

– На вас може ли нещо да попречи? – Димана подпира брадичка на ръката си, изтъквайки напред изящните си пръсти. Гласът ѝ глади тигъра по посока на косъма. Чак в мене отскачат електрически искри. Женското ласкателство може да изтрие спомена за друга жена. Тъкмо изцяло го бях завладяла в мислите му, отново се стопявам в топлото присъствие на другата. На предизвикателния въпрос той отвърща с предизвикателство:

– Снегът не, но вие например можете!

Димана с ускорено пърхащи клепки се учудва. Цялата стая отново се изпълва с гъстите ѝ мигли.

– Тогава да си ида!

– Моля, не ме разбрахте! – Гласът му си възвръща телеграмната сухота: – Борбата бе на два фронта: със снега и с комисията за утвърждаване на новия проект! Изведнъж Димана поглажда тигъра в обратна посока на косъма:

– Не бягайте от въпроса ми: отнасяше се не само до работата ви тук!

Той смаква угарката в празната си цигарена кутия. С нея иска да угаси едно внезапно нахлуло желание да отговори откровено на тоя интимен намек:

... Само работа? Разбира се, не. Имаше и нещо друго. Нещо между другото. А може би другото между това. Удавена в сняг вечер. Електрическите жици скъсани, уплетени като кълбета прежда. С учебника по биология в ръка, пъхнала колене под одеялото, аз четях на газениче. Погрешни буржоазни теории за наследствеността: Морган, Вайсман... Няма наследственост. Всичко зависи от въздействието на околната среда. Щом е така, и аз нямам нищо общо с баща си. Защо тогава тежи името му върху мене? Защо аз трябва да плащам греховете му? Понякога между теорията и практиката има противоречия. На вратата се хлопна. Момичетата се юрнаха да отворят и се сблъскаха една с друга. Кой можеше да бъде в тоя късен час? За коя ли от тях се е решил някой да остави печката и да гази до кръста сняг? Аз не откъсвах очи от книгата. Има ли наследственост, или няма? На баща си ли приличам или на майка си, или на околната среда? Сепна ме тишината. Момичетата бяха занемели. Вдигнах глава. В рамката на вратата – един снежен човек. Преди да видя, да съзная кой е, получих неистово сърцебиене. Влад. С него нахлу в стаята веявица, студ, лъх на опасни, затиснати планински пътеки, близост на вълчи дири. Скочих боса на голите дъски. „Ида да ви донеса сняг от върха, ако тук не ви стига!“ – каза Влад. – „Не ви ли е страх от вълци?“ – разпищяха се възбудено момичетата. През ония нощи чак до някои крайни строителни участъци се чуваше вълчи вой и на заранта най-ранобудните казаха, че са забелязали вълчи следи. Той бе вървял в преспи до коляно. Отърси снежен облак от себе си. В първия миг не можах да се зарадвам. Започнах да зъзна от изненада. Дори първото чувство бе яд. Все такива капани ми устройва! Свари ме пак неподготвена. С рошава коса. Бързешком се сресвах с пръсти. Къде ми е единият чехъл? Пак някоя повлекана го е ритнала до другия край на стаята. Засуетих се да го търся. Пак се сблъсках с враждебната съпротива на вещите. Един чехъл може да ти провали най-щедрата радост. Къде е, дявол да го вземе? Тесни пътечки между леглата, разхвърляни дрехи, куфари под леглата. Как ще намериш един чехъл? Материята ме обсаждаше плътно да ми смаже радостта. Какъв ли ужас е семейството? Трябва всекидневно, всекичасно, всекиминутно да се сблъскаш с тиранията на материята, за да опазиш едно крехко чувство.

Ах, ето го, слава богу! Едва сега се усмихнах. С тоя проклет чехъл намерих цялото усещане на щастието си. Влад свали памуклията. Остана по сив пуловер с висока яка. Приличаше му. Но аз предпочитах да виждам циганския му врат. От плещите му в стаята стана съвсем тясно. Не можехме да се разминем. Поради спирането на тока нощна смяна не работеше и стаята ни бе в пълен състав. Осем момичета се завъртяха край него. Газеничето премигваше от суетнята. Лина окачи ватенката му на въженце над печката. Дора с метличка зачисти набития сняг в нашивките. Ревнувах дрехата му от тях – тя бе същата, върху която ме овладя. Аз хвърлих в печката летви, чукачетата и талаш, откраднати от кофражистите. Запращя весел огън. Една му подаде стол да седне до печката. Друга му предложи получени с колет домашни курабии, вече

изсърнали като тухла. Той отказа усмихнат, вадейки цигара. Фането с цяла гъвкаво тяло му предложи от своето пакетче...

Димана му протяга кутията с цигари. Грабливите ѝ лакирани нокти го издърпват от общите ни спомени. Той е раздвоен между мене и нея, тласкан ту към едната, ту към другата.

— Какво повече искате да узнаете за мене освен работата ми?

— Всичко! — гласът ѝ залитва. Димана при смущение започва да мига често-често и клепките ѝ сякаш стават още по-гъсти. Той се наслаждава на смущението ѝ. Сама си е виновна, тя се поставя в неловко положение. Влад се опитва да си спомни какво правя аз, когато се смутя пред него, и не може точно да определи.

... Лицето ми гореше като жив огън. Момичетата в общежитието недоумяваха за коя от тях е дошел тоя снежен гост. Но само като ме погледнаха, разбраха. Това мое лице нищо не умее да прикрие. С никоя от тях нищо не бях споделяла. Лина с угодливия си глас как не се мъчеше да ми стане довереница. Изповядваше ми своите тревълнения за Рошлю. Как не се опитваше да ме предразположи към откровеност, за да узнае тайната ми. Аз все от езика си тегля. Но в тоя случай геройски издържах. Знаех си какво ме чака, ако се изтърва: по целите Родопи чак до Бяло море щеше да се разнесе моята тайна.

Всяка жена чувства нужда от наркозата на доверяването. Въпреки многовековния горчив опит няма жена, която би устояла срещу риска да се изповядва пред приятелка. Аз си имам своя теория за обяснение на тая необяснима женска страст. Теория за тиранията на вещите. Всяко любовно преживяване е затлачено от грубия материален свят, с който жената трябва да се пребори на смърт и на живот, за да защити чувството от външни дразнители. Дрежи, лошо време, кал, неудобни квартири, прически, обувки, непредвидени пречки — всичко това тежи на гърба на жената, тя е домакиня в любовта, трябва да разчиства простора и да създава настроение. Мъжът е гост. Затова в миговете на близост вниманието на жената е така погълнато от борбата с всемогъщите дреболии, че почти не ѝ остава време да се наслади на самото преживяване. Едва след като остане сама, влюбената жена се потапя в радостта на отминалата среща. Едва тогава изживява тя кулминацията на нежността си. Но любовното чувство жадува да бъде споделено. Една възможност за споделено изживяване на любовта на жената, това е конспиративното доверяване на приятелка. Много по-остро изпитваш любовната среща, споделена шепнешком с друга жена. Чувството се очиства от външни смущения, които му пречат, от дреболии, които го разсейват. Обувките не те заплашват с изкъртен или изкривен ток при разходката в гората. Вятърът не разбърква прическата ти. Дъждът не разваля костюма ти. Калта не хвърля пръски по чорапите ти. Неловкост и смущение от думите не те сковават. Без да съзнаваш, ти предаваш на жадната си слушателка не истинската случка, а възможностите, заключени в нея. В мига на преживяването, разсеяна от досадните дреболии, не си могла да подхванеш, да развиеш и отгледаш плодотворните зърна в срещата. Но когато споделяш с приятелка, умело издебваш и не пропускаш ни една от представените възможности. И без сама да предполагаш, рисуаш преживяното в по-съвършен вид. Диалогът между двамата влюбени излиза по-сполучлив в твоя разказ, насища се с подтекст. Думите не им избягват. Как находчиво съумяваш да отговориш на любимия, когато си пред приятелката си. Как всепогълнат от тебе е той, когато го описваш на нея. Точни и многозначителни стават погледи, движения, намеци, когато разказваш за тях, а не когато цяла си заплетена в тях. Ти споделяш не истинското си преживяване, а мечтата си за него. Да имаш такава приятелка в такъв момент е съществена съставка на любовта ти.

Но така взривно е твоето вълнение за приятелката, че тя чувства също нужда да го сподели с друга. Инак то ще я задави. При това, когато тя разказва на друга, влага още нещо от себе си, насища любовта ти с нови нюанси. И твоята любов не е вече твоя. Ако аз бях поверила тайната си на Лина дори под клетва за гробно мълчание, тя още на другия ден би я поверила на Дора под клетва за гробно мълчание. Дора — на Фането. Така закълнати, всички момичета биха преживели любовта ми. Биха знаели повече от онова, което може да се види и чуе, ако биха ме проследили ден и нощ по петите. Биха изпитали историята на самото ми чувство, а тя винаги е по-богата и сложна от външната историйка на отношенията между двамата.

Момичетата си размениха поглед в смаяна тишина. Ако бях споделила поне с една

от тях, нямаше да бъдат толкова поразени. Но сега бяха изправени пред една загадка. Любопитството им се разпали застрашително. Нищо не бях спечелила с мълчанието си. Те по-бързо от мене съзнаваха цялата необятност на радостта ми, допълняха я с развихрено въображение. Гледаха ме с уголемени очи на удивление и женска завист. Заради мене този снежен рицар бе преминал дълъг път и опасности. Влад веднага предугади всичко – моята конспиративност, изненадата и завистта на другарките ми. По бузите ми изби румена възбуда. В един миг открих грешката си. Аз трябваше да си мина по реда през риска на женската откровеност, за да ги превърна в помагачки и съчувственички. А така бях ги оставила свободни от приятелски задължения. Те не можеха да понесат, че живея с тях в една стая, а имам тайни от тях. Още повече че те всичко споделяха с мене и за всичко ми искаха съвет. А аз скрито от тях се бях наслаждавала на едно чувство. Жените никога не прощават такъв егоизъм.

– Ако комисията не бе закъсняла, какво би станало? – любопитството на Димана откровено е насочено към самия него: как би действал, ако случайността не би му помогнала? Той отговаря направо на подтекста във въпроса ѝ:

– Не бих се отказал, но бих изгубил излишни сили и време! – Погледът му потвърждава намека. Играта го увлича. Димана не може да скрие ликуването си. В сгъстяващия се здрач тя чувства как блестят очите ѝ.

– Голям ли бе рискът в това, което бяхте предприели? – гласът ѝ видимо го уважава.

Става му неловко. Тя пак го идеализира. Дали сам с нещо не се е похвалил и представил лакиран? Това го дразни. Бърза да я снесе от облаците към себе си, земния:

– Друг пое големия риск. Парторгът заложи всичко – целия си актив от миналото, името си, партийния си билет заради моя проект!

Но професионалният недъг на журналистката да идеализира е неизлечим. Гордост изпълва погледа ѝ. Гордост за мъжа срещу нея. Какво благородство – да признае силата на друг! Да не си присвои никаква заслуга! Но тя не знае, не може да предполага, че тъкмо с този си горд за него поглед го отправя отново към мене:

... Жените си приличат още в нещо – констатира Влад – в жаждата си да се гордеят с мъжа, когото харесват. В онай зимна вечер той долови, че аз познах гордостта от любимия. Това светло пианство – да ме видят с него, смелия снежен рицар, да ми завидят. Заставах до високото любимо рамо в някаква парлива мрежа от чужди погледи и помисли. От тяхната завист се разпалва още повече твоята радост. От техните преувеличени догадки се увеличава твоят унес. Да изпиташ гордост от любовта си, това е най-високият женски полет. Влад много добре познаваше това от мене.

Димана все повече се натъква на странното усещане, че сама непрестанно извиква невидимото присъствие на другата. Вече започва да се бои от собствения си глас, от жестовете си. Не знае какъв спомен може да събуди с тях. Тя едно цели с думите и погледите си, а те се пречупват в неговия свят под най-неочакван ъгъл и улучват непредвидени центрове. Вече не смее да показва островърхите си седефени нокти. Отде е сигурна, че по закона на контраста те не призовават в паметта му едни други пръсти, без маникюр, неопитни, стеснителни, десет години по-млади? Вече съжалява за интимния си въпрос. Но е късно да го върне обратно. Той самият упорито избикаля пълния отговор. Това потвърждава съмненията ѝ.

– Изобщо, за да се наложи моят проект, не аз имам заслуги... Парторгът, приятелят ми инженер Лалю Наумов, който направи всичко, за да...

Димана се вкопчва в тая чисто мъжка тема за приятелство, за да отклони сянката на съперницата:

– Често споменавате за приятеля си. Такова вярно приятелство е мъжка добродетел, нали? Тук ли се сблизихте?

Без да предполага, тя докосва най-опасната струна, Влад изтръпва. Вихром префучава през неговото съзнание:

... Заради една женска усмивка никога няма да се разделя с приятеля си. Възможно ли е момичето да хареса него, тромавия и добър Лалю? Но защо той още се бави? Дали не са заедно? Топла лунна вечер. Хитрото момиче само ме впримчи в този разпит на четири очи. Дали не е задържала нейде Лалю, за да ни остави с журналистката насаме? Дали това не е нагласено? Двете са приятелки. Има ли приятелство между жени?

Той светкавично прекосява общия ни спомен:

... В оная снежна вечер в общежитието бяхме осем приятелки и един мъж. Приятелките ми се обърнаха във врагове. Пречеха ми. Поведох мълчалива неравна борба с тях. Той не ми помагаше, напротив. Всички бяха против мене. Сам-сама действах слепешком, по инстинкт. Не включвах момичетата в общ разговор с него, не ги забелязвах. Все едно че не съществуваша в тясната стая. Моята хладина ги отстрани. С голямо насилие над себе си те се отдръпнаха, уж за да ми съдействат. Насядаха притихнали по леглата, симулирайки заетост с кърпещ, подреждане, четене. Но коя с гръб, коя със сляпо око, коя с тил – ловяха зорко всяко движение, всеки дъх на късния гост. Един мъж в стая с осем момичета. Зимна вечер. Той стана прицел на повишена радиация от осем залудели млади жени. Цял се промени. Усещаше върху си кръстосан огън от любопитство, съучастничество, предизвикателство, съперничество, ревност – трепети, които се разгаряха едни от други, натрупваха се и го заливаха на все по-буйни вълни. При тая интерференция на настроенията, при тоя групов амок той бе готов да се поддаде на опасната игра.

– Да, едва ли жени са способни на такова приятелство, каквото ние имаме с инженер Лалю Наумов! – усмихнат на себе си, казва той.

Димана също се усмихва недоизказано и мисли:

... Приятелката и любимият. Тя така се вживява в твоето чувство, така се вълнува заедно с тебе, така нетърпеливо тръпне, когато ти бързаш за среща, така е изобретателна при твоята шивачка, така гъвкаво фантазията ѝ се облича в новата ти рокля, така те очаква да се върнеш и да разкажеш с думи, с кожа, с прическа, с дъх какво се е случило, така се въплътява в тебе, така я обжегват твоите рани, че накрая забравя, че това чувство е все пак твоё, а не нейно. То ѝ принадлежи. Тя живее с него. То е в нейните сънища, в нейните утринни пробуждания, в нейното огледало. Запалена по индукция, в нея лумва страст и може да вземе неподозирани размери. Тя се влюбва в твой любим с твоето чувство в най-чистия му вид, в най-високото му напрежение – такова, каквото е възможно само в задъханите изповеди, далече от смущенията на материалния свят. Ако пък не споделяш с нея, тя може да се влюби в образа, който въображението ѝ ще раздуха. Приятелката ти започва да се стреми към твой любим и с още едно чувство, което е по-силно от твоето: с чувството на липсата. Всичко онова, което тя не е имала, не е достигнала, не е докоснала – открива в твоята любов. Дори може да узрее времето, когато най-близката ти приятелка обиква любимия ти по-дълбоко от тебе. Това я спасява от угризения. Ти не си така жертвоготовна за него като нея. Ти го измъчваш. Ти не го цениш достатъчно. Ти не му даваш онова, което тя ще му даде. Ти не го заслужаваш. Тогава в тебе се влива второто дихание. Тъкмо си била запъхтяна, изнурена от гонитба на изплъзващото се щастие. Тъкмо си била пред апатия и отстъпване. Изведнъж се изправяш с ново, учудващо самата тебе упорство. Да имаш такава приятелка в такъв момент е голяма сила.

Аз за пръв път усетих тая сила в себе си тогава в снежната вечер. Блесналите черни очи на Лина крещяха: „Ти не го заслужаваш! Дошел е през сняг, вятър и вълци при тебе, а ти как го посрещаш? Дори не намери една усмивка за добре дошел! Не ти, аз ще го стопля с гъстите си антрацитни коси!“ Мълчанието на другите момичета ме проглушаваше: „Ние сме по-нежни от тебе, ние сме по-хубави от тебе, ние сме по-дръзки от тебе, ние сме по-весели от тебе, ние сме по-готови от тебе на всичко, на всичко!“ Струваше ми се, че и той чува техния предизвикателен вик и е готов да им се откликне, макар и на шега. Тогава аз направих нещо, което и до днес не мога да си обясня. Сякаш бях някаква друга, която се бе вселила в мене и действаше съвсем независимо от мене.

Димана запалва лампата на масата. Светлината сякаш се излъчва от тютюневата ѝ коса. Влад изведнъж, се натъква на отговора, който досега ловко избикаля:

– Какъв личен живот искате в общежития?

Той има предвид сцената, която последва тогава в моето общежитие. Но Димана тълкува това като намек в своя полза. Прокарва тънки пръсти като прозрачен гребен през светещите си дълги коси. Влад седи в сянката и я наблюдава. Отново я открива като непозната планета. От нея струи някаква лъчиста нежност. Сега едно откровено

движение на изящните ѝ пръсти, и тя може да го привлече към себе си за тая вечер, за дълго, може би завинаги. Аз висях на косъм. Тия тънки пръсти държат живота ми.

– Общежитията ли са преграда за личния живот? – алтовият ѝ глас е напоен с топлите сенки на вечерта.

Умората прави Влад още по-податлив. Между пръстите ѝ се вие едно изкусително змийче цигарен дим. Той се заставя да отговори нещо, за да не изглежда глупав. Гласът му негодува срещу собственото си смущение:

– Вие не познавате същността на общежитието. Аз съм патил...

Тая мисъл внезапно го запраща към мене. В някаква частица от мига ние с него сме отново заедно тъкмо сред водовъртежа радиации от присъствието на другата. Погледът му пак се отбива към спомена:

... Тогава при близостта на седемте момичета, сред кръстосания огън на техните домогвания към късния гост, в мене се събуди някаква непозната женска воля и постигна нещо неправдоподобно. Цялото ми същество се напрегна да му внуши, че двама сме сами в стаята, че другите момичета не съществуват. Съсредоточих всичките си вътрешни сили върху него, не допусках и най-малко отклонение на вниманието му към другите. Цяла бях намагнитена. Така всепоглъщащо е било това мое напрежение, че се е разпростряло и отвъд бреговете на бялата вечер, отвъд стените на тясната стая, далеч към неизвестни утрешни срещи с други жени. Аз тогава поисках да изтръгна любимия си от близостта на седемте момичета. Но не съм допускала, че се боря и срещу бъдещи кръстоски на женски привличания. Цялото ми същество му внушаваше, че двама сме сами в света, че никой друг няма помежду ни. Странното ни преживяване в зимната вечер в общежитието бе повече от спомен. То остава в самите ни клетки като съставна тяхна вибрация и не може да се изскубне от тях. Влад няма нужда да си спомня, да търси образа и усещането на онова, което се случи тогава. То съществува като пулсация в кръвта му.

... Двама седяхме край печката с гръб към момичетата. Не го гледах. Не му говорех. Но всичко в мене го викаше, влечеше с все сила. Той се подчини на тоя безгласен вик. Неусетно всички предизвикателни хитрувания, смехове и привличания на седемте момичета се събраха в един фокус. Просто аз ограбих флуидите на другите и ги кондензирах в себе си. Не само от ония седемте, но и от утрешните непознати жени, които ще се изпречат на пътя му. Имаше в стаята, имаше в света само едно момиче с удесеторена притегателност. Той съвсем забрави за другите. Само едно помнеше, само едно го дразнеше непоносимо: че те не се махат, че са тук, че му пречат. Проклинаше строителите и себе си, че са създали общежитие – най-жестокото изобретение на века. Устните му искаха да ме целуват, а сякаш бяха в меча халка. Ръцете му бяха в белезници, целият бе в усмирителна ризница. Само очите му бяха на свобода. Започна да ме овладява с поглед. Аз бях податлива, за да не го оставя на другите. Сама се предоставях. Първо косите. Той зарови луди очи в тях, разбърка ги до корените. Смутена, отмахнах падналия кичур от челото си, открих ухото. Погледът му се плъзна по кожата на слепоочието! Усетих как запулсира една синя венозна нишка. Все по-жаден, се впи в раковината на ухото. Шумът на океана ме проглуши. Погледът му мина бавно по дъгата на веждите ми, бавно се върна по тях и се гмурна в очите ми. Насладата бе непоносима като болка. В очите ми засвяткаха ускорените удари на сърцето ми и той ги видя ясно, както аз видях в неговите очи – отблясъците на ускореното му дишане. Моят поглед се отбраняваше от неговия, сърдеше се, викаше и побягваше далеч. Тогава ненаситните му очи зацелуваха бузите ми. Цялото ми лице пламна. Погледът му скочи върху устните. Дълга целувка спря дишането ми. Как да откъсна устни от тия стръвни очи? Тогава рамото ми трепна инстинктивно и привлече погледа му. Той бавно се плъзна по шията ми. През където минеше, кожата ми бавно пламваше. Рамото ми под погледа му се събуди, усети своята закръгленост, напои се с гореща, млада кръв. А очите му със заобиколно плъзване започнаха да гаят, едва-едва докосвайки гърдите. Плетената блуза ми стана тясна. Усетих как малките ми гърди болят, разпукват се, растат като напъпили чувствителни цветя...

В общежитието на газениче в присъствието на седем любопитни девойки един млад мъж овладя момичето си с поглед.

Другата все по-ясно долавя парадоксалното положение, че нейното присъствие го отбива към съперницата ѝ. А Влад дори не се замисля защо ли притегателната сила на тая, която е близко до него, става нов тласък към момичето, което е далеч?

– Какво е това, което търсите в живота? Какво ви движи напред? – журналистката иска да го обърне към деловата страна на въпроса си, за да не извиква призрака на другата. Но тя забравя, че всичко може да насочи мъжа към жената, с която са свързани най-важните мигове от живота му. Какво търси, какво го движи? Знае ли той? Ето че и тоя въпрос го връща към мене:

... Тогава той си тръгна късно. Засегнати от невниманието му, момичетата не станаха да го изпратят. Двама се стъписахме на прага. Снеговеят бе престанал. Най-после след толкова денонощия валеж. Нощта бе ослепително бяла. Над снежния емайлран хребет блестеше зелен полумесец, гладко изсечен от лед. Вятърът бе заспал върху пухена възглавница. Снегът чупеше лунната светлина на искрящи трески. Разделихме се мълком. Очите ни бяха пълни един с друг. Стъпките му бързаха да останат насаме. Нещо друго го теглеше навън. Какво бе то? Аз не можех да го задържа. Знаех, че ще му се случи нещо, виждах това по плещите му, които сякаш предизвикваха цялата природа. Но не можех да го спра и запазя. Той се отдалечаваше. Снегът пред него сияеше. Планината, притихнала, вглъбена в бели сънища, го поглъщаше. Той тъпчеше по укротената виелица, паднала в нозете му. Сякаш сам я бе овладял, както мене преди малко.

Момичетата си бяха легнали, сърдити, че късният гост им забави съня. Накараха ме да отворя прозореца, за да се проветри стаята, опушена от неговите цигари. Само прозорецът до моето легло се отваряше. Дограмата на другите бе набъбнала и изкривена така, че освен с динамит с нищо друго не можеш ги изкърти. Но аз се възпротивих. Казах им, че съм простинала. И не отворих. Искях да ми остане неговият тютюнев лъх. Цяла нощ вдъхвах дима, издишан от него, опиянена в сънищата си, без да зная, че...

Той решил да иде до връх Ветровец и да види какво става с жилищния блок и с бригадата. До съмване се надявал да стигне. Най-сетне времето се бе оправило. Откога бе чакал това...

Влад понечва да се разкрие пред Димана. Присмехулството му го спира наред думата. Сам се надсмива над себе си. Друга няма да надникне в тая негова страшна и смешна преживелица. Всяка друга е закъсняла. Само една е посветена в неговата тайна. Защото бе най-близо до него в снежните недра на планините.

– Какво ме движи? Ако зная, може би ще престана да се движа! – отговаря уклончиво той. Цигареният дим невъзмутимо се вие около лицето му без полъх от смущение.

... Крачките му свиреха в снега. Бе силен, млад, сам в нощта. В кръвта му се пробуди споменът, влян от далечни деди, за други такива зимни нощи, отдавнашни и сурови, сред бялата самота на Балкана. Едър вървеж в навуца. Все срещу посоката на вятъра. Овчарски ямурлук, издут от широк вятър. Бунтовна мисъл под заключени, гъсти вежди. Тънък присмех под заскрежен мустак. В аления пояс втъкната силна ръка върху дръжка на буден нож. Планината дебне с вълци, заптиета и бури. Един българин върви напърно, без пътека, и врязва в снега своя диря. Носи комитски заръки. С риск на живота си е слязъл в село да види изгората си. Прескачал е плетища, разпъждал е свирепи кучета. Борил се е с нейната моминска боязън. Сега се връща горд и още носи в шепи вълните на младото й тяло. Нищо не може да го спре. Какво го тласка напред? Никога не си е задавал такъв въпрос. Снегът е дълбок. Няма пъртина. Вместо да превали рида, Влад, без да усети, се е отклонил. В планината зиме посоките са измамливи. Чуди се защо още не вижда очертанията на върха. Сякаш снегът го е затиснал и изравнил с околните бърда. Дълго върви, без да иска да си признае, че се е изгубил. Изведнъж се спира. На височината върху снега – три сиви, издължени петна. Ръката му инстинктивно стисва дръжката на ножа в пояса. Ноктите му се забиват в гола длан. Няма нож. Няма ален пояс. Няма запалена главня. Каква има? Само смътни спомени, влени в кръвта му, от древни срещи с вълци. Спомени за отдавнашни, невидени от него битки в планините с вълци...

Димана го търси нейде далеч по недостъпни височини, макар че той седи срещу нея:

– А какво ви накара да изберете тая професия? Какво ви е движило към строежа? – слепешком го налучква тя. Уморена е от гонитба на изплъзващи се думи.

– Какво ли? Разрухата... Отраснах сред развалини.

... Кое бе по-страшно – бомбите или вълците? Два съвсем различни вида страх.

Единият – гърмящ, сляп страх. Нищо не можеш да направиш, освен да чакаш, навел глава. А другият – вековен, див страх. Ти можеш да се спасиш, ако си мъж. Така значи изглеждат вълците. Колко са кротки. Имат зъби по-остри от ками. Това той знае инстинктивно. Жертвай ръката си! Разчекни му челюстите! Един мъжки юмрук, задънил гърлото на вълка, го прави безсилен. Ами три вълка? Отде три ръце? Причакват го търпеливо... Изпосталели, освирепели от глад. Няма да им убегне. Те не прибързват. Той разполага с няколко мига. Трите сиви петна се размърдват. Човекът хуква. Едно високо дърво на отсрещния ребър. В кръвта му вика някакъв древен спомен. Трябва да стигне дървото! На всяка цена! Няма време дори за едно озъртане. Снегът поглъща стъпките му до колене. Едва измъква нозе. Нищо не вижда. Само едно дърво. Нищо не мисли. Само за едно дърво. Нищо не съществува в света. Само едно дърво. Пада. Изгубва дъх. Съблича и мята назад памуклията. И това е спомен, изникнал в кръвта му. Нещо силно, по-силно от него самия, го вдига: Върви! Какво е то? Още няколко разкрача. Още една стъпка. Още само една. Вкопча пръсти в мократа кора. Като в протегната напукана длан. По-скоро! Стъпки нагоре с ръцете. Педя по педя нагоре. Издърпва краката колкото може по-нагоре, до брадата. Три сиви сенки се нахвърлят към петите му. Подскачат издължени да го откъснат от дървото като люлеещ се лист. Още няколко педи нагоре. Още една. Още само една. От дървото го шибат снежни плесници. Той ги приема като най-нежна ласка.

Присяда на широк клон. Както някога на рамото на баща си. Какво великодушно дърво! Кой го е посадил на този пустинен рид? Долу три сиви петна на пост. Памуклията му лежи раздрана на снега. Същата, върху която легнахме двама край огъня на върха. Можеше той да бъде на нейно място разкъсан. Зъзне по пуловер, мокър от пот. Тук е открито. Вятърът бръсне. Сняг от горните клони пада във врата му като гилотина. Чак сега го връхлита страхът. Струва му се, че дървото трепери от тръпките му. Вълците не мърдат. Времето е спряло. Ще заспи от умора и напрежение, ще замръзне, ще падне право в устата на зверовете. Добре че има нещо, което го крепи там, горе. Какво е то? Кой ще излезе по-упорит? Вълците или човекът? Ръцете му, вкопчани в стеблото, стават два черни клона. Вятърът с ножчета за бръснене реже пръстите му. Нозете му, увиснали във въздуха, стават два откършени черни клона. Не ги чувства. Пуловерът, мокър от пот, корясва, замръзва, залепнал о тялото му като ризница от лед. Яката, висока и корава, е нож, опрян о гърлото му. Не заспивай! Вълците са пуснали корен с опашките си в снега. И нощта не мърда. Времето е замръзнало. Как сладко е да заспи! Кръвта му едва пъпли към сърцето. В нея още тлее някакъв древен спомен. Един далечен, непознат негов пра-прадядо се е борил с бялата смърт в планините. Имал е нещо важно, за което е бил длъжен да не заспива, да е буден, да живее. Какво е било то? Може би за този внук е оживял. Влял е в кръвта му упорството да не се поддава на съня. Да е буден. Неговият прадядо е знаел, че на непознатия му внук предстои нещо. Какво е то? В общежитието бумти печката. Момичето е топло, макар че го докосва само с очи. Устните му са сочни, набъбнали от млада кръв. Гърдите му са нежни, не смее да ги докосне, да не ги попари... Изведнъж се съвзема. Както е клюмнал, дочува издалече шум. Започва да вика с цяло гърло: „Помощ! Вълци!“ Шумът приближава. Вълците душат из въздуха. Отде изтръгна този глас? Сякаш издън горите вика негов пра-прадядо. Из дълбините на вековете вика първият човек. Ехото, заспало в пещерите, се събужда. Вълците се отдръпват. В усойте проехтява гърмеж. Ехото го удвоява и прави проглушителен. „Ида! Ида!“ – ечи най-хубавият глас на света, човешки глас! Вълците изчезват, сякаш потъват в преспите. Стъпки, тежки стъпки. Все по-близо. Влад скача долу на земята. Пада в снега. Удар разтърсва вкочаненото му тяло. Той го приема като майчина ласка. Стъпки, близки стъпки. Човешко лице, наведено над него. Най-хубавото нещо в света – човешкото лице. Влад прегръща лудо един непознат. Един човек... Това ли бе то, към което е вървял, към което се е стремял?

Към какво се стремях аз?

Всички разклонения на шосето водеха надолу към града. На всяка цена трябваше да хвана влака следобед. Имах още много време, но разтегнато по завоите, грапавините и опасностите на пътя, то ставаше недостатъчно.

Към града! Там се вливат рукналите пътища. Там сред безбройните съдби ще се

разтвори моята мъка. Там ще ме понесе времето с такава главоломна скорост, че няма да ме остави да мисля.

А всичко това се случи далеч от градовете, в които се случват интересни неща.

Електричеството внезапно угасва. Както всяка вечер. Влад и Димана изчезват един за друг. В тъмнината всеки от двамата остава насаме със себе си.

– Не зная дали до края на живота си човек би могъл да си отговори на този въпрос: какво го движи? – мисли на глас той.

Димана го губи в мрака. Раздвоеното му съзнание се носи по свои лъкатушни пътеки, твърде стръмни за нея.

... „Казвам се Садък“ – с тежко изпъхтяване продума непознатият, след като по целия път до колибата бе мълчал, подкрепяйки под мишница премръзналия момък. „Тая нощ... чухме с жената... вълчи вой. Взех пушката... и тръгнах. Знаех си, че някой ще си изпати!“ – Едва поемаше дъха си, сякаш цяла планина бе понесъл на гръб. Влязоха. Огън в огнището бумтеше и се вливаше на парливи мравуняци във вените му. Садък го застави да търка нозете си. Влад се събу. Пръстите го боляха непоносимо – оживяваха. Той разбра, че болката е животът, и се радваше на болката. Древен спомен запя в кръта му за старобългарско гостоприемство, за измъкнат от преспите премръзнал пътник, за бедняшко огнище, за добра дума на благодарност. Търсеше тая дъхава дума и не можеше да си я спомни. Бе я изгубил нейде през времето. Устните му намериха една усмивка като всеобхватна дума. Димана никога не би видяла тая негова усмивка. А аз видях от нея един далечен отблясък.

Наместен върху дебело китено халище, той седеше върху всички цветове на дъгата. Жената на Садък с възбърнат чер чембер нагоре намотаваше прежда на мотовилка. Ръждив полуздрач тлееше в стаицата и в очите ѝ. Пламъкът на огнището разиграваше сенки по ниския, надвесен гредоред на тавана. Лъскава черна котка се протегна пред огнището, изви гръбнак като лък и в зениците ѝ се разискри огънят от огнището. Лъхаше на боровина. Мъркането на мотовилката се преплиташе с преденето на котката. Сякаш жената намотаваше на мотовилката лилавата прежда на тютюневия му дим. Тя го нагости с ошав, още горещ, излъхващ ароматна пара, от черно котле, провиснало на синджир над огнището. Поднесе му с две шепи шарена пръстена паница. Той надигна паницата като малчуган и засърба горещия ошав сякаш направо от нейните глинени шепи. Лъхна го мирис на сушени дюли, на канела, на индрише. И още някакъв тънък, неуловим дъх. Отде познаваше този мирис, този вкус? Бе ги притежавал някога в детството при баба си, а после бе ги изгубил, разпилял, забравил. Не можеше да се нарадва, че ги бе намерил отново. Не откъсваше очи от лицето на Садък: огряно от огъня, дългнесто, с дърворезбни бръчки, с един кротко замислен поглед, който знаеше нещо най-важно на този свят. Какво бе то? Разпитваше като дете откъде Садък е дошел, какво е правил през целия си живот, докато го намери тая нощ под дървото и спаси от бялата смърт?

Родопчанинът разказваше задъхан, с бавни, тежки думи, сякаш ги копаяше в рудник. Влад се унесе край огъня в полудрямка. Притваряше едно око. С другото око се радваше на огъня, на ярката дъга под себе си, на черната атлазена котка с бели препридащи мустаци, на ръждивия вековен здрач в очите на жената и най-много на лицето на Садък. Лице на човек. Като през сън слушаше запъхтените му тежки думи. Те го носеха на скути, спущаха го надолу, надолу в дълбоки мини, в тъмни години, под срутвания на подпори и пластове, под разпоредби на чужденци, под бичове и надзиратели, под земята... Влад се чудеше през полусън как това лице се е опазило под натиска на мрак и задух, на обиди и глад, под натиска на цялата земя, за да дотича тъкмо навреме и да го спаси от вълците и от мраза? Изтръпваше при разказа му: ей сега ще го затрупа рудният пласт и родопчанинът няма да може да дотърчи да го избави от зверовете и от бялата смърт. Струваше му се, че сънува вълшебен сън и се боеше да не се събуди пак горе на дървото под натовчения бръснач на вятъра, караулен от вълците.

Жената с чембера го сепна от топлатата полудрямка: „Болен ми е Садък! Не бива да се мори да приказва! Не го пуцах нощес да излиза. Ей го сега, съвсем се е залихтял!“ Влад се зарадва, че му се отдава случай да се отблагодари, като намери най-рядкото лекарство от най-далечния край на света. „Каква е болестта ти?“ –

Дърворезбните бръчки на Садък очертаха на лъчи тиха усмивка. „Каква може да е? Миньорската болест.“ ... Влад угаси цигарата с подметката си. Името „силикоза“ вряза зъби в гърлото му. И в най-далечния кът на земята нямаше лек за нея. Тоя обречен човек го бе почти носил по стръмнините, когато вкочанените му нозе отказваха. Колко време оставаше още на Садък? И с колко бе съкратил броените си дни заради него, непознатия? Влад впи очи в лицето му, да го запомни, да го погълне, да го носи завинаги в себе си. Огряно от огъня, дългнесто, с дърворезбни бръчки, с един кротък, замислен поглед, който знаеше нещо най-важно на тоя свят. Лице на човек. Това ли бе то?

– Все пак нещо ви е подтикнало да дойдете толкова далеч в Родопите?

Влад чува атлазената топлота на гласа ѝ, преди да е разбрал думите. Нейният сочен, падащ ниско като зрял плод глас! Само една жена, която познава до дъно тайната, може да има такива морски дълбочини в говора си. В тъмнината гласът ѝ не се прикрива: той е влюбен, обожаващ. Нейната натраплива склонност да го идеализира дразни Влад. Никой мъж не може да понесе тежестта и задълженията на женско обожаване. Той се бои, че всеки миг може да се сгромоляса от високия пиедестал, на който е тронясан против волята си. Пък и чувства, че възторгът на жената е отправен към някого друго, а не към него, истинския. Присмехулният му тон нарочно цели да я разочарова:

– Дойдох тук, защото за преуспяване в нашата кариера най-далечните пътища са най-кратки!

Тия думи я уязвяват не с това, че тя вярва в кариеризма на младия присмехулник, а защото на него му е все едно какво впечатление ще ѝ направи. Тя осезава в мрака присъствието му като липса. Цигарата му блещука, залутана по недостъпни за нея дебри от спомени.

... С превързано гърло той пиеше горещ липов чай в леглото си. Лалю грижовно и несръчно му доливаше от чайника... Къде още се бави Лалю? Вечерта е топла, тъкмо за любовна среща. А тогава бе студ. Присмехулството на Влад бавно-бавно се възвръщаше. А това значеше, че той оживява. Разказваше на приятеля си с дрезгав, още несвой глас: „Изкачвам се по височината. Насреща ми – трима души. Седнали на опашките си. Мене чакат!“ Кръглото лице на Лалю бе по-сериозно и загрижено от всеки друг път, наведено с момчешка непохватност над възглавницата. „Лалю, ти се въртиш край мене като край спукана водопроводна тръба!“ Наистина, Лалю бе трогателен. Толкова игри проиграни заради Влад, толкова отнети от него момичета, толкова раняващи шегки, стъкмени от него. Влад гледаше над себе си добродушното всеотдайно лице на приятеля си. Това ли бе то, за което бе дошел толкова далеч?

Някой работник притичваше да навести болния архитект. С него в топлата стая нахлуваше студен вятър и делнична треска. Грубоватият човек стърчеше недодялано сред стаята, мачкаше каскет и се усмихваше виновно. Под ботушите му лъкатушеха кални ручейчета стопен сняг. „Друг път, другарю архитект, срещал ли си вълк?“ – „Нямал съм тая чест, бай Темелаки!“ – „Ами зиме в планина сам тръгва ли се? Учен човек си, пък най-простата работа си забравил. Мене да бе повикал!“ Толкова скрита надменност към тях, толкова пъти в празник той ги оставяше сами, толкова нехайство към тях. Влад гледаше с примижал поглед грапавото, бичувано до посиняване от вятъра лице, загрижено за него. Това ли бе то, за което бе дошел толкова далеч?

А работникът се увличаше да разказва за своя вълк. Почти всеки от тях си имаше среща с вълк в живота. Най-различни вълци, с най-различни образи и характери оживяваха в разказите им. Всеки се гордееше с тоя спомен. Дори с особена любов и възторг описваше своя вълк. Самият факт, че бе останал жив, свидетелстваше, че е победил звяра, макар да не го е убил, да не го е повалил физически, но душевно е устоял, не е изгубил ума си от страх, останал е човек докрай. Всеки малко преувеличаваше размерите и свирепостта на своя вълк. Влад за пръв път усети родство с тия хора. Досега, колкото и да обичаха шегите му, колкото и да се мъчеше да се приближи до тях с непринуденост, те си оставаха на отвъдния бряг. Изведнъж бяха станали равни. И той имаше свой вълк. Не един, а три. Наистина, не такива големи като техните единаци, дори твърде мършави и дребни като кучета бяха неговите, но все пак вълци! И той бе устоял. В очите четеше уважение на мъже към мъж. Една

парлива атавистична мъжка гордост рукна по жилите му и го изпоти по-целечно от горещите чайове на приятеля му. Това ли бе то, за което бе дошел толкова далеч?

Лалю угаси лампата по-рано. Изтънко свиреха мокрите дърва в печката, напълнена догоре. В стаята мъждееше бялата светлина на снега отвън. Лалю се топеше в тревожни догадки. Какво е било това, което е тласнало приятеля му сам през снеговете? Защо е тръгнал напъряко през реброто на бърдата? Защо е закъснял толкова през нощта? Какво е мислил, че се е заблудил? Защо не го е повикал да го придружи в тая загадъчна разходка през преспите? Защо няма дори сянка от съжаление, загдето е рискувал живота си?... И Влад дълго не можеше да заспи. Мълчеше. Другият по мълчанието отгатна, че през тая нощ се бе случило нещо.

Ако жената изживява най-силно любовта в споделянето с приятелка, то мъжът я изживява най-дълбоко в мълчанието. Каква тайна, гъста наслада се крие в това безмълвие, всеки мъж сам си знае. Може би това е ревнивото чувство на собственик, който не допуска да сподели любимата си с друг? Може би това е израз на закрила и нежност към жената? Може би това е стеснението, което в любовния миг е било изтласкано от страстта, за да нахлуе след това в по-голяма сила? А може би това е мъжкият инстинкт да спечели жената завинаги: защото само мълчаливият, дискретен мъж е истински мъж в очите на една жена.

В стаята безсънно витаеха една усмивка и една болка. Влад се събуди на заранта от моя поглед. Внесох отвън ослепителната светлина на утрото, елмазено от снега. Очите му се отвориха, изплуваха от дълбините на някакъв сън и погледнаха нагоре към мене като към небе. В първия миг не можа да ме познае. По лицето му се появи нещо детско. Откриваше в мене чертите на майка си, която сутрин го буди. Това ли бе то, за което бе дошел тъй далече?

Двете цигари в мрака водят някакъв светлинен морзов диалог. Те са раздалечени една от друга като звезди. Нейната цигара се мъчи да скъси разстоянието помежду им, прави една дъга във въздуха, сякаш да хвърли мост между тях:

– Доста кариеристи съм срещала в живота си. Те придобиват нещо характерно в израза си. Не можете ме излъга. Нямате лице на кариерист! – гласът ѝ жадно го търси в мрака.

Неговата цигара далечно и отчуждено блещука, следвайки някаква своя мисъл в дирята ѝ:

– А според вас кое ме е накарало да дойда тук?

Сега нейната цигара си размисля. В тъмната пауза светлинката от неговата се рее нейде по изминалите извивки на стръмния му път:

... След няколко дни боледуване Влад отиде на обекта. От дневната светлина се олюля, едва не изгуби сваяст. Коленете му се огънаха, сякаш още не можеха да забравят срещата с вълците. Бе узнал от работниците, че са вдигнали зидарията на първия етаж на културния дом. Сам инженер Горов бе дошел през снеговете да ги ръководи. Наливаха втората бетонна плоча. Но той пак се изненада. Сред снежни дюни се червенееше тухлен зид като весел, буйно нахладен огън. Зимният въздух се стопляше от тая алена багра. Поиска му се да нарисува картината с чисти, ярки цветове, без да смесва боите, в детско блокче. Без сиви тонове. Изведнъж се спря. Три сиви петна на снега. Тъмни балтони, калпаци, чанти. Комисията. Значи така изглеждат вълците! Какви са кротки. Добре че имаше общи фрази, инак би се видял в чудо пред тия тримата. Дано някой между тях е бърборко. Бърборкото ще му спести преразход на кухи фрази. Измръзнали от дългия път, те го причакваха с вълчо търпение да го разкъсат. Начело стоеше лично ръководителят на проектантската организация, архитект Проданов. Той бе привърженик на оня стил в архитектурата с тесни затворнически прозорчета и каменни цокли като манастирски огради. Висок и сух, все зъзнеше, сякаш от собствените му проекти го облъхваше сибирски студ. За тая южна планина, която дори зиме сияе от слънце, тоя човек с денонощно усърдие и всеотдайност създаваше бъдещи селища със северни черти. Искаше да остави като паметник на своето време мрачни сгради, които с подозиращи, присвити прозорчета ще гледат слънцето и няма много да го пропускат вътре. Само простряното пъстро пране по балконите ще се усмихва весело на слънцето и ще прегръща света в ръкавите на ризите. Упоритият архитект на епохата си имаше своя теория за стила. Големите

блокове символизираха колективната воля. Гранитът – нашата твърдост. Малките прозорчета – навярно нашата бдителност. Претрупаната показна фасада – нашата мощ. И самият той бе придобил нещо общо със своите сгради – мрачен, изпъчен, непристъпен, с присвити, недоверчиви очи като малките прозорчета на големите си блокове. Колко пъти бе идвал в Родопите, а не видя шарената носия на планинците, не видя старинната, мъдра и весела архитектура на родопските къщи, не видя жадните сипеи, които сънуваха ручей, зеленина и пъстрина. Той идеше, за да внедри своя северен стил, без да се съобразява, че тук е юг...

– Никак не ви познавам, за да правя догадки. Но ми се струва... – Димана се мъчи да догони Влад, сякаш играят на сляпа баба.

... „Архитект Радев, ако не се лъжа?“ – запита един от тричленната комисия. – „Да, същият!“ – Тримата разглеждаха младия човек като в клетка. Навярно всичко в него им се виждаше подозрително. Дори бинтът на врата му. Симулира, че е болен. Започваше и той самият да се поддава на недоверието им. Сам на себе си изглеждаше съмнителен. Намръщен, сякаш зает с пъклени замисли. Още малко и да започне да се озърта гузно, да заплита думите си. Погледът на столичния архитект се спусна от главозамайваща висота към него: „Можем ли да видим вашия проект?“ – „Разбира се, заповядайте в канцеларията!“ – Влад заговори с непознат, тънък гласец, който още повече го смути. Наоколо се навърташе шефът. Той винаги бе там, където трябва. Необръснат. Претрупан от бдение.

Тримата от комисията се надвесиха над замислите на архитекта, над неговите безсънни нощи, над сърцето му. Сам той най-добре си знаеше слабите места на проекта. Лицата изразяваха официална загриженост. Единият от подчинените изглеждаше талантлив угодник. Имаше дрехи със сив, защи́тен цвят и лице и думи със сив, защитен цвят. Не се взираше в проекта, а следваше израза на началника си. Той бе по-голям специалист от другия, защото предугаждаше какво се харесва и какво не на по-горните. Сигур скоро ще бъде повишен. А главният все мълчеше. Пазеше тежката си дума за накрая. Знаеше как да поддържа авторитета си. Погледът му бе безизразен. Само угодникът умееше да го дешифрира. Най-малкия намек той вземаше за пожарен сигнал. И сега побърза да се хареса на силния си началник, за да не пропусне случая да изкачи още едно стъпало в кариерата. Даде извисоко съветите си. Умник, който знаеше със задна дата точно какво е трябвало да сторят другите. Но предупреждението прозвуча закъсняло. Да бе дошъл в дълбокия сняг да им предложи своята предвидливост. Другият проектант се запъна. Изглеждаше честен човек. Изтърва една смела мисъл: местни особености. Дойде ред до главния. Простинал от пътя, ядосан, че трябва да рискува и да взема бързо решение, на самия него тежеше да бъде отговорен шеф. Сигур вкъщи бе добър човек. Бавеше се, сякаш мелеше, мелеше предварително думите си. Влад очакваше да го засипе с обвинения във всички божии грехове: формализъм, безидейност, западно влияние, космополитизъм, стилизация. Но отде се сети за това? Звучеше убедително. Авторът не можеше да възрази. Наистина, неговият проект щеше да наруши общия стил на новостроящото се миньорско селище. Щеше да се получи безвкусица. Смешение на разни стилове. Оперни потпури. Началникът излезе по-умен, отколкото самонадеяният новак предполагаше. Защо тогава сам правеше такива безвкусни ансамбли? Влад не отричаше... Той тъкмо това бе целил: да се противопостави на старомодния, претрупан стил на досегашните проекти. Това ли, само това ли бе то, за да дойде чак тук?...

Димана иска огън. В мрака Влад драсва клечка кибрит. Лицето ѝ се навежда над пламъчето. Открояват се устните ѝ. Те са опитни. Той държи клечката, докато опари пръстите му. Налучква нейната кутия на масата и измъква една цигара. Пали я от угарката. Паузите стават все по-неловки.

– Вие сте дошъл тук за едно, а сте намерил съвсем друго! – казва Димана с проникателен глас.

Неговата цигара ѝ възразява с нервно проблясване, но попригасва и се замисля над думите ѝ:

– Може би отчасти имате право!...

... Бе обезоръжен от доводите на председателя на комисията. Внезапно архитект Проданов предложи един ненадеен изход: за да не се наруши общият стил, да възложи на младия архитект проекта за трите представителни блока. И без това не бе още изготвен. С това ще се разтовари проектантската организация, която се разкъсва от

сгъстени срокове, пък и стилът на културния дом няма да увисне във въздуха. Трите блока ще се свържат с него. Комисията се избавяше от главоболно търсене на компромис, подчинените – от срочно изработване проекта за трите блока, началникът – от пряка отговорност. И вълкът сит, и агнето цяло. Влад се бе заредил с кураж за най-лошото. Нищо не би могло да го разстрои. Бе се имунизирал срещу всяко разочарование. Само за такъв щастлив обрат не бе подготвен. Настръхна, да не би да издаде тържеството си като хлапак. Предстоеше му увлекателна работа. Утрешният му ден бе обещаващ. Това ли бе то, неочакваното, което бе намерил тук? Нима цял живот е бързал към това? Само за това?

В мрака двете цигари продължават да спорят:

– Вие съвсем не изглеждате такъв, който не знае какво търси в живота! – гласът ѝ гали тигровата му кожа по посока на косъма. – Напротив, вие много добре знаете какво търсите!

Той се поддава. Приятно му е да повярва в себе си. За пръв път, премълчавайки най-важното, той премисля от край до край живота си, обхваща го целия с поглед – минало, настояще и бъдеще, – и за пръв път самият го узнава, открива го като силна действителност. В неговия живот съм аз. Все още никоя друга. Влад за пръв път с учудване съзнава моето място в собствения си свят. Трябваше да се яви другата, за да му отвори очите за мене. Аз съм впита с неизтръгваеми корени в живота му. Това, може би това е търсил той така далече...

...

Отворих очи. Бях победила. Изтощена, все така лежах с дрехите си върху одеялото на леглото. Момичетата спяха. Бе нощ. Изскочих на пръсти във. Потопих лице в прохладната тъмнина. Челото ми бе тъй горещо, че планинският разхлажданин се стопли от допира с него и след малко вече не ме разхлаждаше. Бе тихо. Такава дълбока и постоянна тишина, като че ли това бе гласът на самата планина.

Каквото ще да става сега между двамата! Той ми принадлежи. Никой никому нищо не може да отнеме. Ако ти си станал необходим на другия, ако си станал неотменима част от въздуха край него, от мислите му, никой не може да те изскубне от живота му. Влад бе проникнал в мене, в характера ми, бе споен в клетките ми. Затова никой не можеше да ме раздели от него. И аз бях пропита в самата тъкан на най-трудните му дни. Съставна част от мислите му. Едно противоречие на мислите му. Всяка нова жена ще го отправя отново към мене. Човек е цялостен. Не може да се изтръгне от него онова, което му е станало същност. Никоя, и най-красивата съперница не е в състояние да ми го отнеме. Ако аз съм успяла да стана негово минало, настояще и бъдеще, той е мой. И все пак, ако някоя жена успее да го откъсне от мене, то не тя ще ми го отнеме, а аз сама ще го отнема от себе си, защото не ще му бъде достатъчно нужна. Значи не съм била достатъчно крепко вплетена в корените на мислите му, на съдбата му, на дните му. Би трябвало най-сетне да стигна до тая проста истина. За да се успокоя. И да събера сили, за да проникна още по-дълбоко, неизкоренимо в живота му. Всяка нова жена е опасна дотолкова, доколкото аз съм слаба и изплашена. Същност тя би трябвало да се бои от мене, а не аз от нея. Нейните думи, нейните въпроси, нейните ласки, самата нейна любов ще го тласкат към спомена за мене. Ще извикват в кръвта му моето неугасимо присъствие. Само да имах вяра в себе си! Да можех да постигна пълна кондензираност на силите си. Да откривах в себе си като в артезиански кладенец още, още неизчерпни запаси от възможности. Да имах винаги нещо насъщо да му дам. Никой никому нищо не може да отнеме! Всеки сам себе си ограбва.

Поех си дъх. В мене се наезери самоувереност. Тръгнах напосоки. В краката ми вятърът разрошваше сенките на дърветата. Нещо ме притегляше към реката. Спрях сепната. На една скала седеше човешка фигура – неподвижна, вкаменена. Разликата между скалата и човека бе в това, че камъкът отразяваше лунната светлина, а човекът бе събрал цялата тъмнина на нощта. Стъпките ми го накараха да се обърне. Инженер Лалю Наумов ме изгледа като че бях привидение. Изведнъж буйна радост го изтръгна от камъка. Кръглото му просияло лице се приближи. Всичко прочетох по това открито като длан лице:

... Върнал се е късно от своя водопровод. Натиснал е бравата. Заключена. Ръката му не е повярвала това. Не е искала да повярва. И слухът му не е повярвал. Зад вратата – отде накъде женски смях. Помислил е, че съм аз. После станало тихо. За такова мълчание е необходим повече от един човек. Само двама могат така да мълчат. Нозете сами са го издърпали далеч оттам. Да не пречи. Той винаги навсякъде бе пречка. Едва сега Лалю напълно съзна, че вътре бих могла да бъда аз. И не бях! Вътре бе друга. Той бе седнал на скалата, вкаменен в примирение. Бе събрал в себе си цялата непрогледност на планинската нощ. Ненадейната ми поява го разкамени. Не мой, чужд е бил женският смях зад вратата. Лалю ме обичаше. Едва сега се изправях пред тая нова болка. Аз го гледах, но през него виждах съвсем друго. Въображението ми пак се отприщи от нов избух на ревност:

... Ония двамата са сами, заключени, забравили всичко на света. В мрака присмехулната искра от погледа му проблясва в цигарата:

– Какъв очаквахте да бъда?

– Тъкмо такъв, какъвто сте! – гласът ѝ се поразведря.

– Вие си представяте в тъмното някакъв друг, а не мене!

– Защо ми е друг? Вие сте ми достатъчен! – в атлазената нощ на гласа ѝ е събран гъст копнеж: в една среща да изживее всички неосъществени срещи на живота си.

Неволно той протяга ръка по посока на цигарата ѝ, която блещука и го зове като далечна мамеща звезда. Това ли е то, което бе дошъл да търси толкова далеч?

Стори ми се, че изведнъж улових изплъзващия му се образ. Ето го какъв бил той! За него не съществува вчерашният ден, нито утрешният. Той бе човек на мига. Само мигът имаше власт върху него. Ето загадката. Никога изживяното не му стига, не го поглъща всецяло. Защото от неговите мигове отсъства миналото и бъдещето. Влад живее ден за ден, миг за миг. В неговите преживелици мигът е сам за себе си, едноизмерен. Без връзка и без продължение. Четвъртото измерение за него е недостъпно. Всяка случайност може да го отвее от мене. Аз не съществувам за него освен наравно с всичко друго в плоския, едноизмерен, преходен, откъснат, увиснал във времето миг. Може би аз си бях нарисувала сцената между двамата според собствената си мярка. Но истината сигур е съвсем друга. Представата, че Влад ще заспи върху голото лунно рамо на Димана, както неотдавна върху моето, ме доведе до колапс.

Аз не съм познавала своето дъно и своя връх. Едва сега надникнах с уплах в черната бездна на болката и отчаянието. Какви бесове криел моят характер там, на дъното, аз не съм знаела. Настръхнах от себе си. Аз съм се познавала само в средния регистър. Но в двата полюса представа съм нямала каква съм, каква жегам и какъв лед нося скрити там, какво боботи, ври, гъмжи в мене и какъв вулкан може внезапно да изригне и да засипе, да разруши всичко. Бях на ръба на отчаянието.

Вече мислех и постъпвах само с противоречия.

Тогавя направих първата грешка. Протегнах ръка за помощ към добрата ръка на Лалю. Той бе така доверчив, да поеме ръката ми с цялото си сърце. В следния миг се освестих, но бе късно да я издърпам. Лалю бе навел глава и неистово целуваше моите задебели, изпръхнали пръсти с ниски, очукани, железноморави нокти. За него това означаваше, че съм му подала ръка завинаги...

Тръгнах си назад с наведена глава. Помолих Лалю да ме остави сама. Но аз вече не можех да остана сама. Неговата обич вървеше подире ми като сянка, прегръщаше ме, обграждаше ме от всичко. Нагазих в трева, развълнувана от щурци. От моите стъпки щурците в тревата се плахнаха. Отдето минех, край мене се затваряше обръч тишина. Мътна тревога се надигна в мене.

Уплаших се, че изтървах времето. В жените сетивото за време е по-остро развито. Самата женска природа е един точен лунен часовник. Жената носи времето в своята физика и то с болка протича през нея. Пред близката загуба на любовта си аз открих безплодността на изтеклото през мене време и ужасена се вслушах в тревожния му вик. Една изгубена любов за всяка девойка значи изгубени деца, преди още да са били повикани, завинаги отнета красота, преди още да е била загатната, опустошени утрешни дни, задушени песни, пресушени открития. Тая загуба прониква напред в

дълбочините на бъдещето и на поколенията и там убива още невъзникналия живот. Момичето чувства отговорност за него в безсънната нощ, когато плаче над изгубената си любов. Просто физически почувствах как времето се гърчи от болка в мене. Боли го, че е пропиляно в една безплодна любов. Моята обич бе застрашена от друга, силна жена. А отнета любов значи ограбен бъдещ живот, обрано време.

И най-крехката девойка може да стане тигрица от тая болка. Тя е длъжна с нокти и зъби да брани времето, което носи в зародиш в себе си. Смъртно ще страда, ако го изниже през пръстите си, ако не го спаси. В нея се надига времето, което иска да се осъществи. Борейки се отчаяно да си върне любовта, момичето е готово на всичко: на унижения и обиди, на прошка и дълго търпение, на саможертва. Жената брани нероденото още време, което носи в себе си. Това време крещи в нея, ридае, че е задушено, че е убито, че е живо зазидано в тялото ѝ, ако тя не влее в него своята кръв. Мъжът може да живее само с мига. Но момичето узрява рано за истината, че животът не е в преходните мигове, а в трайните последици. Само дълбоките дири значат истински изживян живот. И най-вълшебният миг сякаш не е съществувал, щом не е оставил своя следа, свидетелство за истинността си. Инак по какво се отличава от един сън? Споменът за сладките мигове горчи, ако той спомен не се е материализирал в нещо живо, трайно, самостоятелно. И най-чудната любов не радва, ако от нея не се роди една детска усмивка, едно дръзко дело или поне една песен.

До заранта с мене плака времето. Хапех възглавницата и ридаех безгласно. Почувствах се жена, която носи отговорност за времето. Трябваше да простя непростимото, да се боря на живот и смърт за любовта си не заради самата любов, не заради себе си, не заради някакъв проклет мъж, а за да спася застрашеното в мене време.

V

Пътят се точеше надолу, прекосявайки спомените и раните ми.

При един опак завой камионът забави ход. Това използва някой, за да се качи в движение. Две късопръсти ръце се вкопчиха в ръба на задницата, привдигнаха се до лакти. После изкалян ботуш се прехвърли вътре. Ниска, набита фигура се праметна при мене. Би трябвало да вляза в празния варел, за да не ме види.

– Райно, накъде?

Бе снабдителят Енчо Мечкарят. Не дочака да му отговоря. Седна на страничното крило на каросерията като в кресло люлка и надвика дрънчащия варел:

– Чу ли какво безобразие? Наклеветиха ме... Злоупотребил!

– И ти ли, Енчо, бягаш? – открих един свой побратим.

– Кой? Аз да бягам? Няма го майстора! – той ме изгледа с такъв възмутен поглед, че аз наведох виновно очи. – Снабдителят Енчо Мечкаров не бяга от трудности! Ще докажа, че съм прав! – измъкна от джоба си куп смачкани квитанции, заявки, отчетни бележки, писани с индиго. – Ето! Да бягам? Значи те са прави! Няма го майстора! Отивам по складовете, да поръчам арматурно желязо. Без мене не могат се оправи!

Гледах самодоволното му лице. Имаше някаква наивна, непреодолима сила в него. Смяташе се за най-нужен на строежа, без когото не може нито час. Дълбоко вярваше, че лично от него зависи построяването на социализма в Родопите. И постигаше невъзможното, доставяше недоставими материали, отваряше неотворими врати. Всичко отстъпваше пред неговото възторжено нахалство. Революцията бе събудила в това просто селянче взривна енергия.

– Още ли работиш, Енчо? Нали те подозират...

– Е, да спре строежът? Няма го майстора! Да скръстя ръце, докато се докаже, че съм прав? Без мене накъде?

Започна да рови из снопа квитанции:

– Чакай да ти покажа нещо!

Най-после намери нагънато листче, откъснато от тетрадка:

– Я чуй новото ми стихотворение!

При подобни случаи се стараех да се пощадя от това мъчение. Едвам издържах стихоплетския му патос. А трябваше да давам и мнението си. Изстискавах по две-три

думи от устните си, като лепило от пресъхнала туба. За пръв път се вслушах. Той задекламира с важен жест на провинциален актьор. Думите му подскачаха, разтърсвани от грапавия път:

Ние преобразяваме живота!
Гръмовец вече не е Голгота!

През недодялания полуграмотен стих напираше вярата на човека, който бе наклеветен, обиден, преследван.

– Е? Как ти се струва? – попита самонадеяно Енчо Мечкарят.

Втреничила поглед в някаква нова, още недовършена мисъл аз смотолех:

– Да, да...

– Да-да, ама пак ще ме забравиш за забавата! Аз имам и други, нови! – Енчо, сепнат, се озърна: – Я, подминах склада! – захлопа по будката на шофьора: – Стоп! Стоп!

Бързешком сгъна и прибра вдъхновеното си произведение заедно със снопа снабдителска документация, с която щеше да доказва своята правота. Камionenът забави ход. Енчо скочи на шосето и викна на шофьора:

– Чу ли какво безобразие? Злоупотребил съм! Техните кирливи ризи аз да опера! Няма го майстора!

Шофьорът угаси мотора, за да му съчувства:

– Как очернят човека! – той възприемаше несправедливостта към дребния снабдител като заплаха и за себе си...

– Кого? Мене да очернят? Няма го майстора! Те себе си чернят! – викаше Енчо, сякаш да даде кураж на всички, застрашени от очерняне.

– Мечкар, с две ръце подписвам за тебе! – заяви шофьорът и запали мотора.

Гласът на снабдителя дълго ечеше зад шума на камиона:

– Да имат да вземат! Няма го майстора!

Ниската набита фигура с кални ботуши се скри в пушилката. Моето лице остана извърнато към тоя глас – бодър, самоуверен, който ме догонваше, дърпаше, разтърсваше да се събудя. Полуграмотният Енчо бе убеден, че е нужен, че без него строежът ще спре.

Да се чувстваш нужен. Въпреки всичко. Да бързаш за някъде, да носиш нещо, да вярваш, че те чакат, че без тебе не могат, че се взират в далечината идеш ли. Да изненадаш света с някакво откритие. Но аз нищо не носех освен едно опетнено име. Никой не ме чакаше, никой не гледаше жадно към пътя да се задам, не броеше минутите. Скоростта, с която летях, се превърна в сух, безплоден вятър. Скорост, скорост към нищото, опустошителна като суховеи. Целият ти досегашен живот пробягва мълнийно пред очите ти. Искаш да се вкопчиш в нещо, да се задържиш на ръба на пропастта. Не е възможно да бъдеш излишен на тоя свят. И последният човек е нужен някъде, някому, за нещо.

При един разклон мислите ми се отбиха по страничен път, завъртяха се с гумите на друг камион към един друг ден, в който и аз някъде бях нужна.

Гумите се въртяха по изрътено шосе. Графът караше камиона нощем. Присвит поглед. Палеше цигара с враснали във волана ръце, без да откъсва очи от пътя. Мълчеше. Бе важен, че тръгва към панаира в Пловдив. От пустоша на сипеи, чукари и ватенки под голото небе да отиваш на международен панаир – това бе по-зашеметяващо от пътешествие до Париж. При това те двамата – Графът и помощникът му Ванчо Черното – си имаха една тайна. Отиваха на панаира не като зяпачи, а с цел.

Аз отдавна бих забравила хрумването си за концерт, но другите не ми позволиха това. Изтормозиха ме да ме питат какво става и кога най-сетне ще си изпълня думата. Момчетата на монтажа ме коваха всеки ден, мира нямах. Момичетата от общежитието ми пиляха ушите всяка вечер, особено гласът на Лина. А най-остро тая фикс-идея за концерт бе заседнала като трън в ума на Графа. Той още не бе ми простил обидата, която му нанесох заради бутилковото му пиано. Оттогава все за това мислел, като че си е нямал друга работа.

– Хайде на панаира за пиано! – покани ме той.

Не го взех на сериозно. Боях се да не сбъркам, да не се провиня пред бригадата. Вечният мой страх от грешка! И изпуснах най-интересната игра на случая. До края на живота си няма да си простя тая глупост!

И все пак никой не може да зачеркне от паметта ми перипетиите по пътя с това пиано. Сякаш аз съм изживяла всичко това. Дори по-зримо и по-пълно го чувствам, отколкото много свои собствени преживелици. Не е чудно след години да взема да го разказвам от първо лице и ако някой ме хване в лъжа, да се кълна, че лично аз съм присъствала при тия сцени. И ще бъда напълно искрена.

Така животът на майка ми преди моята поява на бял свят е станал напълно мой. Още от детството ми в нейните разкъсани, случайно избликващи спомени, в нейните повтарящи се безброй пъти разкази на вечеря, в нейните внезапни натъжавания и избухвания в смях – аз съм изживяла ден по ден нейното детство и младините ѝ. Образи на учители и съученици, на съседни и знаменитости от малкия град, мамини приятелки и техните съдби, далечни и близки роднини, всички отдавна умрели, невиджани от мене лица и характери, влизат в тъканта на моя живот, на моите собствени представи и чувства. Някои образи от тях са по-живи от мнозина живи, които ме заобикалят. Дълбоко в мене са впечатани калните пътища, по които е вървяла някогашната селска учителка на връщане от града след празниците. Кучета лаят по мене, аз ходя от къща на къща да събирам дечурлигата, че бащите им не ги пушат на училище, защото няма кой да кара говедата на паша.

Ако надникнеш в мене, ще видиш майка ми и нейната майка, и още безброй наслоени образи. Бездънен кладенец е един малък човешки свят. Да понесеш не само собствения си живот с непоносимите вълнения и болки, но да изживееш и чужди изживявания, да включиш в себе си и много чужди образи, противоречиви, несъвместими. Да минеш не само през чуждите патила и случки, но и най-тънките нюанси на чуждите емоции да минат през тебе – да ги изживееш така, както другият ги е изживял, и в същото време така, както ти самият по своему, съвсем различно ги усещаш. Дори често чуждият живот става по-твой, по-силно те вълнува, намиращ в него повече осъществен себе си, отколкото в собствения си живот. Така няма сиво съществуване. Колкото и бедна външно да е една човешка съдба, тя обгръща безброй други съдби. В единицата се съдържа множествеността. Дори колкото по-безцветен е твоят живот, толкова по-интензивно поглъщаш чуждите непостижимо интересни съдби, обогатяваш ги със своята жажда и ги правиш кръвно свои. Прикованият към легло болен тръпне с деня на своите близки, които са по-равнодушни и обръгнали на собствените си пъстри преживелици. А той не спи нощем, попива в себе си техните тревоги и радости. Истинският човешки живот е съставен от много чужди, от всички чужди съдби, които са се кръстосали с неговата. Гаснещият старец, който прехвърля като бобени зърна ден по ден спомените си, преживява не само своя живот, но и живота на близки и далечни. Каква необятност в един малък човек! Той се разклонява и става многочислено същество. Понякога частта е по-голяма от цялото. Един дребен, невзрачен човечец може да включи в себе си цяла върволица хора и цяло поколение, и цяло общество. Това е единствен начин да се осъществиш, в пълен капацитет. Каква е тая сложна, свръхфина биологична апаратура? Дали някога ще ми дадат възможност да направя своето откритие?

Та докъде бях стигнала? Графът и Ванчо пътуваха за панаира. Впрочем аз пътувах и много по-будно от тях, защото те бяха свикнали с пътищата, за тях бе всекидневие, пък и не се вълнуваха така за пианото, както аз. Без да мръдна от мястото си, бях надалеч оттук, пътешествах сред друг, раздвижен, отворен до безпределност хоризонт. Отличавах себе си от тях, преките участници в събитието, само по едно: че те бяха по-далеч и по-незасегнати от всичко, което се бе случило по пътя, отколкото аз, която си бях останала да чукам сънната тишина на Родопите. Може би след години или след дни те щяха да забравят подробностите, които ми разказаха веднага след пристигането си. Обаче аз, без да съм била с тях, ще мога да им припомня стъпка по стъпка целия изминат от тях път и да ги учудя с непокътната свежест на спомена за собствените им приключения и с много допълнителни оттенъци, които те не са дори подозирали в тая история. Защото това пиано изигра съдбова роля в моя живот. И защото... знам ли защо?

Графът се отправи на път след цял ден усилено въртене на волана. Караше по-бързо и съсредоточено от обикновено. Не само понеже разстоянието бе по-дълго.

Гонеше своята фикс-идея за пиано. При всеки завой, при всяка хлътнатина и гърбица на шосето челюстите на шофьора се свиваха. Сякаш непрестанно дъвчеше, дъвчеше пътя. А той бе жилав, каменист, на буци. Би му строшил зъбите ако не бяха здрави.

– Кой ти пусна тоя бръмбар да търсиш пиано на Пловдивския панаир? – попитах го, преди да потегли.

– Сигурна работа! – увери ме той.

Ванчо в качеството си на помощник уточни:

– Бай Симо Тариката! Той всичко знае!

Магазинерът на главния склад, един пъргав, дребен левак, знаеше всички плетеници от комбинации, за да се достави най-недоставима стока. Той владееше като факир слабостите на отчетната система, тайните каналчета, по които можеха да се процеждат дребни и едри мошеничества. Самият крадеше недоказуемо. Към тоя вездесъщ комбинатор се бе обърнал Графът за пиано. Той го бе отпратил в немската палата на панаира.

– Е, дори да намериш! После? – недоумявах аз.

– Ще го купим!

– С какви пари?

Графът ме изгледа съжалително, колко съм бавно развиваща се:

– Не с мои, разбира се! С профсъюзни!

– Имаш ли представа колко струва едно пиано?

Той ме погледна още по-съжалително, като останала да повтаря класа ученичка.

– Сумата за културно-просветни нужди не е бутната, а приближава края на годината. Трябва да се похарчи наедно!

Ванчо добави:

– В противен случай за следната година ще заплануват по-малък бюджет за тоя сектор!

Млъкнах пред такова тънко познаване закономерностите на новата действителност. Изпратих камиона с дълъг поглед, без дори да предполагам какво губя. Представях си тихата, съсредоточена работа на грубите, жилести ръце върху волана, сякаш върху струг, който обработва, шлайфа, моделира грапавия път. По общежитиен навик се мъчех да вляза в кожата на шофьора, потъмняла от ветрове и прах.

Каква е професионалната деформация при един шофьор? Каква душевна промяна става зад волана? Това живо ме интересуваше. Защото както върви светът, бъдещите хора до един ще са шофьори. През тая нощ, като видях как Графът замина на своя глава да търси пиано на панаир, подразбрах. Самонадеян – това значи шофьор. Все бърза да надмине всички пред себе си. Не може да понася пред него да се движи някой друг. С риск на живота си се впуска да изпревари всичко, за да докаже – на кого? – че е най-силен, най-ловък, най-най... Който страда от ниско самочувствие, трябва да шофира. И тъй, бъдещите хора, ще са безогледно самонадеяни, нищо няма да може да ги спре да стигнат по-бързо, най-бързо до точката, където смъртта се кръстосва с живота.

Наистина, аз направих пътуването, от което се отказвах. Многократно в съжаленията си минавах мислено по целия път натам и обратно с камиона, разтягах километрите и миговете, колкото ми скимне, насищах всеки отрез от несбъднатия ден със свои сбъднати желания. Дишах слънчев, съчинен вятър. Сглобявах всичко от жив материал, взет назаем от действителността. Наистина бях ковач на съдбата си. Други правила владееха в създадения от мене свят. Времето и разстоянието ми бяха подвластни, превръщах деня в микровечност, а пътя – в микробезкрайност. И тоя мой свят съществуваше. По тоя начин си отмъщавах за неосъщественото. Това бе най-незабравимото пътешествие в живота ми.

Графът продължаваше да дъвче пътя. Челюстите му се присвиваха напрегнато. Сега дъвчеше кал – тлъста, леплива, нарязана от ръбести гуми. Есента слизаше от планината с дъждове и мъгли надолу към равнините. Сякаш камионите с калта я разнасяха навред. Законите на пътя се променяха. Внезапно натиснеш спирачките, и колата се превърне в шейна. Рязко извъртиш волана, и задните гуми се понесат към пропастта. Отклониш се от коловоза, за да изпревариш някого, и камионът забоксува в гъста, неизбродна тиня. Газиш до коляно, за да закачиш за предницата синджир от същата презряна кола, която си задминал. Измъкват твоя камион от локвата като мечка

с халка за муцуната. И хората ти се смеят като на циганин, разкарващ по стъгдите разиграна кална мечка. Шофьорът търси на кого да си излее яда от лошия път. За тая цел служи момчето помощник.

– Ей, Черно, да не се запилееш нейде в навалищата, да ме караш да се лутам из целия панаир да те търся! – Графът мърмори през свити челюсти, да не изпусне пътя като дъвка.

– Кога пък съм се запилявал? – засяга се Ванчо.

– Стига да минем край някое кино, дим да те няма!

– Откога не съм ходил на кино! Има сто години...

Повтарям, това пътуване за мене е по-реално от всичко преживяно. Спомням си го с подробности.

Шосето ми се видя безкрайно. Пътувахме в планини без излаз. Шофьорът се умълча за дълго. Пътят му създаваше все нови грижи и главоболия. При среща камионите отдалеч си даваха светлинни знаци, които само те си разбират. Забелязали ли сте нощем как се движат пътищата? Безсънните пътища вървят, вървят и блещукат с котешки очи. Среща, разминаване, настигане, задминаване. Мудно-мудно маневриране по тясното шосе. Един камион потъне в мрак срещу двата ножа на фаровете на друг, за да не го ослепи. Светлинен морзов език. Пътят, стръмен и мъчителен, налага свои закони на солидарност. Поздрав с угасване на светлините. Ръкостискане с мигащи фарове. Кимване, предупреждение, съчувствена дума, пожелание за лек път, шегобийна закачка – всичко с мълчаливи светлини. Това блещукащо разбирателство сред неизбродната самота на планината, над зейналите пропасти сред мрака и клопките на лъкатушния път, е поразително. Сякаш откриваш една доверчива усмивка. Откога си я търсил! Почти си престанал да вярваш, че ще я срещнеш. Ето я там, в самото дъно на пътя – без лице, без глас, без име, една светлинка, която ти намига и ти вярва. И ти не си сам по пустинния път. Скоростта започва да те радва. По-бързо се приближаваш към една далечна святкаща усмивка...

Графът със свръхусилие на волята се държеше буден. Клепачите му падаха тежки, лепкави. И гласът му падна нисък, предрезнял от умора. Той видимо се бореше със съня като с тежко пиянство.

– Райно, я попей, че ще заспя!

– Не мога да пея, нямам глас!

– Нищо! Пей лошо, само да не заспя!

Видях се в чудо. Той палеше цигара от цигара, но не можеше да се разсъни. Опитвах се да му разкажа нещо, но той си бе втълпил, че от приказки още повече го унася на сън. Как да се брани от съня? Сякаш някакво гъсто вино се влива направо във вените му и го поваля. Тогава запях неговата кръчмарска импровизация:

– Ето ти концерт на пиано, пиано, пиа-а-ано!

Присъедини се и Ванчо с фалшив глас. Графът се смръщи, но запя и той през свити челюсти, да не би да изпусне пътя. Песента му пак се олюляваше, тоя път пияна от умора:

– Ето ти концерт на пиа-а-ано, пиа-а-но, пиа-а-но!

Камионът се клатушкаше надолу към далечния град.

Утрото очерта пред нас хоризонта. Откри се невероятен простор. В равнината далечините стават по-далечни, безкрайният път – по-безкраен. Калта изсъхна постепенно и се отдръпна назад. Сякаш шофьорът с упорно свиващи се челюсти сдъвка и нагълта цялата непроходима кал на пътищата. Сега Графът подкара по-бързо. Законите на пътя пак се промениха. Равното шосе подстрекава към бързина и нетърпение. Самото неблагоприятие се носи насреща ти и зад гърба ти. Ти сам си неблагоприятие. Среща и разминаване на две неблагоприятия. Настигане, надпреварване и задминаване на безброй неблагоприятия. Дори ти да бъдеш въплътено благоприятие, пак си в радиуса на действие на всеобщото безумие. По-добре е може би сам да се включиш в тая лудост, за да не изскачаш със своето благоприятие от общия ритъм. Най-опасно по пътя е да си против общото течение. Графът се разсъни, обхванат от хазарта на скоростта.

Нетърпението ми растеше. Преструвах се, че се поддавам на идеята фикс на шофьора за панаирджийско пиано. Всъщност друго вдигаше вътрешната ми скорост. Едва

след като изтървах случая да потегля с камиона, узнах, че Влад бе заминал предишния ден за Пловдив. Имал там роднини. Пък и със своята космополитна лакомия можеше ли да изпусне международен панаир? Проклех се с най-люти клетви, загдето не приех поканата на Графа. Дали щяхме да се срещнем сред наводнението от тълпи? Вероятността бе лотарийна. Пътищата бяха задръстени с коли, камиони, каруци, мотоциклети, велосипеди от села и градове – всичко се бе юрнало към панаира, за да види забранения плод: света, отнет на хората, заграден с граници, визи, валути. А аз копнеех за нещо толкова малко: да видя един човек и чрез него целия свят. Но и това бе далечно и непостижимо. За да се срещнат двама, трябва да се уговорят и да тръгнат от две посоки един към друг. А аз тръгнах сама по еднопосочна улица. И то – във въображението си.

След вечерта на интервюто с Димана нещо се скъса в мене. Боях се да го виждам, да не би да прочета в погледа му потвърждение на съмненията си. Димана още на другия ден си замина. Това можех да тълкувам по всички посоки, по които се стрелкаше ревнивото ми въображение: бягство, уговорка, прикритие, подготовка за по-дълго идване, израз на страст, любовен алогизъм и какво ли не. А нашата връзка с Влад бе случайна. Той бе създал ултрамодерни отношения помежду ни. Никога не назначаваше ден, час и място, за да се видим. Всяка наша среща бе като първа и последна. Висях във въздуха дори когато ме държеше в прегръдките си. Пред мене зееше утрешният ден като бездна – без сигурност, без очакване, без радост. Може би той не искаше да се уплита в обещания и задължения. Желанието му да ме види ме настигаше като внезапен вятър, отнасяше ме отвъд облаците и ме оставяше неопомнена. Дали той смяташе, че такъв вид неопределеност изостря и разпалва чувството? Ако вярваше в това, жестоко се лъжеше. Половинчатост – окаяно състояние. Такава любов на ненадейни залпове ме угнетяваше. Без вътрешна подготовка, без тръпно очакване без цялостна предварителна нагласа – аз не можех да се вглъбя в щастието, не можех да го усетя. Завърташе ме като върхлетяла изневиделица вихрушка и докато се осъзнава, пак бях сама. А може би той искаше да ме изпита? Едвам издържах тая война на нерви. Досега не бях се издала. Ни веднъж не го запитах какво чувства към мене, какво мисли. Все едно че никак не държах на това. Всяка наша близост носеше тръпчивия вкус на прощална. Целувките ни бяха като на перон. Затова думите добиваха страшна подводна сила. Всяка негова случайно изтървана шега или премълчаване ми звучаха като присъда. Оставах изтерзана от догадки, унижена, несигурна. Заричах се никога вече да не се поддам на случайните му ласки. Но пред него отново се превръщах в една усмивка. После прехвърлях като броеница нехайно изтърваните му думи, жестове, погледи, зърно по зърно. И най-малкия намек, и най-неуловимия нюанс пазах като последен, натежал от сбогуване.

След оная ненавистна вечер на интервюто погледът ми отдалеч го избягваше. Веднъж се сблъскахме на вечеря в стола. Учудих се на внезапния му прилив на демократизъм: да се храни в работническия стол-хамбар вместо в уютния стол на инженерите. Застанахме за миг един срещу друг на прага. В здрачината съзрях лицето му. Искях да открия следите от преживяното с другата, да отгатна докъде са стигнали. Но нищо не видях. Цяла ме разтърси познатият шок, още по-силен и опустошителен. Едвам се заставих да продължа да вървя като на пластмасови нозе. В дните, когато не го бях виждала и бях го мразила и проклинала от ревност, някакво ново чувство, несравнимо с предишното, бе избуяло в мене, бе подронило устоите на волята ми, бе ме заляло и отвякло от всичко, което бях аз дотогава. То ме погълна така, че нищо друго не възприех от външния свят: нито промяната във Влад, нито плахото му посягане да ме спре, нито учудените погледи наоколо, нищо. Едва по-късно паметта ми възстанови тоя миг, за да разбере, че съм го пропуснала. На всичко отгоре, вместо да се сепна, аз се зарадвах на това ново чувство, изпълних се от луда гордост. Носех нещо несравнимо по-голямо и по-силно от самата мене – нещо, върху което аз нямах власт, нещо над разума и волята ми. Какво постижение! Счупих собствения си рекорд.

На панаира в Пловдив грееше такова ярко слънце, сякаш и то бе извадено за показна стока. Най-хубавият български артикул. Графът ми пробиваше път с лакти през блъсканицата и следеше с кос поглед през рамо дали Ванчо Черното върви след нас.

Внезапно Ванчо го дръпна за пеша, цял блеснал като маслина на слънце:

– Я гледай!

Графът изви врат, погледът му пламна. Смени рязко посоката. Съвсем забрави закъде бяхме тръгнали. Уж имаме неотложна цел. Бе още ранно утро. Двамата се спряха пред камиони, автокранове, леки коли, мотоциклети, изложени на открито. Най-различни последни модели. Ванчо пощуря. Той имаше още възторга на любител, който не е станал професионалист. А Графът с подчертано самообладание оглеждаше непознатите коли, навеждаше се скептично към гумите, всичко подлагаше мислено на изпитанието на родопските пътища. И не намираше особен повод за възторгване. Дълго се въртяха като на харман. Не можеха да отлепят очи от колите. Аз не се отегчавах, понеже непрестанно пресявах пъстрите селскоградски тълпи за едно лице. Наоколо зяпачи профани ахаха и охаха пред вторичните белези: лъскавина, цвят, форма, тапицерия на колите. Графът задгърбяше с презрение дилетантските им възклици. Най-после се сети за какво бихме толкова път:

– Хайде след мене!

Забързахме двамата. Ванчо нарочно поизостана, наведе се да разглежда моторите и се скри зад колите. Графът с непропускащо око го забеляза навреме. Върна се ядосан, изтегли го за ризата, издута на облак над колана, пресука я, сякаш му дръпна ухото.

– Черно, хайде! Нямам време да те търся по радиото: загубил се е черен гологан!

През това време високоговорителят съобщаваше:

– Изгубено петгодишно момченце с матроска яка на име Петърчо. Да го потърсят пред вьетнамския павилион!

Ванчо отново бе поразен:

– Не съм ходил във Виетнамско! Хайде да надзърнем!

– Ако надзърнем навсякъде, където не си ходил, няма до утре да излезем оттук! – отсече Графът.

Зави ми се свят да пресявам шарените навалици за едно единствено лице. Сякаш чистех огромни тави с леща, прехвърлях планини зърно по зърно и търсех едно малко, мургаво зрънце, от което за мене зависеше слънцето на тоя ден.

Ванчо, източил чер врат, на глас четеше прехласнат надписи над различни павилиони:

– Холандия, СССР, Австрия, Япония, ГДР... Заради едно пиано ще изпуснем целия свят!

– Къде видя ГДР? – попита Графът.

Ванчо посочи към една бяла, строга палата. Зацепихме нататък през плътните вълни на навалицата.

Откраднати мигове. За да обикаля панаира в работен ден, шофьорът си бе откупил времето от младостта със свръхнормен труд, от съня – с пътуване нощем, от здравето – с нередовно хранене и прекалено пушене, от живота – с каране по опасни пътища с непозволена скорост. Всеки свободен миг е скъпо и прескъпо платен, а се прахосва така евтино! Заплесне се по някоя дреболия, забрави за какво е тръгнал. Мине някоя шарена пола и го отнесе като вятър от пътя му. Засвири някакъв блудкав лагер и го помами в ресторантче-градина с олюляващи се столчета с боядисани пръчки. Мине край някоя лавка и се нареди на безкрайна опашка за сладникава лимонада, след която ще му залепнат устните от жажда. За това ли се е блъскал да работи толкова? За това ли се е скарал с шефа, че не го пуща? Зяпа на всички страни! Прахосник на мигове! А после ще навакса времето от младостта, от съня, от здравето, от живота си.

Влязохме в немската палата. Графът и Ванчо се отвлякоха по разни машинарии. Мъжките очи са ненаситни да гледат как шеметно се въртят винтчета, ролки, шайби, зъбчати колелца. Самите им зеници стават винтове, завъртени с безчет обороти в секунда.

Чаках търпеливо да заситят машинната си страст. Достатъчно бях заета да пресявам пъстрите тави леща, при това не можех да отделя на една страна прехвърлените вече зрънца, а всеки миг започвах отначало и твърде е възможно по

няколко пъти да преобръщах с очи едни и същи тълпи, едни и същи багри. Така умножени сами на себе си, огромните маси народ ставаха необхватни като океан. Всеки миг имах чувството, че се приближавам и отдалечавам от лицето, което търся. Вълните ме носеха натам-насам слепешком. Ако го срещнех, щях да призная, че случаят е чудотворец.

Най-после двамата ми кавалери се сетиха за мене и ме потърсиха с очи. Тръгнахме нагоре по вита стълба, пробивайки си път през слизащите. Катерехме се по жив водопад. Едно стъпало нагоре, две надолу. Най-удобно е да пресееш тълпите по този начин. Да бих могла, бих пустила целия народ, изпълнил панаира, да мине рукнал над мене по тая луда стълба, за да намеря оня, когото търся.

Заставахме пред щанда с немски пиана. За миг забравих, че пресявам океан леща, че нейде наоколо броди Влад, че случаят помага само на тия, които на него помагат. Шарените реки на тълпите течаха по черната политура на вдигнатото крило на един роял, потъвайки там, смесени, преливащи се. Едва се удържах от желанието да протегна ръка, да вдигна капака, да докосна прохладната слонова кост на клавишите, да ги погала като най-скъпи пръсти. Ванчо Черното бе наблюдателен:

– Имат гуми на колелцата! – гласът му се присмиваше.

Графът не искаше да се издаде, че нищо не разбира. Най-презрян човек за него бе профанът. В този век на ултраспециализация да се заловиш с нещо, от което понятие си нямаш. Ето че и той изпадна в това окаяно положение.

– На кое се спираме? – попита Ванчо припряно.

– Първо да издирим марката! – отвърна Графът.

– Мерцедес няма ли? – Ванчо подражаваше шегобийния бас на шофьора.

– Не са предвидили, че ще пътува в Родопите!

Немска щандистка, млада и приветлива, се приближи:

– Битте, майне Херрен?

– Владееш ли немски? – Ванчо се уповаваше на Графа.

– На фронта се оправях!

– Е, кажи й нещо!

– Помня една фраза, но не подхожда за случая!

– Каква?

Графът прошепна с грозно изражение, което превеждаше фразата:

– Хенде хох!

– Какво значи? – настояваше неуморният Ванчо.

– Не ти трябва да знаеш!

Търпеливата германка ги чакаше така да преговарят. Един посетител се притече на помощ:

– Какво ви интересува, другари?

– Колко струва едно пиано?

Посетителят преведе въпроса на немски. Щандистката отговори с усърдна усмивка: зависи от пианото, от фабриката и прочие. Посетителят съкрати отговора й в превод:

– От 20 до 30 хиляди български лева!

– Колкото един москвич! – Ванчо бе втрещен.

– Ние ще си потърсим българско! – утеши се Графът, понеже сумата надхвърляше възможностите на профсъюзната каса.

– Има да търсят българско! – присмя им се някой в гърба.

Тръгнах след двамата с разсеяни стъпки. Светът! Далечният, притегателен, загадъчен свят ме обсади със своята красота и новост за мене. Да слезеш от оная канариста, гола пустиня право в лудовъртежа на международен панаир! И то да слезеш с развинтената си фантазия. От задъхания разказ на Графа, Ванчо и на други посетители си съставих ослепителна представа, украсена и наpomпана до неимоверност. Много по-пъстър и чуден бе моят въображаем панаир, отколкото би могло да бъде някакво подобно световно гъмжило. Очите ми ме задържаха на разни страни едновременно, сякаш бях вързана за няколко вихрени коня, които ме разкъсваха. Бях зашеметена от изложените изящни предмети. Търсех жадно да срещна Влад и пак се натъквах на тиранията на вещите. Най-жестоката тирания – на красивите вещи. За пръв

път ги виждах, а те бяха някак интимно, кръвно свързани с любовта ми.

Прекоших бързешком чуждите палати като лунатичка покрай дамските моди. Тръпнех цяла като в треска-огненица пред витрините с обувки, чорапи, чанти, блузи, трико, манта, лъскави дреболии. Обличах и обувах мълнийно всичко, което ми харесваше, и отивах на среща с Влад. Той ме поглъщаше най-сетне с ония очи, с които още не бе ме поглеждал, но които ми принадлежаха в мечтите. Любовта ми зависеше от тия глупави предмети. И понеже те бяха недостъпни, любовта ми ставаше също недостъпна. Ето, през едно стъкло стоеше моето щастие, така близко и усмихнато. Да имах само една ей такава плетена блузка да подчертае тялото ми. Само един чифт ей такива обувки, да изтъкнат тънките ми глезени. И Влад щеше малко повече да се влюби в мене. Малко повече. Тъкмо толкова, колкото бе нужно, за да не ме е страх от Димана, за да съм сигурна в себе си. Щастието ми, животът ми зависеше от бездушните вещи!

Започнах да ги мразя с глухо озлобление. А пред щандовете с дамско бельо окаменях. Не бях предполагала, че могат да се измислят такива фантазмагории. Бясна ревност ме обзе към тая бяла и розова пяна, към тия черни мъгли, лилави снежинки, тюлени виелици. Те заплашваха любовта ми. Станах за миг той. Погледнах през неговото мъжко око. Разбрах колко уязвимо е да бъдеш млад мъж. И колко тъжно е да бъдеш младо момиче с хасен комбинезон. Предстоеше ми подмолна борба с терора на вещите, със суетата, която събуждаха в мене, борба със самата себе си. Аз бях живяла така независима от тях, докато не ги познавах. Но веднъж прогледнала какво има по света, аз се усетих пленница въпреки волята си. Бях склонна да обожавам и гоня красиви неща. Отвред лъхаше заплаха. Сякаш ми надяваха вериги и ме отвеждаха в робство на вещите.

Там, на безгрижния световен панаир, в мене се надигна с нова сила тревогата. Бях жена. Бях податлива на изкусителните фини дреболии. А те ме отвличаха към друг, не мой живот. Можех ли аз с моите жадни 20 години да издържа напора на красивите вещи? Те ме заробваха най-силно с това, че ми липсваха. Тиранията на непритежаваните, отказани вещи е по-страшна от всичко друго. Ако съм ги имала и самоволно съм се отрекла от тях, тогава аз съм ги победила. Ако съм могла да се сдобия с такива дреболии, аз бих им се наситила, бих открила недостатъците им, бих ги надрасла. Но за мене те бяха недостъпна примамка. Дори погледът, с който ги поглъщах през стъклениите витрини, ме унижаваше и ме поставяше в подчиненост към тях, недокоснати и непостижими. Сега трябваше да водя борба на още един фронт: срещу онова, което нямах и което не бих могла да имам.

Светът стана още по-мъчен за обитаване и по-интересен.

Сепнах се. В ушите ми се появи смътно заглъхване. Губех височина. Пътят се спущаше към равнината, без да мога да го спра, нито отклоня. Наоколо, все още бе планинско, почти домашно, познато от две години. Но услужливият камион фучеше надолу. Налягането върху ушните тъпанчета се увеличаваше. Това размъти равновесието ми. Не обичах вече поле. Чувствах се изтръгната от корена. Дрънченето на празния варел с все по-голяма звукова честота отмерваше растящата скорост. Улових се в уплахата, че ще сваря влака. Ами после? – Едва сега отварях очи за пътя, който хванах слепешком. Какво ще правя нейде другаде? При кого ще отида? Тая сутрин се втурнах преди мисълта, преди решението. Бягаше страхът, само страхът, глух, спял, неспасяем. По-далеч! По-далеч оттам! Не бях в състояние нито да си дам някакъв съвет, нито да се вслушвам в него. Цяла бях превърната задъханост на бягащо животно. Но сега дишането ми стихна и аз дочувах разума. Мислите ми звучаха, сякаш гласно изречени в кухня с ехо:

– Ти направи грешка! Ти направи грешка!

А друго, отразено ехо от по-дълбока кухня се обаждаше:

– В какво е моята грешка? И кога изобщо човек греши?

Връщах се пак да изживея неизживяното.

Световен панаир. Международно самохвалство. Всяка страна се перчи с онова, което не може да се намери в нея. Шарена, лакирана маска на света. Ето го 20-ти

век: стоманен, машинен скелет, обвит в найлонови мъгли, стъпва неудобно на кокили от островърхи токове, крепи се на пластмасови протези и изчислява с електронен мозък.

Запътихме се към българския павилион. Да видим докъде е стигнала България сред тоя машинен и найлонов свят. Фонтан от розова вода. Планини от ябълки, праскови, дини, домати. Асми с нависнали кехлибарени гроздове. Ванчо пое дълбоко дъх:

– Да подишаме роден въздух! – подражаваше тона на Графа.

Шофьорът се залиса по разни сортове тютюн. Вдъхваше аромата им като дегустатор. Тримата минахме край щанда с фини обувки, мъжки и дамски. В стъклата на витрините се отразиха нашите смешни, тъпоноси, олющени обувки точно пред елегантните модерни остроноси обувки. Сякаш нос срещу нос застанаха две ери: едната допотопна, изостанала и жалка, а другата надменна, модерна. Утихнахме. Настроението ни спадна. Чувствахме се унижени от собствените си обувки.

– Такива носил ли си? – запита Ванчо.

– Те са за показ, не за носене! – отвърна Графът с безразличие, което сгъсти горчивината в гласа му.

– Наша изработка! – зарадвах се аз, че бих могла да се снабдя с такива обувки.

– Това са единични модели само за изложба! – Графът угаси радостта ми със студен душ.

Мина елегантна жена. Той се обърна галантно към нея:

– Извинете, моля, къде са пианата?

– Пианата са вносни! – отвърна дамата.

– Още не произвеждаме коли и пиана! – потвърди Ванчо.

Тръгнахме напосоки към изхода, всеки вгълбен в своето разочарование. Аз пресявах тълпата вече със страх да не срещна Влад. Ако той ме видеше сред тоя модерен, блестящ свят, как ли изостанала и смешна щях да му се сторя? С ученическата пола и с вечната розова блузка, измачкани от дългото друсане в камиона. Собственоръчно остригана. Може би по-добре стана, че изобщо не отидох на тоя проклет панаир!

Изведнъж се стъписахме. В един ъгъл – кафявочервеникаво пиано. Над него – голям надпис:

Първо българско пиано

Звучеше гордо. Тримата се завъртяхме край него като край коледна елха. За миг забравих любовните си грижи. Ванчо след критичен оглед се произнесе:

– Не е лошо! Бие немските! Червено!

Внезапно един ироничен глас отне дъха ми:

– Не е черно като упадъчните западни пиана!

Как можах така да сглупя, да изпусна случая и да не отида на панаира! Тоя мой страх от грешка!

Не смеех да се обърна, да не би да видя, че ушите са ме излъгали. Тъкмо се бях разсеяла. Случаят е най-големият шегобиец на света. Когато търсиш някого с цялото си внимание, не можеш да го откриеш. А когато съвсем не очакваш да го срещнеш, дори когато престанеш да мислиш за него, той изведнъж изниква край тебе. Случаят обича да си играе на криеница и да изскочи тъкмо когато най-малко му се надяваш.

Събрах смелост и го погледнах. Нов удар. В него имаше някаква промяна. Светлият поглед с присмехулната искра ме гледаше някак под друг ъгъл. Нещо се бе появило помежду ни и лъчът на погледа му се пречупваше, минавайки през това нещо, за да стигне до мене.

Графът смери архитекта изкосо. Усмивката му, широка и белозъба, освети като фенер тъмното му лице, само че сега й липсваше веселост. Пак се обърнахме към пианото. Щандистът се бе зачел в някакъв учебник. Навярно бе студент, който работи и едновременно учи за изпити. Нямаше как, трябваше да го прекъснем. Заваляха въпроси:

– Бива ли го това пиано?

– Свири ли или е само за гледане?

– Колко струва първото наше пиано?

Щандистът, без да вдигне нос от книгата, подхвана скорострелно като научен наизуст урок:

– Много добър тон, качествено дърво, отлична изработка, една година гаранция, чужди специалисти дават висока оценка.

Графът го прекъсна:

– А колко струва?

– Още няма определена цена!

– Безценно! – каза Влад.

– Е, приблизително колко ще го оценят? – настоява Графът.

– Около 40 000.

Ванчо остана смаян:

– Колкото една волга!

– Ех, ние ще почакаме второто пиано! – утеша се Графът.

Архитектът възрази:

– Има да чакате второ! Това е уникално!

Тръгнахме надолу по стълбището. Графът извика през рамо към щандиста:

– Когато го внедрят в производство, обади ми!

– Какъв е тоя музикален интерес? – попита Влад.

– Нещо и за душата, само проценти ли? – отвърна Графът.

Един гражданин ни настигна и ни даде съвет:

– Потърсете на вехто. Градът е пълен със стари пиана за продан. По-скъпо от 10 000–15 000 няма да ви излезе... Може на изплащане.

– Колкото един мотоциклет ява! И на вехто! – възмути се Ванчо.

Графът благодари и хукна навън. Ванчо го догони с ускорени думи:

– Отказа ли се? Няма ли вече да търсим?

– Голяма денгуба!

Да минеш по улиците на непознат град редом до любимо рамо! Вървиш като замаян и спял, а виждаш неща, които никога не би открил, ако бъдеш сам. Двама потъват незабележими, разтварят се в бързея на човешката река, сливат се с нейните неритмични вълни. И в същото време двамата са напълно изолирани, свободни, неувязими от чужди погледи и помисли, самопогълнати, рамо до рамо. Съвсем сами – сред безброя. Хвърлят разсеяни и къси погледи наоколо, загледани навътре в радостта си, съсредоточени изцяло в самите тях. Така през себе си виждат истинската усмивка на света, улавят живецата му в собствените си затуптели сърца, откриват в любимия поглед пълната красота на живота.

Никой не може да ме разубеди, че не сме вървели наистина с него рамо до рамо по улиците на непознатия панаирджийски град. Имам незаличими спомени от нещо, което не е станало.

Едвам си пробивахме път през навалицата. Отвред всичко, което идеше да ни раздели – хора, шум, багри – всъщност ни правеше още по-близки, свързваше ни. Тълпата ни тласкаше и притискаше един към друг. Шумът ни караше да приближаваме глави, за да се чуем. Пъстротата ни заличаваше и ни заставяше да се търсим с поглед, за да не се изгубим. Опасността, че всеки миг живият порой може да ни отвлече и отдалечи, ни държеше здраво заедно. Никога не съм била така тясно споена с него, както сред тия тълпи, които ни блъскаха, разделяха, откъсваха един от друг. Дори хубавите елегантни жени, пъкащи наоколо, от които се боях, разпалваха неговата жажда към мене. Всички тия непознати жени носеха някаква частица от мене, някакъв мой нюанс, аз ставах безбройна. В навалицата витаеше една многолика, многогласа, многопръста жена, която покоряваше младия мъж до мене и го правеше мой, повече мой, отколкото ако минем двама по пусти улици.

Ванчо посочи към пресечка, където се виждаше кино. Бялото на окото му проблесна:

– Оттук е по-направо!

Тръгнахме нататък. Все едно ми бе накъде. Навред бе интересно, богато, наситено със смисъл и намеци. Такава пълнота чувствах за пръв път. Вървах по най-

хубавата улица на света. И все пак аз леко я похабявах, като търсех навред следи от съперницата. Тясна стръмна пресечка, заприщена от пъстра олелия. Стари къщи със саксии и любопитни лица по прозорците. Ученическа екскурзия. Надошли селяни. Скитник с гъдулка води ленива мечка; всяка нейна стъпка е прозявка на мършавото ѝ тяло. Запретнал ръкави, мустакат мъж върти пукало и до него купчина цъфнали горещи пуканки. Пищялки, балони, петлета на клечка. Панаирджийско гъмжило. От една сграда проецаха различни музикални инструменти, пеене. Графът се спря и прочете на глас фирмата:

Детска музикална школа

Ванчо, изкривил чер врат като на въглищарче, гледаше на другата страна към киното. Графът се вмъкна в школата, а Ванчо се втурна към киното. Заразглежда бързешком афишите и снимките. Навярно въображението му трескаво монтираше цял филм от тия откъслечни кадри. Двама с Влад останахме сами на улицата. Той ми купи кесия пуканки като горещи снежинки. Започнахме да хрупаме.

Вдигнах към него лице, от което бях изтрила всякаква сянка на укор и съмнение. Трябваше да бъде достойна за изобретателя случай, да не похабя това чудо на нашата среща сред стохиялната тълпа, да бъде благодарна. Вече знаех, че само оня заслужава щастие, който умее да уважава находчивостта и таланта на случая, да му помага и да не го пропуска бездарно.

– Какъв вятър те доведе на панаира? – попитах.

– Може би някакво предчувствие – отвърна той тихо.

Усетих внезапен студ. Бяхме се отчуждили, за да ми говори с намеци. Тая любезност, изтървана неволно, потвърди чувството ми на отчужденост. Съперницата присъстваше... Аз не можех да я прогоня нито с прошката си, нито с усмивката. Между нас изникна неловкост. Той побърза да поправи впечатлението:

– Не съм те виждал в женска униформа! – погледна утеснялата ми пола.

Ванчо тичешком през улицата се шмугна в музикалната школа, да не би да пропусне нещо. Влад попита с лице, което не вземаше участие в думите му, а ме наблюдаваше нащрек:

– Какъв музикален бръмбар ви е влязъл в главите?

В отговор на погледа му моето лице му каза, че нищо не може да ме огорчи, че съм спокойна и необвиняваща. Това го засегна повече от всичко. Самолюбивият Влад не можеше да понесе безгрижието ми.

– Пианото е най-новата ми страст! – отвърнах.

Край нас мина продавач на късметчета с латерна, обамчана на гърдите. Ръката му отмаляло въртеше един валс от младините на баба ми. Проскубан папагал клюмаше на рамото му. Човекът спря поглед върху мене и запя речитативно:

– Папагалче! Я извади късмет на това хубаво момиче!

Пернатият оракул ме изгледа косо и клъвна от сандъчето един розов билет. За два лева получих съдбата си:

Ти си слънчево момиче.

Висок праг ще прекрачиш,

в препълнен дом ще влезеш.

Двамина момци ще въртиш,

единият ще те вземе,

на ръце ще те носи.

Влад задърпа билета от ръката ми. Не му го давах. Той стисна пръстите ми и аз си изпуснах късмета в шепата му. Прочете го с присмехулен поглед. Но бе никак обезпокоен. Помежду ни сега присъстваше приятелят му Лалю. Не знаех дали папагалът позна бъдещето ми, но той наистина ми донесе късмет за този ден. Погледът на Влад издебваше, когато не го гледам, и ме проучваше с изострена проникателност. Аз нищо не криех, бях естествена и отдадена без остатък на радостта си. Това го озадачи повече от всякаква игра и преструвки. Навярно той мислеше, че всички жени са слаби, ревниви и плачливи. Не можеше да допусне, че едно момиче е способно да овладее чувствата си. За него имаше само едно обяснение: Лалю. В мълчанието му подслушвах

мислите му:

... Тая хитруша върти и двама ни. Когато аз се записам нейде другаде, тя сигур не въздиша, а си уплътнява времето с другия. Това ѝ дава възможност да сравнява и преценява. Разбира се, Лалю ще спечели при всяко съревнование с мене. Излиза, че аз самият с моето ветрогонство наливам вода в мелницата на другия...

Моята усмивка ставаше все по-открита. Само едно облаче мина през тоя слънчев ден в Пловдив: угризението за Лалю. Бях му причинила най-голямата болка – да дадеш надежда на влюбения и после да му я отнемеш. А добрият Лалю дори отдалеч, просто със самото си съществуване ми помагаше да бъда щастлива.

Графът и Ванчо излязоха от школата силно възбудени. Шофьорът заплува кроул през навалищата и стигна запъхтян до нас:

– И за пиано трябва бележка!

Ванчо влезе в ролята си на помощник и го подсети:

– Запомни ли адреса? Радеви, „Плиска“ 8.

Шофьорът не го чу. Зад тях се носеше пъстра разногласица от всякакви инструменти и пеене.

– Дават пиано под наем, но отде да изпиша бележка?

– На сериозно ли търсите пиано? – Влад още не можеше да разбере.

– Ще има концерт! Не си ли чул? – учуди се Ванчо.

Архитектът, както обикновено, не признаваше усложнения.

– Защо не ми казахте по-рано? Елате с мене! – и ни поведе из плетеници от стари улички.

Графът тръгна неохотно. Очаквахме някаква нова шега. Възторгът на шофьора угасна като духнат внезапно пламък на свещ. Друг му отнемаше инициативата в пианотърсачеството.

Улица „Плиска“ 8. Старомодна табелка на пътната врата: „Семейство Радеви“. Изведнаж се досетих: роднините на Влад Радев! Днес случаят ме преследваше по петите. Просто долавях дъха му като на живо същество, което палаво и закачливо играеше на криеница с мене и само издебваше мига да се разсея и заплесна нанякъде, за да ме изненада с някакъв непредвиден номер.

Случаят е най-големият поет и шегобиец на света. Никога не се повтаря, не се изхабява. Въображението му е свежо и неизчерпаемо. Цял живот да се мъчиш да измисляш комбинации, пак не би могъл да достигнеш неподражаемите съвпадения на случая. Драматурзите и романистите се боят от случайността като от Гърмяща змия, за да не бъдат обвинени в неправдоподобност. А животът съвсем не се бои от струпване на най-невероятни случайности и никой никога не го обвинява в неправдоподобност.

Но ние, хората, не сме дорасли да оценим гения на случая. Неговите бляскави изненади ни заварват неподготвени, неподатливи, консервативни. Ние сме си предначертали една елементарна линия на развой на събитията. И всяко нарушение на собствения ни шаблон ни дразни, обърква и плаши. Дори ние със своята ограниченост се мъчим да редактираме случая, да го направим клише! Изпускаме непредвидени срещи заради някое скучно, предварително назначено събрание. Отстраняваме от пътя си ненадейни запознанства, незапланувани радости, необмислени разговори, несравними преживявания заради точното разписание на сивия си ден. Колко пъти на едно закъснение или на едно забравяне дължим щастието си. Фантастът случай винаги е готов да обогати живота ни с някоя нова багра. Талантът да живееш е в умението да се радваш на случая и да му сътрудничиш. Поне да не му пречиш. Поне да съумееш да го приемеш с отворено лице, а не да се дръпваш от него намръщен и уплашен. Случаят, поетът на живота, ще те възнагради щедро за твоята отзивчивост към неговите находки и импровизации.

А аз със своята тъпа бездарност отритнах най-красивия подарък на тоя поет! Не отидох на панаира от страх да не направя грешка! Заслужавам най-страшно наказание. Впрочем какво по-страшно наказание от въображаемото изживяване на нещо, което би могло да бъде и не е било?

Адресът за пиано под наем, който професорът от музикалната школа бе дал на Графа, бе роднинският дом на Влад. Всички стояхме на прага смаяни, само Влад не се учуди. Той познаваше дяволиите на случая и винаги съумяваше да ги използва.

Любовните му приключения бяха ловко построени върху фантазията на случая. Понякога имах чувството, че Влад е подписал някакъв таен договор с дявола случай, за да му стъкмява все интересни изненади.

Влад вежливо даде преднина на Графа. Грубият шофьорски пръст натисна звънеца като клаксон продължително, настойчиво, пожарно. Цялата тиха къща до най-глухия кът бе пронизана от рязко звънтене. Ще застана ли някога така пред прага на неговия дом?

Прагът на къщата, в която искаш да влезеш като снаха. Той е по-висок и непристъпен от най-стръмната планина. Ще успееш ли да го прекрачиш? Там, зад тоя праг, сред стените на дома, е съвсем друг свят, с други бои. Вътре властват съвсем други закономерности. И ти вътре ще бъдеш съвсем друга, може би истинската, единствената, каквато трябва да бъдеш. Там е приютено твоето време, твоята кратка вечност. Отвъд тоя праг е хаосът на безсмисленото време, студ, сиви бои, неудобни пътища, скитнически вятър, безсъние, въпроси без отговор. Малък праг дели живота ти на пустиня и любов. Ще съумееш ли да прекрачиш прага, или ще останеш в пустинята?

Извътре се втурнаха разтревожени стъпки. Един малък процеп се откряна подозрително. Силует на възрастна жена надникна през процепа.

– Аз съм, лелю! – гласът на Влад прозвуча по момчешки.

– Владе, ти ли си? – широка усмивка отвори вратата. – Толкова рано? Разглежда ли всичко?

– Нямам време, лелю! Бързам за горе! Запознай се с мои колеги!

Лелята ни подаде мокра ръка. Престилката ѝ лъхаше на чубрица. Това ми напомни за майка ми. Влязох сякаш в детството си.

– Няма ли да останете за обед?

– Невъзможно! Само едно кафе свари, лелю, за другаря, да не заспи на кормилото, че път ни чака!

Графът прекрачи прага, облечен в своята мечта недодяланост. Аз с един бърз, всепоглъщащ поглед проучих обстановката. От нова България на панаира изведнъж се върнах в стара, полузабравена България. Мрачен, натруфен салон със старомодна, солидна мебел. Ванчо заразглежда с комично недоумение статуетки, абажури, картини. Пианото бе забележително с дълга ресниста покривка като сватбарски сандък. Стояхме на крак. Лелята се втурна в кухнята да вари кафе. Влад извика след нея нетърпеливо.

– Бързо, лелю, довечера живи или мъртви трябва да бъдем горе!

– Гладни как ще ви пусна, Владе? – викаше лелята от другия край на къщата.

Гласът ѝ бе сух, изтънен и проточен, пълен звуков образ на сухата ѝ, източена фигура. Тя се върна с кипящ кафеник. Посегнах да ѝ помогна да сипе кафето в чашките на бюфета. Лелята ме оглеждаше с женско, хитро любопитство и остана доволна от готовността ми да домакинствам. Отде ме връхлетя пък тоя къщовен ентузиазъм? Лесно е да се харесаш на лелята. Но на майка ми никога не можеш се хареса, ако щеш звездите от небето да снемеш.

Поднесох кафето на табличка от бабините времена. Благосклонният поглед на лелята ме насърчаваше. Обредът на поднасянето ме изпълни с блаженство. Влад пое с разтегната съсредоточеност чашката от ръката ми. Запуши цигара, отпивайки на скъпернически глътки гъстата наслада на кафето. Всяка глътка ми бе напоена с неговото парливо присъствие. Графът изпи конска доза за разсънване.

– Разкажи, Владе, как е горе? – лелята гледаше с нескрита възхита мургавото възмъжало лице, стройната фигура на своя любимец.

– Много скучно, лелю! Вечер след работа ми се досвирва, дотам съм стигнал! Лелята ахна:

– Колко бой си изял от малък да свириш! Все бягаше от пианото. А сега видя ли? Музиката е потребност на душата!

– Точно така! – потвърди Влад, смирен като никога.

– Късно си го разбрал, момчето ми! Де да бе свирил редовно, досега да си станал пианист, а не да се зарееш накрай света!

Графът се засегна:

– Не е толкова лошо, госпожо! Чист въздух, слънце! – и се озърна притеснен в полутъмния, претрупан с мебели, засенчен от тежки завеси салон.

– Я да бе се посветил на музиката, Европа, целият свят щяха да бъдат негови! А сега – в пушинака! – лелята въздъхна.

Влад улови удобния миг:

– В пушинака ще загина, лелю, ако не закарам пианото за разтуха!

Гласът на лелята изтъня-изтъня, едвам не се скъса:

– Владе, за тебе всичко, но... само това не! – тя отмахна покривката с ресните като от живо, галено същество. – Зайдлер, най-прочутата виенска марка! – седна да изтръгне няколко акорда с изкривени от ревматизъм, възлести пръсти. – Какъв тон!

Графът сбута архитекта:

– Хайде, че губя километраж!

– Лелю, съгласна ли си?

– За тебе, Владе, всичко... Но как ще си дам пианото в оная пустош?

Графът не се сдържа:

– Ех, професорът от детската музикална школа праща на тоя адрес своите питомци. Законът им дава право!

Влад й пусна едно фитилче с невинен, глас:

– Представи си някое хлапе с неизмити ръце ще се учи на твой зайдлер!

Това стигаше. Изглежда лелята отдавна бе живяла под тая угроза.

– Владе, за теб всичко... Вземи пианото! Но да го пазиш като очите си!

– Като писано яйце ще го гледаме! – гарантира шофьорът.

Заоглеждаха откъде ще изнесат пианото. Стълбата бе тясна и извита. Отвориха вратата към балкона. Лелята наблюдаваше смяяна как се разпореждат в собствения й дом. С тях нахлу в нейния тих свят лъх на далечни, рисковани пътища, на нередовен скитнически живот, на своеволен вятър. Тя загърна зиморничаво рамене в плетения шал. Стана й неуютно, несигурно. Отиде в кухнята да ни загъне храна за път. Камионът се приближи със заден ход към къщата. Носачи спуснаха пианото от балкона с въже върху каросерията. Настръхнала, жената сипеше наставления през перилата на балкона:

– Владе, никога с мръсни, потни ръце! Никаква влага!

– Разчитайте на нас, госпожо! – успокояваше я Графът, от което лелята още повече се разстройваше.

Носачите с въжета, препасани през коланите им, спущаха надолу пианото като ковчег в гроб. Лелята нареждаше отгоре като оплакване:

– Внимавайте! Най-малкото сътресение се отразява върху тона!

– Бъдете спокойна, госпожо! – утешаваше я шофьорът.

Жената видимо съжаляваше за мигновената си слабост. Бе готова всичко да стори, само да върне времето с няколко минути назад, за да поправи грешката си. Но вече бе дала дума и не можеше да я глътне обратно. Положиха пианото върху постелка от талаш. Нагласиха го да стъпи равно на каросерията. Лелята се вкопчи с поглед в мене:

– На вас разчитам, момиче! – започна да ми наръчва от балкона. – Запомнете: при равномерна стайна температура! На 16 сантиметра от стената. И то на вътрешна стена! Непременно на вътреш...

Камионът потегли и силно отскочи, докато слезе от тротоара, прегазвайки сърцето на собственицата. Тя извика и гласът й се скъса като тънък конец:

– Ах... Карайте по-бавно!

– Дадено, госпожо! – Графът й махна успокоително с ръка, която още повече раздуха тревогата й.

Жената гледаше с невярващи очи как камионът зави по уличката. Виенският зайдлер изглеждаше внушителен и старомодно достолепен върху калния камион. В кабината до шофьора седяхме Влад и аз, при пианото бе кацнал Ванчо... Тънкият, късач се от мъка глас на лелята се носеше зад нас като заклинание:

– Умерен удар на ръката! Никакво сътресение...

Скорост... Когато носиш нещо и някой те чака, тогава скоростта не е безсмислица. Тя става насъщна като дишането. А грубият материален свят, втурнат насреща ти с грапави пътища, иска да те забави с камъни, завои и връхлитащи коли, заплашва внезапно да те спре със спукана гума, с повреда в мотора, с непредвидена пречка. Ти преодоляваш целия тоя враждебен корав свят, сякаш го дематериализираш като го отминаваш със скорост.

Камионът нахълта в склада. Графът и Ванчо слязоха, но не можеха да изключат скоростта от себе си. Трескаво се заловиха за работа. Преместиха пианото с гръб към кабината, за да отворят място за товарене на тухли. Трябваше да оправдаят далечния рейс. Ванчо бе задъхан от увлечение:

– Отнейде да ни види лелята!

Влад и аз останахме сами в кабината. Той запуши цигара, като издишваше дима през отворения прозорец. Тоя малък жест на внимание ме караше да се топя.

Товарачите пъргаво подаваха тухли от човек на човек като жонгльори в цирк.

Един, покачен върху камиона, поемаше тухлите във въздуха, друг ги редеше горе.

– Ти свириш? – попитах тихо, сякаш се боях да не чуе трепета в гласа ми.

– Вятър! Насила ме учеха, но нищо не излезе!

Магазинерът, бай Симо Тариката, попита с поглед изниско:

– Графе, отде намери това пиано?

– От панаира!

– Нали ти казах? Мене да слушаш!

– Закъде? – попита един товарач.

– За Гръмовец!

Тухлите за миг сякаш увиснаха във въздуха.

– Да видиш, да не вярваш!

– Само пиано липсва там!

– Виенско пиано, екстра! – каза Ванчо, като че направо от Виена го е докарал.

Товарачите заедно с тухлите си подхвърляха и по някоя дума:

– Пиано при нашите родопци!

– Има да се чудят и маят какъв е тоя черен сандък!

– Концерт ще има на Гръмовец! – съобщи Графът.

Тухлите бяха наредени досами капака на пианото. Влад се обърна към мене с шепот, който предполагаше други думи:

– Кой ще изнесе концерт?

– Инженер Горов, нали е цигулар?

– Ами кой ще акомпанира?

– Все ще се намери някой!

Графът нареди на Ванчо:

– Черно, я извади одеялото да го покрием, да не се праши, че де е сънувало това изнежено пиано какъв път го чака!

Ванчо измъкна изпод нас одеялото, върху което те седяха в кабината и се завиваха нощем, когато сънят ги настигне наскоро път. Покриха пианото и затиснаха с тухли одеялото върху капака.

– Ти като невеста го завиваш! – подхвърли бай Симо Тариката на Графа.

– Вече мога да се оженя, нося пиано!

– За женитба корито трябва, не пиано! Знаеш ли къде има корита?

Графът не го слушаше. Обърна се към товарачите:

– Който иска да чуе виенско пиано, да заповяда на връх Гръмовец.

– Кога ще е представлението? – запита един.

– Концертът, искаш да кажеш! – уточни Ванчо.

– В най-скоро време! Пригответе си официални дрехи! – разпореде Графът и подкара камиона.

Ванчо се метна върху тухлите, за да е по-близо до пианото. Седна горе, опрял ръка покровителствено върху капака. Камионът нетърпеливо потегли. Изпратиха ни ято почервенели от тухлите ръце.

Пред нас бе прострян път, дълъг до вечерта. Влад седеше до мене. Безброй незабелязани по-рано чудеса идеха насреща ми. Всяко камъче, всяка трапчинка и чупка на пътя ни тласкаха един към друг. Шосето се качваше нагоре, ставаше все по-грапаво, пропастите – все по-стръмни, а ние – все по-близки. Само редом с любим човек можеш да се сдобриш с най-лошия терен. Да се привържеш към най-сив и суров пейзаж, да минеш през кал и пепел с усмивка. Само редом с любим човек можеш да понесеш най-пустинния път и колкото безкраен да е той, да ти се стори кратък. И да не искаш никога да свърши тоя тежък път. По-добре най-лош и мъчителен път с любов,

отколкото най-хубав път без любов. Впрочем има ли хубав път без любов? Благославях всички кривулици на моя досегашен път, всички мои лутаници и грешки, всички нелепости и глупости, дори проклетото ми име, дори обърканата ми съдба – всичко, което ме е довело до това изрътено планинско шосе, по което се носех редом с Влад, а пред мене се отваряше безкраят и поглъщаше всички пътища, всички скорости.

Никой не може да ми отнеме тоя път. Аз наистина съм минала през него, щом си го спомням така осезаемо. Каква е разликата между истински преживяното и въображаемото? Нали интензитетът на спомена е мерилото за отживелицата? Споменът ми за това неосъществено пътуване е така остър, трапчив, както за малко истински изживени случки. Е, тогава?

Графът палеше цигара от цигара да не заспи. За миг отлепи ръка от волана и потърка лице да изтрие съня от него. Говореше ни непрекъснато с бръмчащ като мотора бас, за да се поддържа буден:

– Добре че слънцето бие откъм гърба. Всяка трапчина по шосето изпъква. Казвате за пианото – никакво сътресение! Инак ще отнесе горе фалшива свирня. Тогава на вятъра барутът!

Моторът потвърждаваше с ръмжене. Двама с Влад слушахме накъсаните скокливи думи на шофьора и в същото време се вслушвахме вътре в себе си в звънкия отзвук на всяко наше докосване, предизвикано от грапавия път. Сепна ни трикратното думкане по гърба на кабината. Това бе пожарен сигнал. Графът натисна спирачките. Камрионът, тъкмо набрал скорост по стръмнището, се раздруса и върна назад. Графът издърпа с все сила лоста за спиране. Подаде глава през прозорчето:

– Авария ли?

– По-полека карай! Много друса и нещо звънти в пианото! – извика Ванчо обезпокоително.

Графът доби виновно лице. Сдъвка една псувня, отправена към самия него. Подкара с намалена скорост нагоре. Камрионът едвам запъпли по стръмнината, сякаш изведнъж се износи и оstarя. Моторът, подсърдeн, ръмжеше все по-яростно. При един завой шофьорът подаде глава през прозорчето назад:

– Е, пак ли звънти?

– Сега не! – успокои го Ванчо.

– Че ние заводския кран извозихме по-леко!

Камрионът бавно напредваше, стараяйки се да заобиколи всяка грапавина по пътя, да избегне всяко разтърсване. Шофьорът изведнъж се разсъни. Така малко е нужно, за да се прогони сънят. Една тревога отвън. Но отвътре всички твои свръхусилия да останеш буден са напразни. Самото напрежение да внимаваш да не заспиш те приспива. Външният свят има по-силна командна власт върху нас, отколкото ние самите върху себе си. Защо? Би трябвало да бъде обратното. Къде сме изгубили ключа към себе си? Или още не сме го намерили? Искях да уча биология, за да направя моето откритие. Носех го в себе си като зародиш, който ме боли, измъчва, напират да покълне, не може повече да се търпи сляп и глух, има право на живот, без да е добил още определен вид и форма. В присъствието на Влад, във възможността на докосването ни всичко ставаше достижимо.

Нима това бе същият път, по който сега бягах?

Едва ли могат се намери две по-различни неща в света от тоя един и същ път през тия две мои преминавания по него. Завоите и кривулиците тогава ме отвеждаха право, по-категорично от права линия, към самата същност и сърцевина на живота. А сега, безсмислено залутани, лъкатушеха и ме отдалечаваха от някакъв мой извор. Тогава носех осезаема светлина в себе си. А сега наслояващите се все по-гъсти облаци бяха едно отражение от мене върху небето. Прииждаха, трупаха се заредени с буря мисли. Сега носех разглобени спомени накъсани мигове. А тогава всичко в мене и в цялата вселена бе събрано, цялостно, устремено към завършеност.

Къде бях изгубила същия тоя път, по който сега се движех?

Започнах трескаво да го търся в себе си, защото той минаваше вътре, заплетен дълбоко в самите корени на моето съществуване.

Камионът лазеше като костенурка нагоре. Клепачите на шофьора пак натежаха оловни и падаха на все по-къси интервали. Лицето му бе изопнато като срещу смъртен враг.

... Как да се браня от тебе, съньо мръсен! Премазал бих те като змия с камиона! Дръжте се отворени, очи! Боднал бих във вас цигарата!

– Архитекте, я кажи един виц, че ще заспя!

Влад бе всепризнат цар на вицовете. Разказваше ги по особен начин: мимоходом, пренебрежително и никога не се засмиваше. Секретът му бе вид антиефект. Дори познатите брадати вицове, казани по този начин от него, прозвучаваха свежо и изненадващо, предизвиквайки взривен смях. След мигновено премисляне Влад подхвана с безучастен тон:

– Тоя знаеш ли го: Първо има трудности на растежа, а после растеж на трудностите!

Графът дълго се клатушка от смях заедно с камиона.

– Как беше? Първо има трудности...

Но в неговия изказ вицът загуби солта си. Влад измъкна от джоба си жълто вестниче само от две страници. Многотиражката „Родопски строител“.

– Сега ще ви покажа най-новия виц! – и разгърна вестничето.

От горе до долу двете страници бяха изпълнени със стихове. Заглавието бе набрано с едър чер шрифт:

Отхвърлени стихове

Подзаглавие: Стихове без вътрешен редактор.

– Я, нашият поет Мирон Ковачев си намери най-последна трибуна! – не вярвах на очите си.

– Сам-себе-печат и издат! – каза Влад.

Графът с поглед, разпънат между пътя и вестника в ръцете на архитекта, помоли:

– Я чети на глас!

Влад зачете монотонно, с глас, който не вземаше никакво участие в текста. Така изплува подтекстът. Дори се усети подводен ритъм. Въздействието бе по-силно:

Радиоточка

Предавам нашата програма
с невъзмутимо точен глас.

Не хващам чуждите вълни,
отникъде не се влияя.

Ех, малко ви омръзвам,
но...

Понеже няма друго,
ще ме търпите!

Графът бе въплътено внимание. Мъчеше се да улови скрития смисъл. Но бавно загаряваше. Влад продължи с най-безразличен тон, не натрапвайки ни една дума:

Джобен речник

Езикът се развива,

не изоставяйте назад!

Анонимно писмо е информация.

Бюрократизъм е принципност.

Донос е сигнализиране.

Индулгенция е самокритика.

Нагаждане е съгласуване.

Подозрителност е бдителност.

Страх е дисциплина.

Угодничество е вяност.

И така нататък –

езикът се развива.

Графът се размърда, сякаш седалката под него започна да гори.

Двуличие

Тая заран станах много рано.
Тъмно беше още и аз – сънен.
Под възглавницата съм оставил
по погрешка фалшивото си лице,
а съм тръгнал с истинското.
Отдето минах – суматоха.
Някой каза: – Той е луд!
Други каза: – Той е пиан!
Трети каза: – Той е опасен!
И ме затвориха в зимник.
Направиха обиск в квартирата
и намериха под възглавницата
моего фалшиво лице.
– Така кажи бе човек! –
И ме пуснаха на свобода.

– И това печатано? – недоумяваше Графът.

– За пръв и последен път! – каза Влад с безизразен глас. – Тоя брой на многотиражката е конфискуван. Мирон си стяга багажа.

– Как? – Графът за един миг изпусна волана. Камионът с разтеглена колебливост се насочи към пропастта. Шофьорът автоматично го върна към вярната посока, цял погълнат от новината.

Изведнаж усетихме една пустота. Не можехме да си представим сивите строителни делници без смешната, присвита, някак неуместна фигура на поета с щръкнали лопатки, на гърба като спрени в самото си поникване криле. Всеки от нас губеше с него нещо, което му бе станало съставна, незабележима част от дните, която едва сега осъзнавахме. Графът се лишаваше от верен другар по пиене, който напълваше чашата му с гъсто и парливо остроумие. Архитектът – от равен партньор по иронично, opak мислене. Аз – от стихове, които тайно си преписвах в тетрадката и четях вечер озадачена. Всички едновременно си помислихме: „Тоя човек ни бе симпатичен.“

Силно раздрусан, камионът спря внезапно. Погледнахме напред. Разкопано шосе. Прясна настилка от острозъбест чакъл. Валяк още не бе го изравнял. Бригада родопчани разширяваше пътя. С бургии пробиваха дупки в скалите, за да ги взривят. Дробяха камъни с големи чукове. Настилаха шосето по цялата му ширина. Графът заоглежда наежения чакълест пласт:

– Сега ще стане сътресение!

Ванчо скочи от камиона на земята и започна с ръце да чисти, да изхвърля настрани най-острите камъни пред носа на колата. Бригадата спря работа. Изкопчии с родопски кафяви потури и елечи с опърпани пазушници захвърлиха сред шосето бургии и колички. Струпаха се любопитно край камиона. Графът се възползва от спирането и заспа на собственото си рамо. Дишаше като локомотив с пълна пара, заставен да спи бързо, да навакса и догони пропуснатите километри сън.

– Питате защо спряхме? – Никой не го питаше, но Ванчо сам си отговори: – Караме една особена машина! – с един скок се намери горе върху тухлите: – Сега ще видите! – отметна одеялото, от него излитна облак прах.

Влад и аз слязохме да глътнем въздух. Усетих през гуменките си острите ками на чакъла. Боса бих вървяла по такъв път до вечерта на живота си, ако редом с мене върви и той. Капакът на пианото бе побелял, напудрен с прах. Ванчо извади от джоба си мръсни, омазнени шофьорски конци и изтри най-усърдно капака. Лъсна черната политура с ивици от шофьорските конци.

– Пиано! Пристига за пръв път в Родопите. Сега ще видите.

Момчето отвори тайнствено похлупака. Блеснаха белите зъби от слонова кост.

– Питате за какво са толкова копчета? – и сам си отговори: – Тия бутони се

натискат и... Сега ще видите!

Изправен върху тухлите на висок подиум, Ванчо вдигна черен, мръсен, ноктест пръст като клюн и натисна един бял клавиш. Проча нежен, благороден, с дълго ехо тон, сякаш от друг свят отронен в тоя див, канарист пролом. Прониза ни като някаква несъобразност тук. Ванчо вдигна отвисоко черния си пръст и по-смело удари друг бял клавиш. Още по-звучно и изненадващо проча страният тон. После трети. Ванчо се обърна към недоумяващите каменари:

– Всяко копче си има свой глас!

Черният клюн на пръста му клъвна един горен бял клавиш. Отрони се висок, еквив като звънче тон и най-силно удиви земекопите. Лицата им се засмяха по детски. Един брадясал изкопчия протегна врат:

– Я още веднъж!

Ванчо строго захлупи капака:

– Засега толкова! Заповядайте на концерт в Гръмовец.

Уморените хора гледаха хлапака със симпатия. Доволни бяха от подарената двеминутна почивка. Още звънтяха в ушите им нежните еквиви тонове като отронени капки в дълбока пещера.

– Бом-ба-а-а! – от завоя се завтурна насам каменар, гол до кръста, викайки с цяло гърло: – Бом-ба-а-а-а!

Графът се събуди с изражение на стар фронтовак. Наблизо щяха да взривяват скали. Мъж, приклепнал до ребрата на канаристия скат, палеше с цигара фитили, изпълзели от пукнатини като от змийски дупки. Пушечето бързо залази. Изкопчиите се пръснаха, притулени зад дънери и камини. Един се сгуши зад количка, натоварена с чакъл. Друг, заварен на открито, легна, затули глава с две ръце, притиснал страна о грапавата, четинеста, топла буза на земята. Влад ме бутна в колата. Графът нервно даде заден ход. Влад в движение се метна при мене. Ванчо трескаво зави пианото с одеялото и го затисна с тухла. Колата се прислони до една издатина в скалите. Гърмежите се бавеха. Стана непоносимо тихо. Аз неволно се притиснах към Влад. Графът не пропускаше мигове да поспи интензивно. Три проглушителни, последователни гърмежа разтърсиха планините. От било до било се метна мостът на дима. Ехо повтори и потрети тътнежите, сякаш някаква събудена от вековен сън душа на планината изохка. При гърмежа се сепнах и се отдръпнах от рамото му:

– Уплаши ли се? – попита той.

Бях обръгнала на бомбите. Но неговата близост винаги ме плашеше. Сякаш някакъв фитил в мене се запалваше, пушеше все по-бързо, приближавайки се към взрив, който можеше да ме хвърли във въздуха да се разлетя на части.

Ванчо бе забравил да затули собствената си стригана глава, изложена на открито. Внимаваше да не падне нещо върху пианото. Едно закъсняло, прелетяло издалеч камъче удари капака с голяма сила и прокъса одеялото в една точка. Всички отново се струпаха край камиона.

– Дали не се е повредило нещо? – запита гол до кръста каменар.

Ванчо смръщен отмахна отново одеялото, привдигна капака, предпазливо удари един клавиш. Графът продължаваше да спи. Какви ли накъсани сънища сънуваше? Проча горно фа, още по-нежно и кадифено, още по-неправдоподобно след ехтежа на бомбите. Навярно тоя тон е резонирал с някакъв чуден образ, пробягал на вътрешния екран в затворените клепачи на Графа в кой знае какъв сън, контрастен на грапавия път и на пустинните чуки.

– Момче, каква гяволия има вътре? – попита брадатият.

– Няма дяволия, дядо, техника!

Черният му пръст клъвна най-долен бял клавиш. Дълго тътна плътен тон.

– Ами черните зъби? – попита младо каменарче.

– Те са за украшение! – обясни всезнаещият Ванчо. – Като мене!

Заливахме се от смях с Влад. Може би това бе най-веселият ден в живота ми. Но дали бе най-хубавият? Имаше една сянка, която ме чакаше там горе, в края на пътя.

Графът се събуди от нашия смях и викна припряно:

– Черно, стига цирк! Хайде!

Ванчо удари още два-три клавиша за по-голяма сигурност и зави пианото, успокоявайки околните:

– Нищо му няма!

Камионът едва-едва запъпли по чакълестата настилка. Ванчо се разположи върху тухлите. Сложи закрилническа ръка над капака на пианото. Смяташе, че така го варди от сътресение. Каменарите ни изпратиха с дълги погледи. Все още в ушите им, проглушени от трясъци на бомби и камънаци, отзвучаваха единични тонове като бистри капки. Камионът мина край мястото на взрива. Скални блокове, откъртени от динамита, се бяха обрушили край пътя. По тях плъзнали каменари ги трошаха с чукове и разчекваха с лостове. Кънтяха ударите на метала о твърдия камък. Отскачаха звънки искри. В моя слух се смесваха с два-три нежни тона на пиано, самотно отронени вдън планините. Влад, люлян от камиона, клюмна върху рамото ми и се унесе в дрямка. Струваше ми се, че шофьорът кара бързо, макар че едвам напредвахме. Искях никога да не свърши тоя гол път, никога да не стъпя на земята, никога да не залезе тоя невероятен ден. Слънцето бе задрямало на рамото ми.

Настъпи най-трудният отрез от пътя. Графът, за да проверява с ухо дали е буден, говореше. Но на кого? Архитектът спеше, а аз сънувах наяве. Шофьорът си приказваше сам на себе си: за предишни пътувания, за спукани гуми, заледени завои, паднала кола, загинал другар.

От бавно каране по стръмнината моторът се загрея, резервоарът закипя. Графът спря колата до крайпътен чучур и прати с поглед Ванчо да донесе вода. Момчето скочи от поста си при пианото, грабна ръждива консервена кутия от багажника и се завтече към чучура. Измъкна затулката и в първия миг рукна силна струя. Но после струята изтъня все повече, скъса се като гердан и започна да рони ситни-ситни маниста. Ванчо едва напълни кутията и пак запусти чучура със затулката от борово клонче. Изля кутията в клокочещото гърло на резервоара. Парата обжегна пръстите му. Отново хукна към чучура. Рукна силна струя, тоя път само за миг и отново изтъня, скъса се и едва-едва закапа. Ванчо пак наля в поуталожено гърло на резервоара. Но ледената планинска вода попаднала в тоя кипящ кратер, бързо се сгорещи. Трябваше да почакаме, докато моторът се изстуди. Влад вдигна глава от рамото ми. Слязохме да се разтъпчем. Лъхна ни хладината на височините. Графът дръпна затулката на чучура и подложи лицето си на струята да измие лепкавия сън от него. Пак запусти чучура да се насъбере вода. Влад хвана затулката и ме подкани:

– Бързо гълтай!

Наведох се и в мига, в който рукна струята, я поех с отворена уста. Ледена вода с лъх на бор, на смрика. С две-три едри глътки изпих чучура. Пак започна да сълзи. Тоя чучур имаше запас тъкмо колкото да утоли една жажда. Влад запусти човката му. Вдигнах мокро лице и през капките го погледнах. Смътно си спомних, че някога в някакъв друг живот не харесвах мъж със светли очи.

Седнахме край чучура за нашия закъснял обяд. Влад разгърна пакета, грижливо приготвен от леля му. Хляб, сирене и грозде. Графът на коляно разчупи хляба и кусна първия залък с такава наслада, че на всички ни дойде апетит. Само голяма умора може да направи хляба така вкусен.

Чаках Влад пак да заспи на рамото ми. Но някаква мисъл го отвлече от мене. Той пушеше и заедно с дима от цигарата погледът му се рееше навън. Седиш лакът до лакът с любим човек, пътят е един, въздухът е един, а вие сте два отделни свята. Лъч да станех, пак не бих могла да стигна до върховете и пропастите в инстинктите му, да проникна в дебрите на желанията му, да пронижа подривното клокочене на спомените му. За какво мислеше той? Докосвахме се, а помежду ни зееше бездна. Какъв мост можех да прехвърля над нея, за да го стигна? Няма такава дума, която би ме въвела в неговите тайни, нито такава ласка, нито поглед. Две раздалечени планети си летяха по своите орбити, макар че седяха в една кола и се носеха по един и същ път.

Ревнивото ми въображение го подгони по всички вероятни пътища, по които би могъл да се запилее. Човек с неговия лаком интерес към света има огромен диапазон от посоки. Испитах ревност към всички посоки, към всички страни, към невидимото. Няма по-безнадеждно чувство от това. И най-опасната съперница е реална, познаваема и затова победима. Но мислите на любимия са недосегаеми. Седиш редом с него и го гониш. Докосваш се до лакътя му и не можеш да го уловиш. Тайнствените извивки на мисълта му обгръщат онова, което ти не знаеш. Дори да ти се разкрие целият, пак ще остане в ядрото нещо потулено. А тъкмо то е същността на човека. Премълчаното,

заклученото, това е магнитната ос, около която се въртят мислите и желанията му. Никога няма да се освободиш от тая неуловима съперница. Колкото по-близък ти става той, толкова по-осезаемо ще бъде присъствието на неговото непристъпно аз. Нима ти ревнуваш от самата му същност? Тогава ревността се обезсмисля. Как можеш да се боиш от същността му? В мига, в който ще се освободиш от тая съперница, ще изгубиш човека изобщо. Трябва да я приемеш. А как можеш да се примириш със съществуването на собствения му свят, който всеки миг може би ти отнема любимия?

Седях до него и познах най-голямата самотност: самотността на двама. А Графът си следваше своя път, оставен сам да се бори с тежкотоварния сън.

Влад се опита да запали цигара. Насрещният вятър от движението му угаси кибритената клечка. Драсна втора, като я затули в две ръце и приюти захапаната цигара на завет в шепите си. Загледах се неволно в ръцете му.

Страшна сила е кондензирана в ръцете на любим мъж. Гледаш в хипноза тая едроставеста китка с тревожещи космици по кожата. Сякаш тия снопчета влакна са излъчители на гравитация. Някаква древна закана напират от ъгловите линии на кокалчетата. Широка твърда длан таи гореща ласка и плясък на камшик. Дългите, чувствителни пръсти умеят да те докосват и да четат всяка гънка на кожата ти като азбука за слепи. Могат цяла да те прочетат. Да изтрият като магнетофонна лента всякакъв спомен от друго докосване по тебе. Могат да те моделират и да изваят една богиня от тебе. Но в същото време – и да те подчинят, да те превият, прекършат, да те смажат. Страх и нежност, закрила и угроза внушават мъжките ръце. От тая длан извира животът за тебе, от нея може да те удари гръм и да те овъгли до корена. Каквото и да бъде, нека да е от неговата ръка! От ничия друга, само от неговата!

Може би в тоя миг той е жадувал да протегне ръка към мене, за да усетя такава сила да изтича от пръстите му.

– Слушай – заговори Влад с внезапна сериозност, – да не би да включиш и пианото в твоята самодейност?

През последните месеци бяхме подновили замрялата естрадна работа. Репетирахме в една недовършена барака. Насила го заставихме да рисува декори. Влад драскаше нехайно, изправен в ъгъла. Държеше шарен букет четки с дълги пръсти на надарен човек. До премаляване играех в огъня на присъствието му. С женска, сигурна интуиция знаех, че умът на мъжа се взема с движение, с игра, с жива променливост, но никога – в застой, в постоянство на състояние. Усещах как в кръвта ми се поражда лудостта на играта под упорството на погледа му. С кози стъпки на родопчанка бягах от тоя поглед. После скокливият ритъм ме тласкаше близо към него. В последния миг, тъкмо съм на един дъх от него, вдигна очи. И забравя стъпката. При него винаги се натъквах на изненади.

– Какво представлява? – недоумявах пред рисунката му.

– Гора!

Едва потуших усмивката си. Дори гората, която бе нарисувал, бе пародийна, причудлива, на подбив.

– Не прилича на родопска гора!

– Искаш ли родопска гора? – той приклепна и остави пъстрия букет от четки на пода.

Отвлече ме към гората.

– Искам нарисувана! – отбранявах се аз от прегръдката му.

– Защо ти е нарисувана, когато истинската гора е тъй близо?

Но той и истинската не ми даде да видя през тесния, задушаващ обръч на ръцете си. Съвсем бях му взела ума. Сякаш искаше да ми строши ребрата, да ме омаломощи и да си вземе ума обратно.

Една вечер шефът дойде на репетиция. Стъпките ни се сковаха. Огледа рисунката на Влад.

– Това какво е? – попита възмутен.

– Простор за фантазията! – отвърна Влад спокойно.

– Формализъм! – погледът на шефа бе като насочено дуло на пистолет и неговите становища се възприемаха без възражения.

Изпрати ни в Димитровград на окръжен фестивал без декори. Нашата танцова

трупа излезе първенец. Върнахме се пияни от успеха. Шефът даже от работа ни освободи за репетиции. И в Хасково ни изпрати на състезание, след като ни държа реч да не се връщаме, ако не излезем първенци. Нямахме друг избор, трябваше да победим. Сега се готвехме за София за национален фестивал на самодейността.

Влад в камиона ми се подиграваше злъчно:

– Тогава не е самодейност, а самоцелност. По бригади и в канцеларии се оставят на работа некадърници и лентяи само защото изпълняват някакъв важен номер в програмата. Или свирят на акордеон, царя на естрадата. Самонадейци! Без тях първото място в състезанията е изгубено. Тъкмо в най-разгорещения график на строежа работници и техници отсъстват. Къде са? На окръжен преглед на самодейността. Жънат лаври. А родопските строители си скучаят постарому, пият, дремят на тъмно. Тяхната самодейност печели слава, обикаля градските сцени, забавлява преситените граждани, връща се с награди и с нови ламтежи за столични сцени. А тукашните хора не могат да видят програмата на собствената си слава. Само понякога вечер крадешком, като минават край бараката, могат да подслушат, залепили ухо на ключалката, как отвътре се носи троплива стъпка и с въображението си да си нарисуват родопско хоро.

Мъчех се да го оборя и да му докажа, че успехите на нашата самодейност по високите градски сцени повдигат самочувствието на родопските строители, зареяни в най-глухия и изостанал край. А той продължи:

– За световен фестивал ли се готвите? Затова ли ви е нужно пиано? Първенството ви е в кърпа вързано! Само че ние тук ще си образуваме друга самодейност за вътрешно ползване, да не скучаем. Нали така, Графе?

– Дадено! – потвърди шофьорът с предразнял като мотора бас.

При един опасен завой неволно се опрях с поглед в ръцете му. Лапести, възлести, уморени, те ме успокояваха за разлика от другите до мене. Шофьорът можеше да заспи, но ръцете му, взели формата на волана, и насън щяха да го въртят. Те не можеха да заспят. Вдъхваха доверие. Ръце, на които можеш да се уповаваш при най-труден път. По ръцете познавам мъжете. Тая гореща ръка може да ми се протегне за помощ, онай тиха ръка може да рискува. А тая, широкодланната, може да работи до самозабрава. Някоя мека, влажна ръка вдъхва опасения, в най-трудния миг ще те изостави. А другата ръка, колкото и груба, обещава подкрепа винаги. А ръката на Влад? От нея можех всичко да очаквам.

Шосето се виеше нагоре, смъкваше се надолу на все по-замайващи серпантини. Затворих очи. Сякаш се отпуснах върху ръцете на шофьора и те ме залюляха. Влад привлече главата ми да се облегне на рамото му:

– Поспи малко! – в гласа му имаше оттенък нежност.

Тоя едва доловим оттенък пусна една гъста капка съмнение, отеквайки дълбоко в мене. Може би чувство на вина бе причина за такава несвойствена нему нежност? Имаше някаква промяна в него. Аз я усетих отдалече. Нещо бе застанало помежду ни. Погледите му, гласът му, безмълвните му трепети, докато стигнат до мене, се пречупваха през това невидимо нещо и ме докосваха под друг ъгъл. Главата ми лежеше на рамото му. Очите ми бяха затворени. Допряла ухо до него като до заключена врата, подслушах мълчанието му. А чувах пак себе си, своето сърцебиене, своята любов.

Внезапен гърмеж ме сепна. Колата се закова на място. Графът изскочи вън и заоглежда задната гума:

– Спукана! – вдигна тревожен поглед към пианото, сякаш да не би нещо и в него да се е пукнало.

Всички слязохме на пътя. От клисурата се зададе друг камион с брезентено платнище. Шофираше Савата, съперникът на Графа в съревнованието.

– Графе, какво те сполетя?

– Спукан гума! – отвърна Графът спокойно, което сигур му струваше голямо усилие.

Савата угаси мотора и слезе. Разглежда приклепнал гумата:

– Имаш ли резервна?

– Ще лепя, нямам! – смънка Графът.

– Голям кърпеж ще падне! – лицето на Савата стана сериозно. – Аз имам една, ама...

Извади от багажника си гума и тя спукана. Измъкна инструменти. Разположи се край пътя да лепи.

Ванчо и Графът свалиха спуканата гума, цяла сплута като пробита гайда. Архитектът с голям интерес изучаваше шофьорско дело. Дори на няколко пъти по време на пътуването искаше от Графа да му позволи да покара, а той да подремне. Графът не можеше да понася любители шофьори, смяташе, че всички нещастия по пътищата стават от такива самодейци. Никою не даваше да се докосне до волана. И сега не прие помощ.

– Архитекте, стой си настрана! Ще си изцапаш костюма! – в гласа му изплува утаено озлобление.

Влад пресели шофьорските си интереси при Савата. Приклекна до него и започна да му подава разни инструменти. Графът и Ванчо се запретнаха да лепят тяхната разпрана гума. Докато работеха на пътя, минаваха коли и ги засипваха с прах, заслепяваха очите им, давеха ги с кашлица. Уж нехайно, един друг се подпитваха:

– Графе, колко километра извъртя?

– Гоня стоте, а ти?

– Днес ги минах! – отвърна Савата пренебрежително. Ванчо зяпна като треснат от гръм:

– Стохилядник! Тоя път ти ще ни биеш в съревнованието!

Савата добави успокоително:

– Още не се знае! Всичко става... Път е това!

Ванчо не се сдържа и вметна самохвалко:

– Ние пък возим по-специален товар...

– Какъв?

– Виенско пиано!

– Закъде?

– За Гръмовец!

– Там му е мястото!

Ванчо настояваше да го слиса:

– Ще има концерт!

– Ами къде е пианистът? – попита Савата, помпайки гумата.

Графът и Ванчо за пръв път се сетиха за това.

– Вярно бе!

– Ние си блъскаме ангелите с това пиано, а кой ще свири на него?

– Има кой! – отвърнах загадъчно.

– Но няма да е луд да дойде на Гръмовец! – отсече Влад.

Все много знаеше.

– Тоя път не позна! – казах заядливо.

Обърнах му гръб и се отдалечих от шосето към една хилава горичка. Графът се разправяше с мотора, дрънчеше ядно с инструменти.

От голия прашен път навлязох в есента. Нагазих в жаровина окапали листа по земята. Седнах върху нея и се облегнах на едно стебло. В медния отблясък на следобеда горичката тлееше. Взех един току-що отронен, още топъл лист. Той пазеше като незаличим спомен отражение от огньовете на лятото.

По шумата прошумоляха тихи стъпки. Влад се излегна до мене, захапал дълъг стрък.

– Доста ще трае лепежът!

Нямаше ли нещо по-важно да ми каже?

– Колко?

– Тъкмо толкова, колкото да ми отговориш на един въпрос.

Той искаше да ми отнеме възможността аз да задавам въпроси.

– На какъв?

– Как си живяла? Разкажи ми всичко за себе си, аз нищо не зная.

За пръв път проявяваше такъв интерес.

– В моя живот няма нищо за разказване; просто не е започнал животът! – отвърнах с уклончив глас.

– Къде си родена? Как си расла? Всичко, откак се помниш до ден днешен!

Настръхнах.

– И тук ли трябва автобиография?

– Най-подробна! Как си тичала с къса рокличка, как те е водил за ръчица баща ти.

Скочих като ужилена и тръгнах между дърветата. Сякаш стеблата бяха пияни и се олюляваха. Облегнах се на едно дърво с гръб към гласа на Влад.

– Аз не живея със спомени!

Цялата горичка край мене догаряше в спомени, всеки лист падаше, обжегнат от спомени. Само аз бях един отвеян лист, който бягаше от своите спомени.

Стъпките му се приближиха. Стеблото, на което се бях подпряла, залитна.

– Е, тогава ми разкажи мечтите си!

Гласът му ме преследваше с ловджийско упорство. Сърцето ми заби като при сърнен бяг. Нямаше къде да се скрия от този прицелен право в раната ми глас.

– Още по-малко живея с мечти!

Край мене дръвчетата събличаха слънцето с листата от себе си и мечтаеха за следната пролет. Само аз бях едно изкоренено дръвче, което не биваше да мечтае.

Влад заобиколи стеблото и застана съвсем близко пред мене. Гората около нас се завъртя, листата закръжиха във вихрушка.

– Добре! Да живеем с настоящия миг! – прошепна той, сграбчи ме и ме повали на земята.

Беззвучен вик, откъснат в смаяна тишина. Влад прегърна този крехък стон и внимавайки да не го строши, го положи върху постелка от шума. Той се наведе, търсейки с устни извора на вика ми, и целуна още горещото ехо на моето:

– Остави ме!

Не можех да се съпротивлявам, защото би било преструвка. Не исках да го гая, защото би било противоречие. Нямах сили да го отблъсна, защото би било опълчване срещу вездесъщия закон на притеглянето, по-силен от земята. Но ръцете ми едновременно се съпротивляваха и го галеха, независимо от мене.

Цяла бях превърната в един луд въпрос, който се спираше на гърлото ми, даваше ме, не можех да го изрека, а не можех и да го преглътна. Дишането ми бе заприщено от тия спрени думи. И Влад много добре чуваше моя безмълвен, викащ въпрос. Но той млъкеше. Това бе най-точният отговор. Нещо се бе случило между него и Димана, нещо, което ги бе разделило, без да могат още да си отидат един от друг. Моето проклето предчувствие бе уред за мъчение, инсталиран вътре в мене.

Докато той внимателно ме присвояваше, в мене се появи чувство, граничещо с увереност, че между нас се вмъкна тя, съвсем осезаема, дишаща. И Влад я усети чрез мене. Прегръдката му се измени, макар външно нищо да не бе се променило. Стана някак по-здрава и неотстъпчива. Сега ясно разбрах, че между него и Димана наистина се бе случило онова, от което се боях.

Напрежението ни се увеличаваше до такава степен, че вече не можехме да понасяме и най-малко разстояние помежду ни, да не би тя, третият, да се вмъкне в тая пролука и да ни раздели. Но колкото по-плътно се притискахме, толкова по-остро я усещаме вклинена между нас, проникваща в самите нас. Лежахме трима. Вече никога никъде не можехме да останем двама насаме. Съперницата ми бе вплетена в обятието ни, претопена в целувките ни, неизтръгваема от нас двамата.

Тогава прегръдката на Влад се разяри, мина отвъд мислимата сила. Отворих очи, уплашени от щастието. През рехавите стебла видях високите вълни на хребетите да се издигат и спадат, сякаш планината се разкамени, оживя и се развълнува като море. Ние лежахме върху опадалите, още топли листа като върху недоизтлели въглени. Бях нестинарка. Неговото сърце до гърдите ми биеше в някакъв обреден, ускорен, древен ритъм. Вече не се боях от огъня, защото самата бях огън.

Ако за такава узряла необходимост на двама ни един от друг, ако за такава надхвърлила предела сила на чувството е била нужна изневяра, аз я приемах. Добре дошла, моя мъка, щом чрез тебе достигам радостта! Благославям те, моя ревност и омраза, щом чрез тебе любовта ми става безгранична! Здрависвам те, моя смърт, щом чрез тебе осезавам живота!

В мене се надигна някакво ново дихание, което помете като суха шума изветрелите ми страхове, съмнения, задръжки, зависимости от думи и случайности, от вещи, които не притежавах, смешни разсъждения. Аз прозрях една проста истина:

Всичко може да разделя мъжа от жената и всичко може да свързва мъжа с жената, когато се обичат. Дори онова, което най-тясно ги свързва, може да ги раздели. И дори онова, което най-рязко ги разделя, може още по-здравно да ги свърже.

Да би могло все така да пътувам! Да не стигна никога до никаква гара, до никаква развръзка. Все така да вися между края и началото. Все така да се нося, без да трябва да вземем решение, без да сбърквам наново. Все така да пътувам, да пътувам през изживените и неизживени мигове, през това, което е било и което не е било, и което няма никога да бъде...

Той поотхлаби прегръдката. Дърветата над нас извеждаха погледите ни към небето. Запуши с една ръка. С другата си играеше с косите ми с ритъм на разсеяност. Лицето му вече не вземаше участие в това. Погледът му вдигна котва от голяма дълбочина и отплува. Влад си бе отишъл от мене някъде далеч, кой знае къде.

Отново го разпознавах в откъслечни движения, в отломъци от привички, черти, погледи, в деформирани части, ъгли, отрезии. Мъчех се да съединя всички тия разкъсани усети в едно цяло, да съставя един образ, да го обхвана и разбера. Но той пак ми се изплъзваше – несъединим, защото бе много близък, необхватен, необясним, защото бе проникнал в моето същество.

Проеча клаксонът на камиона. Скочихме. Пътят ни викаше брутален, неизбежен с тоя сигнал. Само за миг бяхме се отбили от пътя, бяхме забравили, че сме неотделима частица от неговата прах, от неговия вятър, от неговата скорост. Влад веднага се включи в повелята на пътя, изтича към колата, разгледа с момчешки интерес залепената и поставена гума. А аз още дълго, след като седнах в камиона, оставах далеч от пътя, вън от движението и скоростта, там, при падащите още недоиздъхнали листа, при тихата жарава на есента. Някаква съществена част от мене остана завинаги там, отронена заедно с обгорените листа... Потеглихме. Савата надолу, към градовете. Графът нагоре, към върховете. Махнаха си с ръка. До следваща среща, ако са живи.

В далечината се провидяха скалистите възвишения около връх Гръмовец, озарени от залеза. Ванчо бдеше до пианото. Графът пак бе обсаден от спомени:

– Край това село Липовец...

Шофьорът никога не може да мине по чист път. Навсякъде се препъва, сблъсква, разбива о спомени за предишни пътувания, за преживени опасности, за преобърнат камион, за изгубен другар...

Лъхна вечерен разхладянин и изстуди разгорещения мотор. А шофьорът се сгорещяваше все повече от предстоящата среща.

– Родопчани има да гледат и да се дивят! Може по радиото да са чували, но сега ще видят на живо пиано!

Графът в тоя миг бе най-щастливият човек. Носеше нещо. Щеше да изненада и зарадва някого. Целият тръпнеше. Представяше си вече как го заобикалят смаяни лица, светнали очи. Какво е това? Пиано! Гледай ти! Чак тук! Защо? За кого? Сега и приспивателно да би взел, пак нямаше да може да заспи. Не усещаше, че два дни и една нощ не бе спал. Нетърпението му растеше с всеки оборот на гумите. По-скоро! Само едно го дразнеше: че не трябва да вдигне скорост. Сякаш сърцебиенето му бе спънато...

Толкова ясно си представях това пътуване, че почти си вярвах, че е било действително. Почти. И все пак нещо съществено не му достигаше, за да ми утоли жаждата. Сякаш държах пълна шепка с вода на милиметър от устните си и не можех да пия. Дори най-бедното реално преживяване съдържа нещо, което го прави несравнимо по-богато от въображаемото. Какво е то? Реалният свят е четириизмерен. В света на фантазията има всичко, само липсва усещането за време. Там няма време. Колкото искаш си разтягай миговете. Вечност. Значи чувството за време придава сладкия сок на истинския живот. Светът ни опиянява от четвъртото си измерение – с изтичащото време. Ако не бях много умувала, ами бях отишла на панаира, може би целият тоя ден щеше да се извърти на друга страна. Навярно щяха да се получат съвсем други

комбинации от случайности. Но каквото и да би станало, колкото и груба да би била действителността, все пак щях да усетя това нещо, което влива кръв във всеки миг. Давам всички най-дивни измислици само за един допир на жива любима ръка!...

– Райно, тичай! Графът докара пиано! – извика някой.

Действителността ме зашемети със своята невероятност. Втурнах се през глава по камъни и стръмница да вдъхна праха, да пипна твърдостта, да усетя мириса на топлия, potent, реален живот!

Прашният камион на Графа, спрял на шосето пред височината, където се строеше културен дом, изглеждаше много уморен върху мушкатовия пламък на залеза. Сякаш бе извозил от дол на връх чак дотук този огромен, недействителен залез. Същият мушкатов пламък гореше и долу в реката. Но докато насреща върху билото тлееше спокойно, някак мъдро, уталожено, долу, в реката, клокочеше буйно, трепкаше и лумваше с внезапни отблясъци. Камионът, обърнат наопаки във водата, все още не бе спрял, а продължаваше да пътува, да се гъне от устрем, да носи своя чудноват товар.

От околните височини се стичаха работници с натегнали сечива в ръце. По всяко лице трептеше един блед, морен оттенък от залеза. Завършил бе дългият родопски ден. Димо скоростникът се спусна отсреща напърно по урвата. На рамото му проблесна една факла от залеза. Хората се спряха и заобиколиха колата. Графът, висок, много по-висок от представата ми за него, се покачи върху предния калник на камиона.

– Ще има концерт! – извика и обра всички погледи. Атлетически плещи се открояваха върху алената жарава на небето.

Ванчо горе отметна одеялото. Избухна облак прах, пронизан от последните лъчи. Тогава видях пианото. Цяло напудрено от дългия път. Заоблените му прости линии ми се сториха трогателно одухотворени и изящни сред геометричните железни конструкции. Сякаш за пръв път виждах пиано.

Отвред варосани якета, кални дочени панталони, загорели от слънцето, гледжосани лица слизаха от скели, изскокнаха от изкопи, откопчаваха се от арматури. И се трупаха около камиона. Груби и шумни бяха пред хармоничните линии на пианото и пред млчанието му, което криеше обещание за музика. Планината, канариста и гола, отекваше отчуждено с нямо ехо на неznайната музика. А Графът бе цял преобразен, някак вътрешно озвучен. Щом ме видя отдалеч, извика ми от висотата на калника:

– Райно! Виенско пиано, екстра! Да знаеш от какъв салон сме го извадили! Де е сънувало това разглежено пиано такива чукари!

Графът слезе, свали внимателно страничните крила на каросерията, подготви разтоварването. Недодяланите му жестове изглеждаха смекчени от присъствието на пианото.

Гледах втрещена от брега тая недействителна картина. Не вярвах на очите си. Нямах търпение да изобикалям по моста. Заподскачах от камък на камък през реката. Мокри, заоблени камъни заиграха под стъпките ми. Подхлъзвах се, цопвах до глезен в бързата вода. Отхвърчаха искри от ледени пръски до бедрата ми. Тичах сякаш от вълна на вълна. Изкатерих се на половин дъх по отсрещния бряг. Усетих как събрах целия блясък на залеза в очите си. Влад ме погледна, като че за пръв път ме вижда. Но аз се бях завтекла отвъд неговия поглед към нещо по-притегателно. Едва сега осъзнавах чудото. Пиано вдън планините! Спрях се пред камиона. Отблизо пианото ми се стори още по-невероятно, несъвместимо с околните канари, железа и шумове.

Монтажната бригада ме догони.

– Раздрънкало се е, докато дойде дотук!

– Нищо му няма! – каза Ванчо. Той лично бе опазил пианото. Започна отгоре да подава тухли на Графа. Работниците поемаха тухлите, нареждаха ги на една полянка. Бързо ги разтовариха.

Дойде ред да свалят пианото. Наоколо имаше яки гърбини и жилави мускули, но никой не се решаваше да посегне към него. Досега такъв деликатен товар не бяха пренасяли. Графът, с очи зачервени от прахоляк и безсъние, пое командата в свои ръце.

– Сега внимание! Това не са талпи! Никакво сътресение!

По негово нареждане двамата едряци, един от които Петко Родопски, човекът канара, се метнаха горе на камиона. Неколцина долу застанаха очаквателно да поемат

товара. Работниците непохватно изтриха кални, варосани длани о дрехите си. Поеха пианото със страхопочит и с някаква мечта нежност. Долу бе Тасим, глухонемият. Коленете му се подгънаха за равновесие, мускулите му тръпнеха в напрежение. Носил бе много по-големи тежести, дълги, ръбести желяза, но сега сякаш вдигна живо същество. Графът, важен и самоуверен, повтаряше наръките на лелята, неволно подражавайки тревожната ѝ интонация:

– Внимание! И най-малко сътресение се отразява върху тона.

Десетина души го вдигнаха без въжета и понесоха нагоре по стръмнината бавно, съгласувайки стъпки, съсредоточено. Най-отпред Тасим глухонемият го крепеше благоговейно. Ванчо припкаше отстрани през храстите и предупреждаваше да не го наклонят на една страна:

– Равно го дръжте, равно! Ще му окапят зъбите!

Вървах след носачите. Сякаш носеха свети мощи. Стъпка нагоре по сипея. Хлъзгане надолу. Пак стъпка нагоре. Уеднаквяваха крачките си. Гумени цървули, обути на бос крак, се пълнеха с остри, бодливи камъчета и пясък. Мярна ми се скъсан цървул, пръстите цъфнали навън.

– Цървул няма, гайда иска! – провикна се някой отстрани.

Нозете търпеливо се катереха нагоре. Крачка нагоре, хлъзгане надолу. Ходилото търсеше издатина по ронливия сипей, за да се задържи. Един като се хлъзне, повличаше и другите. Целият сипей се засмъква надолу. Ръцете крепяха най-грижовно пианото, внимаваха да не го наклонят, да не го друсат, да не го одращят о някой камък, сякаш да не му причинят болка.

Графът вървеше заднишком пред тях като капелмайстор. Под нозете му шуртеше сух порой пепел и камънак. Той повтаряше наръките на лелята:

– Давай! По-високо дръж! Никакво сътресение!

На шосето се бяха струпали хора и гледаха нагоре към странната група преносвачи. Те бавно напредваха. Неудобно им бе, нямаше къде да прихванат пианото, изхлъзваше се. По цялата прашна политура се отбелязаха отпечатьци от едри, недодялани ръце.

Пианото се изкачваше все по-нагоре в прашния залез. Придойдоха дечурлига, майстори, работници. Любопитни жени надзъртаха от околните бърдчини. Възпретнали черни чембери през устата си, оставили съвсем тесен процеп за очите, те виждаха през него като през амбразура за пръв път пиано. Някои тръгнаха след нас да разберат какво ще става. Като на поклонение. Проточи се цяло шествие нагоре по височината към културния дом. Новодошлите питаха:

– Какво носят?

– Музика! Музика!

Ванчо подскачаше напред и уточняваше:

– Ще има концерт!

Превалиха последната издатина над пропастта. Носачите запъплиха към културния дом. Държаха пианото високо с изопнати ръце, за да не се опре о някой камък. Сякаш се тъкмяха да внесат свети мощи в някакъв храм. На запад дотляваше портокалов пламък. На височината стърчеше недовършеният културен дом още в скели. Пред него групата се спря. Не знаеха какво да предприемат по-нататък. Докато чакаха нова разпоредба, все така не слагаха пианото на земята да отморяят отмалели ръце. Държаха го високо, неудобно привдигнали лакти, за да не оставят да стъпят тънките му, деликатни крачета върху грапавата земя.

Архитектът се изпречи пред входа на недовършената сграда:

– Вътре е невъзможно! Гипсираме тавани, боядисваме с пръскачки.

Графът бе поел тежка отговорност:

– Щом е влажно, в никакъв случай!

А бай Крум се ядоса:

– Хайде, архитекте, кога ще е готов тоя културен дом?

Носачите с тръпнещи мускули гледаха към Графа. Чакаха той да измисли нещо. Шофьорът си бе присвоил правото върху пианото и не се допитваше до никого. След кратко колебание реши:

– Временно тук ще го оставим! – посочи полянката пред една скала. – Бързо постелете дъски! Равни подберете!

Неколцина се втурнаха към склада под навеса. Всеки нарама по една талпа.

Наредиха ги върху тревата, където бе посочил Графът. Напречно положиха втори и трети ред. Вдигна се малък дъсчен подиум. Шофьорът разпореда да извият пианото с гръб към скалите, с лице напред. Носачите със затаено дишане, дебнешком, със ситни-ситни стъпки направиха извъртането, внимавайки да не одраскат пианото с ръбестите канари. Извиваха глави през рамо да уловят знаците на Графа с упование в него, сякаш той цял живот само с пиана се бе разправял. Шофьорът посочи къде да го поставят, повтаряйки интонацията на лелята:

– На 15 сантиметра разстояние от скалата!

Пристъпиха към дъсчената площадка. Напрегнаха още веднъж премалели ръце, прекрачиха стъпалото на трите реда талпи. Те се разклатиха като клавиши и затракаха. Зяпачите отсреща ги затиснаха с нозе, за да не подскачат. Бавно-бавно положиха черния саркофаг върху този нестабилен подиум. Пианото се понаведе на една страна. Подложиха дъски под колелцата му, закрепиха го водоравно. Графът провери дали е устойчиво, разклащайки го внимателно. Върху дебелия слой прах по капака и по страничните стени на пианото се виждаха отпечатани огромни ръце, дебели пръсти, някой груб палец.

Не искаха да си тръгнат. Стояха и чакаха. Увъртаха се край пианото. А то мълчеше.

Аз се приближих. Забравих къде се намирам. Бях още в прашни дрехи, със забрадка. Окаменях пред пианото. Моят дом, детството и юношеството ми, бялата стая с рехавата сянка на дюлята през прозореца бяха дошли чак тук с това пиано. Дошли бяха майчините грижи и тихи съвети:

– Свири, докато е време! Един ден, когато ти е тежко, музиката ще те утеши! Запомни това от мене!

Аз раста дете с отнети игри. Свирия гами и етюди. Превръщам свиренето в моя единствена игра. Майка ми се прибира навечер от училище с куп тетрадки под мишница. През отворения прозорец се носи на улицата моето неистово детско свирене. И да сбъркам, карам нататък, без да спирам. Майка ми застава на прага да послуша.

– Сърцето ми се напълва, като те чуя отдалеч!

Тя влиза в бялата стая, вече необитаема от мъжки стъпки. Аз никога не питам за баща си. Майка ми никога не споменава за него. И двете се мъчим да се излъжем една друга, че сме го забравили. Пианото ни помага. Когато седна пред него, лицето на майка ми се проведря. И монотонните гами се превръщат в увлекателна игра за детските ми тънки пръстчета...

Като в хипноза свалих забрадката. Изтупах я от праха и с нея избърсах пианото. Търках, отмахвах отпечатаните по него груби, потни едропръсти ръце, сякаш ги откопчвах, но техните следи бяха неизтриваеми. Полуотворих капака. При вида на клавиатурата някаква хармония ме напои извътре... Отворено пиано. Сякаш се е разтворил един друг, спокоен, празничен свят, където тоновете са облагородени, сочни от светлина. Аз гледах белозъбата усмивка на най-щастливите ми часове, прекарани с музиката.

Загрубелите ми пръсти, добили от дълго общуване с желяза ръждив цвят и твърдост, започнаха неволно да се разтварят и свиват. Осезавах спомена за някогашната си пъргавина и гъвкавост. Цели се наливаха с копнеж по докосване на клавиши. Едва сега разбрах какво ми е липсвало. Две години ръцете ми са тъгували, жадни-изжаднели да плъпнат по клавиатура, да впиват горещи пръсти в прохладните зъби от слонова кост, да хлътват и отскачат, да извира от самите им върхове музика с ритъма на кръвта, на ускореното сърцебиене.

Започнах да бърша ръце в полата си, сякаш да избърша двегодишните следи от желязата по тях. Погълната от пианото, не почувствах вторачените в мене погледи, недоумяващи какво ми става. Аз с боязън, с чувство на виновност вдигнах изпръхнала, мазолеста ръка. Единият ми пръст бе превързан с кално парцалче, а нокътят на палеца – син-котлен, на откъртване. Ударила го бях с чука. Едвам докоснах клавишите, като да извършвах светотатство. С върха на пръстите си целунах прохладните гладки зъби от слонова кост. Плъзнах ръка, без да ги натискам. Един докоснат клавиш издаде изтърван звук. Тук, в самото дъно на планините – истински, жив тон от пиано! Стори ми се, че ехо му отвърна от скалите. Нетърпеливите ми пръсти се спуснаха беззвучно

да догонят своята предишна пъргавина. Все по-често се отронваше някой тон. Ръката ми неволно се отпусна. Прозвучаха плахо прошепнати акорди.

Влад довлече две торби цимент и ми предложи стол. В жеста му напираше присмехулство: да си поиграем на свирене. Дори през ум не му минаваше, че тия мои прости ръце някога са докосвали пиано. Седнах послушно върху торбите, сложени една върху друга, които бяха на височина колкото оня стар, несъразмерно висок стол пред пианото в детството ми. Само че вместо меката китена възглавница усетих твърдостта на ситно стрития, набит в торбите цимент. Наместих дясната си ръка върху клавишите. Видях я като чужда и се уплаших: лапеста, музикално неграмотна. Ударих пробен акорд. Тогава се събуди в мене жив, моторен спомен: как кадифеният тон прониква вътре в мене чрез осезанието на пръстите, чрез мускулите на ръката и чрез слуха. Това тройно, несравнимо изживяване прави музиката тройно по-прекрасна, отколкото ако се слуша от най-голям изпълнител. С всичкото си несъвършенство собственото свирене е празник за цялото ти същество. Първият акорд, макар тих, едва доловим, мина по кръвообращението през мене, тялото ми трепна, сякаш зазвуча.

Пръстите ми слепешком се мъчеха да налучкат клавишите. Търсеха нещо изгубено, което им бе скъпо и насъчно. Към дясната ръка се присъедини лявата. Имах чувството, че ръцете ми са лежали от тежка болест и сега едвам прохождат. Опипом диреха познатото си звучене. Лицето ми се сгърчваше от болка. Грешките, фалшивите тонове дразнеха едновременно осезанието, мускулите на ръцете и слуха. Това е тройно страдание, което прави музиката тройно по-раняваща, силна и желана, отколкото ако се слуша в чуждо изпълнение. Фалшът се разнасяше по кръвообращението ми, цялото ми тяло тръпнеше като отровено. Захлупих лице в шепа:

– Забравила съм, всичко съм забравила!

Обгради ме смаяна тишина. Не смеех да вдигна глава. Тогава чух бай Крумовия глас, притекъл ми се на помощ, сякаш бях увиснала във въздуха на опасна греда:

– Карай, карай, ще потръгне! Всяка първа стъпка е трудна! – бригадирът ме насърчаваше по същия начин в първите дни на монтажа.

Усмихнах се в шепа. Едноокият вярваше, че и при пианото смелостта е главното условие, както при върхолазенето.

Гласът на Васю недоумяваше:

– Ти си знаела да свириш, а си траеш!

– Карай, и без това ние не разбираме! – подкани ме Графът.

В гласа на Влад прозвуча една нова струйка на учуден интерес:

– Аз и толкова не мога да свиря, макар че бой съм ял върху пианото!

Вдигнах глава. През сълзите, които замрежваха погледа ми, видях лицата като през мъгла. И неговото лице. Промяната бе едва видима, но аз я усетих. Оная смътна предпазливост, която го караше да избягва моя поглед, може би за да не се вплете в някакво обещание, сега бе заместена от едно обратно желание да търси, да настоява за среща с моя поглед. Но сега това не ме владееше. Аз се връщах към себе си. Вгледах се в ръцете си. Чак сега истински забелязах следите на тия две сурови години. И се изплаших от собствените си ръце. Озърнах се безпомощна. Срегнах очакващи очи. Тасим глухонемият настояваше с една усмивка като добра дума да продължа. Оглеждах насъбраните край мене комично-любопитни лица и се разсмях през сълзи.

Пак вдигнах ръце. Пръстите ми се залутаха да намерят съответните си места. Полека-лека налучкваха спомена за своите някогашни движения. А с движенията се събуди една мелодия, още мъглява, далечна, едва загатната. Рондо от Хумел. С тая мелодия нахлу юношеството ми.

Самота. Страх от името ми. Лудини и ветрогонства са позволени на моите съученици, но на мене и най-малкото провинение не би било простено. Аз съм белязана по рождение. Трябва да меря всяка своя дума, всяка своя стъпка. Дори най-невинните ми прояви се разглеждат под лупа. Бих изгубила способност да се смея, да уча, да бъда първа в класа, ако не бе пианото. Колко права е била майка ми, като ме караше да крада от детските си игри, за да свиря. Седна пред пианото и неусетно изплувам. Тая мелодия ме освобождава от страха, извътре ме озарява със слънце...

Лицето ми просветна. Възстановявах мелодията откъслечно. Все по-отблизо я

налучквах. Мотивът се понесе на приливи и отливи, на прояснени части и на мъглявини. Макар че пианото бе разстроено, в планината под открито небе звучеше необикновено. Влад кимаше с глава в такт, сякаш и той участваше в догонване на мотива. Работниците слушаха зяпнали. Лицата им изразяваха детско учудване. Една измежду тях знае да свири на пиано! Да би дошел световен виртуоз, не би ги удивил толкова. Макар още неясна, изплъзваща се, на откършлеци, все пак звучеше някаква песен. И тая крехка, недоизлюпена песен извираше изпод грубите ръце на една проста работничка като тях. Усмивка разтвори уморените бръчкави лица. Графът се бе облегнал на пианото, някак тъжен от радост.

– Пък аз се чудя отде ще изпишем пианист!

Бай Темелаки каза, загледан в пианото:

– И то има душица!

Най-блажено бе лицето на глухонемия Тасим. Дошел досами пианото, той гълташе с поглед движенията на пръстите ми, ритъма на ударите. Всичко в него резонираше на зрителния образ на музиката. Преместих поглед към другите. Не знаях дали техните лица отразяваха моето или моето лице отразяваше техните – но те бяха съзвучни с музиката. Прощаваха грешките ми или не ги чуваха. Пак се наведох над ръцете си. Облада ме упорство. Погледът ми затърси клавишите миг преди пръстите, паметта – миг преди погледа.

Най-после улових цялата пиеса с общи усилия на ръце, очи, памет, слух и на някакво вътрешно сетиво. Музиката се разшири, преля от бреговете на пианото, поде се от простора, от затвореното ехо в скалите. Вдигнах искрящи клепки. Бях в хармония с нежната вечер, с вечната красота на света. Не гледах към Влад, но чувствах как той ме гледа, сякаш ме открива за пръв път. И всички лица наоколо ми се радваха.

Пронизващ поглед притегли очите ми. В контраст с другите едно лице бе мрачно. Дисонанс ме прониза от върха на пръстите до слуха. Шефът настрани иззад гърбовете ме следеше подозрително. В него клокочеше тъмно недоумение: откъде една проста монтажничка с груби, недодялани пръсти знае да свири на пиано? От какъв произход е тя? Защо е дошла в тая пустош? Какво търси тук?

Мелодията пресекна, изтрита от паметта ми. Дълго звучеше пронизителен фалш. Затворих капака на пианото.

– Забравила съм... Пръстите ми съвсем се вдървили!

Бай Крум каза:

– Карай, карай, тъкмо тръгна! – бе горд, сякаш той имаше заслуги, за да мога да свиря.

Ванчо отново отвори капака. Тасим ме умоляваше с една викаща усмивка да продължа. Заобиколена бях от доброжелателство. Шефът си проби път към мене. Гласът му прозвуча с обезпокоителна любезност:

– Момиче, я посвири още!

– Но аз не свиря... Аз само така!

Той ме затегли за ръка:

– Хайде, хайде, не се стеснявай!

Дърпах се като от коприва:

– Загрубели ми са пръстите! Не върви...

Той насила ме върна да седна пред пианото:

– Посвири да ни изплакнеш душата! – гласът му умоляваше повелително.

Седнах пак на торбите. При вида на белите клавиши пак ме напои светлина. Бе се отворил един свят, в който отношенията са деликатни, облагородени. Докоснах слоновата кост. Започнах машинално да движа ръце, но погледът ми бягаше все встрани. С несигурни пръсти се мъчех да свиря, брадичката ми затрепера. Плачът бе дошъл до зъбите ми, стисках ги да го спра. Бдецът ме наблюдаваше и слушаше насърчително, но изпитливо. Поиска ми се да повярвам, че е благосклонен. Стараех се да свиря добре. Той удряше поощрително с крак в такта. Все пред очите ми се мяркаше тоя удрящ крак. Гледах в клавишите, а виждах по тях как удря кракът му върху ръцете ми. Мелодията сама потече изпод пръстите ми. Неусетно се поддадох. Стига съм била наежена от страх! Усмивката ми просветна доверчива. На мене се предаде радостта от всички. Макар и да не разбираха, те усетиха, че съм музикант.

Тъкмо при най-големия подем на мелодията, когато тя сякаш разтвори крила и се

разшири до хоризонта, една ръка се сложи на рамото ми. Не смеех да се обърна да видя кой е. Усмивката ми още грееше, забравена на лицето ми.

– Браво! Ти, момиче, къде си учила така хубаво да свириш? – гласът на шефа бе така възхитен, че тръпки ме побиха.

Празният варел отново проглуши ушите ми. Тоя път като рязък дисонанс. От звуков мерач на скоростта той се бе превърнал в натраплив будилник. Напомняше ми все по-остро за моето бягство. Може би щях да сваря влака. Ами после? Разчистен ли бе моят път? Пак трябваше да тръгвам отначало. Докога? Пак без име. Докато отново ме открият. Обречена бях цял живот все да започвам.

Където и да ида, аз нося в себе си стронций страх. Той ми отравя водата, която пия, тревите, които газя, плодовете, които захапвам, въздуха, който дишам, прониква в кръвта ми. Аз зъзна в моята южна страна. Той се пропиства в думите, създава нова система от значения. Словата за мене придобиват други, втори смисъл. Обикновеният всекидневен поздрав:

– Здравей! Как си? – за мене означава:

– Как се чувстваш с това твоё име? Още ли се държиш? Нима още не са те разбрали?

Вечер в общежитието най-безобиден въпрос на някое момиче:

– Защо не спиш? – за мене означава:

– Защо не си признаеш какво те мъчи? Защо скриваш коя си? Рано или късно всичко ще се узнае!

Най-естественото любопитство на първия срещнат.

– Откъде сте? – за мене носи опасна клопка:

– Откъде? От Ловеч? А познавате ли там еди-кой си?...

Интересът на вестникарите:

– Защо сте дошла в Родопите? – за мене се превръща в разпит, придружен с инквизиция:

– Признайте, защо сте избрала най-затънтения край, защо сте се решили на най-тежък труд, защо сте напуснала дома си, защо?

Стронций страх напоява и мълчанието край мене с особен смисъл. Един поглед, едно отминаване, една усмивка придобиват за мене спотаено звучение. Дълго ме измъчват с разяждащи съмнения. Може би съм предразположена към тая болест – страха. Вечер радиацията на стронция особено се усилва. Заедно с мрака страхът расте, уплитата гъсти мрежи край мене. Сънищата придобиват значение, оцветяват настроението ми на следния ден. Често се събуждам в полунощ, викам на помощ трезвия разум да осмее съня, да го обезвреди и разобличи. Но в нощта витаят тъмни предчувствия, странни усети, смътни предупреждения.

Само слънцето в ранно утро има фантастични свойства. Ранното ставане е лек срещу страха. Първите лъчи имат някаква ултравиолетова енергия да омаломощят стронция, да очистят атмосферата, да изпият отровната радиация. Ранобудният е с повишен тонус, той не е страхлив.

В ранно утро аз съм отново човек. Кошмарите остават на възглавницата ми. Надигам се като от лъчева болест и тръгвам оздравяла, бодра, новородена, още по-весела след нощната треска. Спасително слънце в моя юг! Антистронциево слънце! Всичко край мене е оздравяло. Думите си възвръщат простите значения:

– Здравей, как си?

– Благодаря, добре съм!

Хлябът е вкусен, водата – сладка, смехът – ведър като дишане. В такова утро ако срещна неговия поглед с пъстрата присмехулна искра, тогава не остава и следа от страха. За цял ден и за следващата нощ съм имунизирана срещу стронция. Въздухът е напоен с бистър, слънчев сок, стипчивите круши-саморасляци са така вкусни, дори в железните шумове откривам вътрешна хармония. Любовта е най-силно противоядие срещу стронций страх.

Но щом отнякъде се зададе бдецът, настъпват неуволими смущения. Разговорите замлъкват с една неволна внезапност и около него навред се образува малък остров от мълчание, в който още витаят сенките на замлъкнали гласове и смехове. На събрание в негово присъствие аз принципиално не се намесвам в разискванията. Хората единодушно

мълчат. Натегнал от съмнения, тоя човек разпространява край себе си страх. Радиацията на стронция в атмосферата се усилва.

Когато съм в състояние на страх, съвсем иначе тече времето. То е безплодно. Не мога да мисля, да наблюдавам точно, да имам хрумвания. Мъртво време. Обхваната от страха, не възприемам света. В ушите ми бучи непрекъснат шум, вместо да достигат отделни различни звукове. Не мога да разгранича думите от пронизителния шум в мене. Губя способност да се смея, да потичвам с бликнала енергия, да се радвам, да съм млада. Все съм нащрек. А в състояние нащрек всичко пропускам. Сладките плодове в устата ми добиват блудкав вкус, багрите край мене повяхват. Когато ме е страх, не мога да бъда красива, нито добра, нито изобретателна. Не мога да направя откритие. Не мога да бъда човек.

VI

– Стой! – двама в униформа спряха колата.

Колко наивна съм била да вярвам, че мога да се измъкна. По телефона са съобщили за моето изчезване. Протегнах ръка с документите си. Лицето ми не се опита да скрие нищо. Напразна треперация! Искяха само граничен лист. Дълго гледах снимката ми и я сравнявах с мене. Стори им се, че не си приличам. Толкова ли се бях променила през тия две години? Върнаха ми документите.

– Имал съм спътница, без да зная! – шофьорът най-вежливо ме покани в кабината.

Гузният е неспособен за отказ. Седнах до него, турих куфара си на колене. Неговото лице просия. Тия шофьори мило и драго дават да седне до тях момиче. Готови са да спрат колата тъкмо са дали пълен газ при най-стръмно нанагорнище и под най-остър завой с риск да се сгромолясат в пропастта, само и само да поканят в кабината някое случайно настигнато момиче. Гласно завиждат на всеки свой щастлив колега, който върти кормилото редом с млада, развята коса. Според шофьорското поверие, едно момиче в будката на камиона е талисман по пътя.

Шофьорът и пътникът. Седят един до друг, а са хора от различни планети.

От шофьорското място зад кормилото пътят изглежда съвсем друг. Завоят е мускулно напрежение. Стръмнината – изпитание на окомерната предвидливост. Трапчината – дебнещ удар по ресора. Далечината напред – задаваща се кола. Вятърът отзад – бръмчене на настигаща те кола. Асфалтът – предизвикателство за скорост. Всеки отрез от пътя те поглъща със своя цел: да задминеш оня камион и да се измъкнеш от пушилката му. Постигнеш тая мечта и за миг си щастлив. Грабне те друг идеал: да използваш свободното шосе и да вдигнеш бързина. Натиснеш педала, скоростта бликне от това твое малко усилие, полетиш напред, превърнеш се във вятър и си отново щастлив – задоволил си и тоя свой каприз. Иззад завоя изскочи непредпазлива кола, без малко да се забиеш в нея, но преди да съобразиш, рефлексът ти извил волана точно толкова, колкото е необходимо. Ти си спасен. Светът край тебе е новороден. Живееш втори живот. При това го дължиш не на съляпа случайност, а на себе си. Накрая жив и цял, стигаш до пътния знак, с името на града, към който си тръгнал. Каква победа! Слизаш горд като Колумб.

Съвсем различно е мястото до шофьора. Страшно е това пътническо седалище. Пътят е безкрайност. Мислите – пуснати на свобода без никаква спирачка. Завоят е внезапно нахлул спомен. Стръмнината – някакъв повишен копнеж. На всеки километър – сблъскване с ненадейно изникнали образи, с неосъществени мечти, с непоправими грешки, със собствена вина. Разминаване със себе си. Далечината е някаква мамеща, непостижима цел в живота ти. Сам летиш през времето и пространството. Напругаш се да извиеш своята участ натам, накъдето искаш. Но в това пътешествие, през миналото и бъдещето рефлексите не помагат. Пред тебе е неизвестността. Зад тебе е непоправимото. Завиждаш на шофьора, че е погълнат от своите малки, сменящи се цели и е освободен от големите проблеми. А ти с бездействащи ръце, с очи волни да гледат настрани и да се отвличат, си обвързан с по-отговорно шофиране. Въртиш волана на съдбата си. Как да се изтръгнеш от неотменните задължения. Пътническото място до шофьора е прицел на въпроси, колебания, нерешими решения, преоценка, съвест. Накрая слизаш много по-изтощен от шофьора, макар че нищо не си вършил. И докъде си

стигнал? И дали не си катастрофирал?

Бягайки, тъпчех на едно място. Ръката тежеше на рамото ми. Седях пред пианото, парализирана от страх. В ухото ми ехтеше въпросът:

– Ти, момиче, къде си учила така хубаво да свириш?

Нищо друго не мислех, не търсех освен усмивката си. Да мога да продължавам да се усмихвам, сякаш нищо не се е променило, сякаш няма от какво да се плаша. Но трябваше планините да отместя, за да намеря усмивката си отпреди една минута.

Пристигна инженер Горов, запъхтян по стръмнината. Той страдаше от задух. Сега дълго не можеше да си поеме дъх. Но не искаше да го разберем. И ние се правехме, че не разбираме. Графът се възползва от задъхването му:

– Другарю инженер, заради вас докарах пиано! Виенско, екстра! Сто пъти се изпотих по тия завои! Крана на завода като возих, не съм треперал така!

Ванчо се изстъпи напред, черен и неопровержим:

– По цяло Родопско се знае, че ще има концерт на Гръмовец! Няма да се излагаме!

Горов се приближи до пианото. Аз станах и се отдръпнах настрани. Смутен, трогнат, поразен, инженерът го разглеждаше. Свали очилата, изтри ги с кърпичка и пак ги надяна.

– О, Зайдлер! Най-солидната фирма!

Удари наслуки един клавиш. Смръщи се. Удари втори, трети. С другата ръка си запуши ухото:

– Фалш! Съвсем разстроено!

Графът придоби вдървено лице като след плесница:

– Не думайте! Пазили сме го като очите си!

Бай Крум се разстрои повече от пианото:

– Нищо му няма, другарю инженер! Нали пак свири?

Инженерът бе истински музикант и не допускаше компромиси:

– Как се свири на такова тенеке?

Рошлю се възмути по своему:

– На хиляда метра над морското равнище бобът едва завира, та пианото ще свири, както долу!

– Трябва да се акордира! На всяка цена – отсече инженерът с непрекословен жест.

Ванчо съвсем почерня, като овъглен от гръм:

– Какво? Обратно ли ще го караме?

Инженерът го потупа по рамото:

– Нужен е акордъор, малкият!

Графът изведнъж доби вид на страшно изморен, недоспал човек.

– От джоба си ли да го извадя? – измърмори той.

– Акордеонисти много! – пошегува се намръщен Ванчо, макар че много добре разбираше, че се касае за някаква рядка и тънка професия.

Архитект Влад Радев, нехаен дори към пианото на леля си, се намеси:

– Има един стар акордъор в Пловдив... През две улици от леля ми. Щом ти се случи път през Пловдив, Графе, кажи му да акордира Зайдлера! Веднага ще тръгне...

Графът дойде на себе си:

– Пак до мене опира! Без мене накъде сте? – и се обърна строго към помощника си: – Черно, хайде, че тухлите ни чакат наред път!

Ванчо се направи, че не чува. Увърташе се около пианото. Удари един клавиш.

Лицето му имитираше смръщеното лице на инженера:

– Фалш! – Ухото му, наклонено към клавиатурата, искаше да разгатне какво е това фалш. Графът го издърпа за ризата:

– На тебе говоря! Хайде, ако още не са обрели тухлите!

Ванчо тръгна неохотно. Считаше, че има известно право върху пианото. Фигурите на големия и малкия се стопиха в здрача. Работният ден за тях още не бе свършил.

Рошлю и Васю изтърсиха одеялото по войнишки. Вдигна се пушилка, сякаш препускаше стадо говеда. Покриха пианото. То щеше да ношува на открито. Отгоре му наредиха дъски като навес за всеки случай. Погледнах към небето. Ясната вечер

предвещавахе хубаво време.

Тръгнах си заедно с всички. Искаше ми се да остана насаме с пианото, да повтарям до несвяст гами и технически упражнения, да възвърна някогашната еластичност и ловкост на пръстите си. Но трябваше да се разтворя сред зелените работни якета, да изчезна.

Шефът ме настигна с поверителни стъпки:

– Има ли музиканти в семейството ти? – гласът му бе плътен, непроницаем.

Сякаш от този глас внезапно се сгъстя здрачът.

Отговорих с прибързано усърдие:

– Музиканти? Не, няма!

Стъпките зад мене дълго обмисляха моя отговор. Очаквах следващия въпрос като нож в гърба. Отдавна предвиждах този разпит, но си го бях представяла съвсем иначе. Лице срещу лице. Пред бюрото в кабинета на отдел кадри. При затворена врата. Стоя изправена под бърз, кръстосан огън от въпроси. От портрета ме гледа младото лице на шефа и ме разбира. Аз отговарям на портрета:

– Напуснах дом и удобства, дойдох в дивите планини за едно честно име.

– Само за това? – пита старият подозрително.

– Само за това! – кима младият от портрета: – Нали и аз затова напуснах дом и отидох с оръжие в Балкана?

Но сега разпитът се водеше при обратна обстановка и аз не бях подготвена.

Вървях с потиснати крачки и чаках удар в гърба. Шефът заговори за съвсем друго:

– Хубаво е младите да се записват с нещо...

Гласът му бе наведен надолу от някаква тежка грижа. Дълго мълча умислен.

Внезапно ме запита:

– По колко часа на ден трябва да свири един ученик на пиано?

– Не зная! Зависи... Аз не съм учила... Аз само така...

Съвсем се обърках. Той мълчеше. Стъпките му, натежали, следваха някаква своя мисъл. Едва промълви:

– Моето момиче има слух. Добре би било да се увлече в музиката, да учи... Да си запълни времето!

Всичко ми се замъгли. Защо бе нужно с такива заобикалки да ме разследва?

Отвърнах с обща фраза:

– Да, музиката облагородява!

Той се закопча за тая идея.

– Да, но как да заставя това момиче да учи?... Увлякло се е по глупав джаз, по танци!

В гласа му наистина имаше бащинска тревога. Нещо ме стрелна. Кое бе неговото момиче? Не го ли познавах? Без да се усетя, аз го подложих на разпит:

– Вашето момиче пее ли в хора?

– Ами... В началото пееше, после се отказа!

Едно досещане ме обжегва. Но не бях сигурна.

– Защо се отказа?

– Песните не й харесват. Скудни били!

Разбира се, това бе Мая! Още почти дете. Дълги коси а-ла-Вещицата, силен грим, предизвикателно вдигната цигара. Светлата рокля! Чак сега открих кое бе онова момиче, което се събличаше под шлагерния напев в младежкото общежитие. То искаше да смъкне скуката от себе си, да я стъпче с боси нозе на мръсния под, да я сгази с дивашки танц. Дъщерята на бдеца. Наистина имаше хубав глас. Спомних си как я убеждавах да идва на репетиции. Тя ми се надсмя презрително:

– Не ми се пеят химни!

Мая избяга от химните на скуката, които нейният баща бе наложил в програмата на самодейността. И нейните вечери се загубиха от погледа ми. Къде ли, с кого ли, как ли убиваше тя скуката, която собственият ѝ баща въдворяваше наоколо си? Угрижените му стъпки изповядваха на тишината своята мъка. Родната му дъщеря му отмъщаваше за всички проточени от него до безконечност събрания, за всички цензурирани от него песни, танци и забави, за всички забранени от него вицове и епиграми, за всички изворчета на смеха, откровеността и таланта, които той бе

запушил. Но бащата не можеше да проумее, че детето е неговото заслужено наказание. И продължаваше да налага скуката, да изтръгва из корен всяко стръкче на веселие и безгрижие, за да върне момичето си към сериозността. Но с това все повече я тласкаше към пропастта. Дъщерята на скуката бе жестоко възмездие за скуката.

Шефът ме засече с въпрос в упор:

– Какви са били твоите родители?

Сякаш внезапно ме блъсна в пропаст. Тъкмо се бях отпуснала. Вкопчих се в първото сляпо хрумване.

– Бедни работници... Баща ми е починал отдавна...

– А кой те е учил на пиано?

Летях надолу по някаква урва и се залавях пипнешком, за каквото ми попадне, сякаш за коприва:

– Ами... имах една съученичка, тя свиреше... Ходех у тях... И така, като я гледах, и аз почнах...

– Само от гледане?

Премятах се все по-надолу под ударите на собствените си лъжи, проглушена от биенето на сърцето си:

– Приятелката ми показваше... аз имах голямо желание...

Тежките стъпки на шефа потънаха в размисъл.

Луната, една едра дюля в клоните на дърветата, узря и натегна над мене. Листата от време на време вещателно прошумяваха. На един клон висеше забравена кирка. Тя замахна с огромна сянка връз мене по склона. Вървах към обществото с лице не за възрастта си. Собствените ми стъпки ме гонеха. Момичетата спяха, изморени от деня. Стори ми се, че ще ги събудя с грохотното биене на сърцето си. Съблякох се и нахлух нощницата. Заставах пред прозореца. В тъмното стъкло се отрази бледо, изплашено, подгонено лице. През отражението на собственото си лице видях навън целия нощен пейзаж. Моята тревога се предаде на него. Назъбени борови сенки като наежени пред опасност. Профилът на планината, вгълбен в тъмно предчувствие. Издайническа луна броди в нощта.

Залепила чело о хладното тъмно стъкло, видях през собственото си отражение странни, нелепи неща, които се спотайваха в тая нощ. Сякаш моето прозрачно отражение бе направило стени, скали, мрак и човешки черепи също така прозирни, за да виждам през тях скрити постъпки и помисли. А може би страхът бе изострил зрението ми. Зърнах заобикалящия ме свят през рентгенов поглед. В какво състояние съм била не знам, но ни за миг не се усъмних в реалността на онова, което си представих, че виждам през своето отражение в прозореца. Нещо повече: от това нощно видение ми остана много по-ярък и плътен образ, отколкото от много действително видени неща на пълна дневна светлина. Мъчно бих могла да се разубедея, че това не е съществувало наистина.

Питам се: нима страхът притежава такова коварно свойство да създаде цяла друга реалност, в която ти веднага си готов да повярваш? Да те прехвърли в друг свят с други закономерности, с друг език и с друго време? Отвориха ми се несвойствени сетива. Цяла се превърнах в свръхчувствителен приемник, който от преувеличени шумове не може да улови истинските гласове на света. Ако страхът произвежда свои биотокове, навярно те обхващат цялата мозъчна кора и предават своя информация, различни от тая на действителността край нас. Те дезориентират съзнанието. И са неопровержими. Тогава човек става податлив на измамливи представи. Както понякога пилот в реактивен самолет е предразположен да се заблуди. Понесен със свръхзвукова скорост, той има чувството, че е с главата надолу, че самолетът прави остър завой, че се отдалечава от земята, а всъщност се е устремил да се заби в нея. Ако се поддаде на тия лъжливи представи, летецът е изгубен. Но безпогрешните уреди пред него му откриват с точни стрелки и радиосигнали верните посоки. И той се изтръгва с усилие на волята от клопките на собствените си несвършени човешки сетива. А обладаният от страх няма пред себе си никакъв уред, нито висотомер, нито радар, за да му посочи самозаблудите. Страхът със свръхзвукова скорост го понася в един измамлив свят с особена система от значения и посоки. И тоя лъжлив свят става за него действителен. Сред намеци, недомълвки, двусмислици изплашеният става

мнителен и загубва себе си.

През оная страшна нощ аз видях неправдоподобни неща, но ни за миг не се усъмних в тяхната истинност.

Полунощ. Шефът Кирил Манолов с мрачни крачки се отправи към бараката с надпис „Отдел кадри“. Голям лозунг на стената в коридора: „Кадрите решават всичко“. Посетителите си го тълкуваха по своему, че отдел кадри решава всичко, и навеждаха покорно глави. А отвън, минавайки край спуснатите плътни пердета, аз усещах винаги ония тайнствени тръпки, които полазват закъснял, самотен пътник в тъмна гора, населена с поверия за самовили. Всички знаехме, че вътре под ключ се охраняват съдбините ни.

Секретен ключ изщрака осторезно в нощната тишина. Шефът влезе в своята обител. Превъртя ключа отвътре. Светна лампата. От портрета в рамка на бюрото строго го погледна неговото голобрадо, изтънчено лице. Неиде издалече, от глъбините на Балкана и на младостта, идеше той поглед. Взираше се в него някогашното момче, което е бил самият той. Същият човек и все пак съвсем друг: буйнокос, изпит, излъчващ светлина, в партизански дрехи с шмайзер през гърди.

Сегашният Кирил Манолов, прошарен, понатежал и някак помрачнял оттогава, се приближи към стената. Там бе картотеката с личните досиета. Очите му блеснаха като на скъперник, който нощем, скрит от всички в подземие, си брои жълтиците. Тук бе неговото съкровище, трупано дума по дума, намек по намек, подозрение по подозрение. На дългите рафтове в идеален войнишки строй по азбучен ред бяха нанизани папки с име и номер на гърба. Неговата клавиатура. Пръстите му започнаха да играят по тях. Там бяха подвързани, прошити и прономеровани греховете, знайни и незнайни, на всеки един от строителите. И най-малкото, отдавна избледняло петънце в живота на човека, се пазеше тук. Дори сам човек не знаеше толкова за себе си, колкото административният началник и шеф на отдел кадри.

Той имаше самообладанието да знае всичко за тебе и да не се издаде, да бъде все един и същ към всекиго в обноските си, непроницаем. Никога не прибързваше да разкрие проучванията си. Търпеливо изчакаваше узряването на съдбовния час, когато ще стовари удара си, за да улучи не само един човек, но и съзнанието на останалите. За него по-важно бе отражението, а не самото действие. Всички трябваше да разберат, че докато те дремят, той бди. И да не си въобразяват, че могат да го измамат или подведат. Знаеше, че не го обичат, че се боят от него и го избягват. Приемаше омразата жертвоготовно, с пълно съзнание, че сам се обрича на мъченичество в името на светлата цел. Той, който някога е бил открито, весело, общително момче – това личеше от портрета, – сега доброволно се бе замразил в самота. Не доближаваше никого до себе си. Не бе откровен с никого. Не споделяше и в най-тежките минути с никого. Само след полунощ тук в кабинета изливаше душата си пред самия себе си на портрета, сякаш пред по-малък брат.

Плъзгайки пръсти по папките като по клавиши, той се замисли с полушепот:

– Горчи ми, брат! Виждаш ли ме? Презираш ме, нали? Но кажи: как иначе? На моите плещи тежи цялата отговорност. Границата е на два разкрача оттук. Всяка нощ се опитва да припълзи някой. Утре ще осъмне между нас. Аз трябва да го открия... Лесно ли е, мислиш? Шепта страна, боса, гладна, се е запретнала с голи ръце да строи индустрия скоростно под носа на капиталистите. Представяш ли си как става това? Ти знаеш битката в обръч от фашисти. Но знаеш ли труда в клещи от империалисти? Ти познаваш хората в романтиката на борбата, но познаваш ли ги в прозата на делника? Всеки ли е готов като тебе на саможертва? Ти, гладен, издържаше по цели денонощия и отстъпваше последния си картоф на ранените. Но днес всеки ли е като тебе? Търпят, търпят хората, ускоряват темповете, увеличават нормите. Но кои? Пак ония, които винаги са търпели. А галените дъщери и синове? Готованковците, егостите, самовлюбените? Ще понесат ли те годините на свръхусилия? Как мислиш? С обещания за бъдещето как се ловят лакомите за удоволствия, жадните да си изживеят единствения живот? Отвъд им предлагат пари, вещи, красиви, лъскави залъгалки, леки удоволствия. А ние им предлагаме труд и бъдеще. Години наред само труд и бъдеще. Ами наивниците? Ами неволните предатели? Как се строи нов живот на две педи от врага?

Портретът от младостта му го прекъсна нетърпеливо. Гласът му отека сякаш

издън гори с ехо, пътувало десет години дотук:

– Спомни си, на две педи от врага Страхил, твоят другар, те извлече на гръб, когато те раниха. Ти лежеше на две педи от смъртта. Той те върна към живота. Две педи е достатъчно разстояние, за да се спаси животът, когато има другарство...

Бдецът се унесе в спомени:

– Да, мечтаехме, брат, за един свят на доверие и усмивки. Воювахме за един свят на искрени думи и песни. Ти даде младините са за един свят на другарство и нежност. Ела сега да ме видиш! Мой пръв сътрудник е Страхът. Аз самият го пуцам да броди навън в мрака. Всекидневен, насъщен страх. Да сковава интимни срещи, да се попива в думи и усмивки, да съпътства чувства и помисли. Да се боят от собствените си стъпки, да се отказват от собствените си наклонности. Да не се доверяват и на най-близкия. Да премислят седем пъти, докато изрекат една дума, да кроят седем пъти, докато отрежат едно решение. За най-малкото да питат по-горе. Хора със забавени действия – това създадох аз. Но аз ли съм виновен, че светът е разсечен на две и че пукнатината минава през душите?

Младежът от портрета не повярва на ушите си:

– Наистина ли мислиш, че ще построиш нов свят със страхливци?

Шефът запали цигара и го погледна през дима:

– Още хвърчиш по облаците, момчето ми! Виждаш ли тия папки, пълни с доноси, клевети, факти, предположения, съмнения? Те са мои съучастници. Хората се боят да идват тук. Когато ги повикам, бледни пристъпват прага на пръсти, сякаш да не събудят подозренията, които обитават тая стая. Миналото, натегнало от волни и неволни грехове, оживява тук и ме предупреждава за настоящето и бъдещето. Всеки си има някакво петно в живота. Може да е най-невинно. Но как да отличиш отровната гъба от сладката? По-добре да събера сто сладки за отровни, отколкото да пусна една отровна за сладка. В тоя полумрак зад спуснатите плътни пердета се люпят червеите на съмнението и подозрението и гризат мозъка ми. Виновен ли съм аз, че има още капиталисти по света? Че на два разкрача оттук някакъв дебел пръст приближава копчето...

И той с нервни пръсти приближи папките, опипа ги, извади една наслуки, прелисти я. Сякаш пребръкваше душите на хората. В очите му блестеше фанатична принципност. Никакво пристрастие към никого, никакво лично отношение, никакъв компромис. Тук бе натрупано миналото с мътните си сенки, с укриваните петна в биографиите, с позорните грешки, със забравените увлечения, с противоречията, с лъжите и истините. Всички вън от тая стая си имаха душевна фасада, но тук бе тяхното вътрешно лице, което някои криеха дори от себе си.

Портретът с младежка страст сепна шефа на отдела от служебния му унес:

– Опомни се! Без да подозираш, ти, бдителният, си развъдник на двуличници. Когато човек усети, че е прицел на подозрения, това го принуждава да се снабди с две лица за самозащита. Нищо така не деформира характера, както недоверието. Ти от свръхбдителност си допуснал да се промъкне най-опасният враг: недоверието. Твоят отдел кадри не си изпълнява задължението да привлича и задържа способни кадри, а гони хората и създава натегнатата атмосфера. Ти не предполагаш, че си проводник на нов начин на убийство: мислено. Ти така насочваш подозренията си към някого, така го обграждаш с тревожни симптоми, стесняваш кръга на недоверие край него, че човекът се движи във вакуум. Всички бягат от него. Дебнат го подводни скали, край него – зинала пропаст от недоверие. Докато сам рухне обезсилен в нея. Така безкръвно ти изваждаш от строя самостоятелните, смелите, талантливите, оригиналните – най-опасните според тебе.

Бдецът се ядоса:

– Безпочвен идеалист! Хабер си нямаш от живота и от хората! Докато всички сладко спят, аз бдя заради тях, гълтам хапове против сън, хабя здравето си! И не чакам никаква благодарност. Напротив! Успехите ми са невидими. А само един пропуск, една грешка да допусна, ще се види и от слепите. Моята сила е тайната. Никой не бива да знае какво зная аз. Всяко петно в миналото на човека е безценна находка за мене. Оттам се разплита чорапът. Само да надникнеш в тая картотека, ще настръхнеш!

Гласът от портрета негодуваше все по-разпалено:

– Тая твоя картотека, така грижливо подредена, е разсадник на заразни съмнения, на злокачествени подозрения. Оттук се надига някаква подпочвена

психическа епидемия и връща полъх от Средновековието. Суеверие във вещици със съвременни имена: саботьори, врагове, гнили интелигенти. Някакво анахронично викане на призраци: човекът, когото от дете познаваш, ти се привижда като злостен враг. И сам ти вярваш в тоя призрак. Под хипнозата на подозрението самият заподозрян добива облик на враг – озърта се гузно, усамотява се, избягва разговорите да не изтърве някоя дума, трепва при всяко повикване на името му, ходи мрачен, сякаш зает с пъклени замисли, и дотолкова е потиснат, че при разпит е готов да признае какво ли не.

– Млъкни, подривнико! – шефът пребледня. – Не ми пречи! Не се бъркай в неща, които не разбираш! Имам най-главоболната работа. От цялата страна тук са надошли разни авантюристи, печалбари, нехранимайковци!

– Надошли са толкова добри хора! Сляп ли си?

– Има най-различни. Всеки един от тях за мене е задача с много неизвестни. Не вдигам глава от работа!

Портретът му се надсмя язвително:

– Виж се в огледалото! Имаш вид на човек, който и вървейки, работи усилено. С когото да заговориш, каквото да вършиш, гдето да отидеш, ти очебийно бдиш, наблюдаваш, подозираш, вслушваш се, теглиш си важни заключения. Край тебе витаят усойни полъхи на съмнения. Всеки се бои да влезе в обсега на твоята бдителност и се старае да се отдалечи колкото се може повече. Дори аз се оттеглям навътре в рамката си. Току-виж си намерил и в моята биография някой таен грях. В твоє присъствие стоя нащрек. Защото ти си неизменно нащрек. Сигур и когато спиш, следиш хората. Ти и насън бдиш!

Бдецът сбърчи чело:

– Чакай, чакай. Сигурен ли си, че си съвсем чист? Нямах ли някакво петно? Човек без петно не съм срещал. И ти не правиш изключение. Я си напрегни паметта!

Портретът се забърка, думите му се уплетоха.

– Какво? Пак ли ме тормозиш с оня факт? Съвестта ми е чиста. Веднъж заспах на пост в Балкана. Бях капнал от изтощителни походи. Тогава ни нападнаха.

Шефът злорадо прошепна:

– Видя ли? Но сега аз няма да заспя на поста си! Трябва да изкупя твоята вина! Кълна ти се, ще бдя!

Портретът замлъкна. После се осмели:

– Да бдиш! Някой някъде казал нещо. По невидими антени стига веднага до слуха ти. Виновникът също по някаква нервна жица долавя, че е под око. Сън не го хваща вече. Как е изпуснал излишна дума? Става неусетно мълчаливец. Променя характера си. На най-невинен въпрос отговаря след дълбок размисъл с едно нечленоразделно: „А... а... хм!“ Превръща се в бавноразвиващ се. Благодарение на твоите усилия!

– Лесно ти е на тебе да ме съдиш отдалеч! Аз ще ти запуша устата! Стига си ме теглил назад към романтиката! Днес няма място за разнежване!

Така мрачен, заключен, раздвоен в полутъмната стая, Кирил Манолов се бореше със своя портрет от младини. Будните му пръсти прелистваха трескаво досиетата. Всяко петно в миналото на човека бе лъскава жълтица за него. Наведен, съсредоточен, с една подозираща искра в погледа, той оглеждаше петното от всички страни при светлината на лампата и го пазеше, както скъперник крие припечеленото с много труд и хитрост. И се стараеше с всички аргументи да убеди гласа на младостта си, че е прав, че няма друг път, че този е единствено правилният. А голобрадото непримиримо лице от портрета се отчуждаваше все повече от него, все по-хладно го гледаше, все по-отдалечено ехтеше бунтуващият се вик. И все повече приликата помежду им се губеше.

Шефът даде гръб на портрета и плъзна пръсти като по клавиши по папките на картотеката. Търсеше буква Р-Р-Р... Райна Стаматова. Но пръстите му нервно се върнаха назад, назад като притеглени от магнит. Спряха се върху една дебела папка с надпис на гърба: „Асен Горов, главен инженер“. Не можаха да устоят на изкушението да я разгърнат. Това бе гордостта на бдеца. Бързо, бързо прелисти. Снимка с елегантна вратовръзка. Формуляр, попълнен с педантично равен почерк. Автобиография. Три сведения от три различни лица, които познават инженера през различни периоди от

живота му. Подчертани редове с червен молив: „Завършил инженерство в Германия, Дрезден. Работил в белгийски фирми на строежи из Африка и Европа. Преди 9-ти 1944 г. бил на служба в немската фирма «Гранитоид». Дошел доброволно на родопските строежи. Свири на цигулка. Получава западни списания. Парторгът го предложи за член на партията.“ Към папката бяха прикачени разни други документи, наблюдения, анонимни писма, доноси. Шефът ги прелистваше наслуки. Една от най-острите нощни наслади за него бе да препрочита страници от досиетата и да ги тълкува. Това бе гимнастика на неговата проникателност.

Проучвайки за кой път папката на главния инженер, той попита през рамо портрета си:

– За какво мислиш тоя галеник на буржоазията е дошъл доброволно в тия диви планини?

Младежът едва не изскочи из рамката от възмущение:

– А защо галеници, единствени деца на майка, дойдоха в Балкана да загинат?

– Запаянко! Не трябва да ти обръщам внимание!

Бдецът грижливо завърза папката с досието на инженер Асен Горов и я постави на рафта при буква А. В очите му се разгоря трескав огън. А в жадните очи на портрета се разпали младежки гняв. Кирил Манолов плъзна пръсти към долните редове все по-близо към буква Р... Р... Р... Райна Стаматова, проста монтажничка, която подозрително свири на пиано... Но внезапно му се поиска да се наслади поне за миг на друг бисер, заключен в съкровищницата на картотеката му. Пръстите му сами полазиха към рафта с буква Б, сами налучкаха и извадиха папка с етикет: „Богдан Янев, парторг“. По лицето на бдеца лумна тържество. Тук бе скрит най-сладкият плод на денонощните му потайни бдения, наблюдения, съпоставяния, анализи. Шефът се похвали пред портрета си:

– Аз единствен разгатнах ахилесовата пета на неуязвимия пратеник на партията. Данните, натрупани в тая папка, правят мене, скромния административен служител, посилен от парторга. Аз го държа в ръцете си! Само един поглед, хвърлен върху това досие, е достатъчен, за да изпълни уморените ми гърди с бодрост и самоувереност. Аз стоя над всички, дори над парторга, защото зная слабото му място!

Портретът се обади злъчно:

– Ами твоето слабо място никой ли няма да открие?

– Аз не си позволявам никаква човешка слабост!

– Тъкмо това ти е най-голямата слабост!

Шефът се сепна и се замисли. Но надделя себе си. Отвори папката. От моменталната снимка на формуляра го погледна право в очите намръщено, волево, храбро лице, сякаш фотографирано пред полиция. Бдецът трепна под тоя прям поглед и отклони очи към текста: „Богдан Симов Янев, род. 1920 г., с. Ягодово, Пловдивско, член на партията от 1943 г., политзатворник“.

– Да, биографията му е героична. Зная я наизуст. Ни един ден от живота си тоя 33-годишен мъж не е изживял за себе си. Няма ни един празник, ни един обикновен делник. Затова накрая и здравето му не издържа. Той не иска да се предаде, но болестта все повече го поваля. Безсъние, нерви... Всички нас това ни чака! Първо него избра да извади от строя. Докога ще може да се бори с болестта? От ранно юношество борби, напрежение, нелегалност, смъртен риск, единична килия, очакване на разстрел... А защо не са го разстреляли?

Младежът на портрета доби такова лице, каквото навярно е имал при сблъсък с фашисти. Шефът изпревари вика му:

– Не прибързвай, ще се убедиш сам! След освобождението за парторга – ни един ден отдиш. Ръководител на бригадирското движение, отговорник по прокопаване пътища, организатор на строежи. Тъкмо завършва един обект, тъкмо да се порадва на благоустрояването на новия град, пак го пращат на гола поляна – да подхване строежа на миньорски селища в изостаналия Родопски край.

– Всеки би се преклонил пред такава биография! – възторгна се младежът от портрета.

– Само аз, ръководител и кадровик, страж на епохата, не се прекланям пред нищо, без то да е проверено докрай. Реших да проуча тая сурова съдба. Търпеливо като пчела събирах сведения от всяко кътче на страната, където кракът му е стъпил. А то значи, почти от цялата страна. Идваха писма, пълни с нови данни и подробности

за неговата смелост, всеотдайност, жертвоготовност. Ето ги тия писма! Другари и познати при разговор се възхищаваха с блеснали очи от тоя неподкупен комунист. Сравняваха го по безкористност и скромност с Левски. Собствените ми наблюдения съвпадаха с всеобщото мнение. Ден и нощ парторгът в сняг и дъжд, изпит от грижа, с хроническа хрема, в стара полушубка, кръстосваше планините с партизанска походка, отиваше при всеки човек, мъчеше се да открие и развие в душите най-доброто. Никой не може да обори правотата на живота му.

Портретът го прекъсна хапливо:

– Но ти, свръхбдителният, не се успокой. Какво те подтиква все да издирваш, да ровиш, да душиш в миналото на хората, дори на такъв герой като Богдан Янев, какъвто ти никога не си могъл да бъдеш?

Бдецът се сконфузи:

– Все пак нюхът ми не се излъга! Дали смръщените вежди на тоя преждевременно състарен мъж носят сянката на някакъв загадъчен облак, минал над буйната му глава? Или стиснатите челюсти, странната сдържаност крият някакъв по-особен опит? Както и да е, най-сетне затрупаният от годините факт попадна в шепата ми подобно бисер, изваден от дъното на океана. Слушай: в затвора младежът Богдан Янев, ръководител на бойни групи, е бил поставен в единичка за смъртни. Очаквал е всеки ден разстрел. На 7 септември граждани разбиват затвора. Заедно с другите арестанти освобождават и него, спасявайки го от смърт. И тук е загадката. Защо дотогава не е бил разстрелян? Защо е бил забавен разстрелът?

– Ами аз защо се измъкнах от обръча на жандармеристите жив?

– То е друго, момче! Парторгът е бил в лапите им! Един кадровик не бива да вярва в щастливи случайности. Подлових къртовско проучване. Едва-едва разравях гъстия мрак на годините. Преплетени канали ме извеждаха все до загинали свидетели.

Портретът вметна:

– Как още не си изнамерил начин за изтръгване данни от мъртъвци?

– Широко ти е около врата на тебе, хлапако! Само за себе си отговаряш, а аз отговарям за всички, за делото на живите и на загиналите! Следите ме отпратиха към архивите, иззети от полицията. При една служебна командировка в София успях да получа достъп до тия пожълтели от времето позорни документи, трактати с дявола, декларации за отказ от идеите, договори с убийците, разписки за пари срещу продадени съвести, отчети за извършени подлости.

– Оттам ли взе образец за своята картотека?

– Прекаляваш! Там открих документирано предателство. Един от членовете на бойните групи не е издържал инквизициите и е бил завербован за полицейски агент-провокактор под прозвището Скорец. Докладите на Скореча са точни и подробни.

– Признай си, че неволно завидя на полицейския шеф за такъв сътрудник!

– Мълчи, дяволе! От тия изчерпателни доклади ми стана ясно, че характерът на ръководителя на бойните групи, Богдан Янев, не се е променил с времето. И днес както тогава, той следва примера на Левски и се стреми лично да се свързва с всеки отделен човек, да се сближи и с най-малкия, да открие и развие най-доброто в него. Използвайки тая слабост на бореца, провокакторът имал лични срещи с него. И парторгът заплатил скъпо своето доверие. Скорецът го предал.

– Това ли е твоето откритие? – изуми се портретът.

– Малко ли е това? Сега аз зная слабото място на най-силния. Парторгът страда от доверие към хората. Неговият възрожденски идеализъм го тласка да обикаля като Левски от човек на човек, да чука от сърце на сърце.

– Но това е най-голямата сила!

– Левски не може да не попадне рано или късно на поп Кръстю!

От портрета блесна поглед, зареден с динамит:

– Нима ти искаш да накараш Левски да престане да бъде Левски, за да не попадне на поп Кръстя? Тогава значи предателят ще успее да надвие героя, като го унищожи в самия него!

Шефът отстъпи:

– Добре де! Но парторгът има едно уязвимо място: Защо не е бил разстрелян? Защо разстрелът е бил забавен?

Младежът от портрета смъртно пребледня:

– Защо ли с толкова нечовешки усилия се измъкнах от кордона на

жандармеристите, защо ли се спасих? По-добре аз да съм се оставил на фашистките куршуми, за да не бъдеш жив ти сега!

След дълго, замислено вторачване в себе си бдецът се окопоти:

– Всяко препоръчано от парторга лице аз подлагам на щателна проверка.

Доверчивият може да се обгради със съмнителни хора. Вече успях с обиколни ходове да отстраня редица от тях.

Той метна един горд поглед към отсрещните рафтове, където се прехвърляха досиетата на сметите от длъжност лица. Полека-лека тия рафтове се изпълваха, а другите – на длъжностните лица – оредяваха и пак се попълваха с нови папки, на гърба с нови имена.

Портретът забеляза иронично:

– Голяма дейност развива отдел кадри, който трябва да се грижи да няма текучество на кадрите!

Шефът му прощаваше снизходително:

– Ти си расъл в друго време и не разбираш как се строи социализъм!

Погледът му падна върху една новоизхвърлена папка към рафтовете на сметите длъжностни лица. На гърба ѝ бе залепен етикет с името „Мирон Ковачев, редактор на многотиражката, поет“. Пръстите му се вкопчиха гневно в нея, измъкнаха я и я държаха като гърмяща змия.

Той просъска:

– Ето още един препоръчан от парторга! Негов любимец. Парторг – покровител на изкуството! Това досие ми създаде много главоблъсканици. Напуснал доброволно столичните заведения и клубове, тоя бохема и пияница дори в трезво състояние се подиграва с литературни награди, пренебрежително се отнася към признати имена в изкуството, пародира вестниците. Особено предизвикателни са епиграмите му. Без чувство за отговорност, без уважение към авторитети той изтипосва някой шеф в два куплета, че мало и голямо ги запомня из един път. Многотиражката се разграбваше не заради уводните статии, които често пишех аз, наблягайки на важността от бдителност, а заради дръзките смешки на тоя нахалник!

– Спомни си, че някога аз бях любимец на класа, загдето имитирах и карикатурех учителите!

Бдецът се усмихна на спомена:

– Това е съвсем друго. Поетът Мирон бе търсен и обичан от всички. И това го правеше неуязвим. Има безброй подражатели по скелите. Вече не мога да хвана кой е автор на последните епиграми и смешки. Всички ги приписват на Мирон. Парторгът се смее, прехласнат от парливите му остроумици. Неведнъж съм му загатвал, че сме твърде толерантни към тоя стихоплет. А парторгът повтаря като молитва: „Да приемеш критиката, това е израз на сила!“ И най-простите изкопчии разбират шегите му, не се сърдят, когато ги прави за смях пред всички. Неговите едноактни сценки в стихове предизвикват избухлив като барут смях по самодейните забави. Голямо чудо! Критикува от долу до горе. Не пощадява дребните хитрувания на майстори и работници да подведат нормировчиците, за да получат по-високи надници, осмива разсипничеството, невежеството, бюрокрацията. Понякога засяга користните навици на някои шефове.

– Само ти кисело се усмихваш при такива несъгласувани с твоето мнение закачки. Ти не търпиш шега. Искаш да я изгониш във от подчинените ти райони. Изобщо преследваш смеха като опасен елемент. Още отдалеч, като доловиш екливия смях на хората по работните площадки, се наежваш.

Бдецът вземаше отношение към смеха:

– За какво могат да се смеят през работно време? Смехът е нарушение на дисциплината.

– Ами вечер, обикаляйки край общежитията, защо избухването на общ гърлен смях от бараките те кара да настръхваш? Или се питаш, за какво могат да се смеят изморени от работа хора?

– Смехът е подкопаване на авторитети, разяждане на правилници, разклащане на властта.

– Но как ще забраниш смеха?

– Трябва да се изтръгнат корените му, да се пресушат изворите му. Изчерпаем

извор на смях бе въображението на поета Мирон Ковачев. Аз спуснах мрежи в литературните и артистични води, инсталирах цели рибарски таляни и търпеливо зачаках да се уловят едри сведения. Първите хванати риби ме поразиха: Мирон Ковачев бил в миналото ремсисст, строг въздържател, после доброволно отишъл на фронта с Народната армия не като привилегирован кореспондент, а като редови боец. За разлика от повечето досиета при поета съмнителните моменти се явиха не в миналото, а в близките години. Да му се неначудиш! Някога при оскъдица и преследвания младежът бил предан до смърт на принципите, а днес при хонорари и изгоди си търси белята. На някакво писателско събрание изказал странни мисли против привилегиите. Друг път – срещу затлъстяването и обюрократяването на някои поети. Нали самият е хилав и не се свърта дълго на една служба, може да си позволи да подиграва улегналите си колеги. И защо се е пропил?

Портретът не му даваше мира:

– Признай си, в твоите бдителни очи най-голямото провинение на поета е епиграмата, насочена срещу самия тебе:

Той денем бди и нощем,
все души като пес,
но своята сянка още
не улови до днес.

– Не е вярно! Издал съм уволнителна заповед за редактора на многотиражката въз основа на самата многотиражка. Всички броеве се пазят тук. Я погледни: последният брой е съставен навярно в пияно състояние. Целият е в стихове, които не би публикувал ни един печатен орган в страната. Изгоних автора им от строежа по параграфа за пиянство и хулиганство. Слушай какви бисери има между стиховете:

Завод
Построихме голям завод.
Преплетохме много тръби и колони.
Иззидахме много сводове и стени.
Въздигнахме много зали и цехове.
Съвсем забравихме една малка килийка.
Без нея не можем да влезем в завода.
И до гигантската сграда на края
сковахме една барачка
подобно брадавица
„Бюро пропуски“ –
да пази завода от нас.

Новаторство
Искат ми новаторство
с точно означени мерки:
Ширина –
до обръча на кръгозора,
ни поглед отвъд.
Дължина –
до последната трамвайна спирка,
ни крачка по-далеч.
Височина –
до тавана на последния етаж,
ни крило по-нагоре.
Съгласен съм, защото
това е много лесно!

Голям
Когато говоря

за своята вяра
с големи фрази,
когато немея
за своето съмнение
с голямо мълчание,
когато подпирам
своето безсилие
с големи цитати –
значи ли, че съм голям?

Младежът от портрета се оттегли в безмълвие. По негово време никой не пишеше така, а дори и някой да би дръзнал да пише така, никой не би приел това за стихове.

Моят непознат шофьор поглеждаше крадешком ръцете ми, сложени върху куфара на коленете ми, сякаш искаше от тях да прочете какво работя, какъв е характерът ми, напреднала ли съм в любовта, достъпна ли съм – всичко, което може да интересува един мъж на път със само момиче. Неволно свих ръце на скута си, да скрия издайническите ръждиви петна по тях.

– Кани се да вали! – подхвана шофьорът, за да ме изпита дали съм разговорлива.

Мълчание. Най-сигурната защита на сама жена по пътя.

– Все се кани и все не вали! – отговори си сам, за да покаже, че не се е засегнал от моята неотзивчивост.

Отбих поглед встрани към пропастта. Спомних си страшните слухове за изнасилвания, за подлъгвания, за отвлечения на момичета по отстранените планински шосета.

Само` момиче на път. Това е героизъм, невъзпят от никой поет. Вървиш към своята далечна цел и на всяка стъпка се озърташ. Какви сили имаш, за да браниш нежността от грубите закачки? Какво доверие имаш в човека, за да седнеш до непознат шофьор и да споделиш с него безкрайните километри? Какво упование имаш в доброто, за да посрещнеш свечеряването сред пустинния път? Вървиш напред въпреки обезпокоителните усмивки, въпреки спотаените шушукания край тебе, въпреки надигащата се закана на грубиянството. Вървиш упорита, поела най-страшния риск. И не се връщаш от средпът. Най-сигурната ти защита е твоята беззащитност. Ще стигнеш ли до своята далечна цел, без да те оскърбят, унизят, омърсят, без да се погаврят с тебе и да те унищожат? Каквото и да те дебне, трябва да вървиш.

Само` момиче на път – най-тихата храброст в тоя свят.

– Поетът си получи заслуженото наказание! – Шефът затвори папката и я постави на рафта при досиетата на отхвърлените. – Това ще му помогне да се оправи!

– А ти би ли понесъл едно наказание? – попита портретът.

– Аз непрестанно понасям най-страшното наказание: да наказвам другите!

Шефът на отдела съвсем забрави за какво бе дошел. Зорките му пръсти се поколебаха по папките:

– Откъде бях тръгнал? Ах, да! Препоръчаните от парторга лица. Ето, още един!

– пръстите му се насочиха към горния рафт с буква В.

Папка с надпис: Влад Радев, архитект. Кадровикът като рентгенолог вадеше и разглеждаше тъмните сенки в душите на хората. Отвори папката. Право в очите го стрелна присмехулната искра от светлия поглед под тъмни, сключени вежди. Младежът от портрета на бюрото надникна през рамото на шефа и намигна съучастнически на снимката в досието.

– Тоя архитект е опасен за тебе, защото е млад и талантлив!

Бдецът се бранеше от собствения си портрет:

– Ти си по-опасен, защото не искаш да остаряваш с мене! Ти ме преследваш навред с твоята младежка романтика. Ти ме караш с прошарени коси да искам да върша лудории. Тласкаш ме към искреност и доверчивост, мене, опарения от дългогодишен опит. С тебе ми е трудно да бъда принципен. Махни се от мене! Престани да ме

раздвояваш и разкъсваш!

– Аз съм най-светлото в тебе. Ако аз те напусна, какво ще остане от тебе?

Кирил Манолов обърна гръб на младостта си и зачете с нервен пръст в досието на архитекта:

„Първенец на курса по архитектура... Изпратен в Родопите на практика... Избягва събрания... Самонадеян... Парторгът се възхищава от таланта му и поддържа неговите проекти...“

– Той е мой връстник... Бих се сприятелил с него, ако можех да го срещна по хайдушките пътеки в Балкана! – замечта се гласът от портрета.

– Него не би срещнал в Балкана. Търси го по дансинги да танцува, във весела компания да пуши и флиртува, при главния инженер да прелиства чуждестранни списания и да разпитва за Запада със святащи очи!

Пръстите прехвърлиха няколко страници. С кламер бе прикачена карикатура на самия шеф, направена от архитекта. Някой верен угодник бе му я доставил. Кирил Манолов отиде към портрета с кисела усмивка:

– Я се виж, момко, как изглеждаш след десет години: подпухнал, необръснат, рошав, състарен от бдителност...

– Смешен в очите на младите! – промълви тихо портретът и бръкна в раната на шефа.

Той затвори папката светкавично, сякаш да затвори зинала рана. Трескаво я напъха на старото й място. Единият й ъгъл се подгъна. Той със суеверен педантизъм я върна, за да оправи подгънатия край, и пак я сложи между другите папки. А през това време мърмореше:

– Младите! Готованковци! Всичко получиха даром: стипендии, висше образование, стадиони, библиотеки. А как, момчето ми, минаваха твоите младини? Крадеше от съня си да се самообразоваш. Нямахме книги, нямаше изложби и театри в Балкана.

– Но имаше едно ръкописно вестниче. И в него – стихове и карикатури. Тогава никой не смяташе, че стиховете и карикатурите са опасни елементи...

– Днес никой официално не е забранил карикатурата... Когато е градивна... И сатирата, когато е утвърждаваща...

Портретът изрече някаква младежка насмешка на жаргон от онова време, но другият си бе турил оглушки на ушите.

Изведнъж шефът на отдела се сети, че бе дошел да провери досието на монтажничката, която свири на пиано. Плъзна още един последен, тежък поглед по редиците с папки, сякаш по безброй вретена на огромен стан, за да провери всички ли нишки се навиват и дали някоя не се е скъсала. Безшумно, неуморно, непрестанно нишките на сведенията се точеха, прииждаха, намотаваха се, понякога се заплитаха и късаха, но той ловко ги оправяше и свързваше и те равномерно, безсънно тъчаха, тъчаха пъстрото минало, настояще и бъдеще на хората с всички знайни и незнайни петна и петънца.

Пръстът търсеше Р... Р... Внезапно му хрумна нещо и отскочи назад към друг рафт на буква К. Право към папка с надпис Крум Василев, бригадир на монтажна бригада. Понечи да извади папката, но се забави и отпусна надолу.

– Само на това не мога да открия никакво петно. Челичен комунист. Всички го почитат. Стар септемвриец. Добре е възпитал сина си, загинал като герой в съпротивата, никого не издал... Сега бащата работи безукорно.

Портретът го сяда:

– Тебе ти е чогло, ако у някого не можеш да намериш петно. Сам не се усещаш, че вече петната те радват, а не чистотата!

Бдецът се полуусмихна:

– Чистота! Има ли съвсем чист и безгрешен човек? Все ще хвана и на бай Крум някоя бримка... Защо държи в бригадата си такива тъмни елементи като Рошлю например?

– Рошлю спаси монтажа в най-трагичния момент! – извика портретът с младежки, възмутен глас.

– Зная, зная. Не съм забравил случая с багера. Но все пак това, чорлавият, е способен на всичко! И той е заразен от безогледно присмехулство.

Портретът се застъпваше за своите връстници:

– Щом бай Крум е могъл сина си да възпита така добре, той и момчетата от бригадата ще съумее да превъзпита.

– Бригадирът прибира куцо и сакато, глухо и нямо, и тая Райна. Той прие първата девойка на работа при него!

Пръстите му най-после се насочват към целта. Прескачат няколко рафта, тръгват по редицата с буква Р... Р... Лутат се, тършуват, не могат да намерят Райна Стаматова... Накрая изваждат една съвсем тъничка папка, притисната между другите. Моето досие!

Досие... Това е тайното, неизмито лице на човека. Не е важно ти такъв си, какво е истинското ти лице: красиво или грозно, чисто или окаляно. Твоето невидимо, но определящо лице е скрито в папката на личното ти досие. Ти самият не познаваш собственото си лице. Щом нямаш солидно досие, ти си непълноценен член на обществото. Никаква сериозна работа не може да ти се повери, ако щеш да пращиш от таланти и знания. Ти си неблагонадежден. Никой не може истински да ти повярва, ако щеш да се самоподпалиш от желание да бъдеш полезен. Досието е съдбата. От него зависи дали човекът ще получи достъп до своята любима професия, да учи, да се отдаде всецяло на работата си, да направи своето откритие, дали ще му се отвори път, дали ще напредне в кариерата, дали ще го пуснат да замине в чужбина, дали ще спи спокойно в леглото си, дали ще си осигури децата, дали ще запази усмивката си. Но никой не знае съдбата си – тоест собственото си досие. То е загадъчно като Мойра. Какво пише в него, кой е дал сведения, верни ли са, как се тълкуват, върху какво е акцентувано – тайна. Никой не може да промени сам съдбата си, да я отклони от неизвестната ѝ посока, поне да я знае. А казват, че човек сам ковял съдбата си...

Пръстите, бдящи, проучващи, отвориха моята участ. Никой смъртен досега не е надниквал в съдбата си. Само аз с огромните рентгенови очи на страха надзърнах в папката на своята съдба:

Ученическа снимка. Момиче с плитки, което доскоро бях аз. Тъмни, вперени очи срещат погледа на шефа и не се навеждат. Когато се снимах в схлупеното дюкянче на провинциалния стар фотограф, гледах втрещено право в черното платно, спуснато над обектива. То се приповдига като черна завеса към неизвестността. Утрешният ден се взря в мене от страшното, безизразно око на обектива. И аз се насилих да не мигна, да издържа този поглед. Ето кой ме е гледал от неизвестността. Вместо в тая лунна южна нощ влюбен момък да изважда снимката ми, да изтръпва от моя поглед, да се мъчи да разчете и разгадае по чертите на лицето ми тайните на моето сърце, един неумолим бюрократ търсеше скритото петно по челото ми, за да ме унищожи.

Пръстът, бавен, съобразяващ, се плъзна по формуляра:

„Родена 1933 г. в гр. Ловеч... От чиновническо семейство... Празни графи, празни... Завършила гимназия в родния си град... Грижлив ученически подпис...”

Нищо друго! Пръстът изненадан се стрелкаше нагоре-надолу, ръцете раздразнено обръщаха папката на всички страни, шефът търсеше из непълнените графи на формуляра. Липса на елементарни данни! Сведенията несъбрани! Съвсем кратка автобиография... Служителят на съдбата се чудеше кого да обвини:

– Заспал съм на поста си. Към работническата класа съм бил прекалено доверчив. Аз все съсредоточвах вниманието си върху интелигенцията, върху специалистите. А ето откъде се е прокраднала измама. Момичето тая вечер много смутено смутелеви, че произхожда от бедно работническо семейство. А тук е написано: от чиновническо семейство. Кое е вярно?

Втора изненада! Пръстът втрещен се спря горе в левия ъгъл. Собственоръчна резолюция на шефа, написана със зелено мастило. Отривист почерк:

„По лична препоръка на парторга и по съгласие на бригадира Крум Василев да постъпи в монтажа, въпреки че досега няма жена в тая професия.”

– Ето, още една съмнителна нишка води към доверчивостта на парторга!

Младежът от портрета надзърна към моята снимка:

– Момичето ми харесва. Има огънче в него.

– Само това липсваше!

Бдецът седна пред бюрото. Държеше отворена папката. Едва сега усети колко е уморен. Потърка челото си с ръка. Но се сепна. Сам се уговаряше да не се отпуща:

– Няма време за почивка! Всеки пропуснат миг е един пропуснат враг!

А портретът от младостта му се заплесна по мене:

– Ако бях срещнал това момиче, щях да се влюбя!

Шефът отстрани портрета към края на бюрото, в сянката, за да не му пречи. Под навеса на писалищната лампа започна да пише с отсечен замах със зелено мастило, без да се спира и обмисля. Личеше, че бе фабрикувал много такива писма. Придружаваше писането с повелително мърморене под нос в ритъма на бързо движещата се ръка:

„Моля, незабавно изпратете точни данни за лицето Райна Стаматова, 20-годишна, ръст среден, коса кестенява, особени белези няма. От какво семейство произхожда, с какво се занимават родителите ѝ, роднините ѝ? Тя къде е учила пиано? (Това подчерта с дебела линия, едва не прокъса листа.) Какви прояви има? Как е попаднала на строежа при нас? Изпратете имена и адреси на лица, които познават нея и семейството ѝ. Запазете настоящото в пълна тайна! Отговорете телеграфически!“

Ръката му завъртя министерски подпис. Удари печат. Старателно залепи плика и го запечата с щемпъл: „Отдел кадри – Родопски строежи“. Написа адреса: „Гр. Ловеч, Градски народен съвет, отдел кадри“. Върху плика косо удари с все сила морав печат: „Строго поверително!“ В левия долен ъгъл написа с печатни букви: „Препоръчано! Експрес бърза поща!“

Бдецът отпусна рамене изтощен. Дотук стигна енергията му. Като последна капка бензин в претоварен камион. Полека лека главата му клюмна. Захлупи лице върху лакти на бюрото.

Аз се отдръпнах от прозореца. Моето отражение в тъмното стъкло се стопи. Остана само облаче пара от дишането ми. Сякаш се събуждах от страшен сън. В стаята момичетата спяха дълбоко. Първата мисъл бе за майка ми. Само когато ми бе тежко, си спомнях за майка си.

Видях прощалната ѝ усмивка на перона. Още ме болеше от тая усмивка и никога нямаше да ме преболи. Уж издалеч бях подготвила майка си. Но нямах кураж да ѝ кажа направо истината. Излъгах с най-невинен глас:

– Съвсем скоро ще се върна!

И за убедителност взех малко багаж. Щом чу това „съвсем скоро“, лицето ѝ стана съвсем загрижено. Тъкмо бях завършила с отличие гимназия. Връстниците ми се готвеха да следват в Софийския университет. А аз, първата ученичка в класа, тръгнах на доброволно заточение. В нашата къща, пълна с чужди наематели, самотата на майка ми щеше да бъде още по-непоносима. Но тя не мислеше за себе си:

– Защо тъкмо там? – И ме гледаше с уголемени, закланщи очи да се вразумя.

Единствена самоотбрана от тоя поглед бе да не гледам в него. Залисвах се с какви не дреболии около заминаването. Само на перона преди тръгване на влака срещнах погледа ѝ. Така ще запомня майка си завинаги, до сетния си ден. Очите ѝ крещат от болка, а устните ѝ се усмихват. Колко сили ѝ е струвала тая усмивка? Оттогава две години. Всеки ден по няколко пъти заставах на оня перон. Особено в дългите зимни вечери. Влакът все още не бе потеглил в спомена. Всеки ден по няколко пъти посягах да скъсам билета, да се откажа, да се върна, да изтрия мъченическата усмивка от устните на майка си. И накрая пак тръгнах, защото нямаше друг изход за мене. И колко пъти в безсънните нощи се питах: дали напразно причиних на мама такава усмивка? Тая мисъл ме заставяше да изтърпя всичко.

Колкото по-самотна се чувствах, толкова по-остро си спомнях огорченията, които бях нанесла на майка си. Всички обидни думи, изречени случайно, изтървани неволно и забравени начаса, сега се връщаха към мене и ме нараняваха с тройна сила. Собствените ти думи са най-лютите рани, които не зарастват никога. Все по-често започвах да се сещам, че дори когато си бях у дома, всъщност пак отсъствах. Все бързах нанякъде, все свирех, все четях, все мислех нещо далече от нея. И майка ми все мълчеше да ми пази тишина. Дори стъпките ѝ ставаха мълчаливи. Сега бих била съвсем друга с мама. Едва в тая страшна нощ се събуди истинска дъщеря в мене.

Откога не бях ѝ писала! Как минаваше нейното време? Скоростта на майчиното време е различна от скоростта на времето на детето ѝ, сякаш обитават две различни планети. Още в утробата на майката, вътре в самия цикъл на нейното време, се зарежда друг зародиш на времето с друг, независим цикъл. И двата цикъла все повече се отдалечават и все по-невъзможно е да се срещнат. За мене дните хвърчаха улисани в работа, амбиции, забави, любов, ревност, мъка, страхове. А нейните дни бяха спрели в очакване. Броените ѝ дни бяха празни. От писмо до писмо живееше тя.

Времето ѝ се парализираше. Раздавачът отминаваше прага. И времето я отминаваше. Все едно че бе мъртва. Но тя дишаше още, чакаше, вярваше, че ще дочака. Какво? Да се върне дъщеря ѝ разбита и да плаче в полата ѝ...

Нейните писма нищо не споменаваха за ужаса на спрялото ѝ време, което в своята неподвижност изтичаше по-бързо към края. Равният ѝ, обмислен почерк потулваше самотата, състаряването, тревожното похлопване извътре на болестите. Писмата ѝ бяха само търпеливи, точно повтарящи се, неотменни заръки да се обличам топло, да се храня редовно, да не пия студена вода запотена и така нататък – вечния поменик, който аз знаех наизуст и никога не спазвах...

Сега, както бях по нощница, без да се наметна, седнах пред масичката. Светнах настолната лампа и я затулих с вестник да не пречи на съня на момичетата. Откъснах лист от тетрадката, където бях си чертала скици за скоростен метод в монтажа. Тъкмо написах датата в левия ъгъл и започнах:

„Мила май!“ – писалката ми пресъхна. Тръснах перото встрани към пода. Опитах пак, натиснах го по листа, – нищо не пусна. Продължих с молив:

„... ко.“

Ами нататък? Какво да ѝ кажа? С какво да я зарадвам?

„Мила майко,“

Вдигнах глава. Една сълза замъгли погледа ми. Ръката ми, бавна и колеблива, повлече подире си мислите ми:

„Много съм добре! Не се тревожи за мене!“

Сълзата натежа и се търкулна по бузата ми.

„Днес е празник за мене. Пристигна едно пиано!“

Сълзата, едра и неочаквана, капна върху листа. Изтрих я с ръка. Добре че не пишех с мастило, би се размазало. Още сълзи рухнаха по бузите ми, потекоха по-бързо от първата по нейната диря.

„Не съм забравила да свиря.“

Избърсах с ръка очите си. Шепата ми се намокри.

„Всички ми се радват.“

Две избързали сълзи капнаха една след друга върху написаното. Листът се нагърчи. Дали мама нямаше да познае, че съм плакала? Тя винаги познаваше, когато съм плакала, колкото и да се усмихвах. Изтрих листа.

„Ще има концерт.“

През гъстата влажна мъгла едва виждах буквите. Излизаха разкривени и залитащи.

„Много съм щастлива!“

Извирах неудържими сълзи. Захлупих глава върху писмото, за да не събудя някое момиче. Задушавах хлипанията си. Те се превръщаха в разтърсвания на раменете, в гърчове на глътката, в безгласен плач. Общешитие. Тук не можеш да имаш дори утехата на плача.

Полека-лека тръпките на раменете ми оредяваха, уталожваха се, преляха се в равномерно дишане. Без да усетя, съм заспала. И ми се присъни сънят на бдеца.

Кирил Манолов спеше върху лакти на бюрото. Плещите му равномерно се повдигаха. Но сънят му не бе спокоен:

От портрета, изблъскан към края на бюрото, се размърдва младежът партизанин, прекрачва рамката с един крак, вдига шмайзера от гърдата си и тегли един откос по шефа, тоест по самия себе си след десет години. Отеква проглушителен гърмеж, повтарян и потретен от десетгодишно ехо.

Шефът изправя сепнат глава от лактите си. Вдига ръце да се предпази. Гледа иззад ръцете си към собствения си портрет с ужасени, подпухнали от сън, мигащи очи.

Младежът, бледен от гняв, бавно се прибира в рамката, премията шмайзера пак през гърд, застава чинно и неподвижно в предишната си поза като за снимка.

Бдецът разтърква очи и се опомня. Още изплашен, се полуусмихва на портрета:

– И ти ли, моя младост, си против мене?

Но в ушите му продължава да бучи същият ехтеж, сякаш отзвукът от изстрела не стихва. Той се озърта в тъмния кабинет, не може да разбере какво става. Отвън е гръмнала радиоуредбата, пращи и пука на залпове. Пак „Защо ме биеш, Хасан ага?“...

Събудих се. Задрямала съм на масичката върху писмото до мама. Главата ми тежеше, цяла працияща като високоговорителя отвън. Така ми се поиска да полегна, да потопя лице в нежната хладина на възглавницата, да се отморя поне за две минути. Но радиоуредбата ме гонеше като с крачки на преследвач да ставам, да бързам. Момичетата вече се миеха и се препираха коя е изпреварила другите. Сkochих и нахлузих бързешком като работен костюм задължението да съм бодра. Светлината от прозореца ме разсъни. Всички се бяхме успали тая сутрин. Аз бях последна. Водата спря тъкмо пред моите очи, подпухнали от плач, засъхнали, жадни. Някои казват, че сълзите облекчават. С мене не е така. След като съм плакала, чувствам самоунижение от червенината и подутостта на клепачите си. Не мога да гледам хората в очите, сякаш съм гузна за нещо през тях.

Изпитливият глас на Лина ме задебна:

– Да не би да си плакала?

Аз извърнах настрани от тоя глас подлютени очи:

– Нищо подобно! Не съм се разсънила още.

Момичетата бяха някак хладни и отчуждени към мене. Това правеше утрото неприветливо. Обличах се несръчно, спъвах се в ръкави и крачоли. Недоумявах в какво се бях провинила. Спокойният глас на Дора отрази като тиха вода общото настроение:

– Защо не си ни казала досега, че свириш на пиано?

В общежитие не се прощават дори най-малки тайни. Бях забравила това основно правило. В смущението си отвърнах прибързано и провалих всичко:

– Не свиря!... Аз само така...

Изведнъж започнаха да ме оглеждат подозрително. Това бяха първите странни симптоми на едно явление, което наблюдавах през тоя ден. Моят страх внушаваше на другите собствените ми мисли и представи, проектираше ги във въздуха край мене. Страхът имаше свойството да извиква без причина подозрение и съмнение в околните. Не можех да спра това излъчване на собствения ми страх с радиус на действие навред край мене.

Гласът на Лина просто ме обследваше:

– Как не свириш? Нали снощи свири?

– Аз само така... опитвах!

Все повече се заплитах, както снощи пред шефа. Дора най-спокойно припомни още нещо, което бях скрила от тях:

– Докато ти опитваше, архитектът те гледаше, да те глътне!

Фането бе погълната от сложната си фризура:

– Кови желязото, докато е горещо!

– Вчера пристигна Димана – гласът на Лина ме прониза.

Усетих как изстивам като от вътрешно кръвоизлияние. Лина всъщност ми направи услуга. Предупреди ме направо, без упойка. Момичетата се спогледаха и скриха една съжалителна усмивка. Те знаеха нещо или се досещаха. Всичко край мене се стесни. Целият ми кръгзор стана една присвита, съжалителна усмивка.

Влязох в деня с неизмито лице. Може би най-трудният ми ден. Отвън пред вратата ме чакаха гуменките ми с корясала, вчерашна кал. Заоткъртвах я с клечка. Най-мъчно поносимото на строежа бе калта.

Тръгнах по една странична пътека, за да се измия на кладенчето. Минах край голямата варница. От нея ме лъхна на пресен делник и това ме поосвежи. В миглите ми залютя бялата утринна светлина, сякаш в нея бе разтворена гасена вар. Небето на изток се откряваше. Жадно помириствах разсъмването, събуждането на земята, разпукването на гласовете. Но все още отвътре бе стегната душата ми. Целият простор и предчувствието за простор отвъд планинския гребен бе черупката ми, която не можех да разчупя.

На студеното кладенче измих следите от плача. Прогледнах с нови очи. Светът бе свеж, току-що измит в извора на изгрева. Усетих разсъмването по лицето си. Слънцето унищожи стронций страх в мене. Но не можа да пресуши ревността. Димана бе дошла.

Обърнах се и заставах лице с лице пред един друг век. Насреща идеше родопчанка с кобилица на рамо. Още от ранно утро уморена, тя се спря. Пътекката бе

тясна да се разминат два века. Единият под чер чембер, а другият в избелял панталон. Тя отмахна чембера, сякаш да отпъди сянка. Очите ѝ имаха цвят на ръждив желяз. Това бе Рафина, жената на болния Садък.

– Добро утро!

– Добра среща!

Думите ѝ, дълго носени и обръщани от времето, бяха като камъни, огладени от река:

– Лош съм ли ти се присъни нощес, че си посърнала?

– Не ми върви...

– Ела да ти хвърля боб! Всичко ще ти позная!

– Довечера... Сега ще закъснея за работа.

Речта ѝ, напевна и топла, разтваряше целите планини и ме приютяваше:

– Пуста работа, свършек няма! И ти наред с мъжете... Ела след работа! Ще ти кажа късмета! Не чакай повтор калеска!

Сред думите на моя век все в една тоналност – или гръмко патетични, или натрапливо разяснителни, или премълчани – нейните самородни, пеещи думи ме залюляха в съвсем друг ритъм като в люлката на забравено детство:

– Хубавинко момиче си, ама защо си отрязала косите си и защо ходиш все с гащи?

Погледът ѝ продължаваше мисълта:

... Дошла си тук да си търсиш мъж. Имаш голям избор. Кого ли ще хванеш? Сигур си хвърлила око на най-хубавия! Само че си почерняла като циганка. И лактите ти са почернели. Как ще те хареса мъж? Жената, ако не е бяла като първи сняг, не е жена. Трябва от дете да се пази слънце да не лизне кожата ѝ. А ти – черна маслина. Само зъбите ти изглеждат по-бели. Като се засмееш, може да излъжеш някого!

– Да не забравиш? Довечера ще те чакам!

Рафина свали менците от кобилицата и се наведе над кладенчето с древно търпение да ги напълни капка по капка. Аз забързах към обекта. В слуха си още усещах вкуса и аромата на речта ѝ. Опитът на вековете трябва да ни води до някаква мъдрост, инак вековете са изгубено време. Какво научих от нея? Че бях в разрез с целия многовековен женски опит. Тя ме жалеше: кой мъж ще хареса това полумомче, което чука желяза наравно с мъжете? Наистина не се отличавах много от тях. Но какво е женственост?

Знаех, че това е обратният полюс на мъжественост. Но какво точно? Знаех, че женствеността е компас за мъжа – по тоя компас той се насочва към мъжествени стъпки и жестове, които толкова ни харесват. Но какво е истинска женственост днес? Дали външна, натраплива отлика? А нима белезите на мъжественост са външни? Боксьорски мускули, биков врат, ягуарски бас нямат нищо общо с моята представа за истински мъж. В характера, там е притегателната мъжка сила. Мъж – това за мене значи воля да се владее. На мъж, който се е самообуздал, принадлежи целият свят.

Тогава женствеността би следвало да се изявява предимно в психически план, в невидими усети, а не във външна подчертаност. Външно аз не се откроявах рязко от момчетата. Бях далече от журналния и кинозвезден тип момиче. Само моето вътрешно, инстинктивно противопоставяне на мъжете ме правеше момиче в техните очи – може би дори повече момиче от нагиздените същества с дълга коса и широка пола, издута от вятъра на балон. Прикривайки разликата между половете с външна уеднаквеност в труда, в движенията, в държанието, може би още повече будех любопитството им да надникнат в скритите отлики, които оставях запазени за един-единствен мъж в мигове на интимност. Аз имах с какво да изненадам любимия, а изненадата действа по-силно от очакването. Момчетата край мене неволно се питаха: Каква ли е нежността на тая твърдоглавка? Каква ли е целувката на тая хапливка? Какъв ли е нощният шепот на тая кресливка?

За по-голяма вътрешна устойчивост си давах вид на по-силна, отколкото бях всъщност. Гласът ми, неотстъпчив, все налиташе на спор. Но в редки мигове, когато неволно се издавах как съм чувствителна и слаба, забелязвах, че това им действа като изненада. Изведнъж откриваха, че съм жена. Но отново шумът на желязата превръщаше гласа ми в безполов, безцветен вик. Най-силното ми оръжие бе смехът. Дори при шум смехът се чувства. Всички го долавят по самата вибрация на въздуха край мене. И това бе моят единствен женски накит. А не можех да понасям да ми

протягат ръка за подкрепа. Не разбирам женския стремеж да се опираш на мъжка здрава десница, сякаш си половин човек.

Горе на монтажа се научих на най-трудното: на естествени движения. Нито един излишен жест, нито привързване, нито позиране, нито разтакаване. Над зиналата бездна само напълно естествена стъпка е сигурна, само съвършено естествен наклон на тялото. Никаква скованост, изопнатост или търсена гъвкавост. Тялото ми вече съвсем не можеше да понася преструвка. На един свестен мъж, струва ми се, не би могло да се хареса нищо друго освен естественост и непринуденост.

Едва когато срещнах Влад, в мене поникна женствеността. Не мога да определя в какво, но я усетих с всяка своя клетка. Сякаш се преродих в друго същество или се събудих от летаргия. Рошлю пръв откри промяната. Тогава самият по индукция се промени. В мое присъствие стана мъж – самообладан, готов на рискове, на благородни жестове. Така установих простата зависимост между женственост и мъжественост. Без да съзнавам, бях се превърнала в компас за това полудиво, необуздало, тласкано на разни посоки от темперамента си момче. Женствеността, която друг събуди в мене, накара в Рошлю да се събуди непредвиден мъж. Не само Лина, и други момичета доловиха промяната и се влюбиха в хлапака. Но аз бях имунизирана вече.

За мене в архитекта Влад Радев имаше нещо неустойливо. Още от пръв поглед той влезе в цялото ми същество така, както си вървеше със своята походка сякаш срещу силен вятър, право срещу посоката на вятъра, без да се озърта, подчертавайки с всяка своя стъпка, че не се бои от погрешна крачка. Грабна ме неизпитвано женско желание – не да бъда приютена до рамото му, не закриляна като крехко цвете, а да изравня стъпките си с неговата широка стъпка и да тръгнем заедно в крак срещу вятъра, без да се озъртаме и боим от нещо, което ще ни издебне изотзад. Може би за пръв път влизах в досег с независим мъжки характер. И се почувствах жена. Усетих своята слабост и своята сила. Тъкмо когато се бях почти уеднаквила с мъжете – с ватенка, с момчешка походка, приспособена към стръмни пътеки и камънаци, с налитане на караници, лакът до мъжките лакти, крясък сред мъжките крясъци. И изведнъж почувствах опиянението да бъда жена. Странно как успя Влад без никакво усилие да ме накара да се самооткрия? Може би женствеността е рядка искра, която лумва само при досег с истинска мъжественост.

Пред него бях слаба и уязвима. Смехът ми ставаше крехък, чуплив от най-малка промяна в погледа му, в гласа или в жеста. Влад дори не усещаше, че трябва да внимава да не строши тоя звънлив смях – най-хубавото, което имах и което знаех, че му харесва. Той сякаш все го изтървяше с нехаен жест или го блъскаше с остра дума, с присмехулен поглед, с мълчание и разбиваше смеха ми на ситно о камъните. Каква бе тая разрушителна сила в него – да унищожава тъкмо това, което го привлича и му се нрави?

А пред другите самочувствието ми порасна. Даже горе, на монтажа, станах по-стабилна. Бях намерила вътрешна опорна точка. Слизях след работа пъргаво, отърсвах от плещи умората и крачех редом с момчетата. Самонадеяната, весела, едра стъпка е истинска наслада. Не мога да разбера какво удоволствие е да ситниш с кокетни, скокливи стъпки като Димана. Наблюдавах подплашения сърнен бяг на родопчанките. И си мислех: с каквато стъпка върви жената, това определя характера на обществото и на времето. Самочувствието на жената е барометър за епохата, за цивилизацията на страната. Тръгни по улиците на непознат град и само по походката на жените можеш да определиш къде се намиращ. Ако вървежът им е скоклив, предизвикателен, с широка амплитуда на люлеенето – ти си в капиталистически град, където жената трябва да бъде самка и със стъпките си да примамва мъжете. Ако женската походка е тромава, изнурена, някак свита, скриваща женствеността – ти си в страна, минала 5-вековно робство, която строи ден и нощ с наднормен труд, за да догони напредналите страни.

Една ранобудна болка ме придружаваше тая заран. Димана бе дошла. Аз продължавах да я следя във въображението си навред. Как отваря бележника си, как задава дежурните си въпроси с предразполагащ глас. Търсех женствените черти в нея и цяла изтръпвах от тях. Откривах промяна в походката ѝ, без да съм я видяла. Любовта се отразява първо върху походката на жената. Само веднаж ми се бе мярнала отдалече. Но то бе достатъчно. На следния ден от загадъчната вечер на интервюто с Влад тя бързаше към автобазата да хване камион. Чух следи от остри точета, които и след като отминаха, бяха оставили в тишината тревожещи трапчинки.

Хванах се в това, че завиждам на столичната журналистка за дрехите, за обувките, за красивите ѝ вещи, за професията. Това ми се стори най-голяма обида, която сама съм си нанесла: да завиждам на съперницата си. Няма по-жалко и по-грозно от лице на завистник. Представих си израза на собственото си лице и се ужасих. Най-тежкото ми поражение би било да допусна да стана завистлива, озлобена, обидена от живота. Това лице така точно ще подхожда на дъщеря на бивш царски офицер, съден от Народния съд, и на пренебрегната в любовта. От инстинктивна самозащита и от егоистичен стремеж да имам хубаво лице прогоних завистта. Веселостта ми се възвърна с някакъв повишен градус. Станах най-веселото момиче. По-весело, отколкото в най-безгрижните си дни. Усмивката, походката ми се превърнаха в клобочеща веселост. Може би то бе най-острата разновидност на озлоблението.

Предстоеше ми тежък ден.

Заоблачи се. Върховете надянаха сиви, кълчищени чулове. Замириса на приближаващ дъжд. Денят напълваше и препълваше моите уши. Не бих доловила придебването на дъжда, ако да не пробягна един трепет през мене: пианото! Прекъснах наред замаях си. Скочих долу при бригадира. Той не вдигна очи към мене. Железносивите му коси ми кимваха студено. Бай Крум не обичаше да се напуска работа. Затичах се към кофражистите на културния дом да ги помоля да сковат набързо един навес. Но още при втората крачка се спрях. Там щях да срещна Влад. Нишката, която ни свързваше, днес бе утъняла изведнъж. Димана бе тук. И аз се боях да го виждам, да го викам, да го зова дори в мислите си, да го тегля към себе си, да не би от най-малко дръпване да се скъса тая тъничка нишка.

Но нямаше време за губене. Дърветата наоколо подемаха все по-дълбока въздишка, предупредени от вятъра. Дъждът вече виснеше над главите ни. В сгъстения, възвлажен въздух планините се скриха. На височината заварих група работници, които бяха ме изпреварили да се сетят за пианото. Внасях го в недовършения културен дом на закрито. Дъждът неусетно заръси гъст, ситен, безкраен. Погледът ми издържа да не се извърне към скелите наоколо и да потърси познатия строен силует. Сега грижата за безпомощното пиано ме поглъщаше като радост.

Земекопачи с натежали ботуши от тиня и умора се приближиха да изпуснат по цигара и да погледат как се внася пианото. Захапваха цигарата направо от пакетчето и я изсмукваха докрай, без да я хващат с калните си пръсти, докато изплюят угарката. Петко Родопски, човекът канара, ме помоли:

– Райне, ще посвириш ли, като внесем пианото вътре?

Извърнах гласа си на другата страна:

– Аз не свиря, Петко... Аз само така...

Нагласиха пианото във фойето на долния етаж. Околовръст гъмжеше от стълби за боядисване, от изцапани с разни бои ведра, четки. Паркетчиите търкаха паркета. Майстори излъскваха мозайката с машина. Невъобразим шум. От тавана ръсеше бяла прах. Гипсираха свода. Работниците завиха пианото с ватенките си да не се цапа. Сами останаха по ризи. Сгриваха се с бързане и с напрегната работа. Чух припрян глас на някакъв майстор:

– Кога ще докарате стъкла, другарю архитект?

Аз се шмугнах между ведра, стълби и работници. Отправих се към изхода, сякаш бягах. Влад никога не бе ме гонил. За пръв път усетих стъпките му да бързат зад мене. Не повярвах. При него все се натъквах на изненади. Да се реши да ме гони в присъствие на своите бригади, да покаже и пред самата мене, че не иска да изпусне някаква случайна среща, това бе странно. Сигурно се чувстваше гузен. Той ме настигна пред изхода и прегради пътя ми с ръка, опряна о скелите:

– Защо бягаеш? – гласът му извърши това, което ръцете му не смееха пред очите на хората: сграбчи ме и ме притисна до дъха си.

В мене изригна озлоблението, ревността, обидата. Не го е срам! Искане да ме държи в запас, та когато Димана си отиде, да не остане сам! Аз го погледнах право в светлите очи, без да наведе поглед:

– За да стана по-интересна на един Дон Жуан! – препъгнах се под ръката му и изскочих навън.

Той подаде глава през кръстоската на скелето. Бе пребледнял. Една електрично

синя искра блесна в погледа му и ме прониза до петите.

– Много се лъжеш! – гласът му бе неузнаваем и извърши това, което ръцете му не можеха: изтласка ме и отблъсна завинаги от себе си.

Залитнах. В следната секунда осъзнах каква обида му бях нанесла пред всички. Искях да го върна с поглед, с вик, но той бе влязъл вътре и потънал в суматохата на делника. Делеше ни само един миг, само един праг, и то недовършен. Но ние вече не можехме да го прекратим един към друг, освен по някакво чудо. Сякаш бях блъсната на земята от самата себе си и не можех да се изправя на нозе.

Сенките на крайпътните дървета се удряха с растяща скорост в предния прозорец на камиона. И те ме блъскаха и поваляха. Отчаяно търсех вътрешна опора, за да се вдигна и закрепя някак. Но насрещният вятър ме преобръщаше като дърво, изтръгнато с корена.

Пъте, свободомислещ пъте! Толкова съдби се кръстосват по тебе. Дай ми някакъв умен съвет!

Спуснах се по сипея като по пързалка надолу към монтажа. Над мене тежеше някакво проклятие. До каквото се докоснех, то се рушеше. Започнах да се плаша от тъмните сили, скрити в мене самата. Като насън минах край една изкопчийска бригада. Копаете канала, нагазили до глезен в локви. Имах още способност да наблюдавам. Учудих се, че там работи Евтим Свраката. Често менеше занаятите. Сега, след като Мирон поетът бе прогонен, кого щеше да подслушва и следи? Всичко бе лениво в него – дрехите му вяло висяха, дори цигарата в ъгъла на устните му мързеливо димеше и догаряше по-мудно, отколкото в енергично присвитите уста на другите. Неговата кирка се отделяше от всички кирки: правеше показно широка дъга във въздуха, но захапваше малко пръст. Лентият замахваше със своеволни и несигурни движения, само колкото да заблуди погледите, че уж работи. Той ме видя отдалеч и кирката му сякаш това чакаше, за да започне да описва все по-скъсени дъги, преставайки да заяда пръстта.

– Райне, много хубаво свириш!

Идеше ми да ритна гласа му като някое куче, което се подмилква край нозете ми. Но то внезапно ме ухапа и аз се заковах на място:

– Райне, имаш ли си вкъщи пиано?

Черепът ми зазвънтя. Направих се, че не чух, сякаш съм отвъд планините. Само за един миг го погледнах с крещящи очи:

... Значи ти събираш сведения! Ти си доносник. За това те търпят на работа. За това се влачеше все след Мирон поета като негова сянка. От колко бригади си бивал изхвърлян за лентийство! Но веднага те назначават в друга бригада. Ти си бил нужен!

Не усетих как се изкатерих на върха на конструкциите – да не ме настигне там подмилкващият се, душещ глас и да забие като куче зъби в мене. Заработих с изтощаваща настървеност. Дъждът се усили. По лицето ми потекоха лъкатушни браздулици. Улових се, че плача. И се смутих не от това, а от тежестта на капките. Сълзите ми се търкулваха по-бързо надолу по лицето, отколкото дъждовните капки. Навярно нямаше видима разлика, понеже дори набитото око на Рошлю нищо не забеляза. Инак би се смръщил от ревност – за какво плача? И би подхвърлил някое утешение в негов стил:

– Да донеса шофьорски конци да си изтриеш витрината?

Доволна бях, че поне в дъжда можех свободно да се наплача. Удрых железата с почти весела ярост. Шумотевицата на монтажа претовари слуха и накрая преля извън слуховите брегове и се превърна в болезнено звънтене на тъпанчето на ухото.

Стига с тая несигурност! Нямах нищо, за което да се хвана. На работното място висях над бездна. В досието си бях безпомощна. И в любовта – още по-мъчителна неопределеност. Трябваше отдавна да прекратя играта. То бе непрестанно люшкане от надежда в отчаяние, от лед в огън. Добре стана, че нагрубих тоя себелюбец! Рано или късно разривът бе неминуем. Какво загубих освен един тормоз! Една сълза по-малко. Заради него старият инженер Чалъков съсипа паметта си. Проектосметните му документи се превърнаха в кръстословици, които никоя комисия не може да реши. А младата му жена дотолкова глътна въдицата по светлоокия архитект, че стана за смях

и се прибра при майка си в София, уж планинският климат не ѝ понасял. Интересно докъде ще стигнат с Димана? Тя имаше неблагодарумието да го идеализира. Навярно ще пострада най-тежко. Впрочем все едно ми бе. Аз се спасих. Вярвах, че съм се спасила.

Стоварвах чука по железата, сякаш да строша, да сплескам, да раздробя любовта си. А въпросът на Свраката не бе случаен. Отде накъде той ще се сети да ме подпитва? Сигур бдецът му е поставил задача – да разузнае с опипливи думи. Това досещане ме въведе обратно в изминалата нощ. Ожесточеното дрънчане на железата сега минаваше в слуха ми през филтъра на страха и ставаше непоносимо, раняваше, кълцаше всеки мой нерв. Аз развързах забрадката си и оставих косата ми да се напои със свежестта на дъжда. Изведнъж прихлупих глава върху стоманената греда и изплаках мъката си на желязото. Във врата ми падаха едри дъждовни капки. Малко ми олекна.

Привечер мудни удари закапаха по железата с видима умора. Долу в изкопите кирките правеха изтощени, намаляващи дъги във въздуха. И моят чук отпадна капнал. Искях да остана още и да доизработя изгубеното около пианото време, но бригадирът ми кимна строго да слизам. Това и чаках. Момчетата се спуснаха да завардят ред в стола за вечеря. И там имаше разпределение на труда. Един чакаше на опашка за бележка пред касата, други двама за получаване на храна пред кухненското прозорче, трети за място по масите. Сега блъсканицата бе в разгара си. Представях си как Рошлю е запазил стол за мене, готов да го брани с юмрук като чук, и как съсредоточено започват да ядат, гълтайки фасула с прибързана наслада.

Аз се отделих встрани, без да ме забележат. Тръгнах при Рафина да ми гледа на боб. Не че вярвах. Влечеше ме към колибката, която даде подслон на Влад след онай нощ с вълците. А може би натам ме тласкаше една подсъзнателна надежда, че ще го срещна. Знаех, че той често навестява болния Садък и рисува смешни картинки на децата му. При това вървах със сърдити стъпки, убедена, че съм го ликвидирала в себе си.

Изведнъж почувствах човек зад гърба си. Озърнах се. Евтим Свраката бе вече досами рамото ми.

– Май ще вали цяла нощ... Жалко за пианото!

Думите му дебом опипвах. Гласът му ме полази като гъсеница. Ускорих стъпка. Усетих противните му очи като конски мухи, залепени за тила ми.

– Къде бързаш? Почакай... Много важна стана, откак засвири...

Гласът му бе лепливо лазене по кожата, противно ухапване. Още по-бързо се спуснах, за да се изплъзна от досега на тоя глас. Почти се затичах, но, кой знае защо, се отбих в друга посока. Сякаш се боях, че Свраката ще ме проследи. Какво толкова лошо имаше в това, че една родопчанка ще ми гледа на боб? Но вече всичко, което вършех, ми се струваше подозрително. Едва сега съобразих, че Свраката бе винаги сам, винаги се прикачваше към някого. Всички го избягваха. Бяха по-проницателни от мене. Около него винаги имаше един обръч празно пространство. Колко тъжен занаят – доносчик! Куче върви след човека, дебне го, слухти, души. По-добре да сляза да копая в най-тъмния рудник, в най-отровния въздух, но да си остана човек...

Сменяйки слепешком посоката, бях тръгнала право към бараката с надпис „Отдел кадри“. Понечих да се върна, но видях на прага силуета на шефа. Трябваше да продължа, инак щеше да се получи гузен негонен бяга. Как да мина край него – с наведени очи, с гордо вдигната глава, с бързи крачки, с нехайна, мудна походка? Като го наближих точно колкото бе нужно, поздравих:

– Добър вечер!

Той вдигна глава и чак тогава ме забеляза. Бе вгълбен в някаква своя грижа. Ако не бях се обадила, едва ли щеше да ме види. При всеки друг бих пуснала в действие усмивката си, за да го спечеля. Но само в службата на бдеца не влизаше емоционална податливост. Той бе строг, принципен, непоколебим. Всяко човешко снизхождение се заклеяваше от него с позорното прозвище „християнщина“. Забавих крачка пред него. Погледнах го. И цял живот ще се презирам за тоя раболепен поглед. Той долови, че съм смутена. Опита се да ме успокои и предразположи, но с това още повече ме накара да настръхна:

– Момиче, ти се ползваш с обичта и уважението на всички. Добре работиш на най-трудния обект. Полагаш грижи за самодейността...

Нищо добро не предвещаваше такова начало. Чаках на къде ще избие.

– Но защо бе необходимо снощи да ме излъжеш?

Бях потресена не от тия думи, а от потвърждението на нощните си видения. Наистина той веднага бе проверил моето досие! По-добре би било да съм сляпа и глуха, отколкото да предвиждам лошото и да чета мисли от разстояние. Бих била спокойна. Той обра с един бърз поглед ефекта от думите си. Бе убеден, че ме е изненадал със своята прозорливост. Сега стана изведнъж добър:

– Но ти си прогизнала от дъжда! Цял ден на открито си работила. Влез на сушина!

Бих предпочела да стоя под пороен дъжд, отколкото да вляза в неговия сух кабинет. Очите ми се съпротивяваха, почти се боричкаха с него:

– Не, не! Моля ви, ще изпусна вечерята си в стола! Той си даде вид, че това му прозвуча убедително, за да ми внуши, че ми вярва:

– Правилно!

Не мога да понасям тая дума. Някой си присвоява правото да оценява постъпките ти, желанията, мислите. Правилно! Самозвана дума! Отде накъде ще те потупва по рамото: Правилно! Значи той е арбитър да определя кое е правилно и кое не. За най-лични, твои неща – изведнъж тая канцеларска дума!

– Не искам да те задържам. Само две минутки!

Две минутки са достатъчни, за да ти отрежат главата. Шефът излезе напред от закрилата на стряхата. Застана близо до мене под дъжда. Никак не ми хареса тая солидарност.

– Райна Стаматова...

Той произнесе името ми тихо съзаклятнически. Дъждът се напои със стронций. Страх. Всяка капка, която падаше по лицето ми, по косите, по дрехите, носеше гъста отрова. Чувствах как я попивам с кожа. Стана ми студено. Започнах да зъзна.

– Ти си забравила, че в автобиографията си пишеш: „Майка ми е учителка, баща ми – чиновник, отдавна покойник“. А снощи ми каза: „бедно работническо семейство.“

– Исках да кажа „бедно трудово семейство...“

Той се усмихна високомерно, сякаш обяснява на дете:

– Това е дребна лъжа, разбира се! Но човек, като свикне да скрива истината, да я изопачава, може далеч да стигне!

Двамата мълчахме. Паузата се насити със стронций. Най-после той проговори. Гласът му прозвуча като из кладенец:

– Слушай, момиче... Аз познавам хората. Ти си добър, наш младеж!

Нещо го затрудняваше, сякаш той къртеше думите си от твърда канара:

– Но трябва да докажеш това.

– Готова съм! – извиках с неочаквана за самата мене неотложност. Наистина бях готова в огън и вода да се хвърля, за да измия петното от името си, да туря най-сетне край на дребните лъжи и премълчавания, които ме гнетяха. Още сега, на часа! Той долови как цяла съм залитнала да извърша нещо голямо.

– Добре! Ще ти дам възможност.

– Веднага! – настоях аз, чакала две години узряването на тоя миг. Не биваше да го изпусна. В никакъв случай!

Той си пое дъх, сякаш се готвеше да рискува. Напълни гърдите си с въздух, като пред скок в дълбок вир. И скован, изопнат, се реши да се хвърли право в най-дълбокото:

– Можеш ли да пазиш тайна?

– Цял живот съм пазила тайна! – изтървах се аз в своето престараване да му угодя.

Но той чу само моята готовност, а не вникна в думите ми.

– Вярвам ти... Работата е деликатна.

– Всичко ще направя! – прошепнах аз под напора на някаква вътрешна пара, събирана, пресована цял живот. Най-после бе дошел часът да избухне тая вулканична пара и да стори чудеса. Да бе ме пратил да извадя от най-дълбокия, затрупан рудник жив огън, бих се спуснала вдън земя и бих донесла една запалена главня.

Той ме погледна право в очите:

– Ще направиш голяма услуга на истината! Инженер Горов си води дневник. От тоя дневник ще установя един факт. Само за една вечер ми е нужно да надникна в него, и то на една страничка под една дата... Нищо повече.

Усмивката ми повехна на устните. Преди още да съобразя, преди да вникна, преди да обхвана с мисъл това, което той искаше от мене. Някакво чувство изпревари съзнанието. Никога в живота си не съм била така тъжна.

– Ти имаш достъп до тяхното семейство. Например тая вечер инженер Горов трябва да замине в обиколка по всички строителни участъци. Ще се върне чак утре следобед...

Бих изобличила ушите си, че нагло ме лъжат, ако да не четях с очите си същите думи, отпечатани по лицето, по цялата поверителна стойка на шефа. Изглежда от светла възторженост изведнъж съм се превърнала в непрогледна мъка, понеже дори и той изпита жалост:

– Нищо, малката! Помисли си...

Тръгнах си със състарена походка.

Възлизах по ко`са пътека и мъкнех на гръб зъбчатите сенки на канарите. Бях прегърбена под тежестта им. Дълбоко в пролома течеше гръмовит екот. Щом завали, река Грохотна пошурява. Инженер Лалю Наумов пак щеше да си има грижи. Пакостливката щеше да задръсти яза с тлъсти наслаги от чакъл, тлак, пясъчни наноси. Дано буйните води отвлекат Лалю от голямата мъка, която му причиних.

Дъждът се поуталожил. Дълбоката пропаст притегли погледа ми. Той пропадна надолу, надолу, опита се да се задържи о някой храст, но не можеше да се спре. Дъното не се виждаше. Свят ми се зави. Ето освобождението... Един скок, и край. Само миг смелост. Ще ме поеме шеметна, растяща скорост. Все по-бързо и по-бързо надолу. Ще се изскубна от унижението, от страха, от самата себе си. Няколко пъти ще се преобърнат земята и небето в очите ми, ще се слоят и ще изчезнат. Все едно че не са съществували никога... Така ясно си представих всичко, така го изпитах с кожа, с цяло същество, като че го извърших. И повече никога не се върнах към това.

Не се плашете за мене! Няма така лесно да пропадна. Ще се държа дори само затова, за да бъде изправена на два крака, а не да се валям надолу. Не е естетично.

Изтеглих погледа си от пропастта. На канаристия присклон се гнездеше махаличка с разцъфнало име Черешово. Наоколо – изтощени, изпосталели нивици. Високо на бърдото бе кацнала еднокрила къщица. Там гаснеше болният Садък, който се бе притекъл на помощ на Влад при вълците. Спомних си, че Рафина ме чака да ми гадае на боб. И тръгнах нагоре. Имах чувството, че нейната суха, костелява ръка ме измъкна от дъното на пропастта. Изкачвах се с разлюлени стъпки. Под реснистия дъжд гледах излинените стени на къщицата през очите на Влад. Той бе взел отчасти идеята за трите жилищни блока от старинната архитектура на тоя беден родопски дом.

Наистина рядка архитектурна находка: долният етаж като заграден от три страни двор отпред бе гостоприемно открит. Там децата можеха да играят на за`вет, а в летни дни Рафина да тъче на сянка. Станът ѝ пееше от ранно утро. Горният „кат“ бе широк пруст с една стая. Цялата му предна стена бе открита като чардак с решетеста дърворезба. Това бе народна досетливост. Ветровете тук идеха от северозапад. Като се закъта откъм ветровитата страна, домът се превръща в лястовиче гнездо. Винаги чист въздух, простор и за`вет.

Влад често търсеше родопчанина. Колкото пъти споменеше името му, нещо го хващаше за гърлото. Все му се струваше, че не му бе благодарил достатъчно. Докато лежа от простудата, нахвърля няколко рисунки: историята с вълците в картинки. То бе цял празник за децата на Садък.

Сега аз вървах по същата пътечка, по която Влад тогава се е приближавал към къщицата, изградена от самоукия бедняк. В ума му бавно се е зараждал изплъзващият се образ на трите блока. За пръв път архитектът е вкусвал сладостта и горчилото на професията си. Тричленната комисия от София би имала нов, по-сериозен повод за безпокойство, ако би разгатнала какви ветрове духат в главата на младия архитект. Но той ни с един намек, ни с един поглед не издаде своя интерес към родопските къщи. Казваше, че „за покриване на спортни норми“ катери високите бърда. Само веднъж го хванах, облегнат на отсрещния дъб, да скицира нещо в блока си.

Тъкмо през тримесечието, когато проектантската организация в София бе най-зле с плана, архитект Влад Радев представи своя проект за трите блока. В суматохата, без много да вникнат, го одобриха. Главно по липса на време, а също за икономии: строежът по този проект излизаше двойно по-евтин и бърз. Лятос се вдигнаха неговите фантастични домове. В тях своеобразно бе развит старинният родопски похват на преход между стая и веранда. А приземният етаж бе преход между двор и полуоткрит хол. Тая двупосочност бе смел експеримент. Звучеше като предизвикателна шега срещу мрачните затворнически блокове, вдигнати по височините в скован стил. Трите блока се отделяха отдалеч и привличаха погледа като една усмивка срещу южното слънце. Пристигнаха „от горе“ и обвиниха младия творец в модерните грехове „формализъм“, „западно влияние“... Но странно! Неуките родопчани искаха да бъдат поселени в тия весели сгради, а не в ония – правилните. Цели борби се поведоха по разпределение на квартирите. Хората, влезли в още неизсъхналите три блока, придобиха някак по-други, по-ведри лица. Струваше ми се, че мога по настроението да позная кои живеят в тях и кои в строгите затворнически блокове.

Ето къщицата на Садък с плочест, тревясал покрив. Зидове с облицовка от мъх. Северната стена напролет се раззеленяваше с бръшлян, сякаш покарваше. Събух калните си гуменки долу пред дъсчената стълба. Стъпалата, изтъркани с керемиди и речен пясък, светеха от чистота. Прустът горе бе застлан със суро козиняво халище. От стаицата се чуваше тежкото, пресекливо дишане на болния Садък. Вдишванията му бяха преброени.

Рафина ме посрещна на прага. От дъждовната привечер влязох право при слънцето, грейнало от ярко халище на пода. В моя чест го бе постлала. То грабна очите ми. Сякаш земята се залюля под мене и ме понесе върху топлите вълни на боите към някаква забравена родина на детството. Вълна след вълна, боя след боя, минзухареножълто, тревистозелено, угарнокафяво. Не знаей дали скъдният огнец от огнището караше минзухарената боя да пламенее, или тая оранжева ивица от халището хвърляше своето сияние върху пламъка и го разгаряше. В очите на жената с цвят на ръждив желяз проблясваше същият огнец. Болният Садък бе поприлегнал върху вехто, излиняло халище на пода в ъгъла. Облегнат на тъкани възглавници, той се бе загледал в някаква своя мисъл. Приличаше на сянка, дишаща тежко, поела по далечен, стръмен път.

– Ще ти изтъка едно за сватбата! – Рафина върна погледа ми към слънчевото халище.

– Само до сватба ми е сега!

Тя се сети за разплакалото ми лице тая заран. Отвори една ракла в стената. По корнизата на раклата се сушаха дюли, изпълвайки стаята с кротък, тъжен мирис на есен. Родопчанката сръчно извади кенарена кърпа и зашепи от чулчето бобени зърна.

– Седни да ти гадая!

Приседнах пред огнището върху топлите бои на халището. Срещу мене по турски седна Рафина. Котка с антрацитна козина се загали о полите ѝ. В котешките очи святкаха искри от огнището. Жената пригладя с длан рунтавата вълна на халището, постла кърпата и сипа върху нея шепа бели бобени зърна, поръсени с лунички. Пропъди котката да не би да ги вейне с опашка. В гласа ѝ затля присъщо женско влечение към потайности:

– Разбъркай боба с лява ръка!

Прострях недоверчива ръка. Докоснах бобената купчинка. Започнах да разбърквам зърната. В мислите ми всичко се завъртя и разбърка: Влад, Димана, името ми, шефът, дневникът на инженера, Лалю, майка ми, недостъпната ми мечта да следвам...

Образуваха се снопчета от по две-три бобени зърна. Рафина кимна вещателно с глава да спра. Ръката ми се отдръпна послушно. Гледачката бързо и похватно започна да вади зърно по зърно, да ги чифтосва, да ги разлъчва, някои да отделя настрани. Тая загадъчна плетеница от движения ме хипнотизира. Стаята се изпълни с хоровод от сенки. Край мене витаеха тайни. Поглед не можех да отлепя от сухите като черни съчки пръсти. С тях Рафина искаше да хване заплетените нишки на съдбата ми. В ритъм на движенията заниза на песен думи като пъстра шевица:

– Големи промежди има да минеш. Здрава и читава ще излезеш с венец на глава.

Всичко с мъка постигаш. Похвалство накрай ти се пада. Тъй показва бобът. Един млад мъж ти мисли постелката. Друг иска да го измести.

Едва се възпрях от усмивка.

– Една жена път ти пресича. Кахър на сърце си не слагай. Тая жена по друг път се отбива. Тъй показва бобът. Всичко ти се нарежда. Далеч отиваш. Един добър човек добро ти мисли.

Вярвах ли, не зная. То бе нещо повече от вяра. Доверие. Олекваше ми, като я слушах. Утеха бе самото й желание да ме утеши. Може би тя четеше по разхвърлените бобчета вибрациите на ръката ми, тревогата, страха, грижите ми. А може би направо й се предаваха моите мисли и желания. Тръпнех и поглъщах думите й с упование, без да искам да си призная това. Дори по-мъчно ми се струваше да повярвам в очевидността на случките през днешния ден, отколкото в ефимерността на нейните предсказания. Тя говореше за по-естествени и присъщи на мене неща, отколкото реалността ми бе донесла днес.

Внезапно кипна ошавът в котлето, окачено на синджир над огнището. Разля се, засъскаха въглените. Рафина гъвка скочи, без да се подпира с ръка о земята, свали черното опушено котле от ченгела на синджира, сипна в шарена, пръстена паница ошав. Разчупи пита. Подаде ми един краищник. Постави паницата пред мене. От нея излиташе дъхава пара. Котката се присламчи към паницата, но жената я отпъди да не разбърка боба. Подаде ми дървена лъжица. Отхапнах от топлата пита.

– Колко е сладка!

– В гореща пепел се пече, с кимион се посипя!

Гребнах с дървената лъжица ошав, духнах парата. Сръбнах и се вцепених. Един крехък, едва доловим мирис на нещо свидно. Какво точно? Индрише, канела, плодове... Някаква капчица странен аромат, разтворил в себе си цялото ми детство. Пресявах пъстрия аромат на ошава, отделях мирис по мирис, за да открия и разчленя вълшебната смес от спомени, намеци, знаци. Пренесох се години назад в родната си къща. Но нищо не намерих там от търсения полъх. Тогава мисълта ми отскочи пет километра по-нататък – към лозето, където лете прекарвах с родителите си. Там открих сладкия мирис: зарзалки нападали по земята, луничави, ситни като златна градушка. Аз ги събирам и ям до пресита. Баща ми дялка с нож някакъв дълъг клон да ми прави играчки. Най-непонятното за мене бе това, че той бе нежен баща. Как е могъл към чуждите синове и дъщери да бъде съвсем друг?

Едно ме терзаеше най-много: че баща ми е извършил всичко заради дъщеря си. А тъкмо върху нея тегнеше вината му. Родители, които не се спират пред нищо в името на децата си, унищожават бъдещето им. Всяка подлост дава удвоен и утроен отзвук напред във времето. В съдопроизводството има давност, но във времето – неминуеми последици. Никакъв компромис в името на някого или на нещо не се оправдава. Рано или късно целта, постигната с недостойни средства, се сгромолясва под тежестта на средствата. Баща ми бе избрал посоката на лекото съпротивление – дисциплината. За да ми осигури безгрижно детство и да ми отвори път в живота, той бе изпълнил заповедта. Съвсем не бе помислил, че с това подписва и моята присъда. Преследвайки чуждите синове, той бе подхвърлил дъщеря си на преследване. Моят живот бе объркан, преди да започне. Преди да погледна света, бях виновна и наведох поглед. По-добре тоя нежен и грижлив към мене баща да ме е оставил, да ме е захвърлил, да ме е забравил, но да се е жертвал за другите. Тогава цял живот щях да му бъда признателна и да се гордея с името му. Присъдата на баща ми дойде не от Народния съд, а от моето отчуждаване. Няма по-окончателна присъда за един човек от вътрешното отрицание на собственото му дете.

Но имах ли право да го обвинявам, щом всичко това бе сторил заради мене? Тоя мъчителен въпрос ми отравяше всеки спомен, всеки сладък мирис от детството. Аз нямах право и на детски спомени. Родопчанката проследи промяната по лицето ми:

– Да не си се опарила?

Тя бе ревнива към гозбите си.

– На какво тъй хубаво мирише? – я попитах.

– Зарзалки се сушат, сини сливи се разцепват да падне костилката, дюли на резени се пущат, круши меденки се притурят. Мащерка се наръсва отгоре...

Сърбах с наслада благоуханните думи на Рафина.

Език... Познат от детството и все непознат. Все ме поразява с новота. Хилядолетно дърво с корени в дълбините на времето – дърво, което гугука, пее, шуми, гърми в мене. Странно! Вековете с подковани копита са погазвали в тая земя всяка тревица и клас, всяко гроздово зърно и бучка пръст. Но слова, ароматни като диви ягоди, са оцелели в люлчени песни, в забранени предания, в любовни напеви, в майчино надгробно оплакване. Тоя прилив на новодошли думи, старинни и току-що родени за мене! Те ми разкриват нови нюанси на човешка болка и радост. Всяка сполучливо намерена дума носи едновременно мъката и утехата, защото е дала точен израз на мъката и значи я е облекчила с това.

Ако бих могла така точно да изразявам моите мисли и усещания, както Рафина умееше да извади верни, като на точилен камък наострени думи за своите, аз бих разбрала по-добре света и себе си и бих била по-добре разбрана. В нашия разговор, в самия наш речник се срещаха два века и се разбираха, и взаимно си прощаваха вината един пред друг. Рафина просто наливаше езика в душата ми. Аз го попивах заедно с багрите на халището ѝ, с вкуса и аромата на ошава ѝ, с керемидения здрач край огнището ѝ. Щях да отнеса тоя език в себе си като противоядие в мъките. С него по-лесно се понася болката да живееш.

Нямах нищо друго освен движението в мене на тоя език, а чрез него получавах всичко: усещане за времето, мъдростта на вековете, светлинния трепет на любовта, загадката на бъдещето. Никой не можеше да ми го отнеме. Където и да идех, тоя език щеше да бъде с мене, в моите мисли, в моите болки, в пулсиранията на моето време. Да ме затвореха в единична килия до живот, с тоя език аз щях да разговарям със себе си и с вселената. И нямаше да бъда сама. Това морско вълнение на тъмни и светли гласни, на звучни и шипящи съгласни, които неспокойно мислят, кипят, зреят в мене и ме тласкат към някакво по-висше осъществяване. Тлеещо море на езика. Всички забравени, изчезнали в немота, убити, впепелени поколения говорят и оживяват в мене чрез езика. Той носи многослойни спомени за онова, което съм била, преди да се родя. И аз чрез речта си спомням за своята вечност.

Рафина скочи да притвори вратата, че става „продух“. Една случайна дума ми връща цял забравен свят. Продух? Изведнъж изтръпвам до корена на косите си от тая за пръв път чута и така позната дума: продух. Веднага разбирам, че значи „течение“. Но какво силно вътрешно течение предизвиква изненадата от новата дума! Тя ми открива безгранични дълбочини във времето и пространството. Сякаш някога съм знаела тая дума, отрасла съм с нея, но съм я разпиляла през вековете по далечните извървени пътища и сега ненадейно я намирам отново. И се радвам като на нещо свидно, което смътно ми е липсвало. Никога не съм я чувала, но съм я носила в кръвта си. Тя събужда в мене вълни от аромати, неповехнали багри. Продух! Каква кръстоска на ветрове, пътища и времена! Тая дума ме облъхва със свежест на простор и с топлота на старинен български дом. И аз се приютявам в уханна купа сено, в някакво грижовно дихание на моя непознат, роден прадом.

Тая вечер поисках да проникна в загадката на българката. Продух... Тук, на тоя трагичен кръстопът на изтока и запада, на севера и юга, е ставало най-силното течение. През сърцето на българката са препускали разнопосочни ветрове, прекосявали са го и разкъсвали. В мене викат, напират неразкъфнали багри, стъпкани плодове, невъплътени образи. Усещам как в мене мъчително пониква зърното на убити светове, как се протяга към светлината, как иска да пробие спялата си кора и да разкъфне със закъснение от векове. В зърното набъбва музика, поезия, фрески, любовни песни, открития.

Ако в моя кратък живот има две откраднати години, то в моя дълъг живот на българка има откраднати векове. И както тия две мои откраднати години са най-голямата ми печалба, така и откраднатите векове са може би моята тайна, неосъзната придобивка. Нося в самите клетки на кръвта си, предадени от изстрадалите ми предшественички, интуиция, инстинкти, чувствителност, склонност към ясновидство. Откраднатите векове аз съхранявам в себе си като изострени трептения, които ме довеждат до по-дълбок контакт със света. Това огромно пропуснато време през две робства се е трансформирало в мене в една страшна жизнена па`ра, която все някой ден ще разчупи черупката-вкаменелост кой знае накъде.

Българка... Днес сърцето ми е туптящ възел от противоречия, в които се

преплитат далечни корени от вярност за цял живот на една-единствена любов, с порив за пътешествия и приключения. Привързаност към домашна топлина и копнеж за излитане от кафеза на дома, за свобода и риск. Характерът ми е една мъчителна кръстоска на времена, вкусове и стремежи. Нося в себе си един непрестанен „продух“. Векът на техниката се сблъсква вътре в мене с века на гаданията. Старинната родопска песен – с модерния танц. Доченият панталон – с шарената престилка, отрязана от дъгата. Аз още вървя с люлеещ се ритъм на селянка, която носи кобилица на рамо и внимава да не изплиска слънцето от котлите, а пък се катеря по заводски конструкции. Като свлечена змийска риза напролет захвърлям зад себе си предразсъдъците и строгите древни нрави. И скъпо си плащам за тая дързост.

Аз нося някаква преждевременна зрелост. Изстраданият опит на вековете е моето израстване, преди да се родя. На този ветровит кръстопът на времената, при опасния, страховит продух аз съм опазила езика като огън в шепите си, за да го предам отвъд, към бъдещето. Дълбоко в себе си нося печата на незарасли рани. В своя характер пазя изплъзващите се черти на миналото и намека за нероденото утре... Надничам в себе си, за да намеря там в зародиш образа, от който съм произлязла и в който ще бъда продължена. В мене се сплитат кози пътечки и аз сама се лутам по тях, не мога да изляза от себе си. Всяка незначителна грешка на вековете, всяка вина на предходниците ми е превърната в мене в чувствителност и прозорливост. Сърцето ми носи отразени всички гами на миналите страдания като далечно, незаглъхнало ехо, трансформирано в женска интуиция.

Понякога частта е по-голяма от цялото. Аз кондензирам в себе си онова, което са били всички преди мене и което ще бъдат след мене. В един кратък миг се кръстосват всички времена. Една осъзната капка, отразила безкрая. Няма да пропадна в света, каквото и да ми се случи. Аз нося в речта си, в усетите и чувствата си, в наивната си мъдрост, в инстинктите си – откраднати векове, които никога никой вече не може да ми открадне.

Рафина продължи да ми гледа на боб:

– От тебе зависи всичко да ти тръгне на добре. Слушай мене! Ако жената не подтикне мъжа, той сам никогаж не мой се оправи в галилото!

Дъсчената стълба запя, заскърца. Нечии стъпки се изкачваха. Сърцето му се покачи в гърлото. Влад! Погледът на Рафина озадачен изреждаше наум кой може да бъде по това дъжделиво време. Садък трепна. Лицето му просия в лъчисти, дърворезбни бръчки. По стъпките позна своя любимец. Той обичаше Влад с най-силната човешка привързаност, както можеш да обичаш само оня, на когото си сторил добро. Садък виждаше в цветущия живот на момъка, спасен от него, смисъла на своя затрит живот.

Пред откrehнатата врата застана силует. С него нахлу полъх на гъста, влажна хладина. Преди погледа мисълта ми го видя с неповторимите особености на стойката, израза, движенията му. Той внесе брожението на дъжда вътре. Стоеше поразен, че ме намери тук. Аз отправих не към него, а към Рафина една усмивка на радостна изненада, сякаш започваше да се сбъдва нейното пророчество. Тя мълнийно събра боба в шепата като крадени пари и го скри под престилката си. Моят трепет й се предаде. Цяла засвети. Тогава вдигнах очи към него.

Усмивката ми се вкамени. Лалю.

Бях гузна пред добрия младеж за оная нощ, когато допуснах ръката му да се заблуждава, че държи моята. Оттогава заобикалях издалеч всяка възможност да го срещна. Той със своята чувствителност навярно бе разбрал това. Само веднъж ми се мярна. Отклони се от пътеката и тръгна напърно по урвата, за да ми спести неудобството да срещна погледа му. От него лъхаше непреклонно отхвърляне на всякакъв компромис. Но сега не можеше да се върне от прага. Отслабнал, с изопнато лице, стърчеше като издялан от камък. Гласът на Рафина го разкамени:

– Добре дошъл! Влез де!

Тоя наелектризиран глас ме прониза. Рафина, която в своя живот и в живота на майка си не бе познала открита любов, искаше сега чрез мене, пришелката, да я изпита. С бистра, женска прозорливост тя видя първото ми смущение. Помисли, че това е момъкът, за когото въздишам. И с цялата си неизживяна страст се зае да ми помага. Засуети се край госта, покани го да седне точно срещу мене. Той стоеше сериозен, неловко изправен. Стори ми се, че очите на котката дяволски святкат. Едно досещане ме стрелна:

Защо тая вечер Лалю бе дошъл тук? Защо бе сам? Трябвало е да освободи квартирата за приятеля си. Димана сигур гостуваше на Влад. Момъкът услужливо се е лутал в дъжда. Къде да се приюти? Решил е да навести родопчаните и да стори двойна услуга на милия си приятел: да предаде на болния поздрав от Влад, за да докаже, че не го е забравил, само че е много зает. Тъкмо това съобщаваше сега Лалю със скован глас, който не вземаше участие в думите му.

Внезапно през мене мина опустошителен циклон. Представих си целувката на Влад и Димана. Чух жадния им шепот под съпровода на дъждовния ромон по прозорците. В един миг душата ми се превърна в развалини. В никого и в нищо не вярвах. Отде се появи тоя циклон? Под какви кръстосани сили се разрази в мене?

Ние мислим, че нашите чувства са наши. А колко често те възникват в нас или се оформят и видоизменят под пречупеното облъчване на чужди въздействия. Станах някакъв акумулатор на многогодишната натрупана жажда за любов в родопската жена, на нейната неудовлетвореност, на обидите и горчивините ѝ. Така всесилна бе тая ожаднялост и онеправданост, че предизвика в мене развихряне на всички обиди и съмнения. Ревността ми към Димана се кондензира в удар, който подкопа устоите, крепящи ме досега. Не знаях каква лудост бих извършила, ако не бе укротителното въздействие на присъствието на приятеля.

От любопитната, развълнувана до невероятна степен родопчанка прииждаха към мене възпламенителни токове. А от сериозния, тъжен Лалю струяха усмирители вълни. За да се отмотае от тия преплетени смущения, двама с него се хванахме в халището. Лалю се загледа в него, сякаш нищо друго не съществуваше. Представих си как Влад би се възхищавал от съчетанието на боите. Той не можеше дори да се възхити без ирония. Навярно би казал:

– Формализъм! Абстрактен колорит. Нищо не е научила тая майсторица от сивите блокове, които ние строим! Поне в магазина да бе влязла да види какви басми се продават – да вземе терк от безвкуските шарени!

Изтръпнах от една друга представа: навярно в най-острите любовни мигове с Димана е също ироничен. Как ли вбесяващо действа това върху нея? А пред мене той се чувстваше така сигурен, че дори смъкваше ироничната си маска заедно с дрехите си. Един нов пристъп на циклона помете и последните останки от вярата ми в любовта, в чистотата, в човека. Почувствах нужда да си отмъстя някому за тая разруха. Но кому? Пред мене бе сериозният Лалю, който се възхищаваше от всичко без ирония:

– Да дойдат нашите строители да се учат в тая бедна колиба! Да видят вековна естетическа култура. Редом строят шаблонни сгради, нареждат ги с шаблонна мебел. Но ние сме народ без памет. Изтрита е нашата многовековна памет. Все започваме отначало. Все на гола поляна!

Както бях объркана, един въпрос ме връхлетя: какъв е моят народ? Хилядолетен по възраст, а още съвсем дете по дух. Като че ли всичко за него започва утре, а не е имало вчера. И тоя вълчи глад за новото, за чуждото! Странен характер. Надушва промените в модата и във вкусовете, макар и през веригите на планините. Дори новото да е по-грозно от старото, само да е ново, модерно, да носи полъх от света. Каква е тая първобитна, ненаситна влюбеност в света, която го кара да забрави себе си, да отрече себе си? Дали защото толкова века е бил насилствено откъснат от света?

Изведнъж пак се сблъсках с една остра представа и се нараних. Всичко ме водеше към любовната ми болка. Не можех да се отбия по странична тема, без да се натъкна пак на същото. Димана за Влад бе светът – непознат, далечен, модерен. Можех ли да изляза в единоборство с целия свят? Всичко бе безсмислено.

Какво бях виновна аз, че Влад носеше в себе си вековната ненаситеност на своя народ за света, за неопитаното, недокоснатото, новото? Как можех да изтръгна от кръвта му тая унаследена жажда? А какво пък бях виновна, че в мене се бе освободила многовековната женска потискана жизнена па'ра? Тя напираше неудържимо в мене и искаше да се осъществи най-после в голяма любов, в открити отношения, в пълна взаимност, в уважение, във всеотдайност и още в нещо необхватно, неназовимо, знам ли в какво... Само така биха могли да се заличат в мене вековните следи от натрупани обиди, унижения, отрови, които скритом продължаваха да ме разяждат отвътре.

Рафина светна лампата. От една мъждива, възмътна крушка въздухът в стаята

извлече теменужно трептене. Садък се надигна запъхтян и погледна през прозореца. Вън блещукаха светлинките на Гръмовец, събрани сякаш в раковина сред мрака на планините. Гласът му прозвуча като ехо из дълбок кладенец:

– Земята станала небе!

Садък си отиваше задъхан по някакъв стръмен път. И с него си отиваше неповторим живот на планини, на рудници, на дървета и пътечки, свързани с негови единствени преживявания, непринадлежащи на никого друго. Само неговите очи, привикнали на дългогодишен мрак под земята, можеха да видят светлинките в планината като преобърнато небе. Мислите му пак свърнаха към мината – там бе оставил младините си, здравето си, там бе останал и брат му. Заговори на прекъсници, както може да приказва болен човек, който иска да скрие от другите своите болки и постоянната си мисъл за приближаващата смърт. Той вече предвкушаваше страшната сила на последните неща – на последната дума, последната мисъл, последния жест, последния дъх. И затова бе цял съсредоточен да остави една добра дума, един добър спомен след себе си. И всяка дума изговаряше като последна. Словата му падаха изрядко и тежко като капки от сталактит в дълбока и тъмна пещера.

– Вадеше добри пари, но си извади от земята и тая болест – каза Рафина с въздишка.

– Под земята има цветя и пеперуди от камък! – изрече Садък.

Той се удивляваше на природните тайни, а аз се удивлявах на него. Какво бе това чудо на природата, тоя душевен кристал, който намираше красота там, където жив е бил заровен самият той, здравето му, дъхът му?

Старият миньор разсъждаваше върху рудните изваяния, сякаш искаше да подслуша безезиките камъни, да разчете тайнописите им:

– Иди, че разбери! Повече те радват тия мъртви цветя и пеперуди под земята без мирис и хвъркот, отколкото ония, живите!

Дали защото са един намек, че мъртвата природа също крие някакъв живот?

Тръпки те ползват под земята. За пръв път нагледно усещаш единството на живата и мъртвата природа.

– Само че каменните цветя и пеперуди не вехнат и не умират! – добави той.

Без слънце, без полет, без въздух, без аромат, без плодоносно опрашване – каменно безсмъртие. На живата природа принадлежи смърт. На движението, на крилето, на дишането, на любовта принадлежи неотменимо краткостта.

Умиращият Садък разсъждаваше върху това и си поемаше дълбоко дъх, съсредоточен в болката и насладата на дишането. Целите му гърди бяха напрегнати в страха дали ще могат да стигнат до следващото вдишване, до следващата дума. А той искаше непременно да сподели с нас и да ни остави като наследство нещо важно, нещо носено цял живот, кристализирало в неповторима форма, нещо единствено негово и последно...

Лавина от облаци заприщи хоризонта и затрупа вътрешния ми обърнат хоризонт. Колкото по-далече ме носеше камионът, толкова по-близо ме настигаше тревогата. Какъв спомен оставих за себе си в хората там горе? Каква бе моята последна дума? Какъв бе последният ми жест? Какъв образ им се е впечатал в паметта от мене? Незавършеност. Ето какво оставаше след мене. Няма по-голяма мъка от това да си идеш отнякъде, без да завършиш сам себе си в представата на другите. Да си идеш, без да останеш в хорската памет. Все едно че не си бил. А колко търпение, колко преглътнати обиди и болки, колко сила се изисква, за да завършиш себе си и да вгориш в спомена им своя образ – цялостен, неповторим, неизтриваем.

Нима бягах от мъката да завърша себе си докрай?

Стана късно. Вън тъмнината прииждаше. Скорих да си вървя. Лалю се поколеба дали да ме изпрати. Рафина с хитра усмивка стори всичко да му вдъхне смелост. Накрая направо го подстрекаваше:

– Бива ли такова хубавичко момиче да тръгне саминко в тъмницата? Ще го открадне някой, че после...

Нямаше как да се измъкнем. За да не я разочароваме, си тръгнахме заедно. На

прага погледът на родопчанката блесна така, сякаш в един миг тая жена изживя всичко, което цял живот е било отказано на нея и на майка ѝ, и на баба ѝ. Изпрати ни с благословия. Тръпнеше от радост, че бобеното ѝ предсказване се сбъдва така бързо. А ние слязохме по стълбата с наведени глави. Обух гуменките си. Дълга се мотах с връзките. Вън ни посрещна сиянието на дъжда.

Лалю мълчеше. Закрачихме под монотонния валеж. Не го гледах, но ясно виждах състоянието му. Така чувах, усещах, помиривах близката гора, без да я виждам в тъмнината. Това бе непроходима самотност. Лалю разбираше, че някаква тежка врата помежду ни се бе затръшна от внезапен вятър и не може вече да се отвори. Нищо не ме питаше.

Вървахме под влажните сенки на дърветата. Къде бе дървото, под което Влад щеше да ме целуне? Стори ми се, че цял свят да обиколя, няма да намеря такова дърво, че светът е обезлесен за мене. Всички близки и далечни дървета бяха изкоренени. Циклонът, който бе преминал през мене и опустошил душата ми, бе опустошил и целия свят.

При разклонението на пътеката Лалю ми подаде ръка за лека нощ. Гледайки настрани от погледа ми, каза, че има намерение тая нощ да навести водопроводчиците от Ерма река. Толкова далеч? В такава тъмнина?... Ясно. Приятелят му бе поискал квартирата да бъде свободна през цялата нощ. За мене никога Влад не бе правил такава жертва. Аз му бях подръка навред – по окапалите листа, по тревата, върху голата земя. Дива ярост ме заслепи. Лалю си тръгна. Не можех да остана сама. Извиках името му като за помощ. От собствения си вик се подхлъзнах по калната пътека и се вкопчих в стеблото на едно дърво. Изведнъж ме окъпа пороен душ. Дървото бе запазило дъждовните капки в шепите на листата си за мене, за да угаси злия огън, който ме впепеляваше. Зелен, ухаещ на мъзга дъжд. Косите ми рухнаха като струи. Лицето ми цяло бе обляно с едри, прохладни капки. Просто усещах блясъка и аромата на тия дървесни капки. Ето дълго търсеното дърво, което ме приюти с друг!

Лалю се върна и гледаше не мен, а капките. Приблужи се, без да ме прегърне. Започна със сдържани устни да изсушава лицето ми, шията, челото. Капка по капка. Сякаш жадно пие. Целуваше не мене – капките. Заобикаляше устните и очите ми. Аз със затворени клепачи стоях неподвижна. И сякаш с капките проглеждах. Виждах колко безкрайно добър и благороден бе тоя момък, как разбираше моята обърканост и не искаше да я изкористи. И какъв самонадеян егоист бе другият, как го ненавиждах и как го обичах, него единствен...

Когато не остана вече ни една капка по лицето ми, Лалю се отдръпна. Уплаших се, че ще изгубя и него.

– Обичаш ли ме? – на него зададох отчаяно въпроса, с който цялото ми същество бе отправено към другия. Лалю мълчеше. Най-сетне промълви само с устни:

– Ти знаеш...

Връщах се сама. За нищо не съжалявах. Бях излъгана в любовта. И аз излъгах. Равновесието в света бе възстановено. Само че моето равновесие се наруши. Новоизлюпена тревога се надигаше в мене. Тя ме подгони със собствените ми единични стъпки. Няма по-голям страх от страха, предизвикан от самотните ти крачки нощем. Те ечат като отчаяни удари по заключена врата. Ускоряват се като пулс на бягащо животно. Ехото от собствените ти стъпки те преследва. Може би това е неумолимият ход на пропуснатото време. С биенето на твоите кълтящи крачки те гони времето. Когато объркаш стъпките си, когато не знаеш накъде – ти объркваш времето.

Озлобението в мене растеше заедно с ускоряващия ми се вървеж. Виждах лицето на Влад, опушено от тютюневите ѝ коси. И мислех, стиснала зъби:

Разнообразие на бои – това ли е най-нужното на един млад мъж? Светът за него е една огромна бояджийница, нищо друго! Погледът му пламва от жажда за нови цветове, за нови съчетания и оттенъци. Смесва всякакви бои като в изцапано бояджийско ведро. Мъжкият поглед пие баграта като гъст напиток, който, вместо да утоли жаждата му, я разпалва за противоположната боя. Опиянява го не самият цвят, не особеността на тона, а промяната. Възторгът от една боя буди в него любопитство за контрастната. От лепеноруса до катраненочерна – цялата безкрайна гама от тонове и полутонове го привлича. Кръстосвайки улиците на голям град, той е

полупиян. Има пред себе си движеща се палитра от женски типове и багри. Ако остане насаме с най-красивата, няма да бъде така замаян, както от този многолик, текущ, безпределен спектър. Всеки цвят подчертава другия, всеки нюанс се откроява върху контрастния, всеки инак блед тон изпъква на общия пъстър фон. Ненаситният мъжки поглед иска да отпие всеки цвят от дъгата. И преди да е погълнал до дъно една боя, се нахвърля алчно на друга. Така, без да почувства силата и самородната прелест на една единствена багра, смесвайки безразборно боите, ще получи накрая сивота, непроходима като гъста мъгла, в която ще се удави всичко. Неусетно този млад, жаден, искрящ поглед ще угасне и помътнее. Гледец на изхабен и равнодушен самотник. Тогава ще проблесне в него един цвят. От цялата пъстроцветица ще оцелее само една боя, съвсем не най-ярката и ослепителната. И той ще разбере, че тъкмо тая скромна, отмината багра е била достатъчно силна, за да оцвети единствена целия му живот. Но вече ще бъде късно и непоправимо! Пада му се!

Отмъстителните ми стъпки ме бяха довели пред жилището на Горови. Прозорецът светеше. Крайно време бе да взема нотите на акомпанимента, за да го разуча. Почуках на вратата. Жената ме посрещна с искрена сърдечност, както винаги, когато мъжът ѝ бе в командировка. От нея разбрах, че пианото е разстроило не само моето спокойствие. Вечер след напрегнатия ден инженерът бързал да се прибере, изваждал цигулката и упражнявал като ученик етюди и пиеси. Поисках нотите. Горова посочи към цигулковия калъф над гардероба. Там бяха наредени в правилна купчина разни нотни сборници. Тя издърпа един стол и тронаво понечи да се качи. Аз я изпреварих, за да ѝ спестя усилието. Най-горе бе Моцарт. Прехвърлих всичките: Бах, Бетовен, Чайковски. От кориците на един дебел том изпадна тетрадка с кожена подвързия. Сърцето ми спря. Погледнах с крайчеца на околото си към Горова. Тя крепеше стола да не падне. Разкрех тетрадката. Енергичен, гъст почерк. Дата почти на всяка половин страница. Дневникът! Сам ми се пъхна в ръцете. От него зависеше съдбата ми.

Тая вечер излъгах доверчивия Лалю. Защо да не открадна дневника? Човек е единен. Щом веднъж започне, трябва да бъде последователен. Две години с честни усилия не постигнах нищо. Да видим какво ще постигна по втория начин!

Пъхнах тетрадката в нотите на Моцарт. Стиснах здраво кориците, за да не се забелязва, че са издути. Подредих другите сборници един над друг в педантичен строй, както си бяха преди това. Скочих долу. Услужливо преместих стола на старото му място. В една ръка стисках с все сила кориците като пружина, която може да отскочи и да ме погуби.

– Кога ще си дойде другарят инженер? – гласът ми прозвуча като откраднат.

– Утре следобед, ако успее...

– Аз до обед ще върна нотите... Само ще ги прегледам!

Извих лицето си да го скрия. Имах чувството, че и лицето ми е крадено и че жената веднага ще ме хване. Горова ме покани настоятелно да остана за нощувка при нея:

– Хайде, да не съм сама! Пък и ти къде ще се спъваш в тъмното!

По-леко ми бе да открадна дневника, отколкото да се измъкна от трогателната ѝ любезност. Най-сетне изскочих в спасителния мрак. Забързах с крадливи стъпки.

Нощният вятър като прилеп прърхаше и префучаваше край мене с широки криле от сенки. Късно бе да търся шефа, за да му докажа своята преданост. Утре рано щях да му занеса залога за честното си име. Нали му трябваше само една страничка от дневника? Щеше да я прочете за две минутки.

Пътят до общежитието ми се видя пълен с опасности. Придружаваха ме неустойчиви сенки. Озъртах се като нощен крадец. Най-сетне стигнах до нашата барака. Хвърлих се към вратата, за да намеря убежище. И се блъснах в една топла сянка. Едва не рухнах от уплаха. В тишината прозвуча гласът, който най-малко бях допускала, че ще чуя. Атлазен, дълбок като влажната нощ:

– Тебе чаках!

Димана седеше свита на прага. Седнах до нея полужива. След любовната си среща бе дръзнала да ме чака! Какво самообладание! Аз заради нея излъгах Лалю. Заради нея откраднах дневника. Заради нея стъпках всичко чисто и светло. Озлобението изведнъж ме превърна в пепелянка. Ухапах я и пузнах жилото си в кръвта ѝ:

– Защо не остана при твоя герой през цялата нощ?

Стори ми се, че и тишината онемя. Димана не дишаше, не трепваше, сякаш я нямаше. Започнах да се съмнявам дали не ми се е привидяла сянката ѝ. Най-после ме докосна наведен шепот:

– За това са нужни двама.

– Да, трима са много!

– Може би той обича тебе... Не зная.

Шепотът ѝ бе все така наведен. Всичко ми стана неясно.

– Той никого не може да обича! – изсъсках с език на пепелянка. Ако внезапно изгрееше луна, не бих се учудила да се видя в петниста змийска кожа.

– Не е истина... – прошепна тя.

Всички гонеха истината. Аз откраднах чужд дневник за тая проклета истина. Какво бе откраднала Димана, за да хване истината? Изведнъж шепотът ѝ се вдигна и прозвуча, озарен с вътрешна, спокойна светлина:

– Чаках те да се сбогувам с тебе. Вече няма да идвам насам.

– Защо пък?

– Не съжалявам... Тук срещнах хора.

– Герои на епохата!

– Ще ми бъде трудно да го виждам...

– Кого?

– Щастлива съм да зная, че има такива като него...

– И това ти стига?

– Стига ми да зная, че там някъде, в планините, той върви със смела походка срещу вятъра, че се присмива смело на всяка глупост, че вечер стои до късно, надвесен над смели чертежи...

– С какви очи го виждаш?

– Нищо подобно!

– Е, как ще изпуснеш такъв.

– Влюбените очи виждат най-вярно!

Въпросите ми стигаха до нея със закъснител. Димана бе погълната от някаква тайна, която я облъчваше цяла извътре.

– Какво става с тебе?

– Никога няма да го изпусна... от паметта си.

– Хм... не те ли боли?

– Не зная какво става с мене...

– Къде си, на земята или на небето?

– Да ме боли?

– Той е като всички!

– Никога не съм била така здраво стъпила на земята.

– Е, защо бягаш?

– Той е различен от всички!

– Затова ли така те е уплел?

– Бягам, за да му спестя чувството на вина... По-силно боли, когато трябва да отблъсна някого... По собствен опит зная. Досега все аз съм отказвала. Няма по-тежка мъка! По-леко е ти да бъдеш наранен, отколкото сам да нанесеш рана.

Тя стана, протегна ми ръка и си тръгна. Гъвкавият ѝ силует плуваше в мрака тихо, като безплътен. Чак когато се изгуби, я видях в пълна светлина. Тя сама се оттегляше жертвоготовно заради мене. Бе дошла да ми загатне, че уж той я е отблъснал, за да ми е по-леко.

А аз стоях, препълнена с мрак. Ръката ми продължаваше конвулсивно да стиска кориците на нотите, издути от откраднатия дневник. Бях запалила лъжлива надежда в сърцето на един влюбен. Стори ми се, че нощта от моето присъствие стана още по-непрогледна.

Пъхнах се в леглото без шум като пепелянка. Момичетата спяха сладък сън на праведници. Скрих интимния дневник под възглавницата си. Какви ли тайни щеше да ми нашепне на ухото? Не вярвах, че днешният ден е бил истински. По едно време мушнах ръка под възглавницата, за да се убедя, че дневникът е една от моите измислици.

Ръката ми се вдърви. Докоснах кожена подвързия.

Изведнъж лампата светна. В първия миг ослепях. После съобразих, че електричеството е пуснато. Момичетата на лягане са забравили да превъртят ключа, понеже токът е бил спрян. Това и друг път се случваше. Без да усетим, спяхме на светлина и сънувахме фантасмагории. Но сега сънят бягаше от мене, макар че отчаяно го търсех да ми даде забрава. Ръката ми машинално издърпа тетрадката изпод възглавницата. Прелистих наслуки. Неволно пробягвах страниците едновременно със своите очи и с очите на шефа. Представях си какви съмнения, съпоставки и изводи ще запъкат в бдителния му мозък и какви възражения ще отправя към него възмутеният портрет от младините му.

7 юни 1952, Мадан

... Човек – това е отговорност. Знаех, че е излишно да предупреждавам за опасността. Сигурен бях, че ще ме обвинят в най-голямото престъпление: забавяне на темповете. И все пак на конференцията станах и заявих дословно: „Преди да се построи хвостохранилище, не бива да се пуца флотацията в производство, ще отровим рибата в Арда.“ Страшен вой се надигна срещу мене. Едва не ме изкараха саботьор. Не съжалявам. Трябваше да го сторя. За самоуважение.

15 юни 1952, Буриева

... Миниран свят. За една дума трепериш. Днес техникът при хаспела не може място да си намери, че в яда си изрекъл някаква излишна дума. Оправдава се, обяснява. Отсега нататък ще мълчи. Хора, едвам научени с дългогодишни усилия да говорят, да владеят човешка реч, започват да се учат на мълчание. А то е много по-трудно от говора. Мълчанието изисква и съответен манталитет. То води до мълчащ израз на лицето, до мълчащ поглед, до мълчащ жест, което значи – без израз, без поглед, без никакъв жест. То води до мълчащи мисли, което значи спряно мислене. Защото, за да мислиш – трябва да спориш, да опровергаваш, да се съмняваш, да търсиш истината по всички посоки. Мълчанието води до запушване на волята, до закостеняване на характера. Мълчанието убива човека и го връща към животинския стадий.

(Шефът: Явни вражески настроения. Ламти за свобода. Но каква? Кому служи? Кого ползва?

Портретът: А кого ползва страхът и мълчанието?)

21 юни 1952, Вълчи дол

... Срегнах К. М. Разменихме две-три дежурни фрази. Всеотдаен догматик. Диша не въздух, а „принципи“. Обърнал е революцията в резолюция. Няма душевна палитра. А животът е вечно променлив, гъвкав като планински поток. Той е по-буен, по-многозвучен, по-богат от всички наши представи за него. Животът не иска да влезе в гипсов калъп като счупен крак...

30 юни 1952, Рудозем.

... Тая сутрин срещнах случайно Р. По руменината на бузите й мога да определя годините й. Младостта ме пленява все по-неотразимо. Момичетата стават все по-млади. Това е сигурен признак, че старея. Не бива да си позволя ни един по-дълъг поглед. Веднага ще бъде забелязан и използван срещу мене. Ще ми залепят етикет: битово разложен. Тъкмо това чакат, за да ме смачкат. Ако искам да изкажа самостоятелна мисъл и да я браня, трябва да съм безупречен. А кой жив човек е бил и ще бъде някога безгрешен? Понеже в специалността ми не могат да ме хванат, ще издебнат някоя друга слабост, за да ме унищожат.

5 юли 1952, Страшимир

... При бригадата на бай Руси. Работят на най-трудния терен. Пренасят на гръб всички материали. Дълго наблюдавах бригадира. Неизчерпна, весела енергия блика от всяко негово движение. Работи наравно с другите. Мислех си: ето, тоя не съжалява,

че е дошел тук, не се тормози от съмнения и колебания. Ами аз? Понякога се чувствам излишен тук, с вързани ръце. А не мога да си представя да се върна в София и да се затворя по цял ден в кабинет, да заседавам до късна нощ. Къде е моето място?

11 юли 1952, връх Гръмовец

... Небето е черно, с едри звезди, много по-ярки, отколкото в моя прозорец в града. Сякаш оттук е по-близо до звездите. Аз, който страдах от упорито безсъние в своя тих апартамент, сега под съпровода на нощните взривове, чуканици, мотори, глъчка, тракане на врати и скърцане на дъски спя непробудно. Нима човек разбира у дома си какво значи чист чаршаф? Само за това си струва да дойдеш на другия край на страната, за да оцениш нежността и прохладата на белия, чист, лъхащ на сапун чаршаф. И сънищата ти стават детски и чисти.

8 септември 1952, Рудозем.

... Днес награждаваха с ордени срещу празника. Пристигна пратеник от министерството. Мнозина се чувстват обидени. Всичко стана бързешком, претупано. Някаква несправедливост витае из въздуха. Който получи орден, е гузен пред оня, който не получи, а заслужава. Инженер Мазнев направи пътека до стройуправлението, докато си осигури орден. Сега важно върви с рамото напред, на което е закачен орденът, и си пробива път с него като с пропуск. Далеч ще отиде... Как жадуват хората за признание! Стига им да им кажеш добра дума, истински добра, с разбиране и вникване в работата и заслугите им. А то – някакъв гост от София раздава скорострелно медали от една торба, чете списъка, бърка имената и дори няма представа кому за какво връчва висока награда. Само бригадата си познава своя човек и труда му, но той би желал и другите да чувят, пък и самият той още веднъж да си чуе за какво точно го ценят и отличават. Подслушах разговори: „Не медалът, а работата хвали човека!“ Работниците си тръгнаха умълчани, старейки се да не покажат, че са оскърбени. Не умеем да зарадваме човека.

21 септември 1952, Страшимир

... Пороен дъжд. Грозна кал. Тук в тия тежки условия всеки добива истинския си образ. Всеки изглежда точно такъв, какъвто е в действителност. Илюзията от костюма, от обстановката, от маниерите се изпарява. Остава голият характер на пълна дневна светлина. Тук и себе си виждаш с изненада, без никакво самооблащение и самозалъгване. Ако не бях дошел в Родопите, нямаше да позная себе си.

30 септември 1952, Ерма река.

... Всичко след дъжда е младо. И аз се чувствам подмладял. Не забелязвам, че сърцето се задъхва и отказва. Когато си все у дома си, много чувства се атрофират в тебе. Това единение с природата, тая зависимост от настроенията на времето, това любопитство към живота на треви, дървета, насекоми, тая общителност между непознати хора, срещнали се случайно на пътеката. Може би сбърках, че се зареях в пустошта. Всеки мой ден е загуба на концерти, театри, книги, филми, култура. Но тая загуба е печалба на нови вълнения, на размисли. Не познавах вкуса на дъжда и вятъра. Тоя див пейзаж е мълчалив, няма навик да се разкрива чрез бърливост на птици и буйни листа, затворен в себе си. Пълен с мълчаливи думи, в които обичам да се вслушвам.

6 октомври 1952, Черешово

... Поразяват ме не безобразията, простацината, изостаналостта, завистта, злоупотребите, а нещо друго. Юноши в тесни, студени, влажни общежития четат на газеничета вечер до късно, водят си записки на коляно, спорят за нова техника, следват задочно. При всяка среща с мене се стараят да научат нещо. Идват в кабинета ми и разглеждат чуждите списания. Очите им жадно купуват, купуват. Искам да разшифровам тия младоци. Пресметливи, делови, насмешливи. Къде е някогашната ни

романтика? Мъча се да се приспособя към грубостта на разговора и маниерите им. Те се срамуват от сантименталности. Настръхват от фалшив патос, от престорена скромност от угодливост към авторитети, сякаш ги полазва паяк. Расте самонадеяно поколение. При нашето българско самоотричане и ниско самочувствие, при вековния навик на българина да се самоподценява това поколение е нещо изненадващо. Всички ни ще тури в джоба си!

(Шефът: Страх на буржоазен специалист от конкуренция. Утре тия младоци ще го направят излишен!

Портретът: Утре тия младоци и тебе ще направят излишен и смешен като допотопно изкопаемо!)

15 октомври 1952, Мадан

... Творец, строител, който се ориентира по „средния“ човек, винаги попада в глупаво положение. Архитектурните проекти за родопските жилища са нагодени според вкуса и скромните нужди на безличния среден човек. Но тъкмо сме построили дом за средния човечец, той през това време взел и без да ни пита, порасъл. Тясно му е в тоя дом, предназначен за вчерашните му нужди и вкусове. Авторът на проекта се стреми към достъпност, нагажда се към простия човек, принизява се към него, очаква неговото признание. А тоя вчерашен простак днес го ругае за просташки построения дом. Секретът на нашата професия е в това, че не бива да се разчита на „днес“. Който работи за „днес“, се озовава бързо във „вчера“. При строителството трябва да се преселиш в „утре“. А това е свързано с борба, с неразбиране, с навличане обвинения в седемте божии греха. Трябва да си готов на всичко, да се бориш, да падаш, да ставаш, но да не се огънеш и после да те е срам да минеш край сградите, построени от тебе. Винаги съм смятал: трябва да се рискува, за да се направи нещо свястно и трайно.

19 октомври 1952, Петровица

... Заварих К. М. на обект въжена линия. Мери думите си на аптекарски везни. Пази авторитета си зад седем ключалки. Подаде ми ръка с жест, който му отнема колкото се може по-малко време. Гласът му е дошел до нас от ледниковия период. Тоя човек за мене е загадка. Съвсем изсушен. В него видимо са пресъхнали спомените от детство и младост. Изтръгнати са ароматите на цветя и зеленина, които някога са го облъхнали. Запушени са изворчетата на човешки копнежи и нежност, които някога са клопочили в него. Лицето му е без израз, като корито на пресъхнал поток. Навява жажда.

(Шефът: Доволен съм от тая характеристика. Бих бил обезпокоен, ако се харесам на такъв чужд поглед!

Портретът: А на собствения си поглед харесваш ли се?)

27 октомври 1952, Рибница

... Силният, самостоятелен характер днес е неудобен.

29 октомври 1952, Кърджали

... В лабораторията правят точни проби за издръжливостта на бетона. А няма къде да се направят проби за издръжливостта на хората. Претоварваме ги свръхсили...

3 ноември 1952, Рудозем

... Злополука с покрива на завода! Всички подозрения падат върху мене. Изчисленията на моя проект са точни, проверени. Залагам главата си! Причината е другаде: прекаленото бързане в изпълнението. Аз предупреждавах. Но кой те слуша? Сега се движа в пространство, изпълнено с въздушни ями, с примки, с подводни скали.

8 ноември 1952, Рудозем

... Недоверието, подозрението, обвинението, разследването – всичко това ме угнетява повече от есенните бури, мъгли, дъждове. Мисля за ония, които са изпитали всичко това преди мене, и си повтарям: това, което друг преди тебе е изтърпял, винаги можеш да понесеш и ти!

15 ноември 1952, Рудозем

... Мнозина от колегите ме избягват. Чувствам се глух – не говорят с мене. Чувствам се сляп – не ме гледат в очите. В такива тежки моменти оценяваш човека до себе си. Ако не бе жена ми с нейното беззаветно доверие и упование, да съм си теглил куршума.

20 ноември 1952, Средногорци

... Отидох при работниците по водопровода. Почувствах се човек. Слуховете около мене не са променили отношението им. Все същото уважение към опита и знанията ми на инженер. Дори сега към това се е прибавила някаква нова капка уважение като към мъченик. Питам се защо? Дали многовековният опит на народа е изработил в тях инстинктивна мъдрост да вярват в човека?

(Шефът: Това наивно доверие на народа векове го е държало в робство!

Портретът: А не мислиш ли, че тъкмо това взаимно доверие го е запазило през вековете като народ?)

23 ноември 1952, Кърджали

... В дивна страна живея. Да ми кажеше някой, че някъде има такава невероятна страна, бих го сметнал за шегобиец. И все пак има такава страна. В нея всичко се прави за машините и заводите. Хората се лишават от най-необходимото, за да се доставят машини и да се построят заводи. От храната, водата, електричеството, дрехите на хората се дава на машините и заводите, те гълтат с метална паст залька от устата ни. Хората се лишават от любов, почивка, здраве, за да растат и се размножават машините и заводите. Те са като някакви стоманени богове, на които се пренасят жертви. Безпощадно се изсичат вековни гори, за да се тъпчат стоманените ненаситни челюсти. Но нали машините и заводите трябва да служат на човека, а не човекът да робува на тях?

30 ноември 1952, връх Ветровец

... Събудени са огромни ламтежи. Всеки може да постигне всичко само да поиска. Ето, Първан Гагов от село Дивотина се издигнал, станал началник. Голяма заплата, вози се в кола. Всички от неговото село искат да го настигнат. Нали и той е бил като тях? Щом оня хлапак, с когото заедно са пасли говедата, е станал голедец, защо и те да не станат? Не го ли знаят кой е, от какъв коптор е излязъл, какъв е баща му? Започва голямата битка с всички средства за постове. От една страна, е освободена енергията на масите. Всеки вижда пред себе си открити възможности. Обаче заедно с енергията се развързват и страстите. Не могат да се обуздаят. Завист, угодничество, подлост, организирана бездарност, хайки срещу таланта.

1 май 1953, Рудозем

... За празника пуснахме пробен концентрат. Голямо тържество. Усетих сълзи в очите си. Видях завършено своето дело, увенчан с успех своя денонощен труд. Познах най-голямото човешко щастие. Заводът започна да работи предсрочно.

5 май 1953, Рудозем, след полунощ

А днес е отровена цялата ми радост. Бистрата белопенеста Арда е посиняла от изтичащите в нея оловни отпадъци. Няма да забравя тая картина до сетния си ден: от

двата бряга на реката се носи оплакване. Родопчанки, надвесили черни чембери над вълните, се огъват като тръстики под силен вятър и вият на умряло. Плачът им се извишава като песен, после спада надолу в ридание. Тъкмо замлъкне една група, отсреща друга група подлавя оплакването като ехо, засилва го, извисява го в небесата до вик и постепенно го смъква в стон и вопъл. Нищо не разбрах. Приближих се. На повърхността на буйните води се носеха цели стада от риба. Прочутата ардинска пъстърва! Спомних си как дядо Метю, старият родопски бедняк, при първото ми идване тук ме покани на пържена риба, току-що уловена от реката. Такъв вкус не бях познал през целия си живот. Как ми се радваше старецът: дошъл инженер в техния див край! А ето как му се отблагодарих аз за гостоприемството. Сребристата гъвкава пъстърва изглеждаше съвсем иначе в оловната река: преобърнатата откъм жълтото коремче, подпухнала, носена своеволно от вълните. Рибата бе отровена! Далече по цялото течение на Арда отекваха хорови оплаквания. Неиде в дъното на хоризонта се чуваше някакво проточено вайкане като свирене на вятъра. Цял ден и цяла нощ продължи сърцераздиращото прощаване с мъртвата риба. Родопчанките оплакваха пъстървите като свои свидни рожби. Те бяха прехраната им, гордостта на софрата им, гостоприемството им, празникът и поминъкът им. Плачевният им вой се надига и спада с приливите и отливите на вятъра. Не мога да заспя. Излязох навън, отидох край реката. В лунната светлина плуват, плуват по течението бананови тела. С кошове изхвърлени гнили банани. Мисля за гръцките бедняци, до които утре Арда ще довлече отровената риба. Какви усилия ще се изискват от следващото поколение, за да върне обичта и доверието към нашата страна! И всичко, за да се отличи някакъв себичен властолюбец с пущане на завода предсрочно. А рибите са неми. Те никога няма да вдигнат глас на протест. Аз предупредих навремето. Поде се грозен вой срещу мене, че саботирам. И аз млъкнах. А сега няма за мене ни сън, ни сладък залък... В дълбоката планинска нощ ечи оплакване, понася се от бряг до бряг, сякаш жените от една махаличка подхвърлят мъката си към отсрещната махала, за да я споделят, а оттам тя расте, носи се към другия бряг, минава отвъд хоризонта. И така от бряг до бряг, от вик до вик – чак до устието на реката в далечното Бяло море...

(Шефът: Заплакал за рибите! Да основе дружество за закрила на рибите!

Портретът: Ще дойде ден и ти скъпо ще платиш своята вина за отровените реки, за изсечените гори, за осакатените човешки души!)

Четях откраднатия дневник под кръстосаните възражения и контравъзражения на раздвоения шеф. А може би това бе само моето развинуто въображение. Може би онова младо, голобраво лице, което ме погледна веднъж от портрета на бюрото в отдел кадри, бе отдавна изтрито в душата на тоя суров човек? Може би, копаейки чуждото тъмно минало, той бе забравил своята светла младост?

Какъв бе той? Един странен дефект във времето.

Той се мъчеше да извие течението на времето в обратна посока. Връщаше всяка добра дума, всяко добро намерение, всяка усмивка назад към някоя тъмна сянка от миналото. Неговото време вървеше със заден ход, сблъскваше се с вълните на днешните дни, тласкаше ги наопаки. Самотен, упорит, заобиколен от призрази на миналото, той се бе превърнал в спирачка на времето. Изваждаше от дъното отдавна утаена тиня и кал, силейки се да задръсти, да размъти, да затлачи буйната река на дните. Търпеливото време течеше иззад гърба му, заобикаляше го, край него се получаваха водовъртежи. Посочените от него хора потъваха и ако не се удавеха, изплуваха по-далеч от бдителното му око. А той се бореше сред талвега на живота, спираше, забавяше течението напред. Човекът, в когото времето бе спряло.

А аз, която исках да изпреваря времето, бях станала негов сътрудник, бях се превърнала в сяпало винтче в тая спирачка на времето.

VII

– Закъде?

Тоя въпрос ме блъсна и зашемети. Едва се опомних. Камionenът напредваше по

шосето.

– Закъде? – повтори моят непознат шофьор, настоявайки с кос поглед.

Трябваше час по-скоро да отговоря на него и на себе си.

– Ами... за влака.

Шофьорът се стресна. Погледна една солница на китката си, която сигур цъкаше проглушително, но от бученето на мотора не я чувах.

– За влака? Щуро момиче! Защо мълча досега? Как ще сварим?

Той бе обхванат от спорта да стигне влака. Пусна скорост и забрави всичко, дори да ме ухажва. Окуражително ми подхвърли:

– Дано влакът има закъснение, както обикновено!

Чак сега забелязах, че седя с лице към посоката на движението. Страшен изглежда светът, когато с лице си към една посока, а с мисъл и сърце – в съвсем противоположна. Сенки, бои, аромати, вятър летят срещу тебе с отворени обятия, а ти се отдръпваш от тях. Едва ли има по-непоносимо от това вътрешната ти посока на движение да не съвпада с външната. Светът отвън се втурва към тебе с дървета, пътни указатели, погледи и пространства, а ти се стъписваш пред тях като пред стена. Колкото по-бързо той е устремен към тебе, толкова по-рязко ти се отклоняваш от срещата с него, която те заплашва със сблъскване. Физически летиш напред, а мислено се отскубваш от себе си и се връщаш назад към мястото, от което се отдалечава. Това, което иде насреща ти, минава през тебе като през пусто пространство. А онова, което е останало зад тебе, те пронизва и изпълва целия.

Дори да полетиш със свръхскорост, пак ще останеш изключен от скоростта. Съзнанието не работи нормално. Не можеш да предвиждаш и направляващ новото, което иде насреща ти, защото изобщо не го възприемаш. То ти е чуждо и безразлично. Нямаш сетива за него. Съзнанието оперира с предишните представи и продължава да предвижда, да насочва онова, което е вече отминало и не подлежи на направляване. Ти се чувстваш безпомощен, изоставен от себе си. Хоризонтът пред тебе се разтваря, но твоят поглед е затворен за него. Вътре в себе си ти носиш обратния хоризонт. И все ти се струва, че действителният, зримият е обърнат наопаки. Свят ти се завива. Трябва сам да се преобърнеш, за да оправиш целия хоризонт, догдето поглед стига. Няма по-опасен от пътя, противоположен на вътрешния тласък. Всеки миг те застрашава катастрофа. Иде ти в движение да скочиш, да избегнеш неминуемия сблъсък.

Камионът се носеше с рискуваща скорост или така ми се струваше. Шосето се нахвърляше право срещу мене. Ако някой друг ти е наложил противен път, ти по-лесно можеш да се измъкнеш от него и да си поемеш по своя. Но когато сам си тръгнал в една посока и откриеш, че тя е тъкмо обратна на вътрешния ти порив, тогава е много по-трудно, почти невъзможно да се оправиш. Някаква инерция, нещо подобно на вярност те тласка да продължиш по същия път, защото ти си го избрал. Струва ти се смешен и недостоеен самият жест на отдръпване от веднъж поетата посока. Вън от обсега на властта ти е сам да отречеш себе си.

Оставих пътя да върви против мене.

Върнах се към откраднатия дневник. Прелиствах го назад-напред с разтреперани пръсти. Имах чувството, че тършувам в душата на един човек. Бях крадец на интимни тайни, джебчия на съкровени мисли. Страшно ми стана от откровеността, с която ме шибаша тия къси, отривисти редове. И открих, че не мога да понасям истината. Действаше ми като студен, пронизващ вятър. От голяма доза истина можех да се разболея като от простуда. Започваше да ме тресе. Дали не бях настинала от днешния дъжд? Цяла зъзнях. Пъхнах дневника под възглавницата. Презглава се гмурнах в одеялото. С една ръка стисках тетрадката под възглавницата като удавник. Не заспивах от страх сънят да не разхлаби силата на това стискане и да потъна...

В гърлото ми горчеше засъхнала утайка от изминалия ден. Завиждах на Димана за нейната светла болка. Тя напусна играта достойно. Не предполагах, че от едно поражение може да се излезе така гордо. Вникнах в обърканите й отговори. Тя се бе оттеглила от любовта заради мене. Тая жена, която смятах суетна и граблива като хищна птица, се бе пожертвала за мене. Навярно по подражание на някоя героиня от роман. И се бе върнала в пустинята на безлюбовието, за да не ми отнеме нищо. Сега разбрах какво значеше нейната философия: по-добре сам да страдаш, отколкото да

станеш виновник друг да страда. Получих горчив урок. Жестът ѝ ме пареше като плесница. Въртях се, изнурена от срам и угризения. Ни за миг не се приближих до сладкия сън, в който се влиза с чиста съвест. Представих си, ако си водех дневник, какво бих писала за своя изминал ден:

23 септември 1953, Гръмовец.

... Хората се делят на черни и бели. Няма мост да свързва двете групи. Между тях е прокопана пропаст. Аз не по своя воля съм попаднала сред черните. Хвърлям се отчаяно да прескоча пропастта, вкопчвам се в отвърдения бряг с нокти и зъби, но все се хлъзгам и рухвам долу. А белите много лесно, с една непредпазлива стъпка, могат да хлътнат при черните. Днес ми се представи рядък случай да прехвъркна оттатък при чистите. С един откраднат дневник. Само че каква чиста ще бъде тогава?... Аз вече стискам под възглавницата си крилото към очишчението...

Захвърлих мисления си дневник. Не можех да издържа истината. Разтrese ме. Още по-дълбоко се зарових в одеялото. Забравих да угася лампата. Цяла нощ тя продължаваше да свети, никому ненужна.

Рано заранта оставих изтощената си възглавница. Грабнах нотите и мушнах в тях тетрадката. Моцарт ми бе станал съучастник. Чистият Моцарт. Забързах въвн през калта и локвите с шляпаща походка. Сякаш някой ме гонеше. Най-ранобудните вървяха на групи към обектите и нещо си шушукаха оклюмали. Но аз нищо не забелязвах освен собствения си страх.

– Чу ли новината? – прошепна ми Петко Родопски, човекът канара, който сега изглеждаше смален и смазан. Дори шепотът му прозвуча някак стъпкан.

Но аз прескачах локвите и нямах време за новини. Колкото по-навътре навлизах в селището, толкова по-дълбоко заглъбвах в смътен, недоумяващ шепот, изпълнен с тревожност. Не обърнах внимание, презаеа със своето бързана. Изкатерих се на половин дъх по височината. С останалия половин дъх извиках на Горова, която проветряваше чаршафи на балкона:

– Добро утро!

Нахълтах в стаята, още неразтребена. От леглото лъхаше на топъл, мирен сън, на който завидях. Показах ѝ, че връщам нотите, понеже нямах повече дъх да продумам. Издърпах един стол до гардероба. Качих се на стола. Оставих най-горе Моцарт. Ловко пуснах дневника. Тикнах го под цялата купчина нотни сборници. Оправих ги един под друг. Всичко извърших светкавично, защото цяла нощ мислено бях го повтаряла. Слязох. И чак тогава си поех дъх.

– Как успя да ги прегледаш? – попита жената учудена.

В първия миг не съобразих. Мисълта ми бе запушена с тапа. Какво искаше да каже?

– Ами... – отвърнах безсмислено и се сетих, че става дума за нотите. – Пак ще дойда да ги взема!

Изскочих навън. Видях в локвите синьо, безпределно небе. То бе изкърпано в нощешния дъжд. Тичах през локвите, сякаш хвърчах по небето с невероятна лекота.

– Какво ново? – попитах група работници.

Сега можех да говоря с тях вече на равноправни начала.

Бай Руси ме погледна, без да ме вижда, втренчен в някаква загадка, която не можеше да проумее.

– Не си ли чула? – попита той със същия стъпкан шепот, както преди малко Петко Родопски.

– Нищо не зная! – прошепнах и аз, неволно обзета от една обща, всепроникваща тревога, пред която моите грижи избледняха.

– Нищо не разбирам! – каза друг работник, озъртайки се, сякаш бе попаднал в тъмен лес без излаз.

– Какво има? – исках да узная и в същото време се боях.

– Не мога да повярвам! – прошепна трети, а погледът му се луташе в пространството и търсеше някакво обяснение.

– Не ме мъчете, казвайте!

– То не е за казване...

– Е, тогава не ми го казвайте! – и им обърнах гръб.

– Мирон... самоубил се!

Вестта ме застигна откъм гърба и се заби като нож между плешките ми.

– Не може да бъде!

Не исках да вярвам. Но нещо в мене веднага разбра, че това бе самата истина, че не би могло да бъде другояче. Останах вцепенена, с нож, забит в гърба.

– Питам се каква му сторихме?... Ех, малко му се смеехме, но то бе от добро сърце – оправдавах се работниците сами пред себе си.

Порази ме, че тия хора чувстваха вина за смъртта на поета. Още никой не знаеше подробности. Мирон оставил стихотворение вместо прощално писмо.

Тръгнах си с болката, забита между плешките. Не гледах къде стъпвам. Газех направо през локвите. Небето, отразено в тях, се бърчеше, разлюляваше и размътваше под нозете ми. Сякаш стъпквах небето. И аз чувствах вина за смъртта на младия поет. Той всички ни размиваше, на всички ни доставяше радост. А чак сега се замислях: каква радост ние бяхме му дали? Поне веднъж дали бе чул една добра дума от нас? Спомних си разговора с него, когато се осмелих да му кажа мнението си за стиховете му:

– Дразнят ме... Не само за това, че нямат рими... Създават ми някакво безпокойство!

А Мирон се усмихна пресилено:

– Това е най-хубавата похвала за мене! Поезията не е успокоително хапче!

Черна сянка прекоси тоя ясен ден. Вестта се носеше от бригада на бригада, от шепот на шепот. Навсякъде тя гасеше смеха, спираше глъчката и събуждаше непоправимо чувство за вина. Все още в недоумение, хората търсеха причините за това нелепо самоубийство. Струваше им се, че и то е шега на Мирон, една прекалила шега, но той обичаше да губи мярка в шегите. Очаквах утре младежът да се върне при тях – малко гузен, изтрезнял, да им поиска цигари, все така слаб и поприведен, с щръкнали лопатки на гърба като никнещи криле. И пак да стане весело. Но ставаше все по-тъжно.

Всеки изравяше от спомените си някаква насмешка или остра дума, с която нехайно бе наранил поета. А Мирон никога не бе показал, че го боли. На всекиго отвръщаше с бликащо остроумие. И най-неукният го поучаваше как да пише, какво да отрази от новия живот. Младежът изслушваше всички под прикритието на шегите. И всички бяха недоволни от него. Все го критикуваха за многотиражката, за пиенето, за липсата на патос. А сега се разкайваха.

Единствен нямаше никакви угризения Евтим Свраката. Той бе горд, че бе вървял по петите на поета и му познаваше всяка стъпка. В своя бележник пазеше всички стихове и епиграми на Мирон Ковачев по реда на създаването им в разни варианти. Прав излезе загиналият поет, като твърдеше на шега, че доносниците се грижат за безсмъртието на нехайните творци.

Интересът към съдбата и ръкописите му растеше. Изтъкнато бе като всепризнато мнение, че Мирон е страдал от неизлечимо пиянство, което го е закарало в блатото на отчаянието. Свраката между два поредни доноса бе намерил последното му стихотворение. Странна бе прощалната усмивка на поета:

Усмивка

Потърсих подходяща усмивка

за празника да си я сложа.

И почнах пред огледалото

да меря различни усмивки:

идейно подкована, сервилна,

оптимистична и патетична.

И все не ми бяха по мярка.

Лицето ми бе криво.

Изведнъж усетихме, че въздухът на строежа се лиши от нещо насъщно като кислород, което по-рано не бяхме забелязвали, но което ни е облекчавало дишането. „Тоя човек ми бе симпатичен“ – си мислех. И това бе обща мисъл. Вече нямаше

раздвоение в мене и тях. Нещо невероятно: Мирон сплоти хората, придаде единен дух на целия колектив. Това, което шефът с такива усилия се бе мъчил да създаде, мъртвият поет го постигна. Сякаш певецът бохема ни събра на обща гощавка и преля догоре сърцата ни като чаши с опияняващо вино.

Присъствието на шегобиеца ни бе необходимо. Събирахме се и четяхме негови стихове:

Ода на сивия цвят
Бъди съвсем невзрачен –
така ще си неуязвим
от погледи и помисли!
Посредственост – това е
изпитаната броня.
Привет на сивотата –
най-сигурен защитен цвят
на пъстрата земя!

Смелост
На смелост искам да се уча
не от лаещия пес,
не от твърдоглавата скала,
не от ястреба стремглав,
а от тебе, скромно цвете,
там горе на върха открит
за всички ветрове и мънии,
за жегата и внезапен скреж.
О, храбро цвете, защитило
във крехка чашка красотата –
от теб на смелост да се уча!

Всички започнаха да си припомнят разни случки с него, да ги украсяват и преувеличават. Просто за дни невзрачната му фигура се вдигна с щръкналите лопатки като с криле над планините и стана легендарна. Разказваха увлекателни анекдоти за неговото остроумие и безстрашие. Най-интересните истории споделяше Евтим Свраката. Ние го слушахме жадно, почти забравили каква тъмна роля е изпълнявал той зад кулисите. Готови бяхме всичко да му простим, само и само да не престане да възкресява пред нас поета, без когото животът ни би посивял.

Така новостроящите се селища придобиваха памет.

Строежът продължи с ускоряващ се ритъм.

Калта с многобройните печати на нозете и на търпението ни изсъхна от слънцето, напука се и забрави стъпките ни. Само от тежките шини на камионите земята носеше браздите на спомена за огромните усилия.

– Райно! Викат те! Бързо!

Отдавна чаках това. Само не в такъв слънчев ден. Винтовете на коленете ми се разхлабиха. Светлата линия на хоризонта се огъна, сви се около врата ми и ме стегна като примка. Нямахме нужда да питам кой ме вика. Знаех. В следния миг страхът ме запрети отвъд самия страх. Претръпнах. Бавно слязох от монтажа. Толкова бавно, че майката земя не ме удари. Тръгнах спокойна към бараката с надпис „Отдел Кадри“.

– Къде нататък? Тичай при пианото!

Чак сега страхът ме връхлетя. Избухна като бомба със закъснител. Тъмна гъба израсна и скри слънцето от мене. Цялата атмосфера се насити със стронций страх. В частица от секундата изживях сгъстено, пресовано всичко, което би се случило в кабинета на шефа. Откровен разговор при затворена врата. Къде е доказателството за моята преданост? Няма го. Дневникът на инженера си лежи под тежкия нотен куп. Заставам очи в очи с досието – моя невидим двойник. Моето обратно аз, което съдържа всичко черно, опетнено за мене. Досието – моята неотменна сянка, следваща ме по

петите, без да мога да я видя. Като задгробна сянка. Аз се защитавам, а досието ме опровергава, изобличава. Аз искам да бъда чиста, а досието ме пръска с кал. Безсилна съм пред него. Не зная какво знае то. Може би то знае повече, отколкото аз зная за себе си. То е по-действително от мене самата. Досието е така неопровержимо, че аз изчезвам, стопявам се в неговата мрачна сянка, сама ставам тъмна, кална. Сега вече е постигнато единство. Няма раздвоение. Сега сме едно – аз и моят черен двойник досието...

– Тичай! Докарахме акордеонист! – извика Ванчо Черното.

Скочих от учудване в учудване. Сянката на досието се оттегли, заключена в картотеката. Аз бях все още аз, все още чиста, все още жива. Не стига това чудо, ами и акордъор! Хукнах презглава към културния дом. Не зная на кое се зарадвах полудо: на акордъора или на избавлението си.

– Бързо, че те чакаме! – бягайки пред мене, каза Черното.

Трябва да съм хвърчала, защото настигнах и изоставих зад себе си бързоногото момче. Отвъд реката видях калния камион на Графа. Идеше ми да го погаля по тъпата муцуна като вярно куче.

През отворените врати и прозорци на недовършената сграда на културния дом отекваха на редки интервали като от капчук единични удари по клавиши. Влязох по косо опряна дъска над входната мозайка. Видях недействителна картина. Едно старче с очила и остра, козелска брадичка се бе сгърбило над пианото. През панорамните, неостъклени прозорци ручеше поток слънчеви лъчи. Горният и предният капак на пианото бяха разтворени. Струни и лъчи се преплитаха и блестяха. А край старчето бяха застанали почтително мазачи, паркетчи, мозайкаджии и гледаха тънката му работа. Сред тях бе Влад. Направи се, че не ме вижда. Графът ме посрещна горд и победоносен.

Старият акордъор удряше някои клавиши, навел ухо към струните с камертон като лекар, който прислушва дишането на болен. С инструментите си завинтваше, затягаше, разхлабваше струните. После пак удряше клавиш, налучкуваше верния тон, чистеше звука от фалш. Мина ми през ум: да би могъл да акордира и мене, както съм разстроена! Съмнения, несигурност, ревност, любов, страх, надежда се боричкаха в мене, а на повърхността излезе една буйна заблуждаваща веселост. Заподскачах край старчето за добре дошел. Изглежда, Графът го бе подготвил за важната мисия, която му се възлага за внедряване култура в Родопите. Акордъорът с гордо съзнание пристъпваше към изпълнение на дълга си. Никак не го изненада моята необуздана радост. Но се озърташе нещо неспокоен. Във фоайето ставаше течение.

Майсторите наоколо се досетиха, че се бои да не се простуди. Вдигнаха пианото и го преместиха на завет в ъгъла на големия салон. Там бе и по-чисто, и по-далеч от шума. Старецът се съблече по риза, запретна ръкави и се вгълби в работата, си. На минаване майстори, натоварени с материали, се поспираха и надзъртаха през капака вътре:

– Колко много чукчета! – и бързаха пак на работното си място.

Прочаваха звук от ударен клавиш, след малко пак. Тъкмо акордъорът съсредоточи слух, внезапно стържене на мозайка го прекъсне. Той издебваше миговете тишина. Тъкмо долови някакъв нюанс в тона, проглушително търкане на паркет го сепне. Той търпеливо завинтваше с различни отвертки бурмичките, които държаха струните. Обясняваше на простите хора, зяпнали в ръцете му:

– Всяко чукче удря различни жици. Трябва струна по струна да се оправи.

Майсторите клатеха глава с разбиране. Пак отекваше единичен тон, след малък интервал – същият тон с едва доловима за ухото промяна. Така нюанс по нюанс, бавно и колебливо, всеки тон стигаше до своето чисто звучение. Сякаш търсеше себе си. И тази фина слухова работа трябваше да се извършва на фона на строителна шумотевица, моторен пукот, стържене, човешка глъчка. Кой на мене да помогне да намеря свой собствен тон, очистен от смущения?

Рошлю се праметна вътре през прозореца и седна върху рамката. Пушеше с хулигански замах и гледаше през цигарения дим, без да показва любопитство. Него нищо не можеше да учуди. Накрая каза:

– Другарю, щом ликвидираш пианото, ела да акордираш и железата, че главата ни стана на тъпан!

Акордъорът като старомоден човек въздъхна:

– Ехе, колко фалш има за акордиране на тоя свят! Тук тоя шум, момко, е чист! Рошлю му протегна кутията си с цигари. Старчето взе една цигара и приседна върху преобърнато мазаческо корито да я изпуши. Загледа се през прозореца навън с унес отпреди Първата световна война.

– Каква гледка! Особени планини! Уж голи, а облечени с настроение. Подмладих се. Камъните оказват оздравяващо въздействие. Просто скалите и сипеите излъчват някаква поетична енергия. Орфееви планини. Имат в себе си още неизчерпан заряд от вдъхновение. Това се предава на хората. Да бях поет! Усещаш как в тебе се влива далечно ехо от вдъхновението на Орфея. Може би тук в камъните, в пръстта, в пещерите и горите още витаят незагълъхналите стъпки на певеца. Може би някаква лъчева мощност се е предала от него на самите Родопи или обратно.

Рошлю слушаше тия излияния с височайше презрение. А аз си мислех: кой знае, може един ден науката да открие някакви радиации, излъчвани от скалите, които въздействат върху човека. Сигур някой друг, който сега следваше на моето място в университета, щеше да ме изпревари и той да направи моето откритие.

Акордьорът забеляза отчуждение по лицата ни.

– Това са планините на Орфей! Не знаете ли легендата? Вие младите сега учите само техника!

Рошлю не можеше да понася сантименталности:

– Орфей и стомана не върви!

Акордьорът скочи от коритото преобразен. От кротко старче се превърна в гневен гръмовержец:

– Само стомана не върви! – изглежда, ядът му се бе трупал с години и чак сега бе избухнал: – Знаете ли къде тъпчете? Тук е бродил певецът на света! Вие вървите по следите на Орфей и нищо не знаете за него?

Трябва за мой срам да си призная, че за пръв път чух легендата за Орфей, разказана от стария акордьор. Едно време в училище са учили древна митология. А ние, за да не се поддадем на суеверие, не учехме нищо. И сега с Рошлю като невежи прикривахме своята любознателност, не задавахме въпроси, да не се издадем, че не познаваме легендата за собствените си планини.

Върнах се на монтажа като замаяна. Гледай ти! Тъмните дъщери на земята убили Орфей, защото пеел хубаво и не искал да стане тъмен като тях. Тая легенда ми действа по-силно дори от самогласните му песни, ако бих могла да ги чуя. Виждах от околните чуки и урви как се спускат чорлави, със запенени усти, подивели убийците му, като мътни пороища, за да го разкъсат и стъпчат. Бих изковала на певеца стоманена броня, бих го монтирала цял от желязо, за да не го поразят ударите на злобата. Бих му източила нерви от седмжилести, стоманени въжа, бих му споила с електрожена желязна кожа, бих му изплела гръден кош от арматурно желязо и бих поставила в него сърце от стомана. Но железен, Орфей не би могъл да пее. Само ще дрънчи проглушително. За да бъде Орфей, поетът трябва да е нежен, чувствителен, тръпнещ като струна от лъчи, отекващ с всяка пора на кожата си като мембрана, резониращ на всяка човешка болка, на всеки жив полъх. А само железен, Орфей би могъл да оцелее.

Инженер Горов мина край монтажа. Каза ми, че е отбелязал страниците в нотите на Моцарт, да ги взема от жена му, за да упражнявам акомпанимента. Тръпно чаках края на работното време. Предвкусах сладостта на свиренето. Тоя ден всичко ми се услади: и силният вятър, и плътните шумове. Нищо вече не можеше да осуети концерта. Дори акордьор бе пристигнал в тая пустош. Самият инженер ме подтикваше да упражнявам. До най-затънтени гънки на планините бе проникнала мълвата за пианото. Музикалният празник се приближаваше.

Втурнах се още със забрадка към жилищата на инженерите. Седма постройка, горен ляв етаж. Бях готова и на лунно осветление да разучавам Моцарт. Почуках на вратата. Веднага чух отвътре:

– Моля, заповядайте!

По прекалено любезния глас и по отзивчивите стъпки на домакинята разбрах, че пак има гости. Жената страдаше от славата си на гостоприемна. Все при нея водеха новопристигналите. Тоя път дори предчувствието ми не ме предупреди. Нахлух вътре.

Някаква възрастна жена бе поредната гостенка. Аз препълних къщата с припрян вик:

– Моцарт или живота!

Домакинята се разсмя, доволна че може да гости важната дама с младежки смях. Един вид: вижте колко е весело при нас! Завтурна се към гардероба, придърпа стол. Аз се покачих, грабнах най-горните ноти и скочих долу. Горова се обърна към гостенката, като че й поднасяше рядка почерпка:

– Ще има концерт! Мъжът ми е цигулар, а това момиче – пианистка! – и ме потупа препоръчително по рамото.

– Вие свирите на пиано? – възрастната жена приветливо се приближи.

Тогава чак я погледнах в очите. Изгубих дъх и пулс. Нямаше нужда да ми я представят коя е.

– Запознайте се! – каза домакинята. – Райна, нашата катеричка на строежа! Госпожа Радева, майка на архитект Влад!

Цялата ми шумна веселост изчезна като глътната от прахосмукачка. Първият рефлекс бе да смъкна забрадката и да оправя косата си. Майчиният поглед разгатна всичко. Изведнъж приветливостта й се изпари. Сякаш откри следите от целувките на сина си по устните ми. Ръкувахме се неловко, прибързано, като че ли дланите ни взаимно се опариха. Горова се мъчеше да ни примири една с друга:

– Госпожа Радева току-що пристигна от София да навести сина си. Безпокои се за него в тоя див край. А момчето е толкова добре, напредва! Моят мъж казва, че е с голямо бъдеще!

Тъкмо това не биваше да споменава. Наля масло в огъня. Голямото бъдеще на сина й и това момиче с мръсен панталон и мазолеста длан! Майката ме проучваше с непрощаващ поглед. Цялата прах по мене, допирът на дочения плат, гуменките, напълнени с песъчинки – всичко започна да ме боде с нажежени иглици. А хвалбите на домакинята ме пронизваха най-болезнено.

– Виждате ли тая нежна девойка? – гласът й хитро-хитро ме пробутваше за снаха. – Катери се горе при орлите по тънки железа, без да има къде да се хване! Какъв риск! На наше време нямаше върхолази, не сме и сънували! Модерна професия!

Майчиният поглед се замъгли. Зави й се свят от височините, на които се катеря и към които ще подмамя сина й. Тя се вкопчи в единственото, което й се стори някаква опора:

– Отдавна ли свирите на пиано?

Чух в тоя въпрос кондензирана цялата майчина тревога с всички отчаяни въпроси към мене и към съдбата: каква съм, откъде съм, от какво семейство, с какво възпитание, с какво име, дали съм успяла вече да замотая единствения й син, най-добрия, най-красивия, най-способния на света?

– От малка свиря! – пуснах цялата си злоба като жило на оса.

Кралицата майка не ме одобряваше, бях проста работничка за нейния принц. Обърнах нотите откъм лицевата страна, където пишеше с едри букви Моцарт. Нейният син, въпреки че бе ял бой над пианото, не бе стигнал до Моцарт! И хукнах навън да се изтръгна от погледа й. Но усещах, че и след като си отидох тоя поглед продължава да ме проучва, да ме претегля на най-чувствителните везни, да ме отхвърля.

Майката на любимия... Натъкнах се на оная мина, която може да хвърли във въздуха сърцето на всяко момиче. Как да се защитиш от нейния поглед? Той е нежен, мъдър, прощаващ, възхитен, когато е обърнат към сина. Но щом се насочи към тебе, избраницата му, става съвсем друг... О, тоя майчин поглед е добър и благосклонен към всички останали момичета на света. Той по улиците, на пазара, в театрите, навсякъде неуморно пресява новата реколта моми, открито се радва на младостта им и си избира, избира снаха. Я, какво хубаво момиче! А онова там какво скромно девойче! Навред тоя прозорлив поглед открива бъдеща снаха. Щерката на съседите е добре възпитана. Племенницата на приятелката й се облича с вкус. Съученичката на племенницата е много приветлива. Навред, навред – подходяща снаха. Само една-единствена е неподходяща – оная, в която синът й се е влюбил. Как е могъл? Отде я намери? С какво го заслепи?

В тоя майчин поглед срещащ собствените си съмнения – с какво си омагьосала сина й? Нито си достатъчно красива, за да го влудиш, нито достатъчно умна, за да го

покориш, нито от достатъчно добър род, за да го заслужаваш. Тогава? Недоумяващият поглед на майката се сблъсква с една загадка. Гледа в невидимото. Значи има някаква тайнствена сила, по-магнитна от красотата, по-властна от ум, по-съдбовна от синовна привързаност. Но каква именно?

А то е така просто: привличането на жената, което нито се претегля на везни, нито се преценява с поглед. Майката е способна всичко друго да приеме – красотата, ум, веселост, родова гордост. Само едно я ужасява – скритата сила на жената. Само с тая сила тя не може да се бори. Знае майката на какви безумия е готов един мъж, когато попадне в радиуса на действие на това необяснимо привличане. Майчинската грижна нежност става излишна и дотеглива пред безгрижната нежност на жената. Любовта на сина към жена е най-голямото изпитание за майчинството. Когато синът ѝ се влюби, в погледа на майката се появява древен страх. Някои го наричат ревност, но то е съвсем друго. По-непоносимо. Майката, незаменимата, която е дала плът и кръв на сина си, вижда, че е заменена от някаква чужда, случайно срещната. Майката усеща, че от необходимост до вчера се превръща в пречка днес. А това е отрицание на нейната същност. Свърхсила се изисква от майката да преодолее себе си и да застане с примирена усмивка пред собствената си смърт.

Как да успокоиш тоя крещящ от страх поглед? Да бъдеш добра? Да се стараеш да му се харесаш? Никога не можеш да бъдеш добра, нито да се харесаш, докато синът ѝ те харесва. Единствено успокоение би ѝ донесла, само ако накараш сина да те разлюби. Но за да угодиш на майчиния поглед, това е твърде висока цена. Предпочиташ цял живот да преглъщаш проклятието на тоя поглед, вместо да пожертваш силата си на жена пред любимия.

След тая първа среща с майката на Влад аз мислено продължих заядливия ни диалог. Нарочно я дразнех и предизвиквах с походка, с движения, при все че тя не ме виждаше. Отмъщавах ѝ, загдето не ме одобри. Вечерта отидох в празния културен дом и седнах пред пианото. Всеки мой удар по клавишите бе запратен срещу нея. Повтарях на памет технически упражнения от Ханон. Полека-лека пръстите ми догонваха своята някогашна пъргавина, започваха да ускоряват темпото. Всяко ускорение бе прецелено срещу нея. Засвирих гами. Съвсем се престраших. Отворих Моцарт на означената страница. Анданте от Осмата соната. Започнах ръка по ръка да разчитам нотите.

Неусетно се стъмни. Вече не виждах петолинията. Опитах да си припомня стария репертоар. Налучквах полузабравени мелодии. Сякаш не пръстите ми ги възстановяваха, а тия любими мотиви възстановяваха живота и кръвообращението в пръстите ми. Звездите от своята необозрима далечност трепкаха. Струваше ми се, че на всеки тон отзвънява една звезда.

Тая нощ спях като къпана. Сънят ми бе напоен с музика. Благославях майка си, загдето насила ме изтръгваше от детските игри, за да се сдружа за цял живот с пианото. Музиката е лековита билка против стронций страх. Стопиха се тревожните сенки, които витаеха край мене. Струва ми се, през тая нощ до разсъмване съм спала с една усмивка на лицето.

На утрото горделиво се качих на монтажа. Отнякъде майка му можеше да ме зърне. Всеки мой удар с чука по железата бе унищожителна реплика към нея:

– Ето, аз съм проста работничка!

Всяка моя дръзка стъпка по въздушните релси бе насмешка над нейния аристократизъм. Внезапно тоя безмълвен диалог се пресече. Побелялата майка сновеше из строежа – така мъничка, изгубена, сякаш премазана от шумовете. Разглеждаше построеното от сина ѝ. Все вдигаше глава нагоре, навярно ме търсеше. Но не ме виждаше. Нашето чукане се изкачваше все по-високо. И майката не можеше да достигне с поглед страшната съдба на сина си.

Мъчех се да се примиря с нейната неприязън. Прозорливият ѝ поглед съзря опасността снощи при първата ни среща. Трябваше да се радвам на безпокойството ѝ. Няма нищо по-тъжно от благосклонността на майката. Тя неволно обиква онова момиче, което е пренебрегнато от сина ѝ. Нима исках да бъда една от безбройните девойки, които ѝ харесват за снаха, понеже не харесват на него?

Загадъчната сила на жената. Това караше майката да настръхва. Но имаше и нещо друго. Не бях равна на момчето ѝ, не бях достойна. Просто момиче! Ами ако узнаеше

истината? Сигур би си закрила очите ужасена. Така ме заболя, че стиснах зъби. Болката ми даде сила. Злобно съобразявах: майката вече ми е противник. Синовете се влияят, и още как! Дума по дума майчиният глас ще разяжда увлечението му към мене, ще отравя, ще охлажда, ще разделя. А всъщност при характер като тоя на Влад може и да има обратен резултат: да подклажда забранения огън.

Стига да искам можех да се опитам да ѝ се харесам. Но аз не исках. Няма по-смешна форма на кокетство от кокетството пред майката на любимия. Ти трябва да изиграеш чужда роля. Да присадиш в себе си всички старомодни добродетели, които сама с усилие си изкоренила: сантименталност, благовъзпитаност, свенливост, миловидност, показна скромност и прочие. Трябва с вид и държание да въплътиш идеала ѝ за снаха. И с това да изгубиш любовта на сина ѝ. Не, благодаря!

Нещо ме влечеше все пак към жената, която го бе родила. Някаква противоречива влюбеност в нея. Предполагах, че тя ще иде да разгледа културния дом, проектиран и построен от „гениялния“ ѝ син. Използвах една кратка пауза, докато включат тока, и изтичах дотам. На минаване си плиснах лицето с речна вода и си пригладих косите.

Акордьорът довършваше работата си около инструмента. Шефът Кирил Манолов бе застанал отстрани. Понечих да се върна, но бе късно. В тоя момент влезе майката. Щом се видяха с акордьора, ахнаха театрално от изненада, в стила на благовъзпитаната генерация. Докато изредят дългия списък от любезности, шефът се приближи към мене. Смотолевих, че това, което искаше от мене, не съм в състояние да извърша. Но той искаше съвсем друго:

– Момиче, я посвири малко! Това поне можеш!

Върху горния капак на пианото лежаха нотите на Моцарт. Бях ги оставила, за да упражнявам и през обедната почивка. Шефът ме притегли силно да седна пред пианото:

– Хайде, изплакни ни душата!

Избърсах потни ръце в забрадката. Майката се надвеси над мене с притворно покровителство. Шефът се отдръпна в страни и ме наблюдаваше с обезпокоителна благосклонност. Как се свири между два огъня? Пръстите ми като под команда замаршируваха по клавишите. Вниманието ми бе разпънато на кръст между майката и шефа. Как да угодя и на двамата? В единия ъгъл на погледа ми бе мрачната кадрова бдителност, а в другия ъгъл – белокосата свежървенска възискателност. Заставях пръстите си да се движат, но клавишите ми се изплъзваха. Майката навярно бе свирила някога, защото познаваше това чувство, когато ръцете ти се отсичат, стават чужди, не се подчиняват на мозъчните команди. Потупа ме по рамото:

– Постановката на ръката ви е добра. Имате солидна школа!

Тъкмо това не трябваше да изтърве пред шефа. Хвърлих с крайчеца на окото си един бърз поглед към него. Как ще понесе сигнали за моята солидна школа? Той улови погледа ми и ми кимна поощрително. Защо пък да не му повярвам? Съсредоточих се в свиренето. Наоколо три мъдри глави ми кимаха съчувствено: акордьорът, майката и бдецът. Как да не се стараеш? Добре, че снощи до късно бях упражнявала. Пръстите ми по-лесно дойдоха на себе си. Един далечен намек на музика прозвуча. Но тъкмо се отпуснах, нещо ме прекоси. Спрях виновно, брадичката ми затрепера и думите ми излязоха разтреперани, сякаш ей сега ще се заплача:

– Загрубели ми са пръстите!

Тримата се надвесиха над мене, като че ли се давя, да ме спасяват. Шефът просто ме трогна:

– Не се смущавай от нищо, момиче!

Неусетно се поддадох. От какво пък да се смущавам? Започнах да свиря на сериозно. Пред очите ми просветна. И музиката изпод пръстите ми просветна. Акордьорът старомодно изрази възторга си. Все пак старомодният израз на възторзи си остава най-силен:

– В такъв пущинак – такъв музикант! – и направи един жест, който обхвана целите Родопи, включително и Беломорието.

Радева се сбогува с нас. Днес трябвало да замине. Стана ми мъчно. Някаква разновидност на любимия ме напушаше. Тръпнех като влюбена. Тя великодушно ме прегърна, и каза, че поверява пианото на роднините си в мои ръце. Да го пазя, да изтръгна от него най-фини тонове. Подтекстът бе твърде прозрачен: и сина си поверяваше в мои ръце. Какво доверие към моите загрубели, мазолести, очукани от железата ръце! Да видиш, да не повярваш! Тук се криеше някаква клопка. Дали хитро

не възнамеряваше да премахне опасността от мене, като просто не показва, че я забелязва? Добре... Пренебрежението бе още по-обидно. Но ще видим дали пък моите ръце са толкова безопасни за сина й!

Майката се залута между работници, купища материали и шумове да търси момчето си. За нея той още бе малък, заровен в пясъка да си играе и да копае тунели, да вдига пясъчни кули. Изпратих я с ревнив поглед. Завиждах й, че го е родила, че го е носила в утробата си, че го е кърмила. Тя е имала най-голямата близост с него.

– Няма да спирам за обед! – отсече шофьорът, сякаш на всяка цена трябваше да хвана влака.

Самата съдба въртеше волана с неговите упорити ръце... Едва камионът встъпи на по-гладко шосе и аз изведнъж почувствах, поех равнината. Тя премина през мене като напречно сечение. Бе в разрез с вътрешния ми ритъм, създаден от две години. Още носех в себе си подемите и спадовете на планината, нейните стръмни спускове в ритъма на своята кръв. А шосето ми натрапваше плоскост. Бях свикнала да имам пред себе си един хребет за преодоляване, един връх за достигане. Усилието ми бе измерено според наклона и височината на билата. Винаги си поемах дъх дълбоко и гордо, когато стъпя на планинския гребен. Обръщах се назад и се убеждавах в очевидността на трудното изкачване. Голото било бе синор на моето усилие. То ми отдаваше нагледно доказателство за изминатия път. Чувствах се самоуверена. А в полето нямаше такъв очевиден жалон. То бе еднотонно, отегчително. Струваше ми се, че пътят не ме отвежда наникъде.

Акордьорът пак подхвана работа. Удряше терци и цели акорди. Със забравено благородство проецаваха многозвучията и потъваха, удавени в разнбойния шум, като придаваха на шума някакво неуловимо вълнение. Тръгнах към монтажа. Насреща с пожарникарска скорост се зададе Османчо куриерът. Запъхтян рипаше по сипея, вдигнал нещо в ръка:

– Д-д-другарю началник! Т-т-телеграма! Босото момче влезе в недовършената сграда, прескочи препречени стълби, сечива, едва не нагази в едно ведро с боя.

– Т-т-телеграма!

Изведнъж се спря като вкопан. Загледа се с уголемени очи в отвореното пиано и в акордьора. Това ли бе хармониката, за която бе слушал? Съвсем забрави какво носеше и за какво тичаше дотук по баирите. Вдигайки се на пръсти, надникна през горния капак. Шефът, външно спокоен, пристъпи към него:

– Ей, заплес! Дай телеграмата! – изтръгна я от вцепенената ръка на момчето.

Аз неволно се спрях. Проследих издалеч израза на лицето му. Кирил Манолов алчно разглеждаше телеграмата. Обърна я косо да разчете печата. Болното ми въображение мълнийно се включи. Навярно телеграма от Ловеч! Стори ми се, че той придоби лице на скъперник, който се пресяга да грабне още една жълтица за съкровището си. Озърна се предпазливо, по стар навик. Аз си тръгнах. Но пак се спрях зад една колона и се обърнах. Той разкъса бандерола. Нервен, не можа веднага да я разтвори, обърна я наопаки. Погледът му пробяга с трета скорост по текста. Може би си внушавах. Тъмно тържество заблестя в тоя поглед. Лицето му, цялата стойка изразяваха: „Значи моят нюх не ме е излъгал!“

Още веднъж по-внимателно мина с очи по текста, погълна го целия, впи го в себе си. Победоносно успокоение го озари. Човек, който за лишен път се уверява в безпогрешната си интуиция. Започна бързо и хладно да крои нещо. Османчо стърчеше в нетърпеливо очакване:

– Д-д-да си вървя ли?

– Бягай! – бдецът махна с ръка раздражен, че прекъсват мислите му.

Османчо това и чакаше. Обърна се завтурнат към изхода, но пак се стъписа пред пианото. Сякаш и вървежът му пелтечеше. Вдигна се на пръсти, опря се с две ръце в отворения горен капак и заби нос вътре:

– Какви мъхнати чукченца!

– Всяко чукченце... – акордьорът започна да обяснява на момчето, чувствайки дълг да внедрява култура в масите.

– Я чакай! – викна шефът. Бе му хрумнало нещо.

Османчо се стресна. Помисли, че го гони защо се е заплеснал по пианото, и хукна навън. Префуча край мене.

– Ей, заплес! – настигна го гласът на бдеца.

Османчо хукна от височината надолу по урвата. Аз се свих зад колоната. Сигур телеграмата е от Ловеч. От тая моя интуиция само мъчения получавах, нищо друго!

– Стой! На тебе говоря! Върни се! – гласът бе прекалено крещящ, за да въздейства на едно дете.

Османчо се заизкачва наново по стръмнината. Нарочно се подхлъзваше, заравяше боси нозе в пръстта, преструваше се, че сипеят го връща надолу и забавя. Искаше да накара шефа да го почака. Вървежът му подчертано заекваше. Кирил Манолов си бе наумил нещо и нямаше търпение. Отдалеч нареди:

– Всички строители от всички участъци...

Приближи се към момчето и продължи тихо. Османчо чул-недочул, просия:

– За забава ли?

Шефът губеше самообладание:

– Слушай, заплес! Добре запомни!...

Изглежда свикваше всички строители за някакво важно събрание. А момчето не можеше да си представи, че хората ще се събират за нещо друго освен за забава, щом като е докарана такава голяма хармоника. Хукна надолу с криле на петите. Бдецът пусна целия си глас подире му да го гони:

– Другата събота, разбра ли?

Османчо тръгна да разгласява като барабанчик от дол на връх, от връх на дол нареждането. Може би то бе моята присъда.

Изкачих се с голяма мъка на монтажа. Бях натежала с още едно съмнение. Каква бе тая телеграма? Шумовете падаха отгоре ми като в кладенец и се усиливаха с тътен, удвояваха се с подземно ехо, сгъстяваха се. Пак губех работоспособност. Всяко стържене по железата ме пронизваше с тревожен вой на сирена. Приближаваше се някаква опасност. Неволно погледнах надолу през кръстоските на железата, както осъден през решетки на затвор. Как да не се вслушвам в предчувствието си? Ето че се потвърди.

Бдецът се приближи към нашия монтаж. Потърси с очи по стълбовете. Момчетата бяха накацали твърде високо. Тогава се озърна долу. Направи знак на първия, който му попадна в зрителното поле: Тасим. Сигур не знаеше, че той е глухонемият.

Тасим тръгна към него със своята усмивка като добра дума. Но Кирил Манолов не отговори на тая безмълвна дума, нито я забеляза, нито я разбра. Дръпна го по-настрана, озърна се нащрек. Това му бе привичка, останала от нелегални години, но сега беше без покритие и изглеждаше смешен анахронизъм. Колкото аз чувах отгоре, толкова и Тасим щеше да чуе думите му. Глухонемият впери поглед в устните му, по мърдането им да разгатне смисъла на словата му. А аз отгоре впих очи в жестовете му, за да уловя какво говори. Все едно че разчитах йероглифен надпис. Въображението ми се наелектризира.

Не забравяйте, че съм жертва на развинтена фантазия. Така ясно мога да си представя неща, които отстоят далеч по разстояние и време зад стени, папки и черепи, че сама започвам да си вярвам. Тая болест се разви в мене заедно с растящия страх и доби заплашителни размери. Аз в себе си бях убедена, че всичко, което си представях, е станало точно така. Дори очаквах последиците, които за мое неучудване не закъсняваха да се появят и още повече да затвърдят вярата ми в собственото ми развихрено въображение. Някои ще ме нарекат „мнителна“. Както искате. Но даже истинските случки, фактите за мене понякога бяха по-малко реални, понякога неправдоподобни, като че видени насън и без никакви последици. А ония, въображаемите, оказваха по-силно въздействие върху настроението ми, върху постъпките, върху живота ми, ако щете. А може би биологията утре ще открие загадките на съзнанието и ще се уверите, че предчувствията и въображаемите реалности са научно обясними. Може би страхът повишава дейността на телепатичните центрове. Бедата е, че искам аз да направя това откритие, преди някой друг да ме е изпреварил!

Възстанових звуковата страна на нямата сцена, която следях от своята кула наблюдателница...

Шефът привлече Тасим с поверителен жест:

– Слушай, другарю!

Глухонемият все така се усмихваше с неподправена доброта и следеше мърдането на устните му, както аз отгоре жестовите му.

Заобиколен жест:

– Какво би сторил, ако някой е скрил от тебе истината?

Тасим с невинно лице продължаваше да се усмихва. А аз отгоре гледах с изопнато от напрежение лице.

Уточняващ жест:

– Ако някой се е опитал да заблуди бригадата, другарите, целия колектив?

Тасим отвърна с ненакърнена усмивка. Изразът на лицето му се синхронизираше с думите на другия. Аз отгоре реагирах. По-точно, без да чувам.

Озадачен жест:

– Какво мислиш по това?

Тасим се почувства неловко и се усмихна по детски.

Отсичащ категоричен жест:

– Трябва да бъде изхвърлен от бригадата, изгонен от обекта! Нали така?

Бдецът се втрещи в неуязвимата усмивка на младежа. Натърти думите си с разобличителен жест:

– Има такъв случай! И то във вашата бригада!

Замлъкна преднамерено. Тасим все още не показваше признаци на безпокойство.

Жест, нанасящ последния удар:

– Знаеш ли кой не е бил искрен с вас? Райна Стаматова!

Впи поглед в лицето на Тасим, очаквайки съответния ефект. Тасим по мърдането на устните навярно разпозна моето име. Усмихна се още по-широко и ведро. Той бе привързан към мене, защото се мъчех да го разбера така, както той се мъчеше да разбере нас.

Жест с невъзпираемо издигане на гняв:

– Какво се хилиш, глупак?

Отгоре зрителният образ на кряска бе гротескен. Рошлю го забеляза:

– Чак тук ще ме напръска със слюнки! – и се спусна стремглаво надолу, вкопчвайки нозе и ръце с маймунска акробатика, в каквото му попадне. Скочи зад гърба на мъжа и го сепна:

– Той е глухоням! Оставете го!

Тасим стоеше безпомощен като ученик на черната дъска пред неразрешима задача. Шефът за миг изпита срам пред човека, който не можеше да чува и да говори. Отпрати го със сконфузен жест. Обърна се към Рошлю:

– Слушай, другарю!

Едва потуши раздражението в жестовите си. Рошлю го гледаше с недостъпно изражение. Сам не се засмиваше никога, а целият някак бе слепен от шеги и смях. Прозорливият мъж усети това и махна с ръка без заобикалки:

– Във вашата бригада няма бдителност!

Погледът на Рошлю не бе нито учуден, нито съгласен, нито възразяващ – изобщо не бе никакъв поглед. Жест, стрелящ в упор:

– Райна Стаматова е скрила, че е дъщеря на офицер, съден от Народния съд!

Рошлю го изслуша невъзмутим. Ни един лицев мускул не му трепна. Бдецът се стъписа пред тоя застинал израз на лицето, който преставаше да бъде израз, щом не се мени.

– И ти ли си глухоням?

Сега зрителният образ на гнева бе карикатурен. Рошлю със своята непревземаемост му се надсмиваше. Другият натърти с безпрекословен жест:

– Бащата на Райна...

– Е, та? – промълви Рошлю с каменно спокойствие.

Шефът изтърва контрола над жестовите си:

– Всички сте глухонями! И слепи!

Едва се самоукроти. Стисна челюст, сякаш ухапа бучка ярост:

– Повикай бригадира!

Хлапакът тръгна бавно с демонстративно безразличие, поспря се, вдигна някаква бурмичка от земята, заобръща я върху дланта си. Бдецът го следеше с присвити очи. Челюстите му се стегнаха още повече. Бай Крум бе чак на другия край на монтажа. Докато дойде, съмнението в мене се разклони, отиде нашироко и надълбоко, разрасна се в пълна сигурност.

В един миг ми мина през ума съвсем нормалната мисъл да сляза и да си призная всичко на бай Крум. Единственото, което можеше да ме излекува напълно от страха, бе сама да се разкрия пред бригадира. Но тъкмо от това аз най-много се боях. Просто тия думи не можеха да се поберат в устата ми. Не бих могла да понеса погледа на бащата, когато ще чуе чия дъщеря съм. Човек няма сили сам да си отреже загнилия пръст и да се спаси. Вместо да ускоря излекуването си, аз правех всичко възможно, за да го осуетя или поне отдалеча. А от това загниването растеше, обхващаше все повече пространство в мене. А пък да се обърна към бдеца с откровеност, то бе все едно да моля за разбиране железата.

Бай Крум дойде. Не можех да оттегля поглед от тях двамата. Железносивите коси на бригадира лъщяха от пот и напрежение. Бе нетърпелив да се върне и да продължи работата си. Никак не обичаше да го прекъсват. Другият изведнъж се промени. Обърна се към него като към равен. За шефа всеки некомунист, безпартиен бе получовек. Сега жестовите му заговориха почтително:

– Другарю Василев! Ти си стар комунист! С тебе можем открито да си говорим. В твоята бригада има съмнително лице!

Бай Крум бе още далеч, втренчен в сложните чертежи, цял погълнат от някакво изчисление. Каза с обичайния си жест на припряност:

– Има грешка! Аз и зъбите на моите познавам!

Високата му изправена снага тръпнеше от яд, че губи златно време.

Шефът изрече с предпазлив жест:

– Райна е скрила, че е дъщеря на царски офицер, капитан Стаматов.

При споменаването на това име бай Крум се изопна като железен стълб. Пак започваха предсмъртните мъки на сина му.

Другият продължи с подстрекателен жест:

– Знаеш ли кой е капитан Стаматов?

Езикът на бай Крум едвам се обърна като парализиран:

– Капитан Стаматов... начело на потерята срещу сина ми...

Гласът му бе загледан нейде на друга страна, далеч от събеседника – отвъд планините, сред други планини, където синът му още се гърчеше в предсмъртни мъки.

Бдецът със злорада прибързаност грабна стария майстор под мишница. Зашепна му с увещаващи жестове:

– Видя ли? Какво съвпадение! Така да измами доверието ти! Сега? Какво мислиш?

Бай Крум издърпа ръката си от неговата. Другият застана пред него с жестове изнудвачи:

– Слушай! Другарски съд! За назидание на всички! Добре да го подработим!

Бригадирът разпъди думите му с ръка, като да гони досадни мухи. А шефът добави със самоизтъкващ жест:

– Аз я разконспирирах. Дълго е укривала своя произход, но това пиано...

Бай Крум се запъти към работното си място. Другият го догони смаян:

– И ти ли си глухоням? Дъщеря на преследвача на сина ти!

Бригадирът изрече нещо, което удари като гръм по главата на бдеца:

– Аз знаех.

Кирил Манолов замаха с недоумяващи жестове:

– И си я приел на работа! И си й наливал занаят в ръцете?

Бай Крум се отдалечи от него. Върна се на монтажа.

Вдигна поглед към мене. Аз се вцепених. В единственото му око лумна гневно огънче:

– Райно!

Сърдитият му глас надвика шумотевицата. Посегнах да слизам надолу. Бе ударил часът да ме изпъди. Гневът му се разрази в ярост:

– Защо не се вържеш?

В първия миг като оглушала не можах да чуя точно. Бригадирът ми кресна, както никога досега:

– Веднага се вържи или ще те напляскам!

Чак тогава се опомних. Приех караницата му като най-нежна бащинска ласка. Вързах се здраво с предпазния колан за железния стълб. С това закрепих и вътрешното си равновесие. Започнах пъргаво да кова с чука, за да наваксам изгубеното. Замахът ми стана сигурен и самоуверен. Изправих чело, надмогнала всичките си страхове и съмнения. Огледах отвисоко шефа, скелите, цялата строителна панорама. Планините се разкриваха като на длан. Пътищата водеха надалеч. Всичко ми принадлежеше. Отгоре поздравявах цялата земя с ведър поглед.

Довършвахме прикачването на един винкел. Бях господар на замахата си. Не забелязвах как тече времето. Случайно след час-два хвърлих поглед надолу. Шефът се навърташе тъкмо под тоя стълб. Изглежда отдавна бе чакал да улови погледа ми. Повика ме с ръка. Заслизах бавно, спокойно. Само по това, че пръстите ми бяха побелели, се познаваше, че стискам железата с извънмерна сила. Заставах пред него изчаквателно.

– Прощавай, че те накарах да слезеш, но аз не мога да се покача така високо при тебе! – започна той предразполагащо.

Сигур ми кроеше нещо, щом ми се усмихваше така. Вътрешната ми бдителност се изостри.

– Момиче, ти като свириш, викай и моята Мая. Тя е музикална... Дано се увлече! Грижи ми създава това дете...

А погледът му, несвързан с това, което говореше, все шареше наоколо. На върха на езика ми дойде да му кажа, че зная за какво ме вика, за да му спестя неудобството да го усуква. Добре че вече имах тренинг да спазвам доста дълга пауза между помислянето и проговорването. Още от ранна възраст се сблъсках с необходимостта от тая трудна пауза. Да бъдеш млад и да мериш думите си – това са две несъвместимости. Но аз достатъчно бях теглила от езика си. Заставях се насила да преценявам всяка своя дума предварително, докато още няма звуков облик. А съвсем иначе звучи същата дума в кухнята на собствените ти мисли и когато се въплъти в гласа ти за чуждите уши. Аз можех да си представя точното звучене на неродената дума и да предвидя всички варианти на въздействието ѝ. Как да не съм двойно по-зряла от майка си, която в своята отзивчивост и поривистост още не бе усвоила тая спасителна пауза между помислянето и продумването? Аз съм по-стара от майка си с век страхове, съмнения и безсънници.

Бдецът ме дръпна по-далеч от шума. Заговори внимателно, сякаш пристъпваше сковано и предпазливо върху трошач се мост.

– Навярно не знаеш... Станала е голяма авария с промишления водопровод... Трябва да се помогне, ти какво мислиш.

– Да... – заекнах аз и не знаех какво по-нататък.

Как да се обърнеш към човек, който те подозира? С „другарю“ – не върви. Ще го обидиш и озлобиш, изравнявайки него, чистия, със себе си, подозирания. С „господине“ – още по-зле. Ще докажеш, че се разграничаваш от него и сам се причисляваш към блатото на врага. Ако не го заговориш с никакво обръщение, таиш зла умисъл и си прикрит. Ако изобщо го избягваш, гузен си. Ако пък се навърташ често край него, докарваш му се и кроиш нещо. Как да се отнасяш към човек, който те подозира? Да му обясниш откровено, че не си враг, че обичаш своя народ и искаш да бъдеш полезен? Гузен, непитан се оправдаваш. Да не му обръщаш внимание? Но той ти обръща внимание и не ти дава възможност да се държиш естествено като чист човек.

Шефът бе погълнат от някакво свое безпокойство. Гласът му звучеше без вътрешна опора:

– Няма да можем да изпълним обещанието да пуснем завода в срок. Повредата е сериозна... Ще се изложим пред цялата страна!

Едва сега започнах да разбирам. Спомних си борбата на Кирил Манолов с парторга, с главния инженер и с някои стари майстори. Те смятаха, че прекомерното избързване е свързано с технически рискове. Но шефът пусна в ход своето изпитано оръжие – обвини ги в песимизъм. Опръ се на нас, младите. Ние, разбира се, бяхме за свръхскоростен строеж. Подкрепихме го с целия си дваисетгодишен темперамент. По-скоро да пуснем пробен концентрат!

Гледах тоя човек, убеден, че винаги е принципен и верен, а всички останали са недостатъчно принципни и верни. Сам бе изкопал пропаст между себе си и хората. И сега в тоя страшен миг бе се почувствал сам. Той бе поел ръководството на всичко в свои ръце, бе отблъснал специалисти, бе обидил опитни майстори, бе прогонил мнозина. За пръв път бе сепнат. Той, който всичко направи, за да очисти колектива от съмнителните, се видя, че е останал без подкрепа. Кого да накаже? Върху кого да стовари вината? От кого да търси помощ? Шефът позна в тоя миг най-голямото сиротство на света.

– Трябва всички да се сплотим и да помогнем! – каза той с недоверие към собствените си думи, но с привидно смел израз на лицето, който никого вече не би могъл да заблуди, дори и журналистите.

– Разбира се! – въздъхнах облекчено.

Сега чак отгатнах смисъла на разговора му с другите. Гледан отдалеч през огромните очи на страха, тоя мимичен разговор бе насочен срещу мене. А всъщност се е отнасял за съвсем друго. Едва не прихнах от смях. Добре, че се овладях. И без това шефът стоеше като обран. Кой му ограби авторитета? Озърташе се: от кого да си го вземе обратно? А така го пазеше, трепереше да не се приближи някой до него, все ограден със загадъчност, все мълчащ, все бдящ. И пак някой през тия заключени врати, завеси, папки прескочи и му задигна целия авторитет.

– Ти можеш много работа да свършиш, момиче! – погледът му се вкопчи в мене.

Тогава видях в очите му най-големия страх. Страхът на тоя, който прави страх. Навярно летецът, хвърлил атомна бомба, има същия поглед. Той знае, че радиацията може да го настигне. Самата мисъл, че носи стронций, вече го отравя със страх, и то в най-силна доза. Бдецът пръскаше страх край себе си, а сам бе погълнал отровата. И при него симптомите бяха очевидни: и той получаваше погрешна информация от външния свят. Както аз си въобразявах съвсем преиначени разговори и събития, така и той бе преследван от друга система на значения, много по-невероятни. Един наведен поглед – за него бе заговор. Една шеговита епиграма – съзаклятничество. Двама-трима, които си шепнат – група, подготвяща свалянето му. Тоя, който произвежда стронций страх за другите, е неизлечимо заразен. И сам със своята мнителност, че го мразят, лъжат, заговорничат срещу него, събужда тия чувства у другите. Страхът има силата да предизвика тъкмо това, от което страхливият най-много се бои.

Изпитах съчувствие към него. Аз най-добре можех да го разбера, защото познавах вкуса на страха.

– На тебе възлагам отговорна задача! – каза той.

На мене? Откога бе започнал да ми вярва? Не бях му дала никакво доказателство. Дали не ме изпитваше? Но погледът му се уповаваше в мене. За пръв път! Изпитах непозната радост. Да ти вярват въпреки всичко! Без да си откраднал, без да си измамил! Бях готова слънцето да сменя на земята, за да оправдая това незаслужено и неизкупно доверие!

– Уговорих бригадата да те освободи от работа за два-три дни. Обиколи всички бригади, поговори лично с работници и инженери! Ти си близка с всички, обичат те. Можеш да им въздействаш. Да се съберат на доброволна мобилизация. Другата събота и в неделя!

Би трябвало тук да му кажа:

– Ще преодолее всички трудности и ще оправдая доверието!

Но някак не успях. Бях вече тръгнала мислено, прескачах потоци и канари, отивах при всички, уговарях ги да се вдигнем като на въстание, да спасим дадената дума, да издържим изпитанието.

Шефът сигур прочете себеотдайност по лицето ми и ми благодари с поглед. Той на мене се чувства благодарен! Сънувах ли?

– Аз ти вярвам, въпреки сведенията за тебе...

Земята се люшна под мене. Телеграмата! Сега пък моите въображаеми страхове се оправдаха. Отново всичко изгубих. Тия непрестанни скокове от небето на земята ме правеха смешна в собствените ми очи. Трябваше да туря край на играта. Заговорих, без да премислям:

– Попълнете сведенията: Райна Стаматова, дъщеря на...

– Нищо ново няма да ми разкриеш. Всичко зная вече... Важното е да не се разчуе. Ако другите разберат, положението ти ще се утежни... Защо си заблудила колектива... Ще

се наложи другарски съд, наказание, самокритика...

Зина пауза, в която усетих как пропадам, пропадам... И тъкмо в последния миг Кирил Манолов ми протегна ръка.

– Ще направя всичко, за да не се разгласи... Бъди спокойна! Сега ти ми помогни! Поговори с хората. Влез в душите им! Ти си близка с работниците, а също с ония, важните: главния инженер, особено инженер Лалю Наумов, по водопровода, и приятеля му архитект Влад Радев... Проучи какви им са настроенията, разузнай кой как мисли!... И ми кажи!

В един миг от съмнителен и пропаднал станах доверен човек. Скокът бе така зашеметяващ, че аз не осъзнах всичко докрай. Най-после влизах като равна между хората. Никой нямаше да разбере коя съм. Нито бай Крум, нито Влад, нито майка му, нито момчетата от бригадата, нито момичетата от общежитието. Нямаше да навеждам поглед пред тях, нямаше лицето ми да пламва като от червен вятър от срам, нямаше да изкупвам греха на баща си със самокритика... Какво блаженство!

Има доносник по рождение. А аз в един миг бях произведена в доносник, без да се усетя. И бях благодарна. Да очакваш, че ще те опозорят и изхвърлят, а изведнъж да ти възложат важна задача! Разузнай кой как мисли... Наистина, аз бях глухоняма.

За днешната съботна вечер хлапците на монтажа нещо тъкмяха. Залисана, не обърнах внимание на загадъчните им шушукания. На връщане от обекта се натъкнах на същинско стълпотворение. Пред входа на работническия стол се трупаха хора, смееха се и не се отлепяха като рояк мухи от пита мед. Разбутах ги и през някаква пролука между едно ухо и един гръб видях нещо сензационно: обява за танцова забава! Познах присмехулната ръка на Влад. Той бе нарисувал карикатура на танцуваща двойка. Буквите се низеха в танцов въртеж: „Без доклад. Без съдоклад. Без изказвания. Без въпроси. Без критика. Без самокритика. Без телеграми. Без президиум. Само танци!“ Едва ли и най-скъпо платена реклама би имала такъв грандиозен успех. Старо и младо, куцо и сакато се закани да върви довечера на танцова забава. Момичетата цял следобед гладиха и поправяха рокли, навиваха коси с книжки, хващаха бримки на чорапите си. Аз отидох да свиря. Упражнявах акомпанимента на Моцарт. Макар че бях сама пред клавишите, усмивката не слизаше от лицето ми. Един засмян ден, защото обещавахме една вечер. Знаех, че на забавата ще видя Влад и се надявах танците да ни сдобрят.

Огромният салон-хамбар на работническия стол бе украсен като за градинско увеселение: разлюлени гирлянди от шарени хартии, книжни цветя, лозунги от рода на тия: „Който говори за проценти, плаща глоба!“ или „Всеки намръщен се изхвърля навън!“ Рошлю бе съставил самодееен джаз: три акордеона, един саксофон и самият той изпълняваше партията на ударни инструменти. Дрънкаше, вдигнал в ръце две кутии, пълни с металически топчета, които акцентираха темпото и влудяваха танцуващите. Дори старчоците, които подпираха стените наоколо, подскачаха на място. Блъсканицата ставаше все по-голяма. Трябваше с лакти да си пробиваш път, за да играеш.

Отидох с вечната си ученическа пола и розова блуза. Без фризура. Момичетата носеха на главите си цели кошници букли. Танцуваха вдървени, да не разспят кошниците. А аз бях свободна, не мъкнех никакъв товар. Разлудувах се с развързано тяло, омотах всички погледи около себе си. Ритъмът на танците е в кръвта ми. Никога не съм учила стъпки. Сама ги налучквах и комбинирах. А другите гледаха по мене, но не можеха да ме достигнат. Чувствах се в стихията си. Само Мая, дъщерята на шефа, бе по-голяма майсторка на модерни танци. Но тая вечер бе нещо без настроение. Детското ѝ лице имаше землист оттенък, сякаш бе болна. Минавайки край нея в танцовия кръговрат, ѝ подхвърлих:

– Маичка, ела утре при пианото!

Очите ѝ ме погледнаха от тъмни дълбочини. Не ме разбра.

– Утре при пианото! Да разучим една песен!

Кисела усмивка състари лицето ѝ:

– Баща ми ли ти даде задача? – Това хулиганче бе въплътено наказание за греховете на баща си.

Танцът ме отвлече на друга страна. Влад ми се мяркаше нейде между скокливи вълни от рамене, глави, гърбове. Облегнат на една колона, в елегантен костюм,

пушеше и гледаше надменно сериозните лица на двойките, които се престараваха да спазват такта и старомодното люлеене на тангото. Често светлият му поглед ме пронизваше като внезапна светкавица през облаците от танцуващи. Момичетата се навъртаха край него и се мъчеха да го задържат в своя смях. А аз му хвърлих издалеч една усмивка като ласо и го теглех с нея все по-близо и по-близо към себе си. Дори когато не го виждах, знаех, че ласото го е стегнало здраво и го дърпа насам. Той сърдито се изскубва, стиска зъби да прегризе въжето, но аз бавно и неуловимо навивам въжето край малкия си пръст и все повече скъсявам разстоянието помежду ни.

Изведнъж Рошлю смени ритъма. Удари с дрънчащите кутии някакво бясно бамбо бумбо. Танцуващите двойки се стъписаха. Моят партньор, един тих техник, окаменя. Не знаех как се играе такава щуротия. Образува се празно място като островче в пресъхнало море. Тогава Влад бавно и самонадеяно прекоси по диагонал дългия салон. Вървеше право срещу мене. Всички погледи се събраха в нас двамата. Архитектът, гледайки ме нагло, без да продума, без да поиска разрешение от моя кавалер, грабна ръката ми и ме повлече в някакъв див, първобитен вихър. Нямаше как да се изтръгна. В тоя непознат, сега импровизиран от него танц, той вложи цялата си дарба да се присмива, да пародира, да отреагира натрупаната си жизненост и заядливост. До тоя момент всички танцуваха някак сковано, обременени със стеснителност и тържественост, със смешна сериозност, с някакъв патос на благоприличието. А той се разбушува – един свободен човек. Сякаш открито се подиграваше с всички правила и закостенели привички. От неговите необуздани движения бликаше темперамент, кипеше младост, умееща да се весели до опиянение. Стига вътрешни окови! Някои лица наоколо изобразиха настръхнал ужас. Мярна ми се агитаторът бай Спиридон със застинала усмивка. Нямаше с кого да съгласува каква отношение да вземе спрямо нас, тъй като болният парторг бе още на лечение, а шефът не бе удостоил с присъствието си безидейната танцова забава. Затова пък работниците, стари и млади, ни подвикваха насърчително, както на хоро. Усмивките им казваха: „Оставете ги да се налудуват, докато са млади!“

Влад ме приобщи към всичко непонятно досега в самата мене. С някакво властно насилие подчини волята ми, застави ме да следвам неговия ритъм, пронизан от синкопи, наложи ми своята изобретателност. И аз като в хипноза започнах да играя насреща му, партньорка на неговата заразителна веселост и палавина. Почувствах се освободена от себе си.

Нашият причудлив танц бе усетен най-вярно от Рошлю. Ревнивецът с някакво озлобление, което стана почти ликуващо, разплиташе и заплиташе ритъма, изобретяваше невероятни честоти, самоволно ги чупеше и сменяваше. Това даваше простор за фантазията на Влад. Танцът ни се превърна в любовен диалог, пародиран и подигран от самите нас, откровен, с мигновени проблясъци на нежност и хармония, прекосени от резки дисонанси в движенията.

Край нас се образува широк кръг от зяпачи. А в другия край на салона се разлудуваха младите по наш пример. Стана наистина весело. Атмосферата се зареди с палавина. Тъкмо в кулминацията на нашето буйство, когато Влад бе отреагирал обидата и сърдитията си срещу мене и с играта вече ме прегръщаше, вдигаше в облаците, премяташе и въртеше, аз зърнах през замъглена виелица от лица, усмивки, погледи, нейде едно бледо, помръкнало лице. Приятелят на Влад, Лалю, стоеше самотен от страни и ни наблюдаваше. Отскубнах се от вихрушката и избягах. В един миг изтрезнях от пианството на танца. Скрих се между навалищата. Търсих Лалю, но не го намерих никъде. През цялата вечер повече не танцувах.

На другия ден бе неделя. А водопроводчиците работеха, за да открият къде е повредата. И аз бях на своя пост. Разузнай кой как мисли! Задачата ме увлече. Предвкусвах, че ще се справя. Рано заранта тръгнах по стръмнините. Дори стъпките ми се престараваха. Пътекката се виеше и ту ме отвеждаше нагоре към небето, ту ме спущаше надолу вдън земята. Отвъд отсрещния ребър на планините бригадата на стария родопчанин бай Шекир бе открила гнездо извори. Сред безводните сипеи и чукари да хванеш главата на подземен изворен възел, това бе по-голямо богатство, отколкото да изровиш закопано имане.

Отдалеч видях възмургавото лице на бай Шекир, сбърчено като коруба на стар дъб. „На водата и на жената края не можеш хвана!“ – това бе неговият лайтмотив. Винаги бе надвесен – над канал, над кладенче или над сухо корито на порой.

Подслушваше подпочвеното дебнене на водите. Сега се бе прегънал одве над пресен изкоп край яза. Само голяма грижа може да те задържи в такава умотелна поза. Приблжих се. И замрях. Дълбоко в канала, до шия в кал и тиня, инженер Лалю Наумов проверяваше с ръка муфата на водопровода. Сякаш се мъчеше да спои нечие пукнато сърце. От шуртенето на струята из тръбната артерия не чува стъпките ми. Станах неволен слушател на един разговор, който се води само на четири очи.

— С водата и с жената прибързване не бива! Ще ти избяга! — каза бай Шекир някак с уважение към независимата вода, която цял живот го бе карала да я гони като любима, единствена, непостижима жена.

Възмущавах се от свръхскоростничеството. Такъв критицизъм към комунистически прояви се среща само в истински комунисти. Боли ги като за собствена рожба.

Изкашлях се. Те вдигнаха глава сепнати. Очите на Лалю блестяха, разширени от сиянието на яза, отворени, просветнали, както никога. Тромавият инженер по водопровода могъл да бъде почти хубав! Защо не го видях за пръв път тук него? Или защо той не дойде да изглежда тогава неговата риза? Бихме могли да бъдем така щастливи двама!

Очаквах, че ще се изплашат от думите си, ще се опитат да ги замажат и съдвчат. А бай Шекир продължи да си говори пред мене като пред свой човек. Постепенно и Лалю се оправя от първото смущение, което имаше съвсем друг корен, и довърши гласно непредпазливите си разсъждения. Тогава познах най-голямото щастие: да ти вярват, без да изискват залог от тебе, без да те проучват. Да ти вярват просто така. Изтрих думите им от лентата на паметта си, да не би случайно да ги раздрънкам. Бях съгласна с тях, но не вземах участие в негодуванието им. Нямах право. Човек с моето име не може да сподели горчивата сладост на такава критика.

Двамата се отправиха към усойния зев на една пещера да търсят под земята повредата. Тръгнах с тях. Не ме питаха какво ме води насам. Сигур бай Шекир сметна това за неделна разходка при красивите пещери. А навярно Лалю си помисли, че му дължа обяснение и затова съм се подпътила така далеч. Трябваше да му кажа истината. Но има ли думи за най-страшната истина? Бяхах като от огън от обяснение. Изглежда, и той се боеше от това. Неговият поглед ме изобикаляше като пропад, от която му се завива свят. Не задаваше въпроси, но и не мълчеше изчаквателно. Снощният ми танц с Влад му бе разкрил всичко по-ясно и от най-откровено обяснение. Не ме укоряваше ни с намек, ни с жест, ни с мълчание. Колко ли му струваше усилието да се отърси от всяка обида, гордост и накърнено мъжко честолубие? Не искаше да ме унижава дори с великодушна прошка. Цял овалян в кал, с наведена стойка от тревога за повредения водопровод, разбит и в работата си, и в любовта си, Лалю бе човек, повече човек от всички победили и преуспели в живота. Сега разбрах какво значело да бъдеш човек: да надмогнеш себе си.

Водопроводчески бригади копаеха на различни места по трасето и откриваха пропускащи муфи. Стори ми се, че аз, нанасяйки рана на Лалю, съм объркала кръвообръщението на водопровода. От бай Шекир чух как цяла нощ не са мигнали да копаят и търсят язвата в етернитовите тръби. Тогава ми стана ясна появата на Лалю на забавата и мигновеното му изчезване. Бе дошел само да грабне една моя усмивка и да се спусне с нея в мрака на каналите като с фенерче. А аз подскачах развихрено, сгазвах и трошах на сол с вити стъпки това единствено негово фенерче. И той бе тръгнал без светлина в непрогледната нощ да търси и оправя грешката си, за която не бе виновен.

Узнах, че заедно с него и всички водопроводчици били цяла нощ на крак, без никой да им нарежда. Чуждата вина им тежеше като собствена. Недоспалите им лица носеха усойната сянка на едно угризение. Все пак те би трябвало да предотвратят наложеното им прибързване. По цялото 12-километрово трасе на водопровода по непристъпни сипеи и чуки бяха плъпнали да издирят повредата. Спомних си едно трепкаво зарево, което снощи очертаваше отвъдния хребет. То било от факлите в ръцете на тия каналджии, винаги кални и изцапани. Защо чистотата се крие понякога зад тиня и смрад? Опасността е най-сигурна проверка за хората — тя ги сортира точно от кадрова картотека. Лицата ставаха все по-тревожни. По всичко личеше, че педя по педя целият тръбопровод трябва да се разкопава, преглежда и оправя. Отваряше се тройна работа. Те не мислеха ни за сън, ни за ядене. Дори вода от мръсните, пропускащи тръби не можеха да сръбнат в умората. Аз бях тръгнала да

разузнавам какво мислят... Сама от себе си се засрахих, сякаш аз бях окаляна до уши, а не те.

Бай Шекир запали карбитна лампа. Двамата с Лалю се вмъкнаха в тесния процеп на пещерата между сълзящите канари. В това тъмно, ледено леговище на подземни води щяха да пълзят по корем в тиня и влага, да разкопават път, за да проникнат до сърцето на изтървания извор и да го хванат в шепа. Тръгнах си обратно, без да се сбогувам с Лалю. Бях уловила някакъв извор на човешка чистота, който нямаше да пресъхне в мене.

Слънцето биеше право в очите. Бе вече краят на септември, а есента все още само с багри намекуваше за присъствието си: с огнени езици по дъбовата шума и с езерна синева по небето. Инак всичко бе разсъблечено от сенки и мъгли. Дъждовете не издаваха придебването си. Особено този неделен ден югът се топеше в ленива, безгрижна жегата. Срещу мене се издигаше Лайков чукар. Недрата му криеха най-богатите рудни залежи, а върхът му бе покрит с вечен сняг от лайка. Сега там започна тежък строеж.

Видях странна картина. Някакъв апокалипсис. Стръмна урва. По нея един след друг бавно се катереха приведени хора. Всеки вдигнал на рамо дълга, олюляваща се греда или талпа. Стъпка по стъпка, от камък на камък. Шуртящ шум се свличаше по сипея. Един младеж крепеше на плещи етернитова плоча за покрив, пазейки равновесие над урвата. Групи по двама носеха тухли на тарги с дълги пръти през рамо. Един мъкнеше рамка на прозорец, надяната през глава. Кръстачката на прозореца върху гърба му напомняше кръста, носен към Голгота. Други двама изкачваха тежък дървен панел от стена на жилище. Уравновесяваха центъра на тежестта с наклона на тялото си. Работник, превит доземи, бе вдигнал на рамо пълно сандъче с гвоздеи, опираше се с една ръка о камъните. Подхлъзна се и разсипа дузина гвоздеи. Наведе се да ги търси по урвата. И аз се завтекох да събирам. Гвоздей по гвоздей изравяхме от сипестата пепел. Всеки един бе скъпоценност в този отдалечен край. А около нас другите пристъпваха изтежко, загледи право пред себе си. Изопнати жили на шиите пулсираха. Стена по стена, праг по праг, покрив по покрив носеха на рамо домове. Тук щяха да живеят миньори в утрешното селище. Ние го наричахме град, за да си придадем по-голяма важност и сами си вярвахме в това. Пред очите ни се мерзелееше мираж на китен град. Греда по греда, тухла по тухла, нагоре по върлите стръмнини те носеха на рамо цял утрешен град. Раменете им бяха претъркани. Подлагаха си по някоя кърпа или шалче под товара. Вечер място не можеха да си намерят по коравите нарове. Но не се оплакваха. И бяха доброволно дошли в неделя да пренасят нагоре невероятния си товар. Един изостанал народ, стиснал зъби, с прокъсани гумени цървули, вървеше по голи урви и сипеи над зинала пропаст, за да догони пропуснатите векове. И носеше на рамо времето.

А аз бях тръгнала да разузнавам какво мисли... Отдалеч познах бригадира бай Руси, северняка. Сух и жилав, сякаш изпит от стръмнините, той ръководеше този безмълвен шурм на Лайков чукар. Яташката му къща бе опожарена от фашистите, а той вдигаше къщи за другите. Можех ли аз да го изпитвам какво мисли? Той се приближи към мене. Нямаше сила за усмивка, така бе уморен. Вместо поздрав той ми каза:

– Един забравен от лятото ден! – гласът му бе напоен със слънчева топлина.

Тия прости думи ме озариха с поезия. Представих си как лятото на тръгване си е забравило един ден. И сега този летен ден ни принадлежи. Ние му се радваме повече, отколкото на най-хубавите юлски дни, защото тогава не сме ги ценили. А днес всяка клетка на тялото ни пиеше слънчев сок до опиянение. Един подарен зноен ден през есента. Лъчите ненаситно ни прегръщаха на прощаване. Всичко бе ярко: просторът, погледите, думите. А аз бях изпратена на лов за тъмни мисли. Стори ми се, че в този слънчев ден само аз бях едно мътно петно.

Единствена музиката можеше да ме измие. Изтичах до културния дом и седнах пред пианото. Звуковете на техническите упражнения, макар монотонни и повтарящи се, ме пропиваха с наслада. Усещах как цяла ме обливат със свежи струи, свличат от мене всички нечисти докосвания, лоши помисли, злоби и подозрения. За кой път благославях майка си, загдето ме е изтръгвала от детските игри, за да се мъча пръстче по пръстче да проникна в недостъпния свят на музиката. Сега внимателна разучавах

аккомпанимента на Моцарт. За днешната неделна вечер инженер Горов бе назначил първата репетиция. Щяхме заедно да свирим. Вълнувах се като пред изпит. Той бе неумолим музикант. Не би ми простил и най-малка грешка. А концертът не биваше дълго да се отлага. За откриването на новия културен дом трябваше да бъдем готови.

Тоя ден не знаех кой – дали слънцето или доверието на бай Шекир, водопроводчика, или благородството на Лалю, или поздравът на бай Руси, или Моцарт, или всички заедно не ми позволиха да стана доносник.

Един забравен от лятото ден!

– Не се притеснявайте! – помолих моя непознат шофьор с такъв издайнически тон, че ако имаше поне малко развит слух, би отгатнал цялата междуособица в мене.

Но шофьорът чуваше само ръмженето на мотора, забързан към близкия град. Бе се включил в играта на надпреварване с времето. Това е най-увлекателният азарт за човека. Всичко друго престава да съществува. Забравяш истинската цел, която гониш, забравяш околните и себе си само за да надбягаш времето. Сякаш светът ще пропадне, ако за един миг спреш да си поемеш дъх, да се озърнеш наоколо, да се порадваш...

Утрото се пукна с гърмеж в канарите. Бай Крум, моят бригадир, ме върна от работа:

– Върви да свикаш доброволци за поправка на водопровода!

Сетих се, че шефът бе издействал от него да ме пусне. Испитах детска гордост: най-после и на мен е поверена важна задача! Имат ми доверие! Кой знае как смешно важна съм изглеждала от страни. Добре че хората бяха улисани в нормите, та не им оставаше миг да ме наблюдават. В себе си се заричах да направя всичко, да пусна в ход най-неотразимата си усмивка, най-убедителните думи, за да събера повече доброволци за оправяне на злополучния водопровод.

Задачата ми се оказа по-сложна, отколкото предполагах. Как да изскубнеш хората от привычния ритъм на работа и да ги накараш да оправят чужди грешки? Бях се наела твърде лекомислено да ги убеждавам, без да се подготвя. Отначало хабях много думи и време, докато запиша първите доброволци. Те работеха, а аз им говорех, стъпила върху някоя клатушкаща се греда или дъска, надвесена над варници и изкопи. Слушаха ме, но си имаха наум нещо свое, недостъпно за мене. Чувствах, че им говоря с думи, които имат нужда от подкастриране. Съревнование, първенство, знаме, преизпълнение на плана, удържане на обещанието, опазване честта на родопските строители – тия слова жужеха край ушите им, без да ги жилнат. Аз приповтарях лозунги, подбирах ги ясни и прости за ухо на бавно развиващ се ученик. Но това още повече отдалечаваше хората от мене.

По едно време пристигна бай Спиридон агитаторът. Разтвори бележник и изведнъж всичко посивя. Това бе някакъв преразход на обещания. Винаги така обещавахе реки от мед. Но хората предпочитаха навъсения глас на болния парторг, който им обещавахе само трудности, но поне не ги лъжеше. Сега бай Спиридон търсеше с очи разпилени материали, за да критикува. Той вдигаше възмутен глас за дреболии: строшена тухла, скъсана торба цимент, оставена на дъжда дъска. Само за престъпления от тоя род гласът му затреперваше от благороден гняв. Но никога не се обаждаше срещу подлост, срещу главозамаяни шефове, срещу лъжа, срещу некадърно планиране, срещу огромни загуби на време и държавни средства, срещу пресилване на работници, срещу показано прибързване и предсрочно пущане на обектите за празници, без да са качествено завършени.

Бай Спиридон пристъпи към проповед. Той не можа да отвикне от неприятната склонност да ни поучава. Сам се възмущаваше от разхищение на материали, но неговата разяснителна работа бе разхищение на време. Колкото часове бе похабил на работниците със събрания, съвещания, десетдневки, отчети и прочие през последните години – цял нов град да се построи. Пръскаше големи думи на безценица. Хората го слушаха с наведени глави от стеснение за него самия. Защото иначе бе добър човек. Молах се поне мене да избави от проповед. Но той не можеше да се откаже от дълга си да ме превъзпитава. Имах чувството, че ако се разболея или ми прилошее, вместо да ми подаде чаша вода, бай Спиридон ще започне да ми държи високопарна реч да

преодолея всички трудности. За хора като него се издаваше специална библиотека „Наръчник на агитатора“ и от тия брошурки той черпеше своите поучителни слова.

– Знае ли се къде е повредата на водопровода? – запита го един работник.

Добрият бай Спиридон запремигва, захъка. При всеки такъв конкретен въпрос той бе като буболечка, паднала по гръб, която отчаяно маха крачета във въздуха, прави движения, за да се върне обратно и да стъпи на земята, но сама не може и трябва някой да се съжали над нея, та да я обърне в нормално положение. Тоя път аз му се притекох на помощ:

– Там е работата, другари, че повредата не е открита. Трябва да търсим по цялото трасе.

Бай Спиридон дойде на себе си и обеща щедро, че повредата ще се намери бързо. За мене бе много полезна тая среща. Разбрах как не трябва да се агитират хората. Боях се от въпросите им. Приготвих си в запас приблизителни отговори. Но вместо очакваните запитвания за храна, нощувка по трасето и прочие ме удари един непредвиден въпрос:

– Ще ни осигурят ли редовен приток на материали, да не стоим със скръстени ръце?

Не съобразих веднага как да отговоря. Тия търпеливи, изстрадали хора бяха готови на всички лишения освен на едно: да ги лишат от работа. Само да не седят с празни ръце! Срецах се лице с лице със своя народ, когото познавах само от христоматията. Не исках и не можех да го лъжа. Неволно си спомних как болният парторг имаше кураж да гледа хората в очите, когато им съобщаваше горчиви неща. И как те приемаха с благодарност истината.

Отговорих с непредвидена откровеност:

– Нали си знаем организацията, все ще се случи нещо и ние трябва да сме готови на всичко!

Най-после напипах болното им място. Да им се казва истината! Готови бяха на всякакви несгоди, само да им се каже открито, че ще бъде тежко. Не искаха да бъдат считани овчедушни. Да си знаят, че не са ги подвели, а ги смятат за хора.

Младите се амбицираха и се записваха в моя списък. Това ми бе ясно. Но защо се присъединяваха към тях стари, патили майстори, изморени от стръмни пътеки, тесни общежития и ускорени темпове? Дали разбираха за какво е нужен тоя водопровод? Или им бе неловко да предпочетат леснината пред трудността? Или не искаха да се покажат един пред друг колебливци? Четях по лицата им как опитът ги дърпа: не ти трябва! Как разумът предупреждава: не се пали! Но човекът отпъждаше благоразумието като досаден бръмбар и казваше тихо:

– Хайде, пиши и мене!

И ми съобщаваше точно трите си имена, селото и окръга си, поправяше ме, ако сбърквах някоя буква. Сякаш с тая си постъпка заангажирваше родното си място. Не зная дали зад гърба ми не съжаляваха за мигновената си податливост. Но нито един не се отметна от веднъж дадената дума. И на мене ми олекна. Списъкът на доброволците растеше. Тръгнах с повеселели крачки. Бях хванала слабото им място: Истината. Без предисловия, направо им говорех какъв труд ни чака всички заедно. Един възрастен майстор каза:

– Повече рамене, по-малко тежи!

Пътеката ме изведе до китка дървета, под които се бе прислонил смях. И веднага разбрах, че Влад е там. Той винаги бе там, откъдето се носеше смях. След преживения шок при хората ме обхвана нервна, неудържима веселост. По камъните бяха насядали инженер Горов, Влад и Лалю. Присъединих се към смеха им, без да зная за какво се смеят. Но щом седнах върху голия череп на един камък, разбрах, че тоя смях бе отчаян. Подиграваха се над собственото си поражение. Влад угаси угарката о подметката си. Тук тревата бе така суха, че би пламнала като фитил.

– Само пожар остава още! – каза той.

– Ще прокараме скоростен водопровод и ще го угасим! – добави инженер Горов. Тримата се засмяха гласно, но лицата им останаха без усмивка.

– Събрах доброволци за водопровода! – побързах да ги утеша.

– Кой ще си изтърве надника, за да оправя чужди бъркотии? – присмя ми се

инженер Горов. Той имаше най-горчив смях.

– Всички ще дойдат! – уверявах ги аз.

– Преразход на ентусиазъм! – възрази Влад със своя непоносим присмехулен тон. Той можеше да се забрави и да си послужи с тоя тон пред някого, който няма да му го прости.

Без да се усетя, вече носех в зародиш едно ухо на доносник. Не исках да споря с тях, за да не провокирам тайните им мисли. Не исках да бъдат откровени пред мене. Изгубих най-сладкия вкус на човешкия живот: доверените разговори, когато всеки си мисли на глас пред другия. Страхувах се от себе си: да не би в миг на слабост да ги издам.

– Едва ли и 20 процента работя по специалността си! Останалото – преливаш от пусто в празно! Отчети, доклади, канцеларщина! – въздъхна инженер Горов.

Лалю пушеше за пръв път и се давеше от дима. Бърдото вдигна на рамо гледжосана луна като стомна. Умълчахме се под ситния безкраен валеж от насекоми. Влад отреагирваше общата тревога по странен начин – пренебрегна я. Започна да разпитва главния инженер за пътешествията му в чужбина. Инженер Горов бе обиколил света. Влад неведнъж го бе предразполагал да разказва. Знаеше наизуст маршрутите и преживелиците му. И пак бе готов да слуша до зори разказа на инженера за белгийските строежи нейде из пустинните колонии. В погледа му гореше вълчи глад за света. Какво всъщност го привличаше към далечното? Бе имунизиран срещу всякакви илюзии. Нищо не можеше да го учуди и разтърси. Какъв бе той? Не само в мене, а във всички той будеше интерес.

Може би същността бе не в нашия интерес към него, а в неговия интерес към света. Уж нехаен, той бе лудо увлечен от живота край него и далеч от него. Цялото му същество бе спотаен интерес към всичко – непресъхващ, жаден, граблив. Колкото по-мъчителен ставаше, толкова по-старателно Влад го прикриваше. Но тоя ненаситен интерес се предаваше по невидими кабели на всички нас. Някаква заразителна жизнена сила струеше от него. Може би това бе магнитът, с който привличаше хората. Нищо от живота не се изплъзваше от алчното му внимание. По-скоро всичко да опита, да не изпусне младостта си! Понякога имах чувството, че той ще се задави и опари – на такива едри, горещи глътки искаше да поеме света. Дори в тоя пушинак апетитът му към живота не намаляваше, напротив, още по-силно се подклаждаше.

Пак осезах присъствието на Димана. Тя жертвоготовно се бе отдръпнала. Нежното ѝ лице, изработената походка, атлазеният глас придобиваха още един благороден отсвет от тоя себеотказ. Но тя не можеше да престане да съществува, за да бъде аз спокойна. Великодушната ѝ постъпка успокояваше само нея, но не и мене. Нейното доброволно отстъпване още не бе разрешение. Съперницата ми бе там, в гъмжилото на големия град. Тя излъчваше отдалеч непреодолима радиация и привличаше младия мъж, зареян в пустинята. Тя бе център на гравитационно поле, от което жадният за света Влад не би могъл да се изскубне. Всъщност не самата Димана, а светът бе моята съперница. Многолика, хилядопръста, безбройна. Изпращаше магнетични флуиди през гранитните пръстени на планините. Страшната ми съперница – госпожа Свят, която рано или късно ще ме победи, ще ми отнеме любимия.

На утрото, горда от себе си, занесох списъка на доброволците. Бай Спиридон бе смаян: цели бригади с готовност се лишават от надници и наднормено, за да помогнат на водопроводчиците. Интересно би било да запомня подбора на думите, с които започна да ме хвали, защото той бе ненадминат майстор на шаблона. Перото му скърцаше бодро денем и нощем, пишеше доклади, отчети, изпълнения по точки. Но нещо друго отклони вниманието ми от цветистия му речник. Горан влезе, сне килнатия каскет от високомерното си чело и подаде някакво заявление за подпис. Бай Спиридон го прочете и завъртя подпис. Връчи му документа с неизбежното наизидателно слово:

– Вярвам, няма да посрамиш името на родопски строител...

Горан направи лице на генерал, който непременно ще спечели сражението, ако ще цял свят да излезе насреща му.

– За какви нови подвизи се готвиш? – попитах нехайно.

Атомен взрив не би ме проглушил така, както новината, че Горан се е записал задочно да следва машинно инженерство. Сега получил разрешение да замине за първия

си изпит. Момчетата на монтажа бяха не по-малко разтърсени от мене. Пак Горан ги бе надминал. Рошлю тайно търсеше гимназиални учебници. Обикаляше родопските села и се молеше на учениците за конспекти и програми. Криеше се по храстите, за да учи и догонва пропилените по негова вина години. А аз с високата гимназиална диплома няхах право да се запиша в университета. Моето досие не ми даваше достъп до науката.

В общежитието ме очакваше още по-тежък удар. Лина, красива от радостно възбуждение, пишеше на масичката заявление за постъпване в института по биология, задочно следване. Тя щеше да заеме моето място! Може би тя щеше да направи моето откритие! В стаята покрай мене тя се интересува от биология. Но тая наука ѝ бе така чужда, така непроходима! Все пак Лина имаше пълно право да постъпи в института. Произходът нито ѝ пречеше, нито ѝ помагаше. Тя сама си бе спечелила име на кранистка ударничка. Портретът ѝ се появи във вестниците. Бе много ефектен горе, в самите облаци, буйни антрацитни коси, пристегнати с огнена кариока; малки, почти детски ръце върху лостовете на крана вдигат и въртят във въздуха невъзможни тежести.

– Райне, защо не подадеш заявление?

Гласът ѝ никога не е бил така непоносим. Как да ѝ обясня, че следването е моята тайна мечта, че биологията е смисълът на живота ми, че идването ми на строежа в Родопите е с единствената цел да си извоювам право да уча? Как щеше тя да разбере невъзможността ми да бъда равна на нея?

Не заспах през тая нощ. Решавах целия си живот. Всичко премислях до последна подробност, за да не съжалявам донякога и да се самоупреквам. Ако приема нелепото задължение да подслушвам мислите на хората и да ги съобщавам, после щях да изкупя вината си със сериозно, неистово учение, с някакво откритие. Но би ли могло и най-голямото откритие да измие калта на доносите от съвестта ми? Нима с компромис трябваше да осъществя най-чистата си мечта?

През тая трескава нощ започнах да подозирам зад всяко велико откритие една скрита подлост, зад всяка осъществена мечта – един компромис, зад всеки успех – едно предателство.

Тогави по-добре един опропастен живот! По-добре един неуспял талант, едно непостигнато откритие! Само да си останеш човек. Никой не може да ти отнеме човешкото достойнство, освен ти сам да си го потъпчеш.

Спомних си стихотворението на загиналия поет Мирон.

Чудо
Светът е удобен
да бъдеш трева.
Светът е благоустроен
да бъдеш насекомо.
Светът е покровителствен
да бъдеш животно.
Светът е гостолюбен
да бъдеш влечуго.
Светът е суров
и пълен с препятствия
да бъдеш човек.

След дълга борба със себе си на разсъмване бях направила своя избор.

Заранта не забелязах какво бе времето. Май че имаше облаци и падна мъгла. Трябваше извътре да ми е било слънчево. В известен смисъл имах рожден ден. Ние се раждаме първоначално риба, влечуго, теле, хищник, търтей, паразит – всичко заедно. Истинският ни рожден ден е, когато надмогнем животните в себе си и платим високата цена, за да станем човек. Всеки по свой начин и на своя цена.

Най-хубавият ден в живота ми! Не такъв си го бях представяла. Ако не друго, поне разбрах сладостта да вървиш изправен на два крака, да не лазиш, да не огъваш гръбнак, да не душиш и слухтиш, да не дебнеш. Истинско удоволствие е да носиш

челото си високо и открито. Да не навеждаш поглед пред хората. Вкусен ти е сухият хляб да го дъвчеш с човешки зъби. Просторът е безкраен дори през прозорче на затвор да го видиш с човешки поглед. Достатъчни са две педи земя, за да стоиш изправен и да гледаш в очите деня. Но как е трудно това! По-лесно е, ако се опираш на по-голям терен: да лазиш като влечуго, да газиш другите с четири лапи на хищник. Дори да бръмчиш и хвърчиш като досадна муха се иска повече пространство. Колко малко е потребно, за да бъдеш човек – само две стъпа`ла земя. Затова е така неустойчиво. Всеки миг те заплашва спъване и падане. И все пак ти стоиш изправен на два крака и гледаш нависоко. Това ти стига.

Не е ли все едно, че си неизвестен, изгубен вдън пушинаците, обречен на тежък труд? Имаш храбростта да бъдеш нищо. Дори твоето скромно хрумване за скоростен монтаж да е откраднато и осъществено от друг, дори твоето място в университета и в живота да заеме друг, пак си най-гордото същество на земята – ти си двукрако! Това е по-трудно от всички открития, факултети, победи, най-трудното на света – да се задържиш изправен на два крака върху тая грапава, камениста почва. И най-опияняващо. Някои отиват на разстрел и бесило в разцвета на младост и сили само за да принадлежат към човешкия род.

Изправен човек – това е мачтата на кораба земя.

Сега прозрях изправената стойка на моя бригадир бай Крум. И на колко още други безименни невзрачни силуети, успели да се задържат изправени на два крака срещу вятъра. Едва сега истински познах хората, с които бях живяла две години. Видях лицето им. Зад праха, бръчките и потните браздулици. Който поне веднъж в живота си се е почувствал човек, това се отпечатва върху лицето му. Сториха ми се красиви. Да вървиш изправен на два крака. Нищо повече. Бъди поздравен, човек!

Трябваше най-сетне да се отърся от страха. Той бе присъщ на различните животни в мене, които все надушваха опасност, все се озъртаха преследвани. Човек и страх – някак не върви.

Пътят се носеше с петдесет километра в час срещу мене. Всички бяха останали горе заедно, само аз вече не бях между тях. Какво ли става там без мене? Дали ще оправят водопровода? Нима е възможно да не забележат отсъствието ми? Обида, най-голямата обида за човека е да си представи, че без него всичко върви, че животът кипи, че другите отиват далеч напред, без да чувстват липсата му. А той самият не може крачка да направи, без да чувства тяхната липса, не може да бъде себе си без тях, без другите! Колкото и добър ти да си бил, те прекрасно могат без тебе. А колкото и лоши те да са били, ти не можеш без тях. Каква зависимост!

За моя рожден ден вместо подарък получих още едно изпитание. Пристигнаха столични вестници. Лъхаха на свежо печатарско мастило. Почтата започваше да се стряска след голяма критика и оплаквания и да разпраща навреме вестниците. Пак ме прониза предчувствие. Разгърнах вестник. Димана Димова: „В планините на Орфей“. През обедната почивка, без да помисля за обяд, изпих целия очерк бавно на малки глътки като гъсто, упойно вино:

... Дъждочистачките по прозореца на камиона с монотонно постоянство изтриват стъклописите на дъжда. Шосето е дълго, безкрайно като ден без назначена среща. Планината се надига на вълни, на вълни. Тъгата на вековете се е напластила в усойните ѝ гънки. По локвите на шосето пробягват големи бразди вятър. Сегиз-тогиз ги прекосява клепоуха мудна сянка. Катърът върви дълбокомислено. Времето го настига и отминава с камиони, мотори, леки коли. А катърът, незаразен от епидемията на века – скоростта, върви отвъд времето. Шофьорът те въвежда в негостолубния пейзаж:

– Горе вдигаме нови градове!

Тук-таме се мярка колибак с опърпани лепежи от кал. Родопчанки, забулени с черни чембери като с облаци, ситнят по пътеките. Планините растат пред очите ти. Зад всеки завой – все по-непристъпна самотност. Във влажната здрачност изниква силует, изтъкан от самите сиви влакна на дъжда: по шосето язди мустакат планинец, възседнал катър, и смуче чибучка. Зад него жена му боса го сподиря пеша през

локвите, на гръб надянала голям вързоп, на ръце с пеленаче. Тя спуща през глава чембера, обръща се гърбом, докато отмине. И планината ти обръща гръб, забулила профил в чембер от мъгли.

Пътниче, ти не подозираш, че седиш редом с преумората и че на волана за миг е шофирал сънят. Водачът на колата предишната нощ не е спал, за да превозва материали, насъщни като хляб, за строежа. Отваря прозорчето, дано се разсъни. Вътре нахлува влажният петнист, горестен дъх на земя. Внезапно се мръква, както става в планина при облачно време. При запалени фарове встрани пропастта не се вижда, но се чувства още по-страшна и тъмна.

Изведнъж при един рязък завой – мираж! Не вярваш на очите си. На мрачния хоризонт се издига към небето водоскок от светлини.

– Връх Гръмовец! – съобщава шофьорът.

Тоя искрящ водоскок, който предизвикателно пронизва нощта, е утрешният миньорски град. Сляпата планина е прогледнала с безброй прозорчета. Пропастта вече не е така бездънна и опасна. Какво чудо е снело шепа звездно небе на земята? Всяка светлинка там на върха е едно пламтящо сърце, което доброволно се е обрекло на дълго търпение, на лишения и тъга по дома, за да разпръсне вековния мрак...

Димана по-нататък рисуваше труда на работниците. Мяркаха се познати силуети. Една скрита светлина озаряваше извътре редовете: любовта на авторката към младия светлоок архитект. Тая спотаена обич се предаваше и на читателя. Влад непременно щеше да я усети. Станах за миг той. Прочетох очерка с неговия себелюбив, мъжки поглед. Изтръпнах от резонанса на далечното, неосъществено чувство. Няма разстояние, нито прегради, нито самопрегради за такава обич. Влюбих се в Димана с някакво връхлетяло ме негово влечение. И в същото време си бях аз, стегната в собствената кожа, от която не можех да изскоча. Моята уязвима момичешка кожа, усетила, че отново губи любимия. Добре! Аз вече бях избрала отказа. Нека всичко ми отнемат!

По-силна бях така. Нямах повече нищо за губене.

Минах от човек на човек в стола, развявайки вестника:

– Прочете ли?

– Цяла туба лак е прахосала! – възрази Рошлю. Отидох при Влад. Подадох му вестника:

– По-скоро чети! – извиках му не с глас, а с поглед.

Преди да ми отговори, разбрах, че вече го е чел. Но изразът на лицето му ме забърка. Влад не резонираше на далечното призивно чувство, както предполагам. Пак не можах да го разгадая, пак ми се изплъзваше. Той ме гледаше някак особено. Нищо не разбирах. Стига толкова! Уморих се да се изненадвам. Сама го тласнах обратно към нея, да върви по дяволите!

– Знаеш, усетих аромата на душата ѝ! – промълвих.

Прозвуча иронично. Изобщо патосът при обикновен разговор дава обратен ефект. Оставаше сега той да си помисли, че ревнувам. Глупава история. Тъкмо се бях освободила от страха, че ѝ завиждам. Радвах се, че бях срещнала жена, с която мога да бъда приятелка въпреки всичко. Закопнях да я видя. Мислено ѝ пишех писмо. Той присъстваше между нас двете като залог, че нищо не може да ме раздели от Димана. Усетих се равна на нея. Не само тя бе способна на самоотречение.

Погълната от тия мисли, пропуснах най-интересното: през всичкото време Влад ме бе гледал. Някак настойчиво. Вдигнах очи към него. Какво ставаше с това opak момче? Погледът му бе пълен с мене. Никога не е бил такъв.

– Довечера... – гласът му таеше закана.

За пръв път ми назначи час и място за среща. Толкова бях смаяна, че не чух къде и кога. Влад и някакво обещание, макар и нищожно – това бе несъобразност.

– Ставаш банален!

– За оригиналност ти бъди точна!

– Довечера не мога! Имам репетиция...

Наистина имах.

– До колко? – попита той с потъмнял поглед изпод падналия над челото кичур.

– До късно!

Наистина до късно. Увиснахме на ръба на скарване. Влад надделя себе си:

– А утре вечер?

В тоя миг усетих, че държа в пръстите си възела на всички женски хитрости, за да го завладее. Можех да заплетя мислите му, стига да поискам. Можех да стана дори изкусителна, стига да поискам. За едно денонощие би рухнала цялата му непревземаемост. Но аз не исках. Можех още дълго да чакам. Сигурна бях, че макар и да се отдалечава, макар и с лутаници, макар и с големи заобикалки той върви към мене. Все повече към мене.

– Утре вечер? Може! – отвърнах разсеяно.

– На моста, в осем.

Още не можех да се зарадвам. Той ми определи среща! Да си призная, не исках да повярвам, защото се уплаших от такова щастие. Утре вечер ми предстоеше първата среща. Смешно. За пръв път щях да се срещна с човека, на когото вече принадлежах физически. Тръгнахме обратно, от края към началото.

Среща... Получих внезапен тласък. Изтръгнах се от земното притегляне. Всяка моя клетка с бясно ускорение се понесе към часа на срещата. Станах вятър с неудържима сила. Не можеше да ме настигне ни умора, ни шум, ни някаква мисъл. Само бързах. Откак се помня, бързах към тая среща. Целият ми досегашен живот бе едно бързане, едно задъхано тичане да не закъснея за срещата. Бързах да порасна, да облека ученическа униформа, после бързах да облека моминска рокля, да си пусна плитки, после бързах да си отрежа косите, да постъпя в строежа... Най-после бързах за самата среща.

Чувствах се приклепена в зъбчатия механизъм на часовника, болеше ме от бавността на миговете. Времето в очакване на среща изведнъж добива материална плътност и тежест, притиска гърдите ти, затруднява дишането. Получава се непоносим асинхрон между скоростта на времето в тебе и в околния свят. Това потвърждава тайното ти подозрение, че любовта е паднала от друга планета, където властват други закони и друго време, различно от мудното земно време.

Цяла нощ не можах да заспя. Да не би да пропусна разсъмването. Към това утро бе устремен моят живот. За тоя единствен ден бях родена. Откак се помня, го очаквах. Дойдох на света, за да го изживея. Всичко ми го обеща – звездното небе, цъфтежът на пролетта, музиката и поезията на вековете. Не бяха ме излъгали. Тоя ден бе утре. Само една нощ ме делеше от него. Исках първа да срещна погледа на невероятния ден, тъй дълго чакан, изплакан от мене. Тоя ден идеше, прострял към мене две горещи, ожаднели ръце. Той се приближаваше, взрян в мене с две непоносимо светли очи. Денят на моята среща. Възможно ли е да се мисли за сън срещу такъв голям ден?

Ето го! Разсъмна. Хилядолетия бяха работили упорито, за да го подготвят. Слънцето, земята, океанът, цялата вселена, в една огромна лаборатория бяха тъкали, тъкали лъчи и елементи, за да се получи накрая това меко есенно утро с прозирно свеж, зеленомрежест въздух, наситено с най-нежни багри, непринадлежащи на никой от познатите ми досегашни дни. Неповторимо утро. Бързах към далечния час на срещата. Бях неуязвима от умора и спъващи дреболии. Планини от пречки бих прескочила. Бързах все повече.

С мене бързаха всички по-раншни момичета, които съм била. Всички мои несъстояли се срещи, излъгани очаквания, разочарования. С мене се втурнаха на среща годините, болките, делата, извършени и неизвършени, мечтите – тичаха заедно с мене, изпреварваха ме и аз ги догонвах. Отиваха на среща всички мои досегашни грешки, аз ги пъдех, но не можех да ги върна. Ако бях знаела, че тая среща наистина ще се осъществи, аз никога не бих ги извършила. Идеха с мене всички мои глупости, прибързаности, вини, за да ме предупреждават: „Внимавай! Да не провалиш дългоочакваната си среща!“ С мене тръгнаха всички скрити, неподозирани облаци, потоци, птици. Станах безкрайна в своето очакване.

Щеше ли той да дойде на уречената среща така, както очаквах? Колко много трябваше да донесе със себе си, за да не върне ни една моя надежда, клюмнала, че срещата не се е състояла. Ни един мой копнеж да не чака на уреченото място

напразно. Ни една моя усмивка да не бъде попарена. Чаках всичко, което може да даде светът, и малко повече.

Привечер се върнах от обекта, стигнала до точката на топенето. Ледената река, в която се измих, не ме охлади. Струваше ми се, че наоколо хора и камъни отгатват всичко по забързаната ми походка. Вятърът в мене се ускоряваше стремително, отвея всички мои измислени маски и брони.

Като ме видяха, момичетата в общежитието започнаха да преговарят с очи. Излишно бе да им казвам, че имам среща. В стаята се въдвори суматоха. Моето трескаво ускорение се предаде и на тях. Трите девойки от първа смяна се надпреварваха да ми предлагат свои дрехи да меря, за да се докарам. Всяка една от тях настояваше непременно да облека нейната рокля, сякаш с дрехата си и тя самата щеше да вземе участие в моята среща. Две години живях с тия момичета, а чак сега открих какви добри били те. Изобщо в тоя нереален ден всички хора станаха добри.

– Облечи новата ми рокля! – гласът на Лина прозвуча дори приятен.

Догде се усетя, тя ми нахлузи презглава роклята си, която сама още не бе обличала и я пазеше за най-тържествен случай. Тясно се впи в тялото ми. Чувствах се по-съблечена, отколкото ако бях без нея. Момичетата ми държаха огледалото. Разглеждах се на части и мислено сглобявах фигурата си. Навярно въображението ми доста прибавяше. Бях станала почти хубава.

– Да те види Графът в моята рокля, ще обърне колата!

– Много е впит! – казах смутена.

– Глупачка! Тъкмо това е... – отвърна Лина с женско лукавство.

Фането свали от закачалката копринената си рокля, която обличаше само при специални случаи. Пъкна ме в нея. Огромно деколте разкри раменете ми. Разглеждах се на части в малкото огледало. Забелязах, че съм могла да бъда хубава и без дълги коси. Дори така с къса коса по-добре се очертаваха раменете и шията ми.

– Съвсем друга стана с моята рокля!

– Неузнаваема!

– Много е отворена! – казах разколебана.

– Глупачка! Тъкмо това е...

Момичетата ревнуваха една от друга роклите си. Всяка настояваше за своята. Най-сетне се спрях на една чадъреста пола на Дора, каквито бяха на мода, небесносиня блузка на Лина и обувки с високи, островърхи токчета на Фането. Бързешком се сресвах, без да налагам форма на косата си. Оставих я сама да си избере най-удобната за нея. Така и аз се чувствах най-свободно. Фането ме обля със своя одеколон „Магнит“. Дора ми подаде червило. Неумело теглих един тегел. Лина грабна червилото и подчертано ми изрисува устните. Погледнах се в огледалото уплашена:

– Каква голяма уста!

Опитах се да изтрия червилото. Задърпаха ръцете ми.

– Глупачка! Тъкмо това е...

Имах чувството, че и те тръгват с мене на среща. Мислите им, трепетите ме следваха по петите, тласкаха ме да изживея всичко двойно, тройно по-жадно и заради тях.

Отправих се към мостчето. Минута по-рано. Колкото и да се мъчих, не можах да закъснея. Налагах си да стъпвам бавно. Заобикалях. С усилие задържах вътрешната си скорост. Макар и навела очи, цяла бях само поглед, вторачен в една стройна фигура, застанала отвъд моста. Усещах, че той отдалеч ме гледа. Но аз вървях, без да вдигна очи, като спяпа, водена от някого другото. Токчетата ми вече тракаха по моста, а погледът ми още не бе се прехвърлил отвъд – все още бе наведен и вързан за земята. Най-сетне, бърз, неудържим, се отскубна от мене, изгубил търпение да върви заедно със стъпките ми и да изчаква приближаването ми, и се хвърли право към него. Погледнах го през искрящи клепки. Видях го не в подробности. Обхванах го целия. Завинаги.

Широките му мъжки плещи запълваха целия хоризонт пред мене, запълваха и пространството отвъд хоризонта. Над самото му рамо бе цъфнала една млада звезда. Макар и с високи токове, бях малка пред него. Цялата стойка, мълчанието, сянката му иразяваха очакване.

Един мъж ме очакваше. За това се бях родила на света. Всички мои пътища, колкото и да бяха заприщени, объркани и извити, водеха към тая среща. Той бе дошел на уреченото място преди мене и ме чакаше. Усетих, че мога да му донеса в очи цялата пъстрина на земята. Да му споя в гласа си ехото от всички гласове на света. Мога да напоя косите си с най-нежните мириси на вековете, да усвоя всички загадки, скрити в корени и в криле. Мога в една-единствена сълза да търкулна слънцето в неговите длани. В една усмивка да отразя най-високия бисерен връх. Всичко мога. Целият свят мога да му донеса в шепа. Защото той ме чакаше.

Тръгнахме заедно. Напосоки. Навсякъде, където стъпехме двама, никнеха аромати и звуци, ставаше интересно и хубаво. А ние стъпвахме по гола, разкопана земя. Сигур сме били смешни, гледани от страни. Вървахме сериозни като под тържествена музика. Дума не можехме да си продумахме. Усетих неизпитвана гордост. Искях всички да ме видят, да ми завидят. В дългото си очакване на тая среща бях я обмисляла миг по миг, бях я режисирала и нагласяла. Дори си имах подготвени някои заядливи реплики за в запас.

Но при първото кръстосване на погледите ни всички предполагаеми варианти се разбиха на сол. Изхвърлих ги зад себе си като жалки глинени трошляци. Бях поразена от реалността. Нищо всъщност не ставаше, а бе повече от всичко. Никога и с най-развихрено въображение не бих могла да предвидя толкова неща в едно нищо.

Раздалечени крайпътни лампи ни поведоха. Вървахме двама от лампа до лампа. Гледах само в нозете си. Смутени бяхме като новаци. Материята отново ме обсади плътно, поставяше ми на всяка стъпка клопки. Внимавах къде стъпвам. Камъни, пясък, тухли, ями, кал. Строеж. Най-неудобното място за среща. Избирах всяко камъче, заобикалях кал и локви, за да не изцапам или изкъртя иглените токчета на чуждите обувки. Под една лампа Влад повдигна с ръка брадичката ми:

– Какъв цвят ти бяха очите?

Под неговия поглед очите ми промениха цвета си. Тъкмо да ме целуне по бузата, едната ми обувка хлътна в пясък. Сякаш дръпнах чаша от жадните му устни. Наведох се, събух обувката, изтърсих пясъка. Пак тръгнахме по неравния терен. Тъкмо вдигнах една усмивка към него, токът ми се прилепих в някаква пукнатина. Не можах да го измъкна. Той се наведе и внимателно изтегли обувката. Вдигна я към лампата, разгледа тока. Само малко бе олющен. Аз събух и другата обувка. Взех двете с два пръста и тръгнах боса. Сега вървах свободно. Развяхах полата. Можех да го гледам крадешком, колкото си искам. Мълчахме. Който ни срещна, се направи, че не ни вижда, за да не ни смути. Като ви казвам, че всички хора станаха добри тоя ден, вие не вярвате. И не само хората. Луната хвърли една люлееща се въжена стълбица през сенките към нас. Той ме прегърна. Понечих да се облегна на една стена.

– Пази се от боята! – прошепна той и ме прегърна по-плътно.

Отдръпнах се изплашена. Извъртях цялата разперена пола, вдигнах я да видя дали отзад не се е изцапала. Как щях да отговарям?

– И тоя блок аз съм строил! – каза той ни в клин, ни в ръкав.

– Да идем нейде, дете нищо не си строил!

– В гората! – той смери босите ми нозе, обувките с тънки токчета в ръката ми, щръкналата пола. Бях само за гората. Изведнъж ме дръпна за китката:

– Да идем да танцуваме!

– Къде?

Поведе ме през една пометната над канала дъска. Ако паднех, полата щеше да ми послужи за парашут. Закатерихме се по височината към скелите на културния дом. Влад ми направи поклон пред входа:

– Заповядай на бал!

Влязох, като внимавах да не се опра о боядисаните врати и парпети. През неостъклените прозорци се промъкваше луната като котка, прескачаше бояджийски ведре, препречени стълби, корита. Той ме вдигна на ръце:

– По пода има разпилени пирони!

Занесе ме до другия край на залата при пианото. Сложи ме да седна пред него. Отвори капака. Изсвирих с един пръст „Тръгнал кос, тръгнал бос“. Двама запяхме. Цялата недовършена сграда оживя. Празната зала даде продължителен екот. Двама се вслугахме, сякаш някой от дъното ни се обади. Той ме грабна на ръце и понесе нагоре по стълбището. Започнах да се смея като луда, не можех да се спра. Цялата

празна, ехтяща сграда се разсмя. Той ме носеше нагоре, нагоре на ръце, а аз го носех и люлеех в своя смях. Влад внимаваше да не би да изтърве смеха ми, да го строши и разпилее по мраморните стъпала.

Изкачваше ме по стълба към небето.

Още носех в себе си това усещане на изкачване. То бе първата ми любовна нощ. Дълго бе зряла в мене. Дълго се бе наезерявала. Всяка моя клетка я бе отглеждала като в топла леха. В тая единствена нощ минах през всички въплъщения на влюбена жена.

Животът ми е разделен на две: до тая нощ и след нея. Първата половина е мъглявината, хаосът. А втората половина – моето мъчително съществуване като една образувана, оформена отделна звезда, политнала в своя орбита.

Видях звезди през недовършения гредоред на покрива. Стигнах бяхме на най-горния етаж. Влад ме пусна на пода. Обух остроносите обувки. Започнахме да танцуваме по голите дъски под открит покрив. Сами си тананикахме. Цялата сграда звънко отекна стъпките ни. Наоколо ми се мяркаха рамки на големи панорамни прозорци и в тях – синята нощ. Вън се завъртя тъмният хоровод на планините. Над нас се издигаше сводеста покривна конструкция и греди, които крепяха звездното небе.

– Браво! Без таван над главата! – извиках с глас, обърнат нагоре. Сега разбрах оня древен обичай в моята страна: на сватба да стрелят в тавана, сякаш им тежи и искат да го махнат от главите си, да отворят простор над младоженците и над любовта им.

Когато очите ни от близост се разминаха той ме целуна. Първата ни истинска целувка. Това бе началото, след като бяхме опитали края.

Бях по-неопитна и по-удивена от първата жена при първата целувка. Неговото обятие ме създаваше освободена, гъвкава щедра, безгранична. Станах жива вода. През дните бях събрала много мрак в себе си, но през тая нощ звездно засветих.

Времето, пресовано и сгъстено до пръсване в очакване на срещата, сега в един миг се освободи. В този миг на безтегловност аз паднах шеметно вдън времето – при началото, при образуването на живота, при корена на светлината. От този миг съм се родила. Всичко друго изчезна в този единствен миг. Забравих най-тежката си грижа. Нищо не съществуваше освен всичко. Попивах светлина, която в моите очи ще остане завинаги моя.

Любовта е най-голямата свобода. Абсолютна свобода, изтръгната от материята, По-свободна от светлината в пространството. Може би любовта е излъчена от някакво антивещество и прониква до нас като космическа радиация, непознаваща никакви прегради, зависимости и ограничения. Може би заради това така остро чувствах съпротивата на материята, на дреболиите, на вещите в присъствие на любимия. Сякаш антивеществото на любовния трепет се бои от сблъсък с материалния свят да не бъде унищожено, да не анигилира.

Само за един миг пребивавах отвъд, в океана на абсолютната свобода. За един миг бях отмахнала собствените си брегове. А после откривах наново себе си. Прибирах се в собствените си атоми, завръщах се в своята формула в строгите зависимости, в тесните си граници. Сама ставах бряг на себе си. Връщах се в новото очакване. Със скоростта на светлината прелетях през ерите и пак се спрях в моя двадесети век, разсъдъчен, делови, безпощаден. Връщах се в света на необходимостта с една неизлечима носталгия по абсолютната свобода там нейде в прародината на любовта.

А първият полъх от този свят на зависимости бе тревогата: ще изгубя ли любимия? Как да го задържа? Искях невъзможното. Все едно да искаш да задържиш безкрая. Любовта е от света на абсолютната свобода. И всеки опит да я оковеш или ограничиш ще я унищожи.

Влад бе постлал на голите дъски сакото си. Лежеше върху рамото ми. Двама се вслушвахме в отдалечаващото се ехо на вълните в себе си. Цялата празна сграда бе заляна с ехо на прилив и отлив. Бяхме я населили с нашия шепот и дъх. Осветихме

новия дом с любов.

Гледах към небето. Над мислите ми нямаше покрив и те се понесоха в безпределността. Откъде, от какви далечни светове идеше една тъга в мене, когато бях щастлива? Или близостта на двама души е само стремеж и мигновено разминаване? Търсех загадъчния излъчител на тъгата и все не можех да го налущкам. Аз не знаех и никога нямаше да узная дали на човека до мене бе така пълно, както на самата мене. И в най-наситения миг на любовта аз бягах от себе си, за да стана той, да се вселя в него. Моето същество ставаше двойно и по-единно от всеки друг път. Най-голямата ми радост идеше от предугаждането на неговата радост. Аз ставах той и той ставаше аз. Разтваряхме се един в друг. Но тъкмо в това взаимно преливане на двете ни същности в една, откъде и как се вмъкваше тъгата, за да ни раздели отново на две?

Ръката и рамото ми изтръпнаха. Пъпленето на мравки в тях ме изпълваше с блаженство, защото правеше неговата близост осезаема. Тогава се сепнах, че пак чакам. Много по-жадно, отколкото бях очаквала срещата. Нима наистина той бе дошел? Нима бе с мене? Бях го чакала дълго, откак се помня. Защо пак чаках? Цял живот очакване. Първо да го срещна нейде в гъмжилото от посоки. После да се приближи до мене. После да назначи ден на срещата. Тогава започна трескаво чакане: да дойде денят, да дойде часът, да дойде мигът. Най-после – самият той да дойде. Щом той дойде, чак тогава настъпи истинското чакане. Всичко преди това е било детска игра. Сега чаках до самозабвение. Какво? Нали бе дошел? Нали бе с мене? Нали познахме най-голямата близост? Какво повече? Как е възможно така да се чака нещо, което е дошло?

Изтръпналите ми пръсти сами галеха косата му.

– Райно! – прошепна той.

Пръстите ми замряха, потопени в топлите кичури.

– Какво?

– Подай ми, моля те, цигарите!

Няколко мига ми трябваша, докато съобразя. Кутията лежеше до мене на пода.

– Ето! – протегнах му я, без да мръдна рамото си, да не би той да се отмести.

– Благодаря!

Той запуши. Пръстите ми самоволно продължиха да гаят косата му. Гонех мислите му по променчивите извивки на дима.

– Влад! – прошепнах.

Вцепенена извивка дим увисна във въздуха.

– Какво?

– Дай ми една цигара!

Исках във всичко да бъдем заедно. Няколко мига и на него трябваша, докато съобрази.

– Нали не пушиш?

– Искам да опитам!

– Докъде стигна! – отвърна той насмешливо, но в гласа му липсваше смях.

Подаде ми цигара. Щракна запалката. Докато палех крайчеца на цигарата с несръчен дъх, той скритом ме наблюдаваше. Чаках. Нищо не дойде. Вдъхнах лютивия дим. Изтръпналите ми пръсти независимо от мене галеха косата му. Чаках.

– Райно! – по гласа му усетих, че се приближава някаква важна дума, може би най-важната.

– Какво? – попитах с пресъхнал дъх и се изплаших да не би да прогоня крехката дума. Наоколо витаеха степени извивки на дима. Думата се забави, сякаш се поколеба и върна.

– Кой те е учил на нежност?

Пръстите ми се спряха, заплетени в кичурите. Дълго мълчах.

– Може би грубостта ме е научила! – изтървах неволно. Никакъв отзвук.

Проточена струя цигарен дим.

– Навярно са те галили от малка...

Цигарата угасна, забравена между пръстите ми. Бе дошел мигът да му кажа истината за себе си. За да не я научи от другите. Настана страшният съд за мене. Колко пъти бях търсила случай, бях отлагала страховито, бях подбирала думите, тона,

нюанса. Крайно време бе да проговоря! И пак ми бе нужно дълго мълчание, докато изрека тия невероятни думи.

– Влад! – гласът ми идеше из много дълбоко, из много тъмно.

Неговата ръка държеше рамото ми. Но нещо се промени в това докосване, макар че външно ръката не помръдна. Навярно предугади сериозността в гласа ми.

– Отдавна исках да ти кажа...

Всяка моя фраза ме бичуваше:

– Никою не съм разкрила... То е моята тайна... Само на тебе... Дошла съм тук, за да изтрия едно петно от името си... Моят баща...

Ръката му едвам доловимо отпусна рамото ми. Вслушах се със спрян пулс какво ще ми отговори. Чаках като осъден на смърт мига на изпълнението на присъдата. Чух равномерното му дишане. Надвесих се над него. Той спеше с детски непробудно лице. Нищо не бе чул. Сякаш си бе отишел. Останах сама. Разбрах, че сънят бе разхлабил ръката му около рамото ми. Отметнах глава назад и потърсих опора в небосвода. През сълзите ми звездите станаха влажни. Облак птици прелетя над нас. Отлитаха на юг. Оставиха една сянка в душата ми. Бе есен.

Той сънуваше може би мене. А може би другата. Или аз сега, като помислих за нея, извиках образа ѝ в неговия сън? Може би, ако изкореня ревността от сърцето си, ще изкореня и нейното съществуване в мислите му? Започнах да чувствам, че ние двамата с него бяхме вече в една верига. Каквото аз помислех, се проектираше в него като усещане и образ. Каквото той почувстваше, се отразяваше в мене като импулс. Всяка сянка, прекосила съзнанието ми, минаваше през него като охлаждане. Всяко светло хрумване, огряло челото му, резонираше с усмивка в мене.

Наистина той бе дошъл! Но защо с него бе дошла и една тъга?

Първият утринен лъч прониза гредоредата като тънка, лъскава игла и се заби в голото ми рамо. Усетих студена, остра болка. Бляскавата игла мина през рамото ми, излезе от другата страна, удари се в никелираната брава и там се пречупи. Утрото! Исках да спра, да запуша с длан хоризонта, отдето извираха бодливите лъчеви игли. Но дланта ми бе много малка. Измъкнах рамо изпод главата му. Целунах топлото му слепоочие. В какъв ли полъх от образи, аромати и багри мина тая целувка през неговия сън?

Да имаш сила да станеш след любов и да си отидеш... Носят те на ръце като царица към това небе. А те оставят сама да слезеш от небето и да стъпиш с боси нозе върху студената грапава земя, по която има разпилени пирони. Тоя миг е най-голямото унижение, което познава жената. Всяка може да легне. Но не всяка умее да стане от постелята права и да запази достойнството си на царица. Добре че мъжът обикновено спи в тоя страшен миг! Спи и не предполага, че изведнъж тя, завладяната и покорената, си спомня за един друг, който никога не би я оставил да си отиде така наведена и прекършена. Това е най-голямата женска изневяра под носа на покорителя.

Ставах и копнеех за добрия Лалю. Той би ме носил на ръце сега, на връщане, когато най-трудно се върви. Би ми шепнал най-нежните думи сега, когато имам най-голяма нужда от тях. Стана ми студено. Любовта неблагодарно бе съблякла от мене горещия мъжки поглед, горещите жадни длани, горещия му дъх и ме бе оставила да зъзна, захвърлена сред посърнали утринни звезди. Желанието му бе преминало. Чувствах се ограбена и развенчава. Запратена от небето долу, на каменистата земя! С отнето оръжие. В душата ми се прокрадна разкаяние, че не бях обикнала истинския мъж, защитника. Защо жените сами избираме своето унижение?

От небето се приземих на коравия под. Голямо усилие ми струваше. С два пръста грабнах чуждите обувки с високи токчета и боса заслизах на пръсти по ледените стъпала като крадла. Внезапно ме обзе някакъв неприсъщ на мене копнеж. Да стана, да му приготвя закуска, да шетам. Но тая робска радост ми бе отнета. Трябваше незабелязано да избягам, докато не се е съвсем съмнало и докато той още спи. Като се събуди, ще ме търси. Може би ще му липсвам. А каква наслада би ми доставило да напълня един съд с вода, да я стопля на някакъв банален електрически котлон, за да се избърсне той. Мечтаех да му изпера и изгладя ризата. Навярно сам не предполага колко съм му нужна. Двама да пием чай. Усетих сладкия, неподправен вкус на всекидневието. Да имаш дълг в дреболиите. Дали щях да доживея до непостижимата

посредственост? Дали някога щеше да изгрее за мене едно обикновено утро, в което ще ме погълне прозата и грижите около Влад? Мечтаех за сиво всекидневие. Завиждах на простите женици за великия празник на техния делник. Винаги бях презирала домакинството. Но сега в мене се пробуждаха неподозирани заложби. Усетих се жена, грабната от величието на дреболиите. Вече мислено започвах да върша всичко онова, което ми бе противно и което никога не бях правила, нито бях мислила да правя. А щях да го върша цял живот.

На пръсти се вмъкнах в общежитието. Никой не ме усети. Момичетата спяха невинен сън. С една тиха печал им завиждах. Те още не познаваха горчивината на забранения плод. Колко е хубаво по-дълго да бъдеш момиче! И в същото време почувствах превъзходство над тях: аз бях вече поела най-големия риск – да бъдеш жена.

На заранта тръгнах закъсняла за работа, с умора, която бе приятна като бодрост. По пътя към обекта забелязах едно странно явление. Всеки, когото срещнех, ми се усмихваше най-сърдечно. Залисани хора в грижи и неуредици, с набръчкани от мисли чела, щом се приближеха към мене, приветлива усмивка отваряше лицата им. Дори работниците от нощна смяна, които се завръщаха по общежитията, за да заемат още топлите легла на дневна смяна, и носеха в погледа си цялата тъмна нощ, ме поздравяваха и една усмивка като разсъмване просветваше в очите им. Дори сърдитковците намираха по някоя усмивка за мене. Това, че познатите ми се засмиваха, не бе толкова чудно. Но хора съвсем непознати, за пръв път срещнати, с които случайно се кръстосваха и разминаваха посоките ни, се заглеждаха в мене и весело ми се усмихваха като на близки. Няма да повярвате, не само хората така ме приемаха тая заран. Имах определено чувство, че всичко наоколо ми се усмихва. Щом погледнех към небето, то ми се засмиваше през някоя синя пролука между облаците. Като минах по моста, реката просия в усмивка. Току-що поставени стълба в рамките по прозорците, още неизмити, ми се усмихваха поред. Есенните цветя по припечите отдалеч ми кимаха с детски вратлета. Дъбовата шума ми махаше с безброй загорели от слънцето длани. Скалите, далечният снежен връх, шумовете, багрите – всичко бе една усмивка, обърната към мене.

Най-после открих причината. Самата аз вървах с една щастлива усмивка, забравена върху устните ми. И всичко, живо и мъртво, ми отвърщаше с взаимна усмивка. Законът на отражението е така прост. Засмей се на света, за да ти се засмее и светът.

Отдалеч разгатнах смут в нашата монтажна бригада. Момчетата се въртяха долу. Видимо нямаха желание да се запретнат за работа. А аз мислех, че съм закъсняла. Бригадирът никъде не се мяркаше. Прекосих за по-направо изотзад през изкопа. Прескочих го, сякаш хвъркнах. Не ме усетиха. Вниманието им всецяло бе погълнато от нещо необичайно. Чух гласовете им, без да вникна в думите:

– Каква била Райна! Покрит въглен...

– Аз надушвах нещо в нея.

– Ясновидец със задна дата! – подигра го гласът на Рошлю.

Всичко още ми се усмихваше по инерция.

– Баща ѝ преследвал сина на бай Крум!

– Ами бай Крум не е ли знаел?

– Знаел и си траел!

Тъкмо попаднах под кръстосани сенки от монтажните стълбове. Дочух ясно последните думи. Вслушах се с усмивка, все още тлееща по лицето ми. Бай Крум знаел коя съм! И не ме изгонил! Още не можех да осъзная значението на тия думи.

– Райна е лъгала през цялото време!

Усетих, че всичко рухва над главата ми – всичко строено от мене за две години, всичко строено от хората за векове – всичко е било градено върху пясък, пада, събаря се, сгромолясва се върху мене и ме затрупва.

– Такъв баща, а тя важна!

Рошлю ядно дъвчеше угарка:

– Ами ти бе? Кой е баща ти?

Васю смънка уклончиво.

- Кажи де! Лежи за кражба! – Рошлю изплю угарката.
- Ами твоят да не е кой знае какъв?
- Важно е аз кой съм! – наежи се Рошлю.
- Лорд Рошлю! – каза Васю.

Цялото ми лице бе насечено от сенките на железата като от кръстосани удари на бичове. И през очите ме шибаха тъмни сенки. Усмивката ми бе зачеркната. А заедно с моята – цялата взаимна усмивка на света. Останах премазана зад една колона.

- Ще има другарски съд!
 - Отде накъде тя ще отговаря за баща си? – защитава ме Рошлю.
 - Защо е прикрила?
 - Защо не се е отрекла от него?
- Рошлю се караше с тях разпенено:
- Кой може да избира баща си?

В тоя миг отгоре ми се стовари последният удар. От другата страна се зададе Влад. Навярно, щом се е събудил сам, е помислил, че съм му се разсърдила, затова съм избягала. Мъжът никога не разбира неудобството на ситуациите. Трябва жената да се грижи и да му спести неловкостта на пробуждането. Сега се навърташе насам, за да ме срещне. Бе успял да се избърсне. Прилепих се зад колоната. Той ме търсеше с поглед. Боеше се да не би да ме е изгубил. По своята мъжка логика той смяташе навярно, че е обидно и отблъскващо за девойка любимият да заспи в прегръдките ѝ. А едно заспало дете на рамото ти е по-мило от най-страстния любовник. Той идеше. Той наистина идеше при мене. Това бе то, което бях чакала цял живот. Влад не можеше вече без мене. Цялата му стойка, походката, всичко бе насочено към мене. Вървеше сякаш срещу силен вятър. Нищо не можеше да го спре. Идваше завинаги. Но аз се ужасих от неговото идване.

- Все пак са една кръв! – упорствуваше Васю.
- На катъра баща му е кон, а той си е катър! – отвърна Рошлю.
- Архитекте! Ела да те питаме нещо! – извика Попето.

Тъкмо бях го постигнала, щях да го изгубя. Завинаги. Хукнах настръхнала назад през изкопа. Лъчите на изгрева се чупеха през монтажните решетести стълбове. С тялото си пресичах клетка лъчи и сенки. Тичах като подгонена зебра. Раменете ми се вгънаха навътре от болка, сякаш носех стрела, забита между ребрата. Ударите на сърцето ми заглушаваха моторните шумове. Момчетата, записани в спора, не ме усетиха. Тичешком плачех. От тичането сълзите ми течаха по-бързо. Бършех ги с опакото на ръката си. Шефът ме наказваше, след като не бях му донесла нужните сведения кой как мисли. Той бе разпространил тайната ми. Нямах за мене спасение.

Отсреща се зададе бай Крум. Свърнах в друга посока.

- Рай-не-е-е-е! – прооча гласът му зад гърба ми.

Затичах по-бързо. Чувствах мътни браздулици по лицето си. Сега всичко наоколо ме гледаше намръщено и враждебно. Недовършените сгради ми обръщаха гръб. Избягвах срещи с хора. Усмивката на света помръкна към мене.

Нахълтах в общежитието. Стаята бе празна. Разхвърлени дрехи върху осем войнишки легла. Вътре владееше безпорядък, наситен с току-що изтичали навън гласове и стъпки, с припряно обличане, с бързо приготвяне за работа, със задъхване от страх да не закъснеят. Измъкнах изпод своя креват вехтия си, изтъркан куфар. Наблъсках в него дрехите и книгите си. За тия две години не бях купила нищо ново освен една розова блузка. Спестявах пари за следване. Учебника си по биология оставих за Лина. Тя щеше да учи по него вместо мене. Понечих да си взема огледалото от етажерката, но се сепнах от собственото си пепелно лице и го оставих. Това бе лицето на страха. Вързах куфара с връв. Втурнах се навън.

Криех куфара зад гърба си. Щом зърнех човек отдалеч, мъчех се да изменя плача си в усмивка. От това сълзите ми потичаха по-бързо. Тичах, притулена зад скели и купища материали. Аз не бягах от случаен пристъп на страх. Който веднъж се е почувствал човек, той не може да плюе върху лицето си. Какво? Да отида при шефа и да му предложа услугите си, за да ме отърве от другарски съд и самокритика? Или да му кажа открито:

- Не мога да доноснича!

Ще ме погледне с неразтопяеми зеници. И ще ме изправи пред другарски съд. Спомних си тоя колективен уред за мъчение. Един млад инженер бе съден „другарски“, загдето бе направил опит да заплаща по-високо на работниците. Изправен пред всички, с тебеширено лице, с гипсови устни на човек пред самоубийство, той трябваше да отговаря на кръстосан огън от въпроси. Накрая бе заставен да си направи самокритика. Младежът се самообля с помия, нарече се с най-страшни имена, но пак нищо не постигна. Самокритиката му бе оценена като недостатъчна и неискрена. Оттогава тоя човек се сви в черупка. Не му се чуваше гласът, не му се виждаше лицето. Превърна се в охлюв.

Другарски съд за мене. Там ще ме разпъват на кръст хора, които ме наричаха „другарко“. Евтим Свраката, доносникът, ще ми задава ехидни въпросчета. Не един възторжен лицемер ще ме замеря с кал, за да се покаже той какъв е чист. Аз не можех публично да се отрека от баща си и да се наслаждавам на моралното си очищение. Аз исках на дело, а не с думи да докажа, че съм негова дъщеря, която ще изкупи вината му. Но те търсеха от мене не дела, а фрази – кухи, гръмко дрънчащи като празен варел фрази. Аз бях готова да работя неистово, да уча, да откривам, да дам живота си за тая идея, която е била преследвана от баща ми. Но това мое престараване им се струваше подозрително. Те изискваха от мен не дела, а голи декларации. Защо им бяха нужни? Това ме унижаваше. Аз не исках другарите ми, хората, които уважавах, любимият да ме видят с наведена глава, с тебеширено лице, с гипсови устни, самопосипана с пепел, самооплюта. Дори да се стъпчех в калта, те пак щяха да кажат, че самокритиката ми не е достатъчна и не е искрена. Щяха да ме заставят да пълзя по корем в тиня като охлюв. А аз исках да остана човек, изправен на два крака. Нищо друго.

Ето, затова избягах. Вие на мое място как бихте постъпили?

Спуснах се по стръмния сипей без пътека. Ненадейно една сянка с разперени ръце ме блъсна назад. От вятъра сянката заканително се полюшна. Това бяха мъжки ризи, прострени на въже да съхнат. За миг сълзите замръзнаха по бузите ми. Спомних си бялата риза, която огладих в оная първа вечер. Ядно отмахнах прането от пътя си, минах под въжето и пак се юрнах надолу. Изпод гуменките ми рухна сух порой.

Дано никой не ме е видял. На никого не се обадох. Втурнах се по шосето в пушилката зад един камион, без да си давам време да премисля...

Шофьорът на камиона ми говореше нещо отдавна, но аз не го чувах. Най-сетне думите му проникнаха до съзнанието ми:

– Четохте ли във вестника? Който е работил две години на строеж, има право да следва...

– Как?

– Две години на строеж и вратите на университета са отворени! Ще избутам още няколко месеца и ще се запиша в техниката!

Седях като треската от гръм. Аз бях работила на строежа две години и 17 дни. Всъщност тайната цел, с която дойдох в планините, бе постигната. Мечтата на живота ми – осъществена! Имах право да следвам! Но защо не се зарадвах? Защо не прегърнах непознатия шофьор, който ми съобщи най-хубавата вест в живота ми? Или бях оцепеняла от изненада?

– Рай-не-е-е-е! – проеча гласът на бай Крум като смътно проточено ехо на името ми.

Не! Това бе изсвирване на влак. Прониза ме до костния мозък. Наближавахме гарата на града. Шофьорът вдигна пределна скорост. И мисълта ми се понесе с такава скорост, че вече не можех да мисля. Само ме прекосяваха осезаеми проблясъци:

Главната цел в живота ми – постигната! Това ли всъщност бе моята единствена цел? Или целта ми се бе променила? Без сама да зная това. Нещо друго се бе появило. Но какво? Откъде? Нещо властно ме теглеше назад към планините.

– Рай-не-е-е-е! – викът на бай Крум се преливаше в пронизителното, проточено изсвирване на влака.

Аргир с отрязаната ръка сочеше нагоре:

– Какво става там без мене?

Енчо Мечкарят викаше зад камиона:

– Кой? Аз да бягам? Няма го майстора!

Болният парторг се дърпаше от санитарната кола и не искаше да отива на лечение. Рошлю, гонен от обекта, спеше в сандък, но не си отиваше. Главният инженер пиеше в дневника си: „Човек – това е отговорност.“

Исках да бъда човек. Да стоя изправена на два крака. Нищо повече! Ето, това бях търсила. Затова бях избягала. А човек бяга ли? Само дивите животни бягат подгонени. Двукрако и бягане – някак не върви. В жаждата си да бъда човек аз бях допуснала най-голямата грешка спрямо човешкото в себе си – да обърна гръб и да бягам. Позор. Непоносимо унижение – да бягаш, погнат от страха.

Най-сетне стигнах донякъде...

Камионът, както бе засилен, едва не нахълта на перона. Влакът се канеше да потегли. Релсите бяха устремени към нежеланата далечина. Шофьорът скочи, грабна куфара от коленете ми, дръпна ме за ръка да тичам:

– Хайде бе, момиче, влакът тръгва!

Прочетох табела на вагона – София. Значи потеглях за София. Шофьорът насила ме вдигна на едно стъпало, бутна ме вътре, натика куфара в ръцете ми. Самата съдба ме тласкаше с неговите услужливи ръце да заминавам.

– Хайде, на добър път!

Влакът едва-едва се помести. Гледах към шофьора с недоумяващи очи. Не ми мина и през ум да му благодаря.

– Връщате ли се горе? – го попитах със завист.

– Веднага товара и потеглям!

Влакът се плъзна по релсите. Дърветата леко се отдръпнаха назад. Шофьорът направи крачка след вагона, махайки с ръка:

– Много здраве на София! Хайде, че бързам за концерта!

И се отпрати към камиона. Сега си спомних, че по пътя той нещо говореше за концерт. Влакът бавно се плъзгаше.

– За какъв концерт? – викнах с все сила.

– На Гръмовец се готви концерт! – отвърна той почти гърбом.

Гръм се готвеше над Гръмовец, не концерт. Влакът ускори ход. Дърветата се затичаха назад. С някакво силно, кондензирано електричество ме привлече гърмът отгоре. Аз скочих в движение на перона. Изтървах куфара. Връвчицата се скъса. Дрехите ми се разпиляха. Наблъсках ги вътре. Мярнаха ми се отрязаните коси в найлонова кесия. Без малко да ги отвее вятърът.

Седях отново на пътническото място до шофьора. Разярен до пяна на уста, той крещеше на приливи и отливи:

– Ти кого ще разиграваш?

Мълчах и гледах пред себе си. Колата се връщаше в планините. Облаците над хребета се сгъстяваха. Представях си запуснатото пиано, прашно, затворено като ковчег, онемяло. Нямах кой да разпее скритите гласове в клавишите.

– Заради тебе без малко да се блъсна! Гумите изхабих да ги пресилям!

Седях все така безмълвна с куфара на колене. Представях си своето място горе на монтажа, колкото и незабележимо от земята, то все пак бе една брънка в железните плетеници. Сега там бе празно. Една невидима от земята пукнатина, в която се спъва рухналият поток на времето.

– Нали уж бързаше за влака?

Нищо не отвързах. Тия ругатни ми действаха ободряващо. Човекът имаше право. Представях си яростта на Графа, който заради мене докара пиано и акордьор и изгуби съревнованието със Савата. При отлива на яростта шофьорът само поглеждаше към мене възмутено:

– Да се поведеш по женски ум!

Не му възразявах. И нямаше как да му обясня, че аз трябваше да извърша това пътуване, колкото и нелепо да изглежда то. Трябваше да сбъркам, за да търся грешката си. Къде бе тя? Дали най-голямата ми грешка не бе страхът от грешка? Тоя страх да не сбъркам! Той спъваше всяка моя стъпка, запушваше всеки мой порив, караше ме все да спирам сред път. Страхът от грешка предизвиква верижна реакция от грешки. Аз бях изгубила себе си. Постоянният страх от грешка е най-опасен климат за

младостта. Защо пък да нямам правото да бъркам? Аз бях много млада. Можех да си позволя смелостта да сгреша. Това мое пътуване не бе напразно.

Най-дълъг и най-стръмен е пътят към себе си. Твоята същност непрестанно се мени и ти убягва. Още никой не е открил пряк и лесен път към истински себе си. Тоя път заобикаля през другите. За да разбереш себе си, трябва да разбереш другите. Грешки съпътстват това лутане към себе си. За да се откриеш, е нужна смелост, вътрешна освободеност, право на експеримент.

Камионът се носеше обратно и се вглъбяваше в планините. Чувствах се на собственото си място, макар че силно друсаше. И всичко в света наоколо си бе дошло на мястото, макар че се клатеше. Хоризонтът пред мене се изясни, макар да бе затиснат от сгъстяващи се облаци.

Поех си дълбоко дъх. Колко свеж бе въздухът!

... Прост и понятен изглежда светът, когато си с лице към посоката на движението и когато тая посока съвпада с вътрешния ти тласък. Завоят не е опасен, защото го виждаш. Пропастта не е толкова страшна, защото не те дебне откъм гърба. Насрещният вятър не е така противен, защото не те шибва изотзад, не разбърква косите и самочувствието ти. Сега поне виждаш и знаеш своя път. Колкото и да е стръмен, колкото и да е грапав, той е пред тебе и ти го поемаш. Времето оправя своя ход според твоя ритъм, когато си с лице към посоката на движението. Вече не те бие денят, не те бие часът, не те бие мигът, впуснати срещу тебе. Времето лети успоредно с твоя устрем и те подканя да бързаш, да бързаш, да не изостава. И ти го гониш, и се задъхваш, и самият ти ставаш времето. Когато се слееш с него, то престава да те гнети, както лудият бяг на собствената ти кръв не буди в тебе чувство на загуба. Може да не стигнеш надалече, може да паднеш, може да те сломят сред път, но самото твое тръгване в истинската твоя посока е вече стигане до нещо. Бягството не е спасение. Бягството не е никакъв път. То е връщане назад и застой. Да останеш верен на вътрешната си посока – най-трудното на тоя свят. Гръм да се сгромоляса над главата ти! Няма къде да избягаш от своя път и от себе си. Роден си човек, за да вървиш с лице напред. Хоризонтът, преобърнат от собственото ти объркване, иде на мястото си и очертава вечната си линия: той се отваря пред тебе, макар и заоблачен. Не можеш да избягаш от облаците, те са навред, над тебе и вътре в тебе. Трябва да пробиеш облаците с главата си! Да привлечеш гърма върху себе си. Няма друг път. Над облаците има светлина. Най-прекият път към светлината, единственият, води през облаците. Трябва да се върнеш, колкото и да е тежко, каквото и да те чака.

Каквото и да те чака!